

Szegedi Tudományegyetem
Történettudományi Doktori Iskola
Modernkori képzési program

**A mexikói *cristero* háború külföldi
visszhangja: spanyol, amerikai, vatikáni és
magyar diplomáciai reflexiók**

Doktori (Ph.D.) értekezés

Szerző: Bodó Katalin

Témavezető: Dr. habil. Horváth Gyula, ny. egyetemi docens

Szeged

2018

Tartalomjegyzék

<i>Köszönetnyilvánítás</i>	1
Rövidítések jegyzéke	2
Bevezetés	3
Források	4
HISTORIOGRÁFIAI ÁTTEKINTÉS	6
AZ ÉRTEKEZÉS GONDOLATMENETE ÉS SZERKEZETE	11
1. AZ EGYHÁZ ÉS AZ ÁLLAM KAPCSOLATA A CRISTERO FELKELÉSIG	13
1.1 A függetlenség kivívása és az egyházi hierarchia megosztottsága.....	13
1.2 A konzervativizmus Mexikóban.....	17
1.3 A liberalizmus Mexikóban	18
1.3.1 Liberális törvényhozás és a reformtörvények.....	20
1.3.2 Az 1857-es alkotmány	20
1.3.3 Az 1858-1861 közötti reformháború	22
1.4 A francia intervenció és a <i>Reforma</i> vége.....	24
1.5 A porfiriato	29
1.5.1 Az egyház a porfiriato alatt	30
1.6 A mexikói forradalom	34
1.6.1 Az egyház és a mexikói forradalom	36
1.6.2 Az 1917-es alkotmány	37
1.7 Konklúzió	40
2. A <i>CRISTERO</i> FELKELÉS ÉS HÁTTERE	42
2.1 Az egyház és az állam viszonyának kiéleződése Calles elnöksége alatt.....	42
2.2 A Liga tevékenysége	44
2.3 A cristerók háttere	45
2.4 A <i>cristero</i> háború katonai jellemzői	47
2.5. A nők szerepvállalása a <i>cristero</i> háborúban	48
2.5.1 A <i>Brigadas Femeninas</i> mozgalom: szervezeti felépítés, célok, funkciók.....	48
2.5.2 A mozgalom szétesése, ellehetetlenülése	52
2.6 A konfliktus rendezése: az „ <i>arreglos</i> ”	53
3. AZ USA ÉS A <i>CRISTERO</i> HÁBORÚ	54
3.1 Az Egyesült Államok és Mexikó kapcsolata az 1920-as években	54
3.2 A <i>cristero</i> háború visszhangja az Egyesült Államokban.....	55

3.3 „ <i>Black gold, white hope</i> ”: USA-Mexikó vita a kőolajforrások tárgyában	57
3.4 Morrow tevékenysége.....	61
3.4.1 Mediátori szerepvállalás a mexikói vallási kérdésben	63
3.5 Nicaragua: USA és Mexikó erődemonstrálásának színtere.....	67
3.6 Az USA kongresszusi jegyzőkönyvei mexikói témában: Kellogg bolsevik „rémképe” kontra pro-Calles propaganda.....	69
3.6.1 Bolsevik „rémkép”	71
3.6.2 Pro-Calles hangok az Egyesült Államokban	75
3.7 Bankárok Mexikóval foglalkozó Nemzetközi Bizottsága (ICBM, <i>International Committee of Bankers on Mexico</i>)	78
3.8 Konklúzió	80
4. MEXIKÓ ÉS A VATIKÁN	82
4.1 A Vatikán reakciója a <i>cristero</i> konfliktus kapcsán.....	83
4.2 A Vatikán szerepe a megegyezésben.....	87
4.2.1 A megegyezés után.....	95
4.3 Konklúzió	96
5. SPANYOL KÖVETJELENTÉSEK A <i>CRISTERO</i> HÁBORÚ IDŐSZAKÁBÓL	98
5.1 A <i>cristero</i> háború kibontakozása spanyol követjelentések alapján.....	100
5.2 A mexikói elnökválasztási kampány részletei és a <i>cristero</i> felkelés.....	116
5.3 Az Escobar-felkelés.....	121
5.4 Az Egyesült Államok és Mexikó kapcsolata a spanyol követjelentések fényében	123
5.5 Spanyol diplomáciai reflexiók a megegyezéshez vezető útról.....	126
5.6 Konklúzió	131
6. A <i>CRISTERO</i> HÁBORÚ MAGYAR VISSZHANGJA	134
6.1 Az állam és az egyház közötti konfliktus kibontakozása a Magyar Távirati Iroda jelentései alapján.....	134
6.2 Diplomáciai tükrök: magyar követ- és sajtójelentések a mexikói helyzetről.....	138
6.3 Katolikus sajtó.....	142
6.4 A mexikói helyzet fogadtatása a magyarországi felső-egyházi és felsőházi körökben....	144
6.5 Konklúzió	147
7. ÖSSZEGZÉS	148
Bibliográfia.....	152

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozom Anderle Ádám professzor úrnak, akinek szakmai és emberi támogatása mellett, számos spanyolországi kutatási lehetőséget is köszönhetek. Mind az egyetemi, mind pedig a PhD tanulmányaim alatt biztatott és a kutatás irányába terelgetett. Lelkesedése és a kutató munka iránti elkötelezettsége nagy motiváló erővel hatott és a nehéz pillanatokban is inspirált.

Köszönetemet szeretném kifejezni témavezetőmnek, Horváth Gyula tanár úrnak végtelen türelméért, szakmai és emberi támogatásáért. Bármikor fordulhattam hozzá tanácsért, mindig készségesen segített nagy szaktudásával.

Köszönettel tartozom a kutatásaim során meglátogatott magyar és külföldi levéltárak, könyvtárak dolgozóinak, akik segítették munkámat.

Ezúton szeretném kifejezni hálámat a szegedi Hispanisztika Tanszék minden dolgozójának amiért olyan családias háttérrel és bázissal biztosítottak, amely megkönnyítette és előbbre vitte a kutatásaimat. Köszönöm Csikós Zsuzsanna tanszékvezető asszonynak támogatását, fáradozását és rendületlen bizalmát.

Köszönetemet szeretném kifejezni Sente-Varga Mónikának, Jancsó Katalinnak, Nagy Marcelnak, Szeljak Györgynek, Kökény Andreának, Kaczur Ágnesnek a témámra vonatkozó szakirodalom rendelkezésemre bocsátásáért, szakmai támogatásukért. Köszönöm Pihurik Judit tanárnőnek és Tomka Béla tanár úrnak módszertani javaslatukat és tanácsaikat.

Köszönettel tartozom Cristian Rékának, aki már az egyetemi éveim alatt ösztönözött a kutató munkára, mindvégig biztatott, lelkieleg támogatott és hitt abban, hogy elkészül a dolgozat.

Külön köszönetemet szeretném kifejezni Zalai Anitának, akinek baráti és szakmai támogatása mellett végtelen türelméért, hasznos tanácsaiért is hálás vagyok. Előrevivő, hosszú telefonbeszélgetéseink eredményeképpen mindig új lendületet kaptam az íráshoz.

A legnagyobb köszönettel és hálával drága családomnak és szívbéli jó barátaimnak tartozom, akik az elmúlt években folyamatosan és kitartóan ösztönöztek, támogatásukról mindvégig biztosítottak.

Rövidítések jegyzéke

ACJM *Asociación Católica de Jóvenes Mexicanos* (Mexikói Katolikus Ifjúsági Szövetség)

BB *Brigadas Femeninas de Santa Juana de Arco* (Szent Johanna Női Brigádok)

CNCT *Confederación Nacional Católica del Trabajo* (Országos Katolikus Munkásszövetség)

CROM *Confederación Regional Obrera Mexicana* (Mexikói Regionális Munkásszövetség)

ICBM *International Committee of Bankers on Mexico* (Bankárok Mexikóval foglalkozó Nemzetközi Bizottsága)

LNDLR *Liga Nacional Defensora de la Libertad Religiosa* (Vallási Szabadság Nemzeti Védelmi Ligája)

NCWC *National Catholic Welfare Conference* (Nemzeti Katolikus Jóléti Konferencia)

PNR *Partido Nacional Revolucionario* (Nemzeti Forradalmi Párt)

PRI *Partido Revolucionario Institucional* (Intézményes Forradalmi Párt)

UP *Unión Popular* (Népi Unió)

VITA *Unión Internacional de Todos los Amigos de la Liga Nacional Defensora de la Libertad Religiosa de México* (Vallási Szabadság Nemzeti Védelmi Ligájának Nemzetközi Baráti Uniója)

Bevezetés

A dolgozat a XX. század húszas éveiben zajló mexikói katolikus parasztgerilla-mozgalommal foglalkozik, mely *cristero* háború néven vált ismertté. A disszertáció a felkelés előzményeit, eseményeit és a konfliktus megoldását taglalja diplomáciai dokumentumokra támaszkodva. A témaválasztásban nagy motiváló erővel hatott, hogy felkeltette figyelmemet a Mexikóban 1926 és 1929 között zajló vallásháború, melyben római katolikus reguláris hadsereg harcolt római katolikus partizán sereggel. A *cristero* felkelés a mexikói kormány egyházellenes intézkedései nyomán robbant ki, melynek háttérében az egyház és az állam konfliktusa állt. Az egyház és az állam közötti feszültség, illetve a konzervatív és a liberális érdekek ütközése már a XIX. századon is végig húzódott, s a XX. században ez a szembenállás csak tovább fokozódott. Az értekezés az egyház és az állam kapcsolatát is bemutatja a *cristero* háborúig, illetve a felkelés alatt.

Jelentős nemzetközi visszhang kísérte a mexikói *cristero* felkelést, mely alapvetően az egyházi vagyonok állam általi kisajátítása, a kormány antiklerikális politikája, valamint a parasztok földigénye miatt robbant ki. Kutatásom célja a spanyol, amerikai, vatikáni és magyar diplomáciai dokumentumok, követjelentések és sajtócikkek alapján kibontakozó állásfoglalások bemutatása Mexikóról, a kor társadalmi és politikai megítéléséről.

Az értekezés tárgyát képezi Spanyolország és a Vatikán álláspontja a mexikói egyházüldözéssel kapcsolatban, különös figyelmet fordítva Spanyolország és Mexikó, illetve a Vatikán és Mexikó diplomáciai kapcsolataira. A mexikói vallási konfliktussal kapcsolatos sajátos vatikáni álláspont alátámasztása szempontjából fontosnak tartottam ismertetni a magyarországi reflexiókat is, amelyek egyébiránt segítségemre szolgáltak a mexikói kormány külfölddel kapcsolatos nagyon is tudatos, az ország kedvező megítélését célzó politikájának megértésében.

Az Egyesült Államok és Mexikó viszonyának bemutatása az 1920-as években szintén elengedhetetlen a *cristero* felkelés külföldi dimenzióinak értelmezésében. Az Egyesült Államok szerepe a konfliktus rendezésében, valamint az erős amerikai gazdasági érdekek jelenléte a térségben indokolta a két szomszédos ország bonyolult viszonyrendszerének, felmerülő konfliktusainak tárgyalását.

Források

A kutatómunka során lehetőség nyílt hazai és külföldi levéltárak anyagait átnézni. Magyar, spanyol és vatikáni levéltári források, követjelentések, korabeli magyar, angol és spanyol napilapok és folyóiratok áttekintésére került sor. A *Magyar Országos Levéltárban* vatikáni, illetve mexikói követjelentéseket, felsőházi jegyzőkönyveket, valamint az országgyűlés külügyi bizottságának jelentéseit tártam fel.¹

A *Magyar Országgyűlési Könyvtárban* tanulmányozott amerikai kongresszusi jegyzőkönyvek fontos adalékokkal szolgáltak a témát illetően.² Az Egyesült Államok kongresszusában 1926 és 1929 között igen sok alkalommal jelent meg Mexikó a parlamenti viták középpontjában. A kutatás célja – a *cristero* felkelés végkimenetelében szerepet játszó amerikai közvetítés elemzése mellett – Mexikó és az Egyesült Államok viszonyrendszerének a korszakot meghatározó egyéb konfliktusainak ismertetése amerikai kongresszusi képviselők és szenátorok felszólalásai alapján.

A téma vallási színezetéből kifolyólag fontosnak tartottam egyházi levéltárak idevonatkozó anyagainak bevonását a kutatásba. Magyarországon a *Kalocsai Főegyházmegyei Levéltárban*³ és Könyvtárban, valamint az *Esztergomi Prímási Levéltárban*⁴ volt alkalmam kutatni, ahol a vizsgált dokumentumokból rendkívül értékes információkhoz jutottam nem csak a magyar egyházi és felsőházi köröknek a mexikói vallásüldözésre történt reflexióira vonatkozóan, hanem a vatikáni diplomácia által képviselt irányvonal nyomára is rábukkantam. A hazai levéltári kutatások során feltárt elsődleges források, illetve a Magyarországon elérhető másodlagos irodalom feldolgozása után Spanyolországban folytattam a kutatásokat.

Elsősorban a spanyol külügyminisztérium levéltárában (*Archivo del Ministerio de Asuntos Exteriores*) vizsgáltam meg a korabeli Mexikóra vonatkozó iratanyagot.⁵ A külügyminisztériumi dokumentumok áttekintése során a Mexikóban felállított spanyol követségek anyagainak tanulmányozására került sor. Elsősorban a mexikói spanyol követ

---

¹ Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban MOL): K 106, 72. csomó, 1925-1937-33/2; K 63, 162. csomó, 1929-19/3, 27/Pol. 1926.; K 6, 4. csomó 1929.; K 105, 37. csomó, 1926-32-M-a, 976/Pol.; K 63, 162. csomó, 1929-19/3, 209/1927. pol.; K 105, 37. csomó, 1926-32-M-a, 94/1929. pol.; K 105 1925-1932-M-a.

² US Congressional Records, 1926-1929.

³ Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár: KFL.I.1.a. Egyházkormányzati iratok 409. KD. Püspökkarral kapcsolatos levelek. 1919-1929. 51-59.

⁴ Esztergomi Prímási Levéltár: 2933/1926. Mexikói püspökökhöz levél.; 1834/1927. VII.18. Mexikói Katolikusok részére gyűjtés.; 3391/1930. Mexikói állapotokról jelentés.; Serédi Magánlevéltár Beszédék (10).

⁵ Archivo del Ministerio de Asuntos Exteriores (a továbbiakban AMAE): H 2564/005 Informaciones relativas a México.; H 2565/002 Política General, México.

jelentéseit néztem át, hiszen tőle értesülhettek első kézből a mexikói belpolitikai történésekről. Mivel Mexikóban a *cristero* háború megoldásában, azaz az egyház és az állam viszonyának elrendezésében az Egyesült Államok nagykövete kiemelkedő szerepet játszott, fontosnak tartottam a washingtoni követjelentések átnézését is. Nehézséget okozott a kutatásban, hogy a spanyol követjelentések nem kronológiai sorrendben voltak fellelhetőek a madridi külügyi levéltárban. A nagyszámú, sok információt tartalmazó diplomáciai jelentések vizsgálatát úgy láttam célravezetőnek, ha az egyes jelentéseken belül elkülöníthető tartalmakat témák szerint rendezve csoportosítom, majd kronológiai szálla felfűzve értelmezem. A spanyol külügyi levéltárban fellelt hatalmas mennyiségű anyag azért is különösen értékes, mert a tárgyalt időszak kutatása a levéltárban jelenleg nem engedélyezett.

Következő lépésként a Madridban található Spanyol Nemzeti Könyvtár (*Biblioteca Nacional*), a Városi Folyóirattár (*Hemeroteca Municipal*), és az AECI (*Agencia Española de Cooperación Internacional*) könyvtárának anyagai szintén meghatározó alapot adtak kutatásomnak, elsősorban a tárgyalt időszakra vonatkozó másodlagos források feltárásában.

A téma szempontjából fontosnak tartottam a mexikói konfliktus elrendezéséről szóló, az állam és az egyház között létrejött paktum vizsgálatát. 2006 óta a Vatikáni Titkos Levéltárban (*Archivio Segreto Vaticano*) hozzáférhetőek a *cristero* felkelés időszakát felölelő anyagok. 2015-ben volt alkalmam áttekinteni ezeket az iratokat. A vatikáni dokumentumok tükrében arra a következtetésre jutottam, hogy a Vatikán a konfliktus alatt mindvégig más országok Mexikóba akkreditált diplomáciai képviselőin keresztül próbálta a vallásüldözést megakadályozni, a konfliktust enyhíteni.⁶ Több lehetőség is nyílt – 1927-ben és 1928-ban – a vallási kérdés megoldására, azonban úgy tűnt a vatikáni diplomácia folyamatosan 'parkoló pályán' tartotta a kérdést. E várakozó, már-már tétlen hozzáállás hátterében a Vatikán jogállásának „római kérdésként” ismert problematikája állt.

Összegezve, a doktori értekezésben a mexikói felkelés történelmi bemutatása mellett Spanyolország és Mexikó, illetve az Egyesült Államok és Mexikó közötti viszonyrendszer alakulásának elemzésére is vállalkoztam. Továbbá a külföldi visszhang magyarországi és vatikáni vetülete is bemutatásra kerül. Ehhez széleskörű levéltári forrásokat használtam fel, valamint követjelentések, sajtócikkek, kongresszusi jegyzőkönyvek mozaikjainak segítségével reflektálok a mexikói történelem ezen

---

⁶ Archivio Segreto Vaticano (a továbbiakban ASV): Arch. Deleg. Messico 53/274.; Arch. Deleg. Messico 72/372.; Arch. Deleg. Messico 73/381.; Arch. Deleg. Messico 76/394.; Segreteria di Stato 228/1, 1930.

szegmensére, rekonstruálva újabb és újabb információdarabokat annak érdekében, hogy e sokrétű, összetett témát külső megvilágításból is láttassam. Ezáltal az értekezés érdeklődésre számot tartó új információkkal és értékes adalékokkal szolgálhat a vizsgált országok történetírása számára.

Historiográfiai áttekintés

A *cristero* háború a mexikói történeti kutatásokban sokáig nem szerepelt, kifejezetten tabutémának számított több okból kifolyólag is. Egyrészt ez a 'csend' az állam és az egyház közötti konfliktus történeti vizsgálatakor azért húzódott el, mert a dolgozatunkban tárgyalt időszak lezárulásával, azaz az 1929-es megegyezés nyilvánosságra hozásával még messze nem oldódott meg a konfliktus egyház és állam között. Az 1930-as években továbbra is feszült volt a viszony a két oldal között, mely a harmincas években a második *cristero*⁷ felkelésként is számon tartott megmozduláshoz vezetett. E második felkeléssorozat már nem témája a dolgozatnak. Másrészt a korai történeti feldolgozások hiányának politikai okai is voltak. A *cristero* felkelés egy reakciós, a mexikói forradalom ideáljai ellen, a forradalom alapokmányának tekintett 1917-es alkotmány egyes törvényeinek alkalmazása miatt kialakult népi megmozdulásként is értelmezhető. Hosszú évekig a különböző forradalmi irányzatokat egyesítő, egy platformra állító párt, a PRI volt hatalmon Mexikóban, így a forradalom egyes vívmányaival szembehelyezkedő álláspont nem kapott támogatást.

A konfliktust követően még értelemszerűen nem találunk elfogulatlan műveket, sokszor egyik vagy másik oldal sérelmeit, védekező vagy épp támadó jelleggel felvázoló munkákat csupán. Ezek még inkább a külföldi kortárs szerzők tollából papírra vetett utóregnései a konfliktusnak.⁸ Ezek a munkák többségében kifejezetten a mexikói kormányt bíráló, érzelmi töltettel is rendelkező írások.

A XX. század második felében kezdtek el foglalkozni a *cristero* háború objektív történeti elemzésével széleskörű levéltári anyagok felhasználásával. 1966-ban az első szintézist jelentő munka Alicia Olivera Sedano *Aspectos del conflicto religioso de 1926 a*

---

⁷ A második cristeróként is ismert megmozdulás 1934 és 1938 között zajlott. Elsősorban a szocialista oktatás bevezetése ellen lázadtak.

⁸ Wilfrid Parsons: *Mexican Martyrdom*. New York, Macmillan Company, 1936.

1929: *sus antecedentes y consecuencias* című könyve volt.⁹ Olivera Sedano a vallási konfliktus gyökereit kutatta. A XIX. század végén megjelent pápai enciklika, a *Rerum Novarum* hatását taglalta, mely a katolikus egyháznak egy új, szociális aspektusát adta. A forradalom és a katolikus szervezetek viszonyát vizsgálta bőséges eredeti forrás felhasználásával.

David C. Bailey munkája elsősorban az egyház és az állam XIX. századi konfliktusára vezeti vissza a katolikus felkelést, mely értelmezésében a mexikói forradalomra adott reakció.¹⁰ A mexikói egyház megosztottságát is említi a szerző, mint fontos tényezőt az elhúzódó vallási konfliktus értelmezésében. Robert E. Quirk és Ramón Jrade sorolható még azon kutatók táborába, akik a klerikális és szekuláris ellentétekre vezették vissza a konfliktust, elsősorban a mexikói forradalom és a katolikus egyház viszonyát vizsgálva.¹¹

Az 1970-es évek második felében jelent meg a téma máig elismert szakértője, Jean Meyer, francia kutató munkásságát felölelő három kötetes mű a *La Cristiada*.¹² Meyer már nem csak az állam és az egyház ideológiai ellentétét vizsgálta és tekintette a legfontosabb kiindulópontnak a konfliktus kialakulásában, hanem a felkelők oldaláról közelített a témához. Mérhetetlen mennyiségű iratanyag feldolgozásából, régi cristerókkal készített interjúkból álló terjedelmes munkája a mai napig szolgál alpműként a témát kutató történészek számára. *El coraje cristero: testimonios*¹³ című munkájában pedig

Az 1980-as, 1990-es években egyre több munka foglalkozott az egyház és az állam kapcsolatán kívül kifejezetten a katolikus egyház, illetve a mexikói katolikus gondolkodás vizsgálatával. A XIX. század második felében a *Reforma* időszakát követően a katolikus

---

⁹ Alicia Olivera Sedano: *Aspectos del conflicto religioso de 1926 a 1929: sus antecedentes y consecuencias*. México, INHA, 1966. A vallási konfliktusról lásd még: Lauro López Beltrán: *La persecución religiosa en México*. México, Tradición, 1987.; Evaristo Olmos Velázquez: *El conflicto religioso en México*. México, Instituto Teológico Salesiano, 1991.

¹⁰ David C. Bailey: *Viva Cristo Rey! The Cristero Rebellion and the Church-State Conflict in Mexico*. Austin, University of Texas Press, 1974.

¹¹ Robert E. Quirk: *The Mexican Revolution and the Catholic Church, 1910-1929*. Bloomington, Indiana University Press, 1973.; Ramon Jrade: „Inquiries into the Cristero Insurrection against the Mexican Revolution.” in *Latin America Research Review*, Vol. 20, No. 2, 1985. 53-69.

¹² Jean Meyer: *La Cristiada: La guerra de los cristeros*. Tomus I. México, Siglo XXI, 1973; Jean Meyer: *La Cristiada: El conflicto entre la iglesia y el estado, 1926-1929*. Tomus II. México, Siglo XXI, 1973.; Jean Meyer: *La Cristiada: Los cristeros*. México, Siglo XXI, 1974.; Jean Meyer: *The Cristero Rebellion: The Mexican People Between Church and State, 1926-1929*. Cambridge, Cambridge University Press, 1976.; Jean Meyer: *La Cristiada: Mexican People's War for Religious Liberty*. New York, Square One Publishers, 2013.

¹³ Jean Meyer: *El coraje cristero: testimonios*. México, Universidad Autónoma Metropolitana, Dirección de Difusión Cultural, 1981.

egyház megújulását lehet látni, valamint a katolikus szervezetek megerősödését. Ezzel az időszakokkal Jorge Adame Goddard és Manuel Ceballos Ramírez foglalkozott.¹⁴

A *cristero* felkelés a történetírásban sokáig, mint a szekuláris és a szakrális entitások konfliktusa, viszálya jelent meg. A vallási faktor mellett Jennie Prunell új aspektusból vette górcső alá az 1920-as évek mexikói történeteit. A felkelés helyi sajátosságait figyelembe véve a népfelkelést összekötötte az agrártársadalomban lezajló, a mezőgazdaságot közvetlen érintő változásokkal. A *cristero*k Prunell értelmezésében az agrárprobléma megoldatlansága miatt ragadtak fegyvert, sokszor földjeik védelmében.¹⁵

Az ezredforduló után megélénkült az érdeklődés a *cristero* háború időszaka iránt, egyre különbözőbb nézőpontból, más és más aspektusból közelítettek a kutatók a témához. Elterjedt a *cristero* felkelés regionális megközelítése, a felkelés központjául szolgáló államok vizsgálata.¹⁶ A *cristero*król szóló történetírásban sokáig nem került felszínre az a női háttérszervezet, melynek köszönhetően a katolikus felkelést a kormány nem tudta elfojtani. A nők szerepe a legutóbbi kutatások fényében egyre jobban kidomborodik.¹⁷ A *cristero*k mögött álló női szervezetekről Agustín Vaca *Los silencios de la historia. Las Cristeras* című munkájában tárt fel adatokat.¹⁸ Dolgozatunkban is több alfejezetet szánunk a női részvétel bemutatásának.

A *cristero* háború mártírjainak szentté avatása¹⁹ után előtérbe kerültek az egyéni történetek, amelyek egy-egy *cristero* életét és halálának körülményeit írják le.²⁰ A felkelők

---

¹⁴ Jorge Adame Goddard: *El pensamiento político y social de los católicos mexicanos. 1867-1914*. México, UNAM, 1981.; Manuel Ceballos Ramírez: *El catolicismo social: un tercero en discordia, Rerum Novarum, la "cuestión social" y la movilización de los católicos mexicanos (1891-1911)*. México, El Colegio de México, 1991.

¹⁵ Jennie Prunell: *Popular Movements and State Formation in Revolutionary Mexico: The Agraristas and Cristeros of Michoacán*. Durham and London, Duke University Press, 1999.

¹⁶ Matthew Butler: *Popular Piety and Political Identity in Mexico's Cristero Rebellion: Michoacán, 1927-1929*. New York, Oxford University Press, 2004.; Moisés González Navarro: *Cristeros y Agraristas en Jalisco*. México, El Colegio de México, 2001.; Yolanda Padilla Rangel: *El catolicismo social y el movimiento cristero en Aguascalientes*. Aguascalientes, Instituto Cultural, 1992.; Antonio Avitia Hernández: *El caudillo sagrado. Historia de las rebeliones cristeras en el Estado de Durango*. México, Impresos Castellanos, 2001.; Julia Preciado Zamora: *Por las faldas del volcán de Colima: cristeros, agraristas y pacíficos*. Colima, CIESAS, 2007. Korábban, az 1980-as években is találunk már regionális jellemzőket vizsgáló kutatást: Jim Tuck: *The Holy War in Los Altos: A Regional Analysis of Mexico's Cristero Rebellion*. Tucson, University of Arizona Press, 1982.

¹⁷ Barbara Miller: „The Role of Women in the Mexican Cristero Rebellion: *Las Señoras y Las Religiosas*.” in: *The Americas*, Vol. 40., No.3, 1984. 303-323.; Claudia Julieta Quezada: „La mujer cristera en Michoacán, 1926-1929.” in *Revista y Memoria*, Núm. 4, 2012, 191-223.

¹⁸ Agustín Vaca: *Los silencios de la historia. Las Cristeras*. Guadalajara, El Colegio de Jalisco, 1998.

¹⁹ II. János Pál pápa, 2000. május 21-én, 25 mexikói vértanút avatott szentté: Cristóbal Magallanes Jara (1869-1927); Román Adame Rosales (1859-1928); Rodrigo Aguilar Alemán (1875-1927); Julio Álvarez Mendoza (1866-1927); Luis Batis Sáinz (1870-1926); Agustín Caloca Cortés (1898-1927); Mateo Correa Magallanes (1866-1927); Atilano Cruz Alvarado (1901-1928); Miguel De La Mora (1874-1927); Pedro Esqueda Ramirez (1897-1927); Margarito Flores Garcia (1899-1927); José Isabel Flores Varela (1866-1927); David Galván Bermudes (1882-1915); Salvador Lara Puente (1905-1926); Pedro de Jesús Maldonado (1892–

kollektív vértanúságáról is születtek munkák.²¹ Ahogy a katolikus egyház szentjei közé sorolta a mexikói vértanúkat, úgy fordult a történészek figyelme is a Vatikán felé. Juan González Morfín több könyvében is a vatikáni visszhangot elemzi, például XI. Piusz pápa és a mexikói vallási konfliktus kapcsán vagy az olasz lap, a *L'Osservatore Romano* híradásain keresztül.²²

Elizabeth Ann Rice munkája az Egyesült Államok és Mexikó kapcsolataira fókuszál. Kizárólag amerikai forrásokra támaszkodva megvilágítja Morrow nagykövet szerepét a konfliktus megoldására vonatkozóan.²³ María del Carmen Collado Herrera *Dwight W. Morrow: reencuentro y revolución en las relaciones entre México y Estados Unidos, 1927–1930* című könyve középpontjában a mexikói vallási konfliktus elrendezésében közvetítői szerepet betöltő amerikai nagykövet, Dwight Whitney Morrow személye és munkássága áll.²⁴ Az 1927 és 1930 közötti USA-Mexikó kapcsolatokat a nagykövet életútján keresztül ismerteti a szerző.

A *cristero* háború nemzetközi visszhangjáról a közelmúltban jelent meg átfogó tanulmánykötet Jean Meyer szerkesztésében. *Las naciones frente al conflicto religioso en México*²⁵ címmel Meyer számos ország – többek között Anglia, Argentína, Belgium, Brazília, Chile, Franciaország, Írország, Kanada, Kolumbia, Lengyelország, Németország, Olaszország és Spanyolország – reakcióját feltáró kutatók cikkei szedte egy csokorba ebben a kiadványban. Magyarországot is említi a kötet, sőt a könyv ismertetőjében is a

---

1937); Jesús Méndez Montoya (1880-1928); Manuel Morales (1898-1926); Justino Orona Madrigal (1877-1928); Sabas Reyes Salazar (1879-1927); José María Robles Hurtado (1888-1927); David Roldán Lara (1907-1926); Toribio Romo González (1900-1928); Jenaro Sánchez Delgadillo (1886-1927); Tranquilino Ubiarco Robles (1899-1928); David Uribe Velasco (1888-1927); Korábban II. János Pál már avatott boldoggá a *cristero* háborúban résztvevőket: 1988-ban Miguel Prot, 1997-ben Mateo Elías Nieves Castillót.

Elérhető: http://www.vatican.va/news_services/liturgy/documents/index_canoniz-beat_en.html Letöltés dátuma: 2018. május 2.; 2005. november 20-án XVI. Benedek pápa 12 mártírt avatott boldoggá. 2016. október 16-án Ferenc pápa szentté avatta José Sánchez del Ríót, aki 14 évesen vált vértanúvá.

²⁰ Laura Campos Jimenez: *Los nuevos beatos cristeros. Crónica de una guerra santa*. México, Las Tablas de Moisés, 2005.; Luis Laureán Cervantes: *El niño testigo de Cristo Rey: José Sánchez del Río, mártir cristero*. Madrid, Ediciones De Buena Tinta, 2015.

²¹ Juan González Morfín: *Sacerdotes y Mártires. La guerra contra la libertad religiosa*. México, Panorama, 2011.; Juan González Morfín: *Murieron por sus creencias. La guerra de los cristeros: hitos y mitos*. México, Panorama, 2013.

²² Juan González Morfín: *La persecución religiosa. El conflicto religioso en México y Pío XI*. Minos III Milenio Editores, 2009.; Juan González Morfín: *Revolución silenciada: El conflicto religioso en México a través de las páginas de L'Osservatore Romano*. México, Editorial Porrúa México, 2014.; Juan González Morfín: *La guerra cristera y su licitud moral*. México, Porrúa, 2009.

²³ Elizabeth Ann Rice: *The Diplomatic Relations Between the United States and Mexico, as Affected by the Struggle for Religious Liberty in Mexico, 1925-1929*. Washington, D. C., The Catholic University of America Press, 1959.

²⁴ María del Carmen Collado Herrera: *Dwight W. Morrow: reencuentro y revolución en las relaciones entre México y Estados Unidos, 1927–1930*. México, Instituto Mora, 2005.

²⁵ Jean Meyer: *Las naciones frente al conflicto religioso en México*. México, D.F., Tiempo de Memoria, 2010.

vizsgált országok közé sorolja, azonban Meyer csak az utószóban szentel mindössze egy rövid bekezdést annak ismertetésére, hogy Magyarországon Kun Béla diktatúrájának emléke egyesítette a magyar katolikusokat és protestánsokat a mexikói politika elítélésében.²⁶ A kötetben megjelent spanyolországi reflexiót pedig a madridi sajtóban 1925 és 1927 között megjelent újságcikkek alapján Ángel Arias rekonstruálta.²⁷

Magyarországon a hispanisztika kutatások több évtizedes hagyományának köszönhetően a tágabb témára vonatkozó spanyol nyelvű irodalom egy bizonyos része megtalálható a szegedi, pécsi, és budapesti egyetemek könyvtáraiban. A dolgozat közvetlen témájának kutatásával kapcsolatban fontos megemlíteni, hogy magyar kutatók is reflektáltak a mexikói eseményekre. Először Horváth Gyula figyelt fel a mexikói történelem Magyarországon máig kevésbé ismert három éves epizódjára, mely *cristero* háború néven íródott be a mexikói nemzettudatba. Horváth Gyula elsősorban a mexikói forradalom és a *cristero* háború közötti összefüggéseket elemezte a felkelés és a földkérdés relációjában.²⁸ Emellett górcső alá vonta a *cristero* felkelés és a mexikói populizmus konszolidációjának összefüggését.²⁹

A témába vágó szórványos magyar szakirodalom másik szerzője Szenté-Varga Mónika *A Cristero-felkelés magyar tükörben*³⁰ címmel írt tanulmányt, melyben a felkelésről szóló sajtójelentéseket – elsősorban *A Szív*, a *Katholikus Szemle* illetve, a *Tolnai Világlapja*, az *Új Nemzedék* és a *Pesti Hírlap* egyes cikkei alapján vizsgálta, valamint a felkeléssel kapcsolatban megjelent magyar könyveket mutatta be. Tanulmányában részletesen elemezte a korabeli magyar politikai állapotokat és ezek tükrében válik értelmezhetővé a *cristero* háború Magyarországon mutatkozó jelentősége. Horváth Emőke a korabeli magyar politikai történéseket egyházi keretbe foglalta és a *cristero* felkelésre adott magyar katolikus egyházi reakciót vizsgálta.³¹

---

²⁶ Meyer: id. mű: 365.

²⁷ Ángel Arias: „Espejos enfrentados: el conflicto religioso en México bajo la mirada de la prensa madrileña (1925-1927).” in Jean Meyer (szerk.): *Las naciones frente al conflicto religioso en México*. México, D.F., Tiempo de Memoria. 2010. 289-320.

²⁸ Horváth Gyula: „La revolución mexicana y la guerra cristera.” in Anderle Ádám (szerk.): *Iglesia, religión y sociedad en la historia latinoamericana (1492-1945)*. Tomus IV, Szeged, JATE Kiadó, 1989. 77-86.; Horváth Gyula: „Az intolerancia sajátos megnyilvánulása Mexikóban: a két cristero felkelés.” in Kollár Z., Simor A. (szerk.): *Azonosság és másság: Tanulmányok Latin-Amerikáról*. Budapest, Kollár Z. 1992. 46-49.

²⁹ Horváth Gyula: „El cristero y la consolidación del populismo en México.” in Gyula Horváth – Sára H. Szabó (szerk.): *Capítulos de la Historia de México. (De Maximiliano al populismo)*. Kaposvár, Editorial David, 2005. 113-140.

³⁰ Szenté-Varga Mónika: „El reflejo de la primera guerra cristera de México en Hungría.” in Anderle Ádám (szerk.): *Acta Hispanica*, Tomus VII, Szeged, 2002. 119-135.

³¹ Horváth Emőke: „La guerra cristera mexicana y la iglesia católica húngara.” in *Orpheus Noster*, 8.évf. 2016/4. 9-19.

A mexikói *cristero* háború Magyarországon alig kutatott téma, s a felkelés külföldi visszhangjáról diplomáciai forrásokat felhasználva még nem született átfogó tanulmány, így témánk a hispán világban is érdeklődést válthat ki a történészek körében. A diplomáciai dokumentumok feldolgozása hézagpótló információkkal gazdagíthatja nem csak a magyar, hanem a spanyol és a mexikói hispanisztikai kutatásokat is. Az értekezés legértékesebb újdonsága a spanyol követjelentések elemzése, ami azért is nagyon fontos, mivel a spanyol külügyi levéltárban a kutatásokat a tárgyalt téma periódusában jelenleg nem engedélyezik.

Az értekezés gondolatmenete és szerkezete

A mexikói *cristero* háború külföldi visszhangjának bemutatásában az új, hézagpótló információkra támaszkodó, szintetizáló jellegű megközelítés módszerét alkalmaztam.

Az első fejezet a mexikói egyház és az állam kapcsolatát mutatja be, visszanyúlva a XIX. századba a konfliktus előzményeit, gyökereit vizsgálva. A függetlenségi háború után az állam és az egyház konfliktusának átfogó történeti bemutatására vállalkozom. A liberális reformtörvények ismertetése mellett különös figyelmet fordítottam az 1824-es, 1857-es és az 1917-es alkotmányok kifejezetten a vallást érintő paragrafusainak részletezésére. Taglalom a porfiriato és az egyház viszonyát, illetve a katolikus egyház és a mexikói forradalom kapcsolatát.

A második tematikai egységben a konfliktusban leginkább érintett réteg, a *cristerók* bemutatása és a felkelés történéseinek felvázolása a cél. Fontosnak tartottam a nők szerepének részletes elemzését, tekintve, hogy a női szervezetek a felsőklérus tagjaival voltak kapcsolatban és a Vatikán befolyása alatt álltak.

A harmadik fejezetben az Egyesült Államok és Mexikó kapcsolatát tekintem át a tárgyalt periódusban, különös figyelmet fordítva a két ország között felmerülő ütközőpontok bemutatására, mint a kőolajtvörvény által generált konfliktus és Nicaragua ügye. A használt elsődleges források alapját elsősorban az Egyesült Államok kongresszusi jegyzőkönyvei adják, de külügyminisztériumi dokumentumok, követjelentések és táviratok is színesítik az iratanyagot. Morrow amerikai nagykövet hivatalos közbenjárása a kőolajkonfliktus révén, valamint mediátori szerepvállalása a mexikói állam és egyház konfliktusában szintén fontos részét képezi e fejezetnek.

A negyedik fejezetben a Vatikán reakcióját tárgyaljuk a mexikói vallási konfliktus kapcsán. Többek között arra a kérdésre igyekszünk választ adni, hogy mi húzódhat meg a Szentszék 'tétova' hozzáállásában a megegyezést illetően. Továbbá górcső alá vesszük a Vatikán szerepét a mexikói vallási kérdés megoldásában.

Az ötödik fejezet a spanyol követjelentések, diplomáciai dokumentumok vizsgálatának eredményeit mutatja be. A Mexikóban hivatalt betöltő spanyol diplomaták jelentésein keresztül bepillantást kapunk a korabeli Mexikó bel- és külpolitikai eseményeibe, elsősorban a fontosabb politikai történéseket, az Egyesült Államokkal való diplomáciai kapcsolat rendszerét és a vallási kérdés fejleményeit illetően. Az ebben a fejezetben feldolgozásra került levéltári anyag érdemi információkat ad a mexikói eseményekről és segít megérteni a politikai történések mögöttes tartalmát.

A hatodik, egyben utolsó fejezet a mexikói konfliktus magyarországi reflexióiról számol be, melyből kiderül, hogy a magyar közvélemény milyen erős érdeklődéssel fordult a mexikói történések felé.

A felkelésre adott amerikai, vatikáni, spanyol és magyar reflexiókat tárgyaló fejezetek sorrendjének meghatározásánál elsődleges szempont volt, hogy először a felkelésben közvetlenül érintett országok diplomáciai anyagait ismertessem, majd ezután került sor a spanyol és a magyar reakciók bemutatására. Mivel az Egyesült Államoknak közvetlen befolyása, illetve nagykövetén keresztül kezdeményező szerepe volt a konfliktus elrendezésében, azaz a mexikói állam és a katolikus egyház közötti megegyezés előmozdításában, ezért gondoltam úgy, hogy a külföldi visszhangot ismertető első fejezet az Egyesült Államokra fókuszál.

1. Az egyház és az állam kapcsolata a *cristero* felkelésig (1810-1926)

A mai Mexikó történetében az egyház és az állam kapcsolata a felfedezések idején és Új-Spanyolország politikai és gazdasági megalakulásakor szorosan összefonódott, s három évszázad alatt ez a szimbiózis csak mélyült és megkövesedett. Ugyanakkor a függetlenségi háborútól kezdődően az állam és az egyház egysége felbomlott, és egy hosszú, viharos időszak vette kezdetét 1810-től. A konzervatív és a liberális erők ideológiai és valódi harca Mexikóban kormányzati formák és elnökök váltakozásához, állandó jellegű lázadásokhoz, felkelésekhez vezetett e forrongó XIX. században. A liberális ideológia és eszmék terjedése, azoknak politikai térnyerése állandó ütközőpontot jelentett a régi rend hívei, a konzervatív erők számára. A XIX. századot Mexikóban tehát anarchiaként lehet jellemezni.

1.1 A függetlenség kivívása és az egyházi hierarchia megosztottsága

A spanyol Koronától való elszakadás súlyos válságot okozott a latin-amerikai egyházban. Sok tekintetben az egyház továbbra is gyarmati intézményként funkcionált.³² A spanyol uralom feltétlen támogatója volt, legalábbis ami a felsőbb klerikális köröket illeti. Nem volt ez másképp Mexikóban sem, ahol az összes püspök elítélte a függetlenségi mozgalmat, s követvén a Vatikán hivatalos politikáját, teljes hűséget hirdetett a spanyol uralkodóhoz, VII. Ferdinándhoz.³³ Az egyházi hierarchiában azonban nem volt teljesen egységes a függetlenségi harccal szembeni álláspont. Megfigyelhető, hogy évszázadokon keresztül a felsőpapság a spanyolokhoz húzott, míg az alsópapság ismerte az indiánok problémáit, annak köszönhetően, hogy hittérítőként köztük éltek. Így történhetett, hogy 1810-ben a mexikói függetlenségi háború elindítói katolikus papok voltak – Miguel Hidalgo³⁴ és José María Morelos³⁵ –, akik indián parasztseregek élén a Guadalupei Szent Szűz zászlaja alatt harcoltak a függetlenségért olyan vallási meggyőződéssel, mely később

---

³² Francois Chevalier: *América Latina de la independencia a nuestros días*. Barcelona, Editorial Labor, S.A. 1983. 337.

³³ Uo.

³⁴ Miguel Gregorio Antonio Ignacio Hidalgo y Costilla Gallaga Mandarte Villaseñor (1753-1811): katolikus pap, a független Mexikó atyjaként tisztelt forradalmár.

³⁵ José María Tecló Morelos Pérez y Pavón (1765-1815): a mexikói függetlenségi háború egyik vezéralakja, kimagasló katonai tehetséggel megáldott katolikus pap.

az 1920-as években a cristerókat is jellemezte. S valóban, amikor kiéleződtek a társadalmi problémák a mai Mexikó területén és harcra került a sor, az legtöbbször vallási kontörsben jelentkezett. Fontos azt is megjegyezni, hogy az alsó papság aktív részvétele a függetlenségi harcokban a Bourbonok politikájának eredménye is. A spanyol királyi hatalom olyan rendelkezéseket hozott a XVIII. században, melyek elsősorban az alsópapság életét nehezítették meg.³⁶

A mexikói függetlenség 'atyái' a mexikói társadalom és politikai élet átalakítását szorgalmazták. Hidalgo változást akart, de a vallási kereteket megtartva. Morelosnak írt kormányzati tervében többek között a rabszolgaság megszüntetését szorgalmazta, illetve adók (*tributos*) eltörlését kezdeményezte. Ugyanakkor nem mulasztotta el utasításba adni, hogy a vallást érintetlenül kell hagyni.³⁷ Kontinentális keretek között gondolkodott, az új politikai rendszerben az európaival ellentétben nem indián, mesztic és kreol jelzőket használt, hanem az 'amerikai' kifejezést alkalmazta.³⁸ A *gachupínek* – azaz a Spanyolországban született amerikai spanyolok – és a kreolok közötti ellentét is felszínre került a tárgyalt dokumentumban. Hidalgo elképzelése szerint a királyságot csak kreolok irányítanák és az összes *gachupín*-t eltávolítaná a kormányból.³⁹

Hidalgót a katolikus egyház eretnekséggel vádolta, azonban az inkvizíció határozata ellen kiadott kiáltványában erősen hangsúlyozta a katolikus vallás iránti elkötelezettségét és hű szolgálatát.⁴⁰ 1811. július 29-én az inkvizíció megfosztotta papi státuszától, hogy a civil hatóságok által meghozott halálos ítélet végrehajtható legyen, s így július 30-án kivégezték.⁴¹

Hidalgo halála után Morelos vitte tovább a függetlenségi mozgalom ügyét, s elődjénél katonailag jobb vezetőnek bizonyult. Morelos programja – a Chilpancingói

---

³⁶ Semsey Viktória (szerk.): *Latin-Amerika 1750-1840. A gyarmati rendszer felbomlásától a független államok megalakulásáig*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó, 2013. 322.

³⁷ „Copia y Plan del Gobierno Americano, entregado por Hidalgo a Morelos, para instrucción de los comandantes de las divisiones (16 de noviembre de 1810).” in *Los Sentimientos de la Nación de José María Morelos, Antología documental*. México, Instituto Nacional de Estudios Históricos de las Revoluciones de México, 2013. 51.

Elérhető: <http://www.inehrm.gob.mx/work/models/inehrm/Resource/439/1/images/SentimdeNac.pdf>

Letöltés dátuma: 2017. november 12. „En punto de religión, nada se toca, porque debemos seguir la que profesamos.” (11. pont); „Por lo mismo, no se habla con los lesos obispos, curas y demás seculares y regulares, aunque sean ultramarinos, sino que todos se quedan en sus plazas y empleos que se opongan a nuestro gobierno, pues entonces se destronarán de ellos, y aun se expatriarán o extinguirán, como se hizo con los jesuitas.” (12. pont)

³⁸ *Los Sentimientos de la Nación de José María Morelos*, 50.

³⁹ Uo.

⁴⁰ „Manifiesto del cura Hidalgo contra el edicto de la Inquisición (15 de noviembre de 1810).” in *Los sentimientos de la nación*, 46.

⁴¹ Eördögh István: „A függetlenség és az egyház Spanyol-Amerikában.” in *Belvedere* 2008/XX. 7-8.

tervezet, mely *Los Sentimientos de la Nación*⁴² (A nemzet érzései) néven vált ismertté – demokratikus vonásokat mutatott, s a világi és egyházi nagybirtokok felszámolása, illetve a parasztok földhöz juttatása mellett az egyenlőség megvalósulását is szorgalmazta.⁴³

Morelos már a XIX. század elején is érzékelte a földkérdés problematikáját. Az egyházi tulajdonban lévő földbirtokok és a klerikális kiváltságok megszüntetését szerette volna elérni, s ő is elődjéhez, Hidalgóhoz hasonlóan „a vallást az államegyház keretében akarta megőrizni.”⁴⁴ Jól érzékelhető, hogy a függetlenségi háború táján már az egyházi körökben is látták a katolikus egyház béklyóként funkcionáló deformitásait a mexikói fejlődéstörténetben, nevezetesen a felhalmozott vagyon, latifundium és kiváltságok tekintetében, ugyanakkor a híveket közvetlen szolgáló alsópapság a katolikus hitet, mint az egyetlen államvallást képzelte el a kialakulóban lévő új politikai helyzetben. Ezáltal a vallásosság és az egyház politikai szempontból elvált, elkülönült, elindítva egy olyan folyamatot, mely alapvetően meghatározta az állam és az egyház viszonyát. Már a függetlenségi háborúban maga Hidalgo és Morelos, illetve az egyházi hierarchián belül az alsópapság egy része is, elkülönítette a vallásosság eszméjét az egyházi szervezettől.

A *Los Sentimientos de la Nación* szerkezeti összetétele bizonyíték, s egyben példa arra a vallásosságra, amely a XIX. századi mexikóiakat jellemezte. Ha közelebbről szemügyre vesszük, s pontról pontra tanulmányozzuk a *Los Sentimientos de la Nación* szövegét, feltűnik, hogy érdekes módon a 23 pont valójában csak 22, hiszen a 6. pont az eredeti szövegben üresen lett hagyva. Valószínűsíthető, hogy a korabeli vallási gondolkodásban a 6-os szám szimbolikája – mint az alvilág szimbóluma – miatt került kihagyásra a 6. pont az eredeti dokumentumban. Több pont is, ahogy már említettük, korát megelőző törekvésre utal, többek között fajok közötti egyenlőséget hirdet eltörölve a rabszolgaságot (15. pont), szerepel az inkvizíció megfékezése, a kínzások eltörlése (18. pont), a privilégiumok megszüntetése azáltal, hogy kimondta, hogy a törvények mindenkire vonatkoznak (13. pont). Ugyanakkor a katolikus vallást tolerancia nélkül az egyetlen hivatalos vallásnak tekintette egyértelműen kijelentve, „hogy a vallást az egyházi

---

⁴² *Los Sentimientos de la Nación* de José María Morelos, *Antología documental*. México, Instituto Nacional de Estudios Históricos de las Revoluciones de México, 2013.
Elérhető: <http://www.inehrm.gob.mx/work/models/inehrm/Resource/439/1/images/SentimdeNac.pdf> Letöltés dátuma: 2017. november 12.

⁴³ Wittman Tibor: *Latin-Amerika története*. Budapest, Gondolat, 1971. 230.

⁴⁴ Wittman: Uo.

hierarchia, azaz a pápa, a püspökök és a papok tartsák fenn, mert minden olyan dolgot ki kell irtani, amit nem Isten teremtett.” (2. és 4. pontok).⁴⁵

Mexikó történetének vizsgálatakor érdekes körülmény, hogy az ország függetlenségének kikiáltása az 1821-es Iqualai Tervben egy konzervatív királypárti személy, Agustín de Iturbide⁴⁶ nevéhez fűződik. Iturbide császárság formájában képzelte el a független új állam politikai berendezkedését, s 1822-ben létrehozta az I. Mexikói Császárságot, s császárrá koronáztatta magát. Iturbide császársága rövid életűnek bizonyult, egy évvel megkoronázása után, 1823 márciusában lemondott, majd európai száműzetéséből visszatérve 1824-ben kivégezték.⁴⁷

A függetlenség kivívását követően a spanyol uralom helyébe lépő nemzeti kormányok a Királyi Patronátus jogát próbálták gyakorolni, azonban a pápa nem volt hajlandó elismerni ezeket a jogokat.⁴⁸ Ezért nem töltött be hivatalt 1829 áprilisától egyetlen püspök sem Mexikóban. Hosszas tárgyalások után 1831-ben kineveztek ugyan hat püspököt, de nem tudták ellátni feladatuk teljesítését, mivel 1833-ban Santa Ana elnök helyetteseként Valentín Gómez Farías került hatalomra, akinek liberális politikája újabb konfliktusokat szült az egyházzal, így a Szentszék 1836-ig nem ismerte el Mexikó függetlenségét.⁴⁹ Az egyház és az állam kapcsolata csak IX. Pius pápa alatt a XIX. század közepére normalizálódott valamelyest.⁵⁰ Felmerül a kérdés, hogy a mexikói antiklerikalizmus részben ebből az időből ered-e, amikor a felsőpapság és Róma hozzáállása a mexikói nemzet kialakulásának időszakában – és közvetlen a függetlenség kikiáltása utáni években – ellenséges volt.⁵¹ Hiszen ahogy korábban már említettük a Vatikán 1836-ig nem ismeri el Mexikót független államként és a függetlenségi háborúban is erősen király- és spanyolpárti álláspontot képviselt.

---

⁴⁵ *Los Sentimientos de la Nación* de José María Morelos, 116-123. „que el dogma sea sostenido por la jerarquía de la Iglesia, que son el Papa, los obispos y los curas porque se debe arrancar toda planta que Dios no planto.” Az értekezésben szereplő idézeteket a szerző fordította idegen nyelvről magyarra.

⁴⁶ Agustín Cosme Damián de Iturbide y Arámburu (1783-1824): sokáig a mexikói függetlenség ellen harcolt, majd később a függetlenség kikiáltója és a rövid életű I. Mexikói Császárság egyetlen uralkodója.

⁴⁷ Wittman: id. mű: 232.

⁴⁸ Chevalier: id. mű: 337.

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ Chevalier: id. mű: 338.

⁵¹ Uo.

1.2 A konzervativizmus Mexikóban

A függetlenségi háború időszakától kezdve a mexikói politikai életben két oldal, a konzervatív és a liberális oldal versengése figyelhető meg. A konzervatív erők – az egyház, a hadsereg – meg akarták őrizni az egyház és az állam közötti kapcsolatot, ugyanazokkal a jogokkal és privilégiumokkal, amelyekkel a régi rendszerben rendelkeztek.⁵² A liberálisok ezzel szemben az állam és az egyház szétválasztását szorgalmazták az egyházi vagyonok kisajátításával egyetemben, ezáltal részben a felhalmozott külföldi adósságok rendezését, valamint a nagybirtok-rendszer feltörését célozták meg, egyúttal kijelölve az utat a tőkés fejlődés irányába. A függetlenség kivívása után a legfontosabb probléma az új államforma meghatározása volt. A konzervatívok monarchiát akartak – brazil mintára, mert ebben látták a társadalmi béke, az ország egységének zálogát –, a liberálisok köztársaságot szerettek volna létrehozni, s ezzel a centralista-föderalista ellentét is kezdetét vette.⁵³

Mexikóba 1846-ig nem jelent meg a konzervatív elnevezés, azonban mint politikai irányvonal már érzékelhető volt. Az 1849-ben Lucas Alamán által alapított konzervatív párt a mexikói katolikus egyház és a hadsereg szövetsége mellett még néhány indián vezető támogatását is élvezte. A liberális reformtörvények ugyanis az egyház tulajdonhoz való jogának csorbításával egyidőben az indián közösségek földtulajdonhoz való joga is sérült.⁵⁴ Ebből az időszakból ered a reformtörvényeknek köszönhetően az indián közösségi földek kisajátítása, mellyel szemben papok egy csoportja már a XIX. század közepén is fellépett például Jalisco államban.⁵⁵ A spanyol gyarmati múlt iránti nosztalgia és annak felértékelődése a függetlenség kivívása után jelent meg a konzervatív gondolkodásban.⁵⁶

A mexikói konzervativizmusnak a XIX. század folyamán két felívelő időszaka volt: az 1840-es évek vége és az 1857-es alkotmányt követő periódus.⁵⁷ A francia intervencióval és annak végével 1867-től a konzervatív párt fokozatosan kiszorult a politikából és már ekkor a konzervatívok az egyház támogatását keresték.⁵⁸ A liberális oldal győzelmével

---

⁵² Nicolás Marín Negueruela: *La verdad sobre México: o antecedentes históricos, desarrollo y vicisitudes de la persecución religiosa en Méjico*. Barcelona, Tipografía Católica Casals, 1928. 62.

⁵³ H. Szabó Sára – Horváth Gyula: „Habsburg Miksa és a mexikói császárság: A mexikói belpolitikai viszonyok és a casus belli.” in *Világtörténet*, 25. évf. Ősz/Tél, 2003. 51.

⁵⁴ Francois Chevalier: „Conservadores y liberales en México.” in *Secuencia*, 1, enero-abril, 1985. 136-139.

⁵⁵ Chevalier: id. mű: 140.

⁵⁶ Nagy Marcel: „A függetlenség értelmezése a XIX. századi mexikói konzervatív gondolkodásban.” in Anderle Ádám (szerk.): *Latin-Amerika: a függetlenség útjai*. Szeged, SZTE BTK, 2011. 49.

⁵⁷ Nagy Marcel: *Cambios y continuidades en el pensamiento conservador mexicano decimonónico*. Doktori (PhD) értekezés, Szeged, 2004. 211.

⁵⁸ Uo.

azonban nem sikerült a liberális eszmék konszolidációja, Porfirio Díaz elnökségével pedig a politizálás konzervatív jellege is megjelent. A porfiriató a hatalom folytonosságát jelentette, amely a katolikus-konzervatív gondolkodásban fontos szerepet töltött be.⁵⁹ Kétség kívül az egyház és a konzervatív oldal megerősödése ment végbe a *Pax Porfiriána* alatt, amely a következő oldalakon kerül bővebb kifejtésre.

1.3 A liberalizmus Mexikóban

Ahhoz, hogy megértsük az utat, amely az 1910-es forradalomhoz, majd közvetlen témámhoz, az 1926-29 között zajló *cristero* háborúhoz vezetett, fontos áttekinteni a liberalizmus, mint ideológiai áramlat elterjedését is Mexikóban,⁶⁰ illetve a mexikói alkotmányokban megjelenő főbb liberális törekvéseket, melyek alapvetően meghatározták az állam és az egyház kapcsolatát. A XIX. századi liberalizmus olyan politikai eszmék együttese, amelyek Mexikóban az 1820-1840-es években formálódtak ideológiai irányzattá, és beteljesülését az 1857-es alkotmány létrehozása, illetve a reformtörvények megjelenése jelentette.⁶¹

A független Mexikó első alkotmányaiban – többek között az 1824-es alkotmányban is – bár eltérő politikai oldalakon megjelent tervezetekről van szó, tabuként kezelték a katolikus egyház helyzetét, érintetlenül hagyva a függetlenségi háború előtti három évszázad alatt is érvényes egyházi privilégiumokat. Az 1855 előtt kiadott alkotmányos dokumentumokban nem szembetűnő az egyház elleni radikális fellépés. Az 1824-es alkotmány a katolikus vallást még alkotmányos szinten is a mexikói nemzet egyetlen vallásaként aposztrofálta. „A mexikói nemzet vallása a római katolikus apostoli lesz most és mindörökre.”⁶² Vagyis az 1824-es alkotmány még nem kérdőjelezte meg a katolikus vallás létjogosultságát, s a jövőbe mutatva a mexikói nemzet örökös vallásának tekintette.

---

⁵⁹ Nagy Marcel: „La constitución de 1857 y los conservadores mexicanos.” in *Anales Americanistas*, Núm. 1, 2005. 23.

⁶⁰ A mexikói liberalizmusról lásd bővebben: Jesús Reyes Heróles: *El liberalismo mexicano* című három kötetes munkáját. Jesús Reyes Heróles: *El liberalismo mexicano*. México, Fondo de Cultura Económica, 1988.

⁶¹ Charles A. Hale: *La transformación del liberalismo en México a fines del siglo XIX*. México, Fondo de Cultura Económica, 2002. 15.

⁶² 1824-es mexikói alkotmány 3. paragrafusa: „La religión de la nación mejicana es y será perpetuamente la católica, apostólica, romana.” Elérhető:

http://www.diputados.gob.mx/biblioteca/bibdig/const_mex/const_1824.pdf Letöltés dátuma: 2017. november 22.

A nemzet alapidokumentuma tehát hivatalosan is deklarálta és egyben megerősítette az egyház pozícióját a nemzetté válás folyamatában.

Az 1857-es alkotmányban még mindig óvatosan kezelték a vallási témát, azonban érdekes, hogy a 'katolikus' szó már egyáltalán nem található meg az alkotmány szövegében. Így a XIX. század közepére egyfajta kompromisszumos megoldásként nem hirdették ki a liberálisok által szorgalmazott vallásszabadságot, ugyanakkor ebben az alkotmányban már nem nyilvánították a katolikus vallást az egyetlen hivatalos vallásnak. Óvatos és jól megfontolt lépés volt ez az 1857-es alkotmányt megfogalmazóktól, hiszen a vallás Mexikóban integráló, egyesítő tényező volt a nemzetté válás folyamatában, mely összekötötte a különböző társadalmi és faji alapon elkülönülő rétegeket. Kereszténynek vallotta magát az indián, a mesztic és a kreol réteg is. Természetesen más és más vallásosságról volt itt szó, a katolicizmus különböző értelmezéseiről az egyes társadalmi csoportokban, vagy akár a különböző falvakban.⁶³ A nép körében a vallásosság maga és a katolicizmus egybefolyt, összemosódott, azaz egy és ugyanazon entitásként jelent meg. S ha a nemzet alapidokumentumában, az alkotmányban a vallás, mint a legitimitás eszköze szerepel, az szélesebb körben elfogadhatóvá válik függetlenül a 'katolikus' szó megjelenésétől, illetve – az 1857-es alkotmány esetében – 'eltűnésétől.'

Mexikóban a XIX. századon végighúzódó politikai instabilitással szemben a katolikus egyház egységet, erőt képviselt.⁶⁴ Az egyházra mind intézményes, mind pedig liturgikus értelemben egyfajta kontinuitás volt jellemző az évszázadok során, míg az új politikai rendet képviselők, a liberálisok ideológiájuk elsőszámú legitimációját éppen a régi renddel majdhogynem egyet jelentő egyház erejének gyengítése adta. Nem meglepő tehát, hogy a liberális gondolkodók először az egyház befolyását próbálták csökkenteni.

A liberalizmus eszménye a szabad egyén, akinek jogait az alkotmány rögzíti. Az emberi szabadságjogok védelme, a hatalmi ágak szétválasztása, a föderatív államszervezet mind fontos célok a liberalizmus ideológiájában.⁶⁵ Az alkotmányozási folyamat, az alkotmány létrehozása tehát elengedhetetlen részét képezte a liberalizmus programjának Mexikóban is. Az egyén szabadsága csak úgy valósulhatott meg, ha a régi rend kiváltságokkal rendelkező bástyáit, alappilléreit lerombolják. Ezek a 'bástyák,' támasztó oszlopok a konzervatív értékek képviselői, védelmezői: az egyház és a hadsereg voltak, s e

---

⁶³ Mexikóban a vallás különböző értelmezési formáiról lásd bővebben: Richard Nebel: *Santa María Tonantzín, Virgen de Guadalupe. Continuidad y transformación religiosa en México*. México, Fondo de Cultura Económica, 1995.; Jacques Lafaye: *Quetzalcóatl y Guadalupe. La formación de la conciencia nacional en México*. México, Fondo de Cultura Económica, 1977.

⁶⁴ Meyer: id. mű: 79.

⁶⁵ Hale: id. mű: 16.

két szervezet közül az egyház – mint óriási vagyonok birtokosa és a fiatal generációk szellemi és fizikai léte feletti egyeduralkodó – számított különösen veszélyes ellenfélnek a liberálisok szemében. Éppen ezért a kor liberális gondolkodói az egyház monopóliumát próbálták hol mérsékeltebb, hol pedig radikálisabb formában megtörni.

1.3.1 Liberális törvényhozás és a reformtörvények

A függetlenségi háború után próbáltak liberális reformokat bevezetni az országban, amely elsősorban az antiklerikális törvények létrehozásával kezdődött. Már 1833-ban, jóval a *Reforma* időszaka előtt, Valentín Gómez Farías elnökségének idején a papságot kitiltották az iskolákból.

1857-ben Ignacio Comonfort elnök törvénybe iktatta Mexikó új alkotmányát, amelyet akkor csak részleteiben hajtottak végre, s melynek elsődleges célja az egyház és az állam szétválasztása, illetve az egyházi latifundiumok kisajátítása volt. Az 1857-es alkotmány aláírói különböző ideológiai irányultsággal rendelkeztek, Comonfort a 'mérsékeltek' irányvonalát képviselte.⁶⁶

1.3.2 Az 1857-es alkotmány

Az 1857-es alkotmányban⁶⁷ még nem jelent meg explicite a mexikói liberálisokra jellemző vallásellenesség, azonban a vallás legitimáló faktorként való felhasználása annál inkább. Az alkotmányt a következő sorok vezetik be: „Isten nevében és a mexikói nép felhatalmazásával,”⁶⁸ ezzel kifejezve azt a vallásos szemléletet, amely a korabeli mexikóiakra jellemző volt, s egyben összekötve a vallási identitást a mexikói nemzettudattal. Azonban a katolikus egyház, mint a római katolikus vallás szervezete, s mint intézmény kiszorult az alkotmány legitimitását adó két fontos aktor szerepéből, s a

---

⁶⁶ Erika Pani: *Para mexicanizar el Segundo Imperio. El imaginario político de los imperialistas*. México, El Colegio de México, Instituto Mora, 2001. 165-166.

⁶⁷ Az 1857-es alkotmányról lásd bővebben: Nagy Marcel: „La constitución de 1857 y los conservadores mexicanos.” in *Anales Americanistas*, Núm. 1, 2005. 13-24.

⁶⁸ Constitución Federal de los Estados Unidos Mexicanos, sancionada y jurada por el Congreso general constituyente el día cinco de febrero de 1857.

Elérhető: <http://www.ordenjuridico.gob.mx/Constitucion/1857.pdf>

Letöltés dátuma: 2017. július 3. „En el nombre de Dios y con la autoridad del pueblo mexicano.”

nemzet alapidokumentumának érvényesítése maradt „Isten nevében” és a „mexikói nép” kezében. Ez a momentum fontosabb, mint első ránézésre gondolnánk, hiszen így módon a vallásosságot elválasztották az egyháztól, nagyobb csapást mérve a katolikus egyházra, mint az egyház és az állam politikai értelemben vett szétválasztásával. Felsejlik itt az egyház szellemi befolyásának gyengítése, mely gazdasági ereje mellett szintén hatalmas horderejű, hacsak a néptömegek mozgósításának képességét vesszük számba. A vallás és az egyház szétvált a liberális felfogásban, ezen a ponton kerül elő Chevalier „*irreligión*” és „*anti-religión*”⁶⁹ fogalmainak fontossága, mely felveti azt a kérdést a mexikói történetírásban, hogy vallásellenességről vagy egyházellenességről van-e szó a liberális alkotmányozási folyamatokban.

Az egyház oldaláról nézve, gazdasági szempontból az alkotmány legmeghatározóbb pontja a magántulajdont érintő 27-es paragrafus:

Az egyének tulajdonát nem lehet beleegyezésük nélkül lefoglalni, kivéve ha az a közösség javát szolgálja, illetve előzetes kártérítés ellenében. (...) Semmilyen polgári vagy egyházi testület – természetétől, elnevezésétől, létrejöttének céljától függetlenül – nem rendelkezhet ingatlan vagyonnal. Az egyetlen kivételt a szervezet szolgáltatáshoz vagy céljához közvetlen kötődő épületek jelentik.⁷⁰

Az 1857-es alkotmány nem ismeri el a vallásfelekezeteket és egyházakat jogi személyeknek és kimondja, hogy ezek ingatlan vagyonnal nem rendelkezhetnek. Ezáltal az állam egyre inkább beavatkozott az egyház ügyeinek irányításába, s gazdasági szempontból próbálta gyengíteni és egyben politikailag is semlegesíteni.

A szóban forgó alkotmányban a különböző állami hivatali pozíciók betöltéséhez szükséges követelményekben már egyértelműen megjelent az egyházi személyek politikából való kiszorításának szándéka. Az 56-os paragrafus, amely arról szól, hogy ki lehet képviselő (*diputado*), kimondta, hogy az a személy, aki képviselői pozícióra pályázik, nem tartozhat egyházi szervezethez.⁷¹ Továbbá a 77-es paragrafus tanúsága szerint, a legmagasabb hivatali pozíció, az elnöki poszt betöltéséhez is elengedhetetlen volt annak a

---

⁶⁹ Chevalier: id. mű: 349. Chevalier épp a *cristero* háború idején elnöki posztot betöltő Plutarco Elías Calles személyét hozza fel példának e két fogalom, az „*irreligión*” és az „*anti-religión*” kapcsán.

⁷⁰ 1857-es mexikói alkotmány 27. paragrafusa. „*La propiedad de las personas no puede ser ocupada sin su consentimiento, sino por causa de utilidad pública y previa indemnización. (...) Ninguna corporación civil o eclesiástica, cualquiera que sea su carácter, denominación u objeto, tendrá capacidad legal para adquirir en propiedad o administrar por sí bienes raíces, con la única excepción de los edificios destinados inmediata y directamente al servicio u objeto de la institución.*”

⁷¹ 1857-es mexikói alkotmány 56. paragrafusa.

követelménynek megfelelni, hogy az elnök aspiráns nem lehetett egyházi szervezet tagja.⁷² A 123. paragrafus a szövetségi erők hatáskörébe helyezte a vallásgyakorlatot érintő ügyek és a külső fegyelem beavatkozási jogát, így vonva az állam irányítása alá az egyházat nem csupán gazdasági vonatkozásban, hanem a vallási élet mindennapi liturgiája tekintetében is.⁷³ Az egyház hatalmának szisztematikus széttördelését szándékoztak megvalósítani, nemcsak gazdasági és politikai értelemben, hanem liturgikus szempontból is, azaz a vallási gyakorlatban is szűk keretek közé szorult az egyház.

Az 1857-es alkotmány még nem sértette nagymértékben a katolikus egyház jogait, de már irányt mutatott a jövőre nézve az egyház és az állam bonyolult viszonyrendszerét és erőterét illetően. A függetlenségi háború után még nem érvényesült annyira az antiklerikalizmus a mexikói politikai életben, igazán erőteljessé, intenzívvé a következő pontban részletezett reformháború során vált. Ennek oka valószínűleg az, hogy az egyház ráébredt arra, hogy gazdasági és politikai talajvesztése mellett nem engedheti meg, hogy legnagyobb ütőkártyáját, a néptömegek szellemi irányításának eszközét, az oktatást is kivegyék a kezéből.

1.3.3 1858-1861 közötti reformháború

A liberálisok politikai térnyerésével és az egyházi hatalom államtól való elválasztásának szándéka kapcsán már a XIX. század közepén kiéleződött az egyház és az állam kapcsolata. A Juárez⁷⁴-féle reformtörvények bevezetése következtében 1858-1861-ben vallási színezetű háború zajlott.⁷⁵ Később a 60-as évek végén az 1857-es alkotmányt egyre inkább katolikus ellenes cikkelyekkel egészítették ki, s így az 1870-es évek elején ismét felkelés tört ki, miután Sebastián Lerdo de Tejada⁷⁶ elnök 1873-ban alkotmányi szintre emelte a reformtörvényeket és ennek következtében alakult ki az újabb konfliktus, a „*guerra de religioneros*.”⁷⁷ A következő bekezdésekben sorra kerül annak a törvénykezési

---

⁷² 1857-es mexikói alkotmány 77. paragrafusa.

⁷³ 1857-es mexikói alkotmány 123. paragrafusa: „*Corresponde exclusivamente á los poderes federales en materias de culto religioso y disciplina esterna, la intervencion que designen las leyes.*”

⁷⁴ Benito Pablo Juárez García (1806 –1872): Zapoték származású ügyvéd és politikus, több alkalommal Mexikó elnöke (1858-1872).

⁷⁵ Andrés Azkue: *La Cristiada. Los cristeros mexicanos (1926-1941)*. Barcelona, Historia Viva, 2000. 19.

⁷⁶ Sebastián Lerdo de Tejada y Corral (1823-1889): Mexikó elnöke 1872 és 1876 között. Az első olyan elnök, aki mexikói állampolgárként született ellentétben elődeivel, akik még a gyarmati fennhatóság idején születtek.

⁷⁷ 1873-1876: „*guerra de religioneros*.” (vallásosak háborúja). Őket nevezhetjük a *cristerók* legközvetlenebb előfutárainak.

folyamatnak az ismertetése, amely a konzervatív körökben olyan erős reakciót váltott ki, hogy a XIX. századi mexikói politikatörténetben a nézeteltérések kezelésére leginkább a fegyverrel való felkelés eszköze került alkalmazásra.

Az 1855. november 22-én kiadott első reform, amely Juárez-törvényként vált ismertté, a teokrata-katonai szerkezet lebontását célozta meg, s megszüntette az egyház és a hadsereg privilégiumait civil ügyekben.⁷⁸

Az 1856-ban kiadott Lex Lerdo, mely Miguel Lerdo de Tejada⁷⁹ nevéhez fűződik, arra kötelezte az egyházi és világi intézményeket, hogy mondjanak le a nem intézményesen használt javaikról.⁸⁰ Lerdo de Tejada elsődleges célja a középbirtokos rétegek erősítése volt, azonban nem csak az egyházi birtokok kerültek árverésre, hanem meg akarta szüntetni az indián közösségi földeket (*ejido*) is. Ennek a folyamatnak a következő lépcsőfokára 1863-ban került sor, amikor a francia intervenció elleni küzdelem finanszírozása céljából Juárez is közvetve az indiánföldek államosítását hajtotta végre. Kiadott egy dekrétumot az úgy nevezett „*tierras baldías*” (parlagon álló földek) eladására vonatkozóan, amely földeknek nem volt érvényes tulajdoni okirata.⁸¹ Az indián földek többsége ebbe a kategóriába tartozott.

A Lex Iglesias már az 1857-es alkotmány után két hónappal jelent meg, 1857. április 11-én, s az egyházi adókról rendelkezett, és kimondta, hogy az egyház nem szabhatja meg saját járandóságát.⁸² A fent említett három törvény, a Lex Juárez, a Lex Lerdo és a Lex Iglesias „prereformista törvények” néven is ismertek, mérsékelt mivoltuk miatt.⁸³

A reformtörvények már radikális változásokat jelentettek, s az egyház és az állam szétválasztása, illetve az egyház gazdasági hatalmának megtörése volt elsődleges céljuk. A legfontosabbak közé tartozik az 1859. július 12-én „az egyházi javak államosítása”⁸⁴ címmel kiadott törvény, mely különösen érzékenyen érintette a hatalmas birtokokkal rendelkező felsőklérus tagjait.

Az 1859. július 23-ai törvény a civil házasságról szólt. A születések, házasságkötések, elhalálozások és más anyakönyvi adatok regisztrálásának joga a

---

⁷⁸ Jorge Fernández Ruiz: *Juárez y sus contemporáneos*. México, Universidad Nacional Autónoma de México, 1986. 189.

⁷⁹ Miguel Lerdo de Tejada (1812-1861): Sebastián Lerdo de Tejada testvére.

⁸⁰ Lynn V. Foster: *Mexikó története*. Budapest, Pannonica, 1999. 118.

⁸¹ Benjamin Keen: *A History of Latin America*. Boston, Houghton Mifflin Company, 1992. 190.

⁸² Fernández Ruiz: id. mű: 193.

⁸³ Elérhető: <http://www.museodelasconstituciones.unam.mx/Exposiciones/page14/page9/page9.html>

Letöltés dátuma: 2017. július 18.

⁸⁴ „*Ley de Nacionalización de los Bienes Eclesiásticos*. ”

szövetségi államok jogkörébe tartozott, megszüntetve ezáltal az egyház fennhatóságát a fent említett ügyekben.⁸⁵ Az egyháznak immár nem csak gazdasági értelemben sérültek pozíciói, hanem belső működését és tevékenységi körét illetően is.

Az utolsó törvény, amelyet Juárez elnök promulgált 1860. december 4-én, ideológiai szempontból talán a legfontosabb, a vallásszabadságot kihirdető „*libertad de cultos*,” mely Juan Antonio de la Fuente nevéhez köthető, s Fuente-törvényként is említik.⁸⁶ A reformtörvények kiadásával az állam egyháztól való függetlenedése, a hadsereg gyengítése jó alapot szolgáltatott egy demokratikus állam létrehozásához, és a mexikóiak nemzetté válásának folyamatához.

A reformháború a liberális oldal győzelmével végződött ugyan, de a konzervatívok nem voltak hajlandók beletörődni a vereségbe, s új utakat kerestek felszámolt jogaik, privilégiumaik és hatalmuk restaurálására. Ez az 'út' Mexikó határain kívülről, a tengerentúlról érkezett.

1.4 A francia intervenció és a *Reforma* vége

A reformháborúnak súlyos gazdasági következményei voltak, Mexikó nagymértékű külföldi adósságot halmozott fel már a függetlenségi háború óta, s a *Reforma* korszaka csak súlyosbította a helyzetet. Az ország rendbetételét Juárez úgy akarta megvalósítani, hogy befagyasztotta Mexikó külföldi adósságainak kifizetését, mely jó alkalmat szolgáltatott Franciaországnak, Anglia és Spanyolország szövetségével az intervencióra. 1861 végén partra szálltak Veracruz kikötőjében a gyarmatosító birodalmak tengerészeti egységei.⁸⁷ Az 1821-ben kivívott függetlenség került veszélybe, s ekkor már nem a liberálisok és a konzervatívok közvetlen harcáról volt szó, hanem a mexikói nemzet függetlensége volt a tét. Juárez ezt jól kommunikálta és az ellenállást nemzeti ügyé emelte. Ezt belátva a konzervatívok egy része is Juárez oldalára állt. Javították az erőviszonyokat azok a sikeres diplomáciai tárgyalások, amelyek következményeképpen az angol és spanyol csapatok kivonultak Mexikóból.⁸⁸

---

⁸⁵ Foster: id. mű: 118.

⁸⁶ Fernández Ruiz: id. mű: 200.

⁸⁷ Wittman: id. mű: 273.

⁸⁸ Uo.

Franciaország azonban újabb csapatokat küldött Mexikóba, s III. Napóleon meggyőzte Ausztria hercegét, Habsburg Miksát,⁸⁹ Ferenc József testvérét, hogy fogadja el Mexikó koronáját.⁹⁰ Miksa meghívása a trónra már 1859-ben is felmerült a mexikói konzervatívok részéről, akkor azonban Miksa még irreálisnak találta a tervet, 1864-ben azonban a francia intervenció és III. Napóleon támogatásának tudatában már elfogadta a megkeresést, bár mélyebb háttérinformációi nem voltak az eseményekről. Döntésében erősen szerepet játszott az a királypárti győzelemmel zárult népszavazás is, amelyet a franciák rendeztek meg, és erősen csalóka képet mutatott.⁹¹

Mexikóban a királyi pár fogadtatása jól mutatta az ország liberális-konzervatív politikai tengelye mentén létrejövő megosztottságát. Miksát, és feleségét, Saroltát nem fogadták kitörő örömmel, amikor 1864. május 28-án a *Novara* hajó fedélzetén

⁸⁹ Habsburg Miksa (1832-1867): Ausztria hercege.

Habsburg Miksáról széles a magyar szakirodalom: Wittman Tibor: *Historia de América Latina*. Budapest, Corvina, 1980. 299-311.; Anderle Ádám: *Modernización e identidad en América Latina*. Szeged, Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2005.; Anderle Ádám: "El positivismo y la modernización de la identidad nacional en América Latina." in *Anuario de Estudios Americanos*, Sevilla, 1988. Tomus 45. 419-484.; Horváth Gyula – H. Szabó Sára: *Capítulos de la historia de México: de Maximiliano al populismo*. Kaposvár, Dávid Kiadó, 2005. 9-33.; Horváth Gyula: „Egy Habsburg-császár Mexikóban. Miksa tragikus kalandja.” in *Élet és tudomány*, LI, núm. 12, 1996. 362-364.; Jancsó Katalin: „El indigenismo de Maximiliano en México (1864-1867).” in *Acta Hispanica*, Tomus XIV, Szeged, 2009. 5-18.; Jancsó Katalin: „La llegada de Maximiliano a la tierra de los pueblos bárbaros.” in *Acta Hispanica*, Tomus XIII, Szeged, 2008. 25-32.; Jancsó Katalin: „Magyarok Habsburg Miksa, Mexikó császáranak szolgálatában (Külföldi csapatok Mexikóban a II. császárság idején)” in *Tiszatáj*, LXV, núm. 1, 2011. 72-79.; Jancsó Katalin: „Habsburg Miksa indiánpolitikája Mexikóban” in Ferwagner Péter Ákos, Kalmár Zoltán (szerk.): *Az átmenet egyensúlya: Szilágyi István 60 éves*. Budapest, Áron Kiadó, 2010. 301-331.; Nagy Marcell: „Politikai konzervativizmus a Habsburg Miksa utáni Mexikóban.” in Anderle Ádám, Nagy Marcel (szerk.): *Stációk, Tanulmányok Wittman Tibor emlékére*, Hispánia Kiadó, Szeged, 1999. 59-64.; Szabó Sára H. – Horváth Gyula: „Habsburg Miksa és a mexikói császárság: A mexikói belpolitikai viszonyok és a casus belli.” in *Világtörténet*, 25. évf. Ősz/Tél, 2003. 50-65.; Sente-Varga Mónika: *A gólya és a kolibri. Magyarország és Mexikó kapcsolatai a XIX. századtól napjainkig*. Budapest, Áron Kiadó, 2012.; Tardy Lajos: „Az 1864-67. évi mexikói 'önkéntes hadtest' magyarországi résztvevői.” in *Hadtörténelmi Közlemények*, 109. évf. 2. sz. 1990. 145-171.; Venkovits Balázs: „A császárságnak buknia kellett. Habsburg Miksa és a magyarországi Mexikó-kép alakulása.” in *Aetas*, XIX, núm. 2, 2014. 28-46.; Venkovits Balázs: „Habsburg császár Mexikó trónján: Egy tündöklés nélküli bukás története” in *Múlt-kor*, XIV, núm. 4, 2014. 12-17.; Venkovits Balázs: *"We Are Clearly Deceived at Home: Inter-American Images and the Depiction of Mexico in Hungarian Travel Writing During the Second Half of the Nineteenth Century"*. PhD értekezés, Debreceni Egyetem, 2014.

A Miksával kapcsolatos legendákat feldolgozó munkák: Johann Georg Lughofer: *A császár új élete. Mexikói Miksa*. Budapest, Gabo, 2007.; Sente-Varga Mónika: „Justo Armas. Una leyenda salvadoreña... ¿Una pesadilla mexicana?” in *Iberoamericana Quinceeclesiensis*, XI, 2013. 49-64.

Habsburg Miksa és a mexikói császárság felkeltette a korabeli magyar sajtó érdeklődését is. A XIX. század elején csak szórványos hírek érkeztek Mexikóról, azonban az 1850-es évek végétől kezdve nagyobb rendszerességgel találkozhatunk mexikói témájú cikkekkkel. A XIX. században a magyar sajtóban Mexikóról megjelenő írásokat Szinnyei József gyűjtötte egy csokorba. Szinnyei József: *Hazai és külföldi folyóiratok repertóriuma*. I-II. Budapest, 1885.

⁹⁰ Wittman: id. mű: 273.

⁹¹ Elérhető:

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1864_aprilis_10_habsburg_miksat_mexiko_csaszarava_kialtjak_ki/

Letöltés dátuma: 2017. december 22.

megérkeztek a túlnyomórészt liberális Veracruz kikötőjébe.⁹² Ugyanakkor Mexikóvárosban a konzervatívok és az egyház részéről ünnepélyes keretek között várták az új mexikói császár és felesége érkezését.⁹³

Miksa és Sarolta a kezdetektől fogva érdeklődéssel fordult az őslakosok, azok kultúrája és nyelve felé, és mint a szegény, elesett osztályok védelmezői léptek fel rövid mexikói tartózkodásuk alatt.⁹⁴ A II. Mexikói Császárság uralkodója már 1865-ben számos törvényt adott ki és létrehozta a „*Junta Protectora de las Clases Menesterosas*”-t, amely az indiánok érdekvédelmét szervezte meg, ezzel megkezdve Jean Meyer terminológiájával élve a „szociális liberalizmus” időszakát.⁹⁵ Miksa legradikálisabb rendelkezése az úgy nevezett agrártörvény, amely megengedte a föld adományozását az arra rászoruló indián közösségeknek.⁹⁶ Egyértelmű volt tehát Miksa és Sarolta jó szándékú, humánus attitűdje és elkötelezettsége Mexikó népe iránt, azonban ezen rendeletek, törvények inkább csak elméleti síkon maradtak meg, s a valóságban az adott mexikói viszonyok mellett megvalósulásuk elmaradt.

Miksa személye kettős megítélésű, míg kezdetben a konzervatívok és az egyház támogatását élvezte, mérsékelt liberális szellemiségével maga ellen fordította támogatóit. Az egyház és IX. Pius pápa a mexikói császártól a reformtörvények eltörlését várta,⁹⁷ azonban hiába. A liberálisok viszont egy 'idegent' és az egyház által támogatott, konzervatívok révén hatalomra jutott uralkodót láttak Miksában, aki a köztársasággal ellentétben egy monarchia élén állt.

A reformháború és a francia intervenció időszakában épp Mexikóban élő kortárs magyar, volt 1848-as honvédtiszt, László Károly naplójában⁹⁸ felbecsülhetetlen tudományos értékű feljegyzéseket találunk többek között a korabeli mexikói mindennapokról, szokásokról, mely témánk szempontjából is sok érdekességet hordoz. László Károly 1863. szeptember 16-án a következő sorokat írta:

---

⁹² Jancsó Katalin: „El indigenismo de Maximiliano en México (1864-1867).” in *Acta Hispanica*, Tomus XIV, Szeged, 2009. 10.

⁹³ Horváth Gyula – H. Szabó Sára: *Capítulos de la historia de México: de Maximiliano al populismo*. Kaposvár, Dávid Kiadó, 2005. 23.

⁹⁴ Jancsó Katalin: „La llegada de Maximiliano a la tierra de los pueblos bárbaros.” in *Acta Hispanica*, Tomus XIII, Szeged, 2008. 26.

⁹⁵ Jancsó: id. mű: 30.

⁹⁶ Jancsó: id. mű: 31.

⁹⁷ Horváth-H. Szabó: id. mű: 24.

⁹⁸ Mexikói mindennapjait megörökítő naplója máig kiadatlan, a Latin-Amerika kutatók számára igen fontos kézirat. László Károly naplója (1858. január 1. – 1869. november 10-ig. Kézirat. Országos Széchényi Könyvtár, Oct. H. 720.

A mexikói függetlenség kinyilatkoztatásának a napja, a császáriak nem csak megengedték a népnek ennek zajjal és pompávali ünneplését hanem azt minél zajosabbá tenni ők is segítették volt álgú durrogás, zene, díszmenet, szónoklat, tánc vigalom s a mexikóiak legkedvesebb mulatsága, részegség és pénzre kártyázás. Mexikó függetlenségét ünneplik a császáriak kik azt a néptől elrabolták. III. Napóleon jármával cserélték fel, s a szabadelvű bárgú nép kitől elvették a szabad írást és szabad szót, el minden fegyvert, kinek meg van tiltva még csak egy kést is magával vinni!!! Milly gúny! Milly ostobaság, vakság!!!⁹⁹

László igen kritikus szemmel vizsgálta a korabeli mexikói valóságot, nemcsak a császáriakat illetve éles kritikával, hanem 1860-ban a köztársaság alatt is véleményét formált az indiánok kényszerkatonasága kapcsán:

...a szegény indiánok közül mind azokat kiket megfoghatnak legyen ő nőtlen vagy nagy családnak az apja katonának hurcolják kötéllel hátra kötözött karokkal fegyver között. Ha egyszer a katona ruhát ráadták, ő holtig köteles szolgálni, családjától örökre elszakítatik, mert még csak látogatás végett sem bocsátatik haza soha, és így családjára és rokonaira nézve éppen olyan mintha meghalt volna. ... Nem elég az hogy a gazdagokat, mondhatni átaljában a fehéreket, katonákká nem kényszerítik; de még az őket szolgáló indiánok is mentesek a katonaságtól. A fehérnek a szolgáját sem viszik el katonának hogy legyen ki neki szolgáljon; de az indián családapát örökös katonaságra hurcolják habár senki se marad itthon ki a nagy családnak kenyeret keressen. Milly gúny az illy országot Szabad köztársaságnak nevezni!¹⁰⁰

A naplóban szó esik még a polgári házasságról, mely hétköznapiabb, gyakorlati kontextusba helyezi a reformtörvények egyikét. László Károly 1860. december 26-án a következő sorokat írta:

A mexikói törvények szerint a házasság polgári szerződésnek van nyilvánítva ezért annak multhatatlanul polgári tisztségviselők előtt kell történnie, de a törvény megengedi, hogy azolylan buzgók kik vallási öszveköttetés nélkül nyugtalanul boldogtalanoknak éreznék magokat, a polgári öszveköttetés után vallási szertartással is kötethessék magokat egybe.¹⁰¹

⁹⁹ László Károly naplója (1858. január 1. – 1869. november 10-ig.) Kézirat. Országos Széchényi Könyvtár, Oct. H. 720. Az idézet az eredeti szöveg módosítás nélküli változata.

¹⁰⁰ László Károly naplója (1858. január 1. – 1869. november 10-ig.) Kézirat. Országos Széchényi Könyvtár, Oct. H. 720. Az idézet az eredeti szöveg módosítás nélküli változata.

¹⁰¹ László Károly naplója (1858. január 1. – 1869. november 10-ig.) Kézirat. Országos Széchényi Könyvtár, Oct. H. 720. Az idézet az eredeti szöveg módosítás nélküli változata.

A fent idézett naplótöredék a civil házasságról szóló reformtörvényt a valóságban egy engedékenyebb kontextusba helyezi azáltal, hogy László Károly megfigyelései alapján a vallási szertartást nem tiltották. 1860. június 30-án már az érezhető paphiányt is említette, s arról írt, hogy az Úrnapján „isteni tisztelet nem volt, mert csak templom van, pap nincs.”¹⁰²

A francia intervenció és Miksa tragikus sorsa szempontjából nem elhanyagolható tény, hogy Mexikó szomszédságában, az Egyesült Államokban dúló polgárháború 1865-ben ért véget. Az USA a Monroe-doktrína tükrében nem nézte jó szemmel egy gyarmatosító európai hatalom ’betolakodását’ az Egyesült Államokat Latin-Amerika többi részével összekötő Mexikóba. Az USA csapatokat küldött át Mexikóba a területére betörő indiánok megbüntetésére, a valóságban azonban ezek az egységek francia alakulatokkal csaptak össze.¹⁰³ III. Napóleon egy nyílt francia-amerikai háború kitörésétől tarthatott, amely a francia gyarmatokat is veszélyeztette, és ennek valamint az egyéb európai ügyek – francia-porosz versengés – ismeretében inkább visszavonulót fűjt. 1867-ben kivonta a francia csapatokat Mexikóból, ami nagyban hozzájárult Miksa bukásához.

Benito Juárez 1867-es győzelme Habsburg Miksa és az őt támogató konzervatív erők felett fordulópontot jelentett a liberalizmus szemlélésében. Ettől az eseménytől kezdve a liberalizmus egyet jelentett magával a nemzettel, mely Juárez szerint másodjára vívta ki függetlenségét.¹⁰⁴ 1867 után a liberalizmus már nem csupán egy ideológia, melyet felhasználtak a régi társadalmi rend, bizonyos intézmények és a régi értékek elleni küzdelemben, hanem immár „egységesítő politikai mítosszá alakult át.”¹⁰⁵ Ahhoz azonban, hogy valóban egységesíteni tudja a nemzetet, Juárez a francia intervenció után változtatott egyházpolitikáján. A *Reforma* antiklerikális törvényei után az 1860-as évek végére egyre több engedményt tett a katolikus egyháznak és 1870-ben amnesztiát hirdetett a monarchiát támogatókkal szemben.¹⁰⁶ Juárez felismerte, hogy a két oldalnak közelednie kell egymáshoz, és valószínűsíthető, hogy mérsékeltebb egyházpolitikai cselekvésre sarkallta az a tény is, hogy a Vatikán részéről megjelent egy enciklika a liberalizmus térnyerésével

---

¹⁰² László Károly naplója (1858. január 1. – 1869. november 10-ig.) Kézirat. Országos Széchényi Könyvtár, Oct. H. 720.

¹⁰³ Elérhető:

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1864_aprilis_10_habsburg_miksat_mexiko_csaszarava_kialtjak_ki/
Letöltés dátuma: 2017. december 22.

¹⁰⁴ Hale: id. mű: 15.

¹⁰⁵ Uo. „*mito político unificador*. ”

¹⁰⁶ Nagy Marcel: „Politikai konzervativizmus a Habsburg Miksa utáni Mexikóban.” in *Stációk, Tanulmányok Wittman Tibor emlékére*. Hispania Kiadó, Szeged, 1999. 60.

kapcsolatban. A katolikus egyház erőteljesen reagált a liberális eszmék elterjedésére, s IX. Pius pápa 1864-ben kiadott „*Syllabus Errorum*” nevet viselő enciklikájában felsorolta az egyházat ért támadásokat.¹⁰⁷

1867-ben a mexikói császárság végével a konzervatívok felett aratott liberális politikai győzelem új korszakot nyitott a mexikói politikában. A konzervatívok csak úgy tudtak társadalmi szerephez jutni, ha szorosan együttműködtek az egyházzal.¹⁰⁸ A konzervatív politizálás még évtizedekig az egyházzal szoros összefüggésben értelmezhető, s alapvetően két csoportot lehet megkülönböztetni: az egyházhoz jobban kötődő „konzervatív katolikus” és a „liberális katolikus” vonalat képviselő csoportot.¹⁰⁹

1876-ban a *Reforma* időszakának lezárulásával a liberális törekvéseknek is vége szakadt. A porfiriato és a liberalizmus között Reyes Heróles értelmezésében nem volt kapcsolat, a porfiriato nem jelentett folytonosságot a mexikói liberalizmusban, „hanem egy helyettesítőt és egy valódi diszkontinuitást.”¹¹⁰ Ezt az elméletet támasztja alá az a tény is, hogy az 1917-es alkotmány megalkotói, illetve a forradalom vezetői számára is a Porfirio Díaz elnökségét megelőző *La Reforma* gondolkodói, államférfiai jelentettek inspirációt.

1.5 A porfiriato

Az 1860-as évek végére, a reformháborút és a francia intervenciót követően a konzervatív és liberális ellentét vérre menő harcában elfáradt ország békére vágyott. A konzervatívok programjukban a rendet haladás nélkül képzeltek el, míg a liberálisoknál a haladás rend nélkül érvényesült, s e két oldalt volt hivatott kibékíteni a ’rendet és haladást’ hirdető új európai irányzat, a pozitivizmus.¹¹¹ 1867 után érzékelhető a pozitivizmus térnyerése Mexikóban. Az 1860-as években azonban még nem annyira a politikában volt érezhető a hatása, hanem először a felsőoktatás újjászervezésében játszott fontos szerepet.¹¹² A politikai vonalon csak 1878-tól érvényesül Porfirio Díaz kormányában a különböző tisztségeket betöltő „*científicos*” képviselőiben.

---

¹⁰⁷ Nagy: id. mű: 61.

¹⁰⁸ Nagy: id. mű: 59.

¹⁰⁹ Uo.

¹¹⁰ Hale: id. mű: 32. „*sino una sustitución y una verdadera discontinuidad.*”

¹¹¹ Anderle Ádám: *Modernización e identidad en América Latina*. Szeged, Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2005. 27.

¹¹² Hale: id. mű: 15.

A fejlődést a pozitívista gondolkodók a tudomány segítségével szándékozták megvalósítani és a Comte-i fejlődéstörténet alapjaiból indultak ki. A mexikói pozitívizmusra August Comte mellett Herbert Spencer tanai is hatottak. A mexikói Gabino Barreda és más pozitívista gondolkodók úgy vélték, hogy a mexikói valóságra alkalmazható a pozitívista ideológia, mely szerint az emberiség fejlődéstörténete három részből: a teológiai, a metafizikai és a pozitívista szakaszból állt.¹¹³ Mexikó a gyarmati időszakban a teológiai szakaszt jelentette, a függetlenség kivívása után a liberális reformkorszakban a metafizikai szakasz érhető tetten, a harmadik pozitívista szakasz pedig a porfiriato időszakára tehető a „tudósok” értelmezésében. Justo Sierra,¹¹⁴ a mexikói pozitivisták kiemelkedő alakja szerint a mexikói fejlődéstörténetben megfigyelhető a különböző történelmi korszakok szerepe a nemzetté válás folyamatában. Az indián és a gyarmati múlt után a függetlenség Mexikó nemzeti jellegét adta, a *Reforma* időszaka a szociális, társadalmi karakterét és a *Pax Porfiriana*¹¹⁵ Mexikót elhelyezte a nemzetközi porondon.¹¹⁶

1.5.1 Az egyház a porfiriato alatt

Benito Juárez 1872-es halálát követően Sebastian Lerdo de Tejada ült az elnöki székbe. Elnöksége alatt az állam védelme volt az elsődleges célja és 1873 áprilisában a jezsuiták ügye kapcsán kijelentette, hogy nem tolerálja az egyház mesterkedéseit. 1873. szeptember 25-én alkotmányi rangra emelte a reformtörvényeket, kiegészítve az 1857-es alkotmányt, valamint október 7-én kiadtak egy olyan dekrétumot, amely kötelezett az alkotmányhoz való hűségesküre.¹¹⁷ Ennek következtében spontán népi felkelés tört ki, a korábban már említett „*guerra de los religioneros*.” A felkelések gyorsan terjedtek az ország közép-nyugati régióiban, elsősorban Guanajuato, Michoacán és Jalisco

---

¹¹³ Enrique Krauze, Fausto Zerón-Medina (szerk.): *Porfirio en Oaxaca. El Poder (1884-1900)*. México, Editorial Clío, 1993. 30.

¹¹⁴ Justo Sierra Méndez (1848-1912): író, költő, történész, politikus, filozófus, korának kiemelkedő személyisége. A mexikói nemzeti egyetem, mai nevén UNAM, megalapítását szorgalmazta. A Legfelsőbb Bíróság elnöke 1894-ben, majd később a porfirista kormányban számos tisztséget töltött be.

¹¹⁵ A XIX. század végi Mexikóról és a porfiriato időszakáról lásd bővebben: Nagy Marcel: „Mexikó a XIX. század végén: a *Pax Porfirianától* a forradalomig.” (kézirat)

¹¹⁶ Krauze: id. mű: 31.

¹¹⁷ Jean Meyer: *La Cristiada: El conflicto entre la iglesia y el estado, 1926-1929. Tomo II*. México, Siglo XXI, 1973. 32-33.

államokban.¹¹⁸ Központi katonai vezető és politikai célok nélküli gerillaharcokról beszélhetünk, azonban egy-egy alakulatnak olyan vezetői voltak, mint Ignacio Ochoa és Eulogio Cárdenas, a későbbi mexikói elnök, Lázaro Cárdenas nagyapja.¹¹⁹ A liberálisok megosztottságát jól mutatta, hogy Lerdo de Tejada a nép körében népszerűtlen antiklerikális intézkedéseiből politikai ellenfelei hasznot húztak, ily módon felhasználva a katolikusokat a hatalomra jutáshoz.¹²⁰

Az 1876-os választásokon Lerdo de Tejada ellenfeleként Porfirio Díaz,¹²¹ Juárez volt tábornoka, a francia intervenció elleni küzdelem nemzeti hőse indult az „újraválasztás nincs” jelszavával. A választásokon nem ő nyert, de fegyveres felkeléssel (*Revolta de Tuxtepec*) végül hatalomra került. Egy elnöki periódus kivételével – 1880-1884 között Manuel González kormányzott Díaz bábjaként, amelyet saját „újraválasztás nincs” szlogenje indokolt – harminc évig volt elnöki pozícióban. Díaz egy erős, centralizált államot hozott létre és a felkelésektől, lázadásoktól viharos XIX. század végére megteremtette a *Pax Porfiriana* néven ismert békét Mexikóban. A felsőbb és középosztályok érdekeit összehangolva Díaz kezdetben széles körű támogatottságot szerzett.

Porfirio Díaz hatalomra jutását segítette elő az a tény is, hogy megbékélést sürgetett a katolikus klérussal. Elnöksége alatt az egyházellenes törvények végrehajtását nem siettette és így az ország aránylag nyugodtabb napokat élt. Erre az időszakra tehető, hogy az egyház végleg felismerte, hogy a XIX. század második felétől meg kell határoznia helyét és identitását az új politikai helyzetben. A porfiriato időszaka megteremtette a feltételeket a katolikus egyház újjászervezéséhez Mexikóban. S valóban az állam és az egyház békés egymás mellett élése pozitív következményekkel járt mindkét fél számára. Az egyház egyfajta „*reconquista*”-t hajtott végre, belső megújulás jellemezte a tárgyalt időszakban. 1869 és 1917 között tizenhárom új püspökséget alapítottak, a papok száma is

---

¹¹⁸ Meyer: id. mű: 37.

¹¹⁹ Meyer: id. mű: 34. Fontos megjegyeznünk, hogy más forrásból kiderül, hogy Eulogio Cárdenas nem Lázaro Cárdenas nagyapja volt, hanem nagyapjának, Francisco Cárdenasnak a testvére. A reformháborúban a család megosztott volt, hiszen Francisco a köztársaságiak mellett harcolt, míg Eulogio Habsburg Miksát támogatta, majd később „*religionero*”-ként Sebastián Lerdo de Tejada ellen harcolt. (Álvaro Ochoa Serrano: „Religioneros en Michoacán: Eulogio Cárdenas y otros.” in Shulamit Goldsmit y Guillermo Zermeño (szerk.): *La responsabilidad del historiador: homenaje a Moisés González Navarro*. México, Universidad, Departamento de Historia, 1992. 175.

¹²⁰ Meyer: id. mű: 36.

¹²¹ José de la Cruz Porfirio Díaz Mori (1830-1915): Oaxacában született José Faustino Díaz és Petrona Mori mesztic gyermekeként. Mexikó leghosszabb ideig hivatalban lévő elnöke volt.

növekedett: 1851-ben 3232, míg 1910-ben 4461 papot számláltak.¹²² Ugyanakkor az állam részéről nem kellett azokkal a konfliktusokkal megküzdeni, amelyekkel az antiklerikális törvényhozás kapcsán a *Reforma* időszakában hivatalt betöltő elnökök szembesültek.

Ami a porfiriatót támogató pozitivisták és az egyház kapcsolatát illeti, elmondható, hogy a mexikói pozitivista gondolkodók az egyházat nem támadták, s nem voltak radikálisan egyházellenesek.¹²³ Díaz megbékélésre törekedett az egyházzal, rendszeresen személyes kapcsolatot tartott fent a mexikói püspökökkel. 1860 előtt az egyház elsősorban a városokban volt jelen, majd a porfiriato alatt vidéken is visszanyerte befolyását.¹²⁴ A katolikus '*reconquista*' elsősorban a közép-nyugati és észak-nyugati vidéki területeket érintette – Michoacán, Jalisco, Colima, el Bajío, Aguascalientes és Zacatecas régiókat – ahol később, 1926-ban a *cristero* háború is kitört.¹²⁵ Az egyház az 1891-ben kiadott pápai enciklikában, a *Rerum Novarum*¹²⁶-ban foglaltaknak megfelelően egyre inkább színre lépett a társadalmi problémák kezelésében, elsősorban a munkás- és az agrárrétegek segítségével. A XIII. Leo¹²⁷ pápa kezdeményezésére kialakuló „*catolicismo social*,”¹²⁸ azaz a szociális katolicizmus fontos epizódja a mexikói egyháztörténetnek, hiszen a XIX. században politikai és gazdasági presztízsét veszített mexikói katolikus egyház a századfordulóra régi-új szerepében, a társadalom szegény rétegei felé fordult. Ezt az új szerepet hivatalos keretek között is megerősítették. 1903 és 1909 között négy katolikus kongresszust (1903: Puebla, 1904: Morelia, 1906: Guadalajara, 1909: Oaxaca) tartottak az egyház társadalmi szerepvállalását érintő kérdésekben, melyek elsősorban a legégetőbb problémákra koncentráltak, mint a munkásosztály, a parasztok és az indiánok problémái.¹²⁹ Ezekkel a kongresszusokkal párhuzamosan tartottak agrárkongresszusokat is (1904, 1905: Tulancingo, 1906: Zamora). Az első agrárkongresszust az a Mora y del Río püspök hívta össze, aki a *cristero* konfliktusban is fontos szerepet játszott.¹³⁰

A porfiriato időszakában megerősödtek a katolikus szervezetek, majd 1911-ben immár a forradalom idején, megalakult a Nemzeti Katolikus Párt, ami annak köszönhetett

¹²² Manuel Lucena Salmoral et. al (szerk.): *Historia de Iberoamérica. Tomus III. Historia contemporánea*. Madrid, Cátedra, 1992. 360.

¹²³ Horváth Gyula: „Az egyház Latin-Amerikában (1820-1830). A liberális és pozitivista kihívás Braziliában és Mexikóban.” in Birhen N. (szerk.): *A katolikus egyház évszázadai: A kaposvári egyháztörténeti konferencia előadásai*. Kaposvár, KE Csokonai Vitéz Mihály Pedagógiai Főiskolai Kar, 2004. 29.

¹²⁴ Salmoral (szerk.): id. mű: 360.

¹²⁵ Salmoral (szerk.): id. mű: 361.

¹²⁶ XIII. Leo pápa 1891. május 15-én megjelent enciklikája, az első pápai körlevél, amely társadalmi problémákkal foglalkozott, elsősorban a munkáskérdést taglalta.

¹²⁷ XIII. Leo pápa (gróf Gioacchino Pecci) (1810-1903): 1878 és 1903 között a római katolikus egyház feje.

¹²⁸ Meyer: id. mű: 46.

¹²⁹ Meyer: id. mű: 49-51.

¹³⁰ Meyer: id. mű: 51.

létrejöttét, hogy a korábbi évtizedek viszonylagos békéje teret adott az egyház megerősödésének.

Az 1870-es évek végén még feudális viszonyokat mutató Mexikó képét Porfirio Díaz teljesen átformálta. A porfiriato időszakában a pozitivista gazdaságpolitika elsődleges célja a tőkés fejlődés felgyorsítása volt, melyet külföldi tőkebeáramlással és belső tőkefelhalmozás révén szándékoztak elérni.¹³¹ A gazdaság fellendüléséhez és a piacok kibővüléséhez hozzájárult a vasútépítés, amely 1881 és 1900 között 600 km-ről 15411 km-re emelte a vasútvonalak hosszát.¹³² Díaz a gazdaság rendbetételéhez és a modernizációhoz elengedhetetlennek tartotta az 1880-as évektől megfigyelhető szisztematikus tőkebehatolást. A kereskedelem beindulásával a középosztály megerősödése volt megfigyelhető.¹³³ Azonban a fejlődésnek és a modernizációnak ára volt, Mexikóban a stratégiai és gazdaságilag fontos tulajdonjogok (vasút, olajmezők, bankszektor, földbirtokok) többsége idegen kézbe került. A lakosság éhezett, az indián földek elleni roham újabb hulláma is erre az időszakra tehető.

Porfirio Díaz támogatottságának csökkenését és hatalmának végét politikájának hosszabb távú gazdasági és a népjólétet sújtó következményei mellett az Egyesült Államokkal való egyre intenzívebb kapcsolattartás is előmozdította. A forradalom kirobbanása előtti évben, 1909 októberében a Texas állambeli El Pasóban megvalósult az Egyesült Államok és Mexikó történetében először hivatalos keretek között megszervezett elnöktalálkozó Porfirio Díaz és William Taft részvételével.¹³⁴ Az Amerikai Egyesült Államok növekvő súlya és nyomasztó jelenléte Mexikó gazdasági életében egyfajta xenofóbiához, idegengyűlölethez vezetett a XX. század első évtizedében és nem növelte a Díaz által létrehozott diktatórikus jegyeket mutató rendszer esélyeit a túlélésre. A mexikóiak többsége nyomorgott és 1910-re az olyan tényezők együttállása, mint az egyre gyakoribb parasztfelkelések, munkássztrájkok, éhínség, a külföldi tőke erőteljes befolyása előmozdították Latin-Amerika legkultikusabb forradalmát és a mexikói történelem leghosszabb elnöki periódusának, az elnök keresztnévét viselő rendszer, a porfiriato végét.

---

¹³¹ Horváth Gyula: *A populizmus kialakulása Mexikóban*. Kaposvár, Megyei és Városi Könyvtár nyomdája, 1996. 18.

¹³² Krauze: id. mű: 52.

¹³³ Foster: id. mű: 132.

¹³⁴ Krauze: id. mű: *El Derrumbe (1900-1911)*. 64.

1.6 A mexikói forradalom

Mexikó történetében a forradalom – amely megteremtette a modernkori Mexikó társadalmi, politikai, gazdasági alapjait – egy hosszan elhúzódó, több szakaszra bontható véres polgárháború története, amelynek hatása a nemzetre messze túlmutat a kor eseménytörténetén. A mexikói forradalom mindent elsöprő lendületét az a tényező generálta, hogy a forradalom kezdetén, 1910-ben egységes frontot képviselt minden, a régi rend ellen szövetkező erő.¹³⁵

Az 1910-es országgyűlési választásokon a 80 éves Porfirio Díaz ellenfeleként Francisco Madero¹³⁶ indult, azonban ismét Díaz nyert. Madero nem nyugodott bele a kétségbe vonható valódiságú eredménybe és felkelést szervezett. Kiadta a San Luis Potosí Tervezetet, amely fegyveres felkelésre szólított fel a diktatórikus Díaz kormánya ellen.¹³⁷ Madero mellett felsorakoztak a Díaz elnöksége alatt elhanyagolt néprétegek, ennek köszönhetően a forradalom legfőbb támasza a földnélküli, sanyarú körülmények között élő szegényrétegek lettek. Északon Pascual Orozco és Francisco (Pancho) Villa parasztseregei, míg délen Emiliano Zapata parasztgerillái álltak Madero oldalára elindítva a mexikói forradalmat.¹³⁸

Francisco Madero 1911-ben lett elnök, s választási kampányában felidézte az 1876-ban maga Porfirio Díaz által használt „újraválasztás nincs” szlogent. Madero a legfontosabb feladatnak a diktatúra megszüntetését és a politikai vezető elit leváltását tartotta. Nem számolt azzal az égető kérdéssel, amely az egész mexikói forradalom mozgatórugója volt: a földkérdéssel, az agrárproblémával. Madero szerint a nép nem kenyeret akart, hanem szabadságot, s a szabadság kivívása után a többi probléma is megoldódik.¹³⁹ A forradalmat nem gazdasági és társadalmi szemszögből szemlélte, hanem egy politikai probléma megoldásaként, az aktuális politikai elit leváltásának eszközeként. A parasztságot azonban nem a szabadság magasztos eszméje, egy diktatórikus jegyeket mutató politikai modell leváltásának reménye, hanem ahogy Horváth Gyula is írja, a San

---

¹³⁵ Horváth: *Tanulmányok a mexikói forradalomról...*, 7.

¹³⁶ Francisco Ignacio Madero (1873-1913): A mexikói forradalom vezéralakja, majd Mexikó elnöke 1911-től 1913-ig. Az 1908-ban megjelent *La sucesión presidencial en 1910 (Az elnökség öröklése 1910-ben)* című könyve nagy sikert aratott, mivel Porfirio Díaz újraválasztásának kérdése egyre nagyobb tömegeket foglalkoztatott. Madero az elnök újraválaszthatósága ellen foglalt állást. 1913. február 22-én kivégezték.

¹³⁷ Horváth: *A populizmus kialakulása Mexikóban...*, 26.

¹³⁸ Horváth: id. mű: 26.

¹³⁹ Horváth: id. mű: 25.

Luis Potosí Tervezetben meghatározott földreform ígérete mozgósította és vitte a forradalmi erők táborába.¹⁴⁰

Madero nem teljesítette a földreform ígétét, s megkezdte a felkelők lefegyverzését, azonban a szövetségi hadsereget érintetlenül hagyta. Zapata megtagadta a fegyverletételt, s Madero személyére immár, mint a forradalom árulójára tekintettek. A korábban mellette harcoló parasztseregek most ellene lázadtak fel. A Zapata által 1911-ben kiadott Ayalai Tervezet a forradalom első földreformmal foglalkozó programja, melyből egyértelműen kiderült, hogy a Madero által elkezdett forradalom továbbvitele volt a cél.¹⁴¹ 1912 márciusában északon Pascual Orozco is fellázadt a kormány ellen, s ez alkalmat adott az ellenforradalom kibontakozására. Félix Díaz, Porfirio Díaz unokaöccse, lázadást szított a hadseregben, melyet a kormányerők sikeresen levertek, azonban Pascual Orozco meglepő módon áttért a reakció oldalára.¹⁴² Madero hamarosan elvesztette támogatói nagy részét és ezt a helyzetet kihasználva, Victoriano Huerta¹⁴³ tábornok katonai puccsal átvette a hatalmat. 1913. február 18-án eltávolították Maderót, majd február 22-én ki is végezték.¹⁴⁴

Madero bukása után Victoriano Huerta¹⁴⁵ diktatúrája következett. Huerta támogatói a régi szövetségi hadsereg, a latifundisták és az egyház voltak. Huerta ellen a volt maderista erők ismét összefogtak és megszervezték a konstitucionalista hadsereget. Délen Zapata seregei folytatták háborújukat a földért. Északon egy idős földbirtokos – aki évekig Porfirio Díaz szolgálatában állt –, Venustiano Carranza,¹⁴⁶ nem ismerte el Huertát elnöknek és az alkotmány visszaállítását tűzte ki célul.¹⁴⁷ Carranza, aki 1913. március 26-án kiadta a Guadalupei Tervezetet, a konstitucionalistákat fogta egybe. Carranzát támogatták Villa és Zapata parasztseregei, valamint az Álvaro Obregón¹⁴⁸ tábornok vezette seregek is. 1914

---

¹⁴⁰ Horváth: id. mű: 26.

¹⁴¹ Horváth: id. mű: 27.

¹⁴² Wittman: id. mű: 360.

¹⁴³ José Victoriano Huerta Marquéz (1845-1916): mérnök végzettségű tábornok. Mexikó elnöke 1913. február 19-től 1914. július 15-ig.

¹⁴⁴ Horváth: id. mű: 29.

¹⁴⁵ Victoriano Huerta elnöksége idején érkezett Mexikóba Kánya Kálmán, az Osztrák-Magyar Monarchia utolsó követe. Lásd bővebben: Anderle Ádám – Kozári Mónika: *A Monarchia utolsó követe*. (2. kiadás) Szeged, 1996.

¹⁴⁶ Venustiano Carranza Garza (1859-1920): mexikói politikus és katona. A konstitucionalista hadsereg vezetője. 1914. augusztus 14-től a végrehajtói hatalom élén állt, azonban hivatalosan 1917 és 1920 között töltötte be Mexikó elnöki tisztségét. Az 1917-es mexikói alkotmány kiadása a nevéhez köthető.

¹⁴⁷ Wittman: id. mű: 361.

¹⁴⁸ Álvaro Obregón (1880-1928): politikus, Mexikó elnöke 1920-tól 1924-ig. 1928. július 17-én merénylet áldozata lett.

augusztusában győzedelmeskedett a konstitucionalista hadsereg, majd Carranza a győzelem után összehívta a Konventet.¹⁴⁹

A forradalom elsődleges célja a tőkés fejlődés felgyorsítása és a földbirtok koncentráció széttörésével egy kisbirtokos réteg kialakítása volt. Mindkét parasztsereg a földkérdés kapcsán a hatalmas latifundiumok felszámolását szerette volna elérni, azonban különböző módon. Zapata hívei a régi *ejidók*, azaz közösségi földek visszaállításában, míg Villa követői a magántulajdonban lévő egyéni kisbirtok létrehozásában látták az agrárprobléma megoldását.¹⁵⁰

1.6.1 Az egyház és a mexikói forradalom

Az egyház szerepe rendkívül fontos volt a forradalom eseményeiben. A porfiriato alatt megerősödött egyház azonnal érzékelte a liberálisok antiklerikalizmusa által őt fenyegető veszélyt. Legfőbb eszköze a kezében lévő sajtó – *El Debate*, *El País*, *Diario Católico*, *Revista Católica* –, az 1911-ben megalakult Katolikus Párt, az anyagi támogatás eszköze, és a tömegekre gyakorolt hatása volt. Utóbbi azért is volt még mindig jelentős a XIX. század antiklerikális lépései ellenére, mert a lakosság 99,5 %-a továbbra is római katolikus vallású volt.¹⁵¹

A klérus Madero kormányzatát nyíltan támadta a sajtón keresztül, majd Huerta hatalomra kerülése után kiállt ez utóbbi mellett. Az eszmei és politikai támogatás mellett ezt mutatja az a húsz millió peso értékű segély is, amelyet az Huerta kormányzatnak ígért, valamint a mexikói bíboros nyílt kijelentése, amelyben az egyház támogatásáról biztosította Huertát. Sandoval mexikói történész szerint később ennek fizette meg az árát az egyház Carranza és Obregón alatt.¹⁵² A forradalom népi frontjai nem álltak szemben az egyházzal, Pancho Villa hívei nem mutattak kifejezetten antiklerikális jegyeket, Emiliano Zapata köre pedig nyíltan katolikus volt, amit mutatott az a tény is, hogy a soraiban harcolók a Guadalupei Szent Szűz zászlaja alatt vonultak hadba.¹⁵³

---

¹⁴⁹ Horváth: id. mű: 30.

¹⁵⁰ Horváth: id. mű: 31.

¹⁵¹ Enrique Canudas Sandoval: „El conflicto iglesia-estado durante la revolución mexicana.” 143. Elérhető: <https://archivos.juridicas.unam.mx/www/bjv/libros/7/3101/10.pdf> Letöltés dátuma: 2017. november 30.

¹⁵² Sandoval: id. mű: 149.

¹⁵³ Chevalier: id. mű: 316.

Carranza pártja igyekezett különválasztani az egyházat, mint intézményt, és a klérust, mint annak tagjait. Ezt fejezte ki a Madero által alapított *El Demócrata*-ban megjelent szlogenné vált kijelentés az állam és az egyház konfliktusában: „Nem az egyház ellenségei vagyunk, hanem a rossz klérusé.”¹⁵⁴

Az antiklerikális intézkedések megnyilvánultak szerzetesek bebörtönzésében,¹⁵⁵ fegyveres összetűzésekben az alkotmánypártiak és a katolikus klérus között,¹⁵⁶ külföldi egyházi tisztségviselők kiutasításában, beleértve a pápai nunciust is,¹⁵⁷ de legjelentősebbek és leginkább tetten érhetőek az 1917-es alkotmány egyházat érintő cikkelyeiben.

1.6.2 Az 1917-es alkotmány

A forradalom záróakkordjaként Venustiano Carranza, a konstitucionalista hadsereg vezetője, 1916 végén összehívta a Kongresszust, hogy az 1857-es alkotmányt reformokkal egészítsék ki.¹⁵⁸ A korát meghaladó szociális érzékenységet mutató 1917-es alkotmányt¹⁵⁹ február 5-én a *Diario Oficial (Órgano del gobierno provisional de la República Mexicana)* hasábjain publikálták.¹⁶⁰ Az alkotmány számos paragrafusa – többek között a 3., 5., 24., 27. és a 130. paragrafus – az egyházat érintő fontos változásokat tartalmazta, s korlátozta az egyház tevékenységét és mozgásterét. Ezeket a témánk szempontjából meghatározó, kifejezetten az egyházat érintő paragrafusokat vesszük sorra a következő bekezdésekben.

A forradalmárok a katolikus egyházat nem csak ellenségként azonosították, hanem a legfőbb rossznak is tartották Mexikóban. Az elsődleges eszköz az egyház elleni harcban az oktatás reformja volt.¹⁶¹ A 3. paragrafus az oktatás laikus voltát hangsúlyozta, melynek

---

¹⁵⁴ Sandoval: id. mű: 63. „No somos enemigos de la iglesia, sino del mal clero.”

¹⁵⁵ Sandoval: id. mű: 59.

¹⁵⁶ Sandoval: id. mű: 55.

¹⁵⁷ Sandoval: id. mű: 149.

¹⁵⁸ Horváth: id. mű: 34.

¹⁵⁹ *Diario Oficial (Órgano del gobierno provisional de la República Mexicana)*. Tomo V. Número 30, México, Lunes, 5 de febrero de 1917.

Elérhető: http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/ref/cpeum/CPEUM_orig_05feb1917_ima.pdf Letöltés dátuma: 2017. július 3.

¹⁶⁰ A mexikói alkotmányokról és az alkotmányozási folyamatok történetéről lásd bővebben: Felipe Tena Ramírez: *Leyes Fundamentales de México. 1808-1973*. Editorial Porrúa, 1973.; Emilio Rabasa: *Historia de las Constituciones Mexicanas*. Instituto de Investigaciones jurídicas, México, UNAM, 1997.

¹⁶¹ Roberto Blancarte: „El espíritu vigente de la constitución de 1917 en materia religiosa.” in Gerardo Esquivel, et. al. (szerk.): *Cien ensayos para el Centenario. Constitución Política de los Estados Unidos Mexicanos*. Tomus 3, México, Universidad Nacional Autónoma de México, Instituto de Investigaciones

értelmében „semmilyen vallási testület, sem bármely vallás papja nem létesíthet vagy irányíthat általános iskolát.”¹⁶² Az oktatás szekularizációja alapjaiban forgatta fel a katolikus egyház tevékenységi körét, melyben a nép oktatása évszázadok óta az egyik legalapvetőbb feladatát képezte.

Az 5. paragrafus kimondta a szerzetesrendek alapításának tiltását. „Az állam nem engedélyezi az olyan szerződés, paktum vagy megállapodás megkötését, melynek célja az ember szabadságának csökkentése, elvesztése vagy végleges feláldozása, legyen az munka, oktatás vagy vallási elhivatottság okán. A törvény következőképpen nem engedi meg szerzetesrendek alapítását, függetlenül létrehozásának megnevezésétől vagy céljától.”¹⁶³

A 24. cikkely vallásszabadságot hirdetett, ugyanakkor a vallás nyilvános gyakorlásának helyeként a hatóságok felügyelete alatt álló templomokat nevezte meg. „Minden ember szabadon gyakorolhatja a számára legmegfelelőbb vallást, és az adott vallási szertartásoknak és felajánlásoknak a templomok vagy a magánlakások adnak helyet, feltéve ha nem követnek el bűncselekményt vagy nem szegik meg a törvényt. Minden nyilvános vallásgyakorlást a hatóságok felügyelete alatt álló templomokban tarthatnak.”¹⁶⁴

A 27. cikkely a földkérdéssel foglalkozik, mely nem csak belpolitikai vitákhoz, hanem az USA-val való konfliktushoz is vezetett az 1920-as években. „A nemzeti terület határain belül fekvő földek és vizek tulajdona eredendően a nemzetet illeti meg, melynek megvolt és megvan a joga, hogy ezek birtoklását magánszemélyekre ruházza át, megalkotva így a magánbirtokot. 2. Kisajátításokat csak a közjó érdekében és kártalanítás révén lehet eszközölni. 3. A nemzetnek mindig joga van ahhoz, hogy rákényszerítse a magánbirtokra a közérdek diktálta módokat, valamint ahhoz, hogy szabályozza a

---

Jurídicas, 2017. 41. Elérhető: <https://archivos.juridicas.unam.mx/www/bjv/libros/9/4320/28.pdf> Letöltés dátuma: 2018. április 25.

¹⁶² Az 1917-es mexikói alkotmány 3. paragrafusa: „*Ninguna corporación religiosa, ni ministro de algún culto podrán establecer o dirigir escuelas de instrucción primaria.*”

¹⁶³ Az 1917-es mexikói alkotmány 5. paragrafusa: „*El Estado no puede permitir que se lleve a efecto ningún contrato, pacto o convenio que tenga por objeto el menoscabo, la pérdida o el irrevocable sacrificio de la libertad del hombre, ya sea por causa de trabajo, de educación o de voto religioso. La ley, en consecuencia, no permite el establecimiento de órdenes monásticas, cualquiera que sea la denominación u objeto con que pretendan erigirse.*”

¹⁶⁴ Az 1917-es mexikói alkotmány 24. paragrafusa: „*Todo hombre es libre para profesar la creencia religiosa que más le agrade y para practicar las ceremonias, devociones o actos del culto respectivo, en los templos o en su domicilio particular, siempre que no constituyan un delito o falta penados por la ley. Todo acto religioso de culto público deberá celebrarse precisamente dentro de los templos, los cuales estarán siempre bajo la vigilancia de la autoridad.*”

kisajátítandó természeti kincsek felhasználását avégett, hogy megvalósítsa a közjavak egyenlő elosztását, s örködjék ezek megőrzése fölött.”¹⁶⁵

130. cikkely¹⁶⁶ érintette leginkább az egyház pozícióit. Többek között a házasságot, mint civil szövetséget ismerte el. A 130. cikkely kimondja, hogy: „A törvény nem ismeri el jogi személyeknek az egyházaknak nevezett vallási gyülekezeteket.”¹⁶⁷ Továbbá az egyes államok törvényhatóságai megszabhatták a papok maximális számát a helyi igényeknek megfelelően. A Mexikóban szolgálatot teljesítő papok csak mexikói születésűek lehettek. A kongresszus nem hozhatott olyan törvényeket, amelyek megtiltották bármely vallás gyakorlását, ezáltal utat nyitottak a szabad vallásgyakorlásnak. A papok nem nyilváníthattak kritikai értelem véleményt politikai ügyekben, sem a törvényekről sem a kormányról valamint nem volt szavazati joguk, illetve politikai célzattal nem gyülekezhetek.

Az alkotmányban az állam teljesen az irányítása alá akarta vonni az egyházat. Minden egyes templomnak volt egy állami megbízottja (*encargado*), aki felelősséggel tartozott a vallást érintő törvények betartásáért, illetve az adott templom liturgikus szertartásainál használt vallási tárgyakért. Ezen törvények lehetővé tették az egyházi ingóságok állami felügyeletét.

Az egyházi kiadványok, újságok nem alkothattak véleményt politikai ügyekben, valamint nem adhattak tájékoztatást a hatóságok cselekedeteit és a közintézményekhez köthető személyeket illetően. Továbbá a templomokban nem tarthattak politikai jellegű gyűléseket.

Az egyházi vagyon öröklését tiltó célzattal hozták azt a törvényt, mely szerint egyházi személyek nem örökölhettek más egyházi személytől, illetve olyan személytől, akivel nem álltak rokoni kapcsolatban.¹⁶⁸

Az alkotmány 1917-es proklamálásával, valamint a forradalom katonai szakaszának lezárulásával azonban korántsem ért véget az a liberálisok és konzervatívok közötti éles ellentét, amely ideológiai különbözőségekből, de főképp a politikai hatalom birtoklásáért folytatott küzdelmükből fakadt. Az alkotmány nem hozta el Mexikó számára a békét, épp ellenkezőleg, alapjául szolgált az 1920-as évek második felében zajló *cristero* felkelésként ismert véres polgárháborúnak.

---

¹⁶⁵ Horváth Gyula: id. mű: 60-61. A 27. paragrafus szövegének idézésekor átvettük a José Carlos Mariátegui: Hét tanulmány a perui valóságról (Bp. 1977.) 91. oldalán található fordítást. (Benkő Judit munkája.)

¹⁶⁶ Az 1917-es mexikói alkotmány 130. paragrafusa.

¹⁶⁷ „La ley no reconoce personalidad alguna a las agrupaciones religiosas denominadas iglesias.”

¹⁶⁸ Az 1917-es mexikói alkotmány 130. paragrafusa.

1.7 Konklúzió

Az egyház és az állam kapcsolata alapjaiban határozta meg Mexikó fejlődéstörténetét a XIX. században és a forradalom idején is. A gyarmati érában a hadsereg mellett az állam fő támasza volt, azzal sok szálon összefonódva. Jól mintázza a társadalmi rétegződést is: a felsőklérus a gyarmattartók, az alsópapság az indiánok érdekeit képviselte. Jó példa a két hierarchikus réteg közötti ellentétre, hogy a függetlenségi háború során az alsópapságból kikerülő Hidalgot eretnekké nyilvánították és kivégezték, majd már a függetlenség kivívása után a felsópapságnak – és a Vatikánnak – majd egy évtized kellett, hogy elismerje Mexikó függetlenségét, amely nyilvánvaló befolyásvesztést okozhatott a tömegek felett.

Az érdekképviselő mellett kiemelendő tényező, hogy a korszak Mexikójában oly fontos szerepet játszó földek jelentős része az egyház tulajdonában volt a függetlenség pillanatában. A tárgyalt időszak viszont végső soron ezek elvesztéséről szólt, amelynek megvannak az okai. A század közepéig komoly pozícióvesztés nem figyelhető meg az egyház részéről, viszont kirajzolódtak az érdekcsoportok. Az egyház és a hadsereg a konzervatív erők fő támasza volt, ezáltal közös céljuk volt megőrizni az állam és az egyház közötti szoros kapcsolatot. Ezzel ellentétben a liberálisok igyekeztek a kettőt szétválasztani. Céljuk volt az egyház befolyásának csökkentése – a politikai megerősödés érdekében –, vagyonának elkobzása – az adósságok rendezése kapcsán –, és a nagybirtokrendszer megszüntetése – a földprobléma megoldása végett. Ugyanakkor a függetlenség első három évtizedében nem csökkent jelentősen az egyház szerepe.

A fordulópontot a liberális *Reforma* időszaka (1855-1876) jelentette. Az 1857-es alkotmány és az azt követő évek törvénykezési folyamata teljesen ellehetetlenítette az egyházat. A konzervatív erők megkísérelték az ellentámadást, és Miksa valóban az egyház támasza lehetett volna a konszolidációban, viszont a kísérlet csúfos kudarcot vallott, a külföldi beavatkozás egy második függetlenségi háború képét mutatta, ahogy Juárez hirdette, és a liberálisok elsőprő győzelmét hozta. Bár Juárez 1867 után már mérsékeltebb vallási politikát folytatott, az egyház a korábbi események hatására megszűnt hatalmi tényező lenni, és a papság számának radikális lecsökkenése révén a tömegeket irányító szerepét is elvesztette.

Az egyház hatalomvesztésének folyamatában hozott változást a porfiriano időszak. Ugyan nem folytattak nyíltan egyházbarát politikát, de a rendszert ideológiailag meghatározó pozitivisták nem voltak egyházellenesek, nem hajtották végre a korábbi

korlátozó törvényeket. Ez az egyház lassú talpra állásához vezetett, megerősödött gazdaságilag, növekedett a papság létszáma, és a korszak végére megteremtették egy politikai párt létrehozásának alapjait.

A forradalom kitörése nem mutatott egyértelmű egyházi-vallási okokat, sokkal inkább a diktatórikus berendezkedés, a külföldi befolyás, és a megoldatlan szociális problémák sorolhatóak ide, mint indítékok. Ugyanakkor az egyház érthetően féltette nehezen visszaszerzett pozícióit, és nyíltan szembehelyezkedett a forradalommal. Madero ezzel szemben még nem tett komoly lépéseket, Carranza és hívei viszont sokkal erőteljesebben léptek fel, valamilyen szinten büntető jelleggel is az egyház ellenforradalmi szerepvállalása miatt.

Az 1917-es alkotmány antiklerikális cikkelyei ugyanakkor nem hozhattak tartós megoldást, annak megtorló jellege és a pillanatnyi erőviszonyok maximális kiaknázása miatt. Épp ellenkezőleg, már előre vetítették újabb vallási színezetű konfliktusok kitörésének lehetőségét, ahogy történelmi előzményként meg is jelent a *Reforma* törvényeinek gyakorlati alkalmazása idején a már említett „*guerra de religioneros*,” „a vallásosak háborúja,” amely párhuzamba állítható a *cristero* háborúval.

A helyzetet az tette igazán kényessé, hogy oly módon szorult vissza az egyház, hogy közben a római katolikus vallás továbbra is őrizte erős pozícióit, a tömegek ugyanúgy vallásgyakorlók és a katolikus hit iránt elkötelezettek voltak. Az a tény, hogy az egyház gazdasági és politikai értelemben vett pozíciója csökkent, azonban a néptömegekre gyakorolt befolyásából mit sem veszített, vezetett ahhoz a vallásellenességhez, amely Plutarco Elías Calles elnöksége alatt csúcsosodott ki a mexikói politikai életben. Calles elődje, Álvaro Obregón épp azzal tudta konszolidálni a helyzetet, és viszonylagos békében kormányozni, hogy nem érvényesítette az 1917-es alkotmány antiklerikális paragrafusait.

A mexikói forradalom legintenzívebb fegyveres szakasza 1910-1920 között zajlott, azonban a 20-as évek közepétől, Calles egyre intenzívebb egyházellenes politikája kapcsán a régi rend hívei és a forradalom eszméi ismét összeütközésbe kerültek, immár egy olyan problémát felszínre hozva, amely még a függetlenségi háború időszakába nyúlt vissza, nevezetesen az egyház és az állam kapcsolatának kiéleződését, mely 1926-ban a *cristero* háború kitöréséhez vezetett.

2. A *cristero* felkelés és háttere

2.1 Az egyház és az állam viszonyának kiéleződése Calles elnöksége alatt

A XX. század elejére az egyház mit sem veszített több évszázados tekintélyéből és befolyásából, olyan hatalommal rendelkezett, amely az állam érdekeit sértette. 1926-ban nem csupán egy Mexikó történetében már megszokott egyszerű felkelésről van szó, hanem évtizedek feszültségét látjuk kibontakozni az 1926 és 1929 közötti véres eseményekben.

A mexikói forradalom után a 20-as évekre egyre erősödött az egyház és az állam közötti feszültség, mivel a kormány nem tudta teljesen ellenőrzése alá vonni az egyházat. Az egyház és az állam közötti konfliktus során a CROM¹⁶⁹ a katolikus szakszervezetek elleni küzdelemben elkövette az a hibát, hogy egy Rómától különálló, független mexikói nemzeti egyház létrehozását tűzte ki célul.¹⁷⁰ Ez a kísérlet azonban kudarcba fulladt.

Reakcióként a Katolikus Akció¹⁷¹ és az Országos Katolikus Munkásszövetség (CNCT)¹⁷² egyesüléséből megszületett a Népi Unió Jalisco államban Anacleto González Flores¹⁷³ bábaszkodása alatt. A Népi Unió fontos szerepet játszott a *cristero* felkelés megszervezésében, s egyben, mint propaganda szervezet is működött.¹⁷⁴ 1925-ben megalakult a Vallásszabadság Védelmének Országos Ligája (LNDLR, *Liga Nacional de Defensa de la Libertad Religiosa*). A Liga olyan heterogén szervezetek egyesüléséből jött létre a katolikus vallás védelmében, mint a Kolumbusz lovagjai,¹⁷⁵ a Katolikus Hölgyek és a Mexikói Ifjúság Katolikus Szövetsége.¹⁷⁶

A háború kitörésének közvetlen okai között szerepelt, hogy Plutarco Elías Calles 1926-tól a lehető legnagyobb intenzitással a gyakorlatban is alkalmazta az 1917-es

---

¹⁶⁹ CROM: *Confederación Regional Obrera Mexicana* (Regionális Mexikói Munkásszövetség). Vezetője: Luis N. Morones.

¹⁷⁰ Mexikói apostoli katolikus egyház. Élén: Joaquín Pérez. (Azkue: id. mű: 27.)

¹⁷¹ A Katolikus Akciónak négy fontos szervezete volt Mexikóban, mely női és férfi ágra oszlott: *Unión Católica Mexicana* (U.C.M.); *Unión Femenina Católica Mexicana*, (U.F.C.M.); *Juventud Católica Femenina Mexicana* (J.C.F.M.); *Acción Católica de la Juventud Mexicana* (A.C.J.M.).

Archivo histórico de la Acción Católica Mexicana:

Elérhető: <http://www.comie.org.mx/congreso/memoriaelectronica/v09/ponencias/at09/PRE1177505581.pdf>

Letöltés dátuma: 2018. április 27.

¹⁷² *Confederación Nacional Católica del Trabajo*. Az Országos Katolikus Munkásszövetség 1922-ben 80.000 taggal rendelkezett, így a CROM komoly riválisának számított. (Meyer: id. mű: 22.)

¹⁷³ Anacleto González Flores (1888-1927): *Asociación Católica de la Juventud Mexicana* (ACJM) alapítása fűződik a nevéhez. ACJM-ről lásd bővebben: Antonio Rius Facius: *Méjico cristero: historia de la ACJM, 1925 a 1931*. México, Patria, 1960.

¹⁷⁴ Röplapja a *Gladium* több mint 100.000 példányban jelent meg.

¹⁷⁵ Kolumbusz lovagok (*Knights of Columbus*): katolikus férfiak jótékonyági szervezete. Michel J. McGivney alapította 1882-ben, New Havenben. A világ több országában léteznek tanácsai (*councils*), többek között az Egyesült Államokban, Kanadában és Mexikóban.

¹⁷⁶ Meyer: id. mű: (1976.) 76.

alkotmány katolikus-ellenes passzusait. Június 14-én életbe lépett az úgynevezett Calles Törvény, amely az alkotmány 130. cikkelyének változata. A törvény értelmében betiltották a nyilvános, vallásos jellegű megmozdulásokat, száműzték az idegen papságot, bezárták az összes papi és szerzetesi kézben lévő iskolát, a papság létszámát korlátozták, megtörtént az egyházi vagyonok elkobzása,¹⁷⁷ hogy csak néhányat említsünk a kormány által hozott antiklerikális intézkedések közül.

A mexikói katolikus püspöki kar azonnal reagált az antiklerikális törvényekre és 1926. július 31-én, a Calles-törvény érvénybe lépésének napján, felfüggesztette a vallási szertartásokat.¹⁷⁸ A 38 mexikói püspök többsége a konfliktus idején száműzetésben volt és az Egyesült Államokban tartózkodott. Azon néhány egyházi vezető, aki Mexikóban maradt bujkálásra kényszerült. A konfliktust illetően megosztottság jellemezte a püspököket: voltak, akik megoldást és megbékélést kerestek a kormánnyal (Leopoldo Ruiz y Flores, Antonio Guízar y Valencia, Serafín Armora), mások, mint például José de Jesús Manríquez y Zárate püspök, engedetlenséget tanúsítottak a kormánnyal szemben.¹⁷⁹

A mexikóiak először békés eszközökkel próbálták kifejezni nemtetszésüket. A Liga érdeme, hogy 2 millió állampolgár saját kezűleg aláírt feliratban kérelmezte a kormánytól az egyházellenes törvények felfüggesztését, illetve eltörlését – mindezt azonban hiába.¹⁸⁰ Mindemellett a papok és katolikus vezetők letartóztatása, száműzése az országból egyre fokozta a katolikus tömegek ellenállását.

Az ellentétek 1926 nyarára spontán felkelések kitöréséhez vezettek: a felkelések Jalisco, Zacatecas, Guanajuato és Michoacán körzeteiben kezdődtek, ahol kevés földet osztottak és ahol a parasztság elégedetlensége igen nagy volt.¹⁸¹ A konfliktus elsősorban vidéken talált számottevő támogatókra. A legoptimistább számítások szerint a felkelő cristerók száma 1929-re elérte az 50.000-et.¹⁸² Érdekes még megjegyezni, hogy 1926 és 1929 között az agrárreform elsősorban azokban a körzetekben gyorsult fel, ahol a felkelés a legerősebb volt.¹⁸³ A kormány földosztással próbálta maga mellé állítani az

---

¹⁷⁷ „A mexikói kormány elrendelte a templomok lefoglalását.” in *Új Nemzedék*, 1926. július 30.

¹⁷⁸ Andrea Mutolo: „El Episcopado mexicano durante el conflicto religioso en México de 1926 a 1929.” in *Cuicuilco*, Vol. 12, núm. 35, septiembre-diciembre, México, 2005. 121.
Elérhető: <http://www.redalyc.org/html/351/35103507/> Letöltés dátuma: 2018. április 17.

¹⁷⁹ Mutolo: id. mű: 123-124.

¹⁸⁰ Azkue: id. mű: 33.

¹⁸¹ Horváth Gyula: „La revolución mexicana y la guerra cristera.” in *Iglesia, religión y sociedad en la historia latinoamericana. (1492-1945)*. Tomus IV, Szeged, JATE Kiadó, 1989. 82.

¹⁸² Meyer: id. mű: 85.

¹⁸³ Meyer: id. mű: 108.

elégedetlenkedő parasztokat, akik közül a kormánycsapatok oldalán harcolókat *agraristák* néven emlegettek.¹⁸⁴

A felkelések először egymástól függetlenül törtek ki, nem volt egy központi vezető, nem rendelkeztek semmilyen fegyvergyártási tapasztalattal és természetesen saját üzemekkel sem. A fegyver és lőszerbeszerzést tovább nehezítette az Egyesült Államok embargója, amely tiltotta a fegyver- és lőszerbeszerzést a cristerók számára.¹⁸⁵

2.2 A Liga tevékenysége

A spontán felkelések kitörését követően a *cristero* mozgalom élére a Vallásszabadság Védelmének Országos Ligája állt, fő szerepe a politikai vezetés és a propaganda irányítása volt. A szerveződés érdekességét az adta, hogy a Liga a fővárosból egy olyan vidéki mozgalmat irányított, amely rajta kívül született.

A Liga vezetői főként fiatal középosztálybeliek közül kerültek ki, orvosok, mérnökök, ügyvédek voltak. Az egyetlen idősebb vezető a Liga elnöke, az 1855-ben született Rafael Cenicerós y Villareal volt, a kevés középkorú egyike az alelnök, az a Miguel Palomar y Vizcarra volt, aki 1911-ben megalapította a Katolikus Pártot. Mindkét vezető foglalkozását tekintve ügyvéd volt. Kialakultak a Liga vezető testületei is: 1926-ban létrejött a Liga politikai vezető testülete, az Irányító Bizottság – *Comité Directivo* –, 1927. január 1-én pedig a Különleges Bizottság – *Comité Especial* –, amely a katonai ügyekért felelt.¹⁸⁶

A Liga 1926. novemberében azzal a kéréssel fordult a mexikói püdpöki karhoz, hogy támogassa, illetve hagyja jóvá a fegyveres felkelést.¹⁸⁷ A mexikói egyházi hierarchia megosztottsága már a konfliktus kezdetétől érzékelhető. Alapvetően két álláspont létezett: a fegyveres felkelést támogató, valamint a békefolyamatokat sürgető hangok. Pascual Díaz a püdpöki kar mérsékelt képviselője kijelentette, hogy a klérus ugyan nem akadályozta meg a felkelést, de nem is ösztönözte. Leopoldo Ruiz y Flores és Pascual Díaz megbékélést sürgető álláspontjával szemben olyan egyházi vezetők voltak többek közt, mint José Mora

---

¹⁸⁴ Horváth: id. mű: 83.

¹⁸⁵ Meyer: id. mű: 130.

¹⁸⁶ Meyer: id. mű: 77.

¹⁸⁷ James W. Wilkie: „The Meaning of the Cristero Religious War Against the Mexican Revolution.” in *Journal of Church and State*, Vol. 8, No. 2, Oxford University Press, 1966. 225.

y del Río, a mexikói püspöki kar feje, Francisco Orozco y Jiménez és a már korábban említett Jesús Manríquez y Zárate.¹⁸⁸

A Liga működését az anyagi támogatás és a növekvő tömegbázis segítette. Anyagi támogatást a középosztálytól kapott, a tömegbázisra pedig egy jellemző adat, hogy a tagok száma 1925 júniusa és 1926 szeptembere között 36.395 főről 800.000 főre emelkedett, amelyből 500.000 volt nő.¹⁸⁹

1926. július 31-én a Liga gazdasági bojkottot hirdetett az állami monopóliumok árucikkei ellen, ám ez a lépés sem vezetett sikerhez, a tartományokban ugyan nagyon hatékony volt, Mexikóvárosban viszont már kevésbé.¹⁹⁰ A következő időszakban elkövetett hibák miatt a Liga sokat veszített népszerűségéből. Miután 1926 decemberében parancsot adott ki egy felkelésre, két három püspököt leszámítva elveszítette a püspöki kar támogatását.¹⁹¹

Katonai területen ugyanúgy meggondolatlan, és a felkelésnek ártó lépéseket követtek el. Mivel saját befolyásuk alá akarták vonni a *cristero* felkelést, támadták a mozgalom erejét adó szervezeteket, mint például a Népi Uniót és a Női Brigádokat. Utóbbiakat bepanaszolták a Vatikánnál, titkos társaságként állítva be őket. Amikor a Vatikánnal való összetűzést elkerülendő a Brigádok feladták titkosságukat, fő erejüket is elveszítették, amely végső soron a széthullásukhoz vezetett. Gorostieta¹⁹² sem volt biztonságban a Ligától, amelyet zavart a tábornok megnövekedett presztízse.¹⁹³ Az ártó tevékenység következtében a Liga veszített befolyásából, így végül már csak a fővárosra és közvetlen környékére terjedt ki aktivitása.

2.3 A *cristero*k háttere

A *cristero* felkelés alapvetően Közép-Nyugat Mexikó területén zajlott, nem terjedt ki az egész országra. A legnagyobb bázis Jalisco és Michoacán államok voltak. Leginkább ez az a terület, ahol a földkérdés továbbra is megoldatlan volt. Elsősorban vidéki bázisú

---

¹⁸⁸ Wilkie: id. mű: 227.

¹⁸⁹ Meyer: id. mű: 79.

¹⁹⁰ Claudia Julieta Quezada: „La mujer cristera en Michoacán, 1926-1929.” in *Revista y Memoria*, Núm. 4, 2012, 191-223. Elérhető: <http://www.redalyc.org/html/3251/325127480006/> Letöltés dátuma: 2018. április 21. 198.

¹⁹¹ Meyer: id. mű: 81.

¹⁹² Enrique Nicolás José Gorostieta Velarde (1890-1929): mexikói katonai vezető, részt vett a mexikói forradalomban és a *cristero* háborúban.

¹⁹³ Meyer: id. mű: 80.

mozgalomról volt szó, a kormánycsapatok által erősen ellenőrzött nagy városokra nem terjedt ki.

Társadalmi szempontból nem lehet egy csoportba besorolni a *cristero*kat. Gyakorlatilag minden vidéki szektor képviseltette magát a háborúban, kivéve a nagybirtokosokat és az agráristákat. Ebből adódóan nem egy homogén társadalmi rétegről volt szó, ennél fogva hiányzott a közös motiváló erő is.¹⁹⁴ Bár a felsőbb rétegek nem vettek részt a felkelésben, nem csak az elmaradott területeken volt erős, hanem a fejlettebb területeken is, amelyek integrálódtak a nemzeti kereskedelembe, a politikai életbe és az országos médiába.¹⁹⁵

Származást tekintve alapvetően indián háttérű volt a felkelés, bár nem ez volt a meghatározó: ahol a kulturális helyzet hasonló volt, ott az indiánokhoz hasonlóan reagáltak a mesztic és a kreol paraszti rétegek is.¹⁹⁶

Vidéken is voltak olyan társadalmi csoportok amelyek szembe helyezkedtek a felkeléssel: a felsőbb rétegek – mind a *cacique*-k, a nagybirtokosok és a gazdag katolikusok – valamint az agráristák a kormányt támogatták.¹⁹⁷ Utóbbiak helyzete meglehetősen speciális volt. Földet kaptak azért, hogy kormányoldalon harcoljanak, így tulajdonképpen sokan akaratuk ellenére vettek részt a harcokban. A *cristero* háborúban 25.000 agrarista harcolt kormányoldalon, a szövetségi erők segédcsapataiként. Ugyanakkor több esetben előfordult, hogy ideológiai meggyőződés hiányában átláltak a felkelők oldalára.¹⁹⁸

Mexikóban a XIX. században a függetlenségi háborúban, illetve a legtöbb felkelésnél majd száz évvel később, immár a XX. században a forradalomban vagy a *cristero*knál egyértelműen megjelenik egyfajta 'harcos vallásosság.' A függetlenségi háborúban az egyházi hierarchia nem képviselt egységes álláspontot, amíg a felsőklérus konzervatív és monarchia-párti volt és elítélte a függetlenséget, addig az alsópapság aktív résztvevője, és ideológiai motorját adta a felkelésnek. Az egyház ily módon ketté szakadt. Ugyanakkor az egyház rétegei közötti ellentétek rendezése következtében az 1920-as években már elenyésző a *cristero* háborúban aktívan résztvevő papok száma.

Összességében egyedülálló a *cristero*knál, hogy nemtől, kortól, származástól függetlenül minden réteg képviseltette magát. Gyakorlatilag minden társadalmi rétegből

---

¹⁹⁴ Meyer: id. mű: 92.

¹⁹⁵ Meyer: id. mű: 94.

¹⁹⁶ Meyer: id. mű: 100.

¹⁹⁷ Meyer: id. mű: 102.

¹⁹⁸ Meyer: id. mű: 106.

vettek részt a mozgalomban, de a bázisát alapvetően a középosztály adta. Leginkább úgy lehet összefoglalni, hogy nem annyira egy társadalmi osztály vett részt a felkelésben, mint inkább egy földrajzi régió.

2.4 A *cristero* háború katonai jellemzői

A *cristero* felkelés katonai szempontból teljesen szervezetlenül indult: haditervek, katonai szervezettség és vezetők nélkül. Nem volt egyenruha, sztenderdizált felszerelés, minimális fegyverzetük *macheteből*, botokból és gyenge minőségű lőfegyverekből állt, kevés lőszerrel. Emiatt gerilla hadműveletekre korlátozódott a háború.

1927. év végére ugyanakkor kialakult már egy szisztematikus reguláris katonai szervezet a továbbra is működő autonóm gerillacsapatok mellett: a katonai alakulatok szakaszokba, századokba, ezredekbe és dandárokba szerveződtek, 1927 végén pedig felvették a Nemzeti Felszabadító Hadsereg nevet. A korábbi gyalogos jelleget ezeknél a reguláris seregeknél felváltotta a lovasság.¹⁹⁹ A katonai szisztéma kialakításában komoly szerepe volt az új katonai vezetőknek, Gorostieta tábornoknak.²⁰⁰

A hadsereg létszámát nehéz volt meghatározni a gerilla alakulatok miatt, de folyamatosan növekedett és 1929-re mind a reguláris, mind a gerillacsapatok létszáma 25 ezer fő körül mozgott, de egyes források szerint 40 ezer felkelő is lehetett.²⁰¹ Változott a felszereltség is, a reguláris lovasegységek már jól felszereltek voltak, képzett lovasokból álltak, és jobb alakulatoknak számítottak, mint a kormány egységei.²⁰² A felkelés nem csak katonai alakulatokból állt. A falvak ellátták a katonákat és civil szövetségeseiket, miközben a városi lakosok segítették a szervezést, a propagandát és az ellátást. A városi és a vidéki szimpatizánsok folyamatos kapcsolatban álltak egymással.

A pénzügyi problémákat részben kormányvonatokon végrehajtott rajtaütésekkel igyekeztek mérsékelni, illetve a fegyverzet jelentős része is a kormánycsapatoktól elkobzott puskákból és egyéb felszerelésből állt.²⁰³ Főként ezeknek a rajtaütéseknek köszönhető, hogy a kormánypropaganda igyekezett rablóbandáknak beállítani a felkelőket, amivel a későbbiekben a spanyol követ jelentéseinél is találkozunk.

---

¹⁹⁹ Meyer: id. mű: 114-115.

²⁰⁰ Olivera Sedano: id. mű: 196.

²⁰¹ Wilkie: id. mű: 230.

²⁰² Meyer: id. mű: 118.

²⁰³ Olivera Sedano: id. mű: 192.

Ugyanakkor a papság részvétele a harcokban – ellentétben az oly sokszor párhuzamként hozott függetlenségi háborúval – nem volt jelentős. Ennek oka, hogy a felkelés vidéken volt erős, a klérus nagyobb része viszont a harcok kitörésekor a nagyobb városokba húzódott vissza, amelyek a kormány ellenőrzése alatt álltak. Többségük elítélte a fegyveres felkelést, és csak egy kisebbség vett részt a fegyveres összecsapásokban.²⁰⁴ Az első kivégzések után a püspökök vissza is rendelték a papokat a plébániákról a veszélyeztetett területeken, és csak saját akaratukból maradhattak ott. Ugyanakkor kiemelhető, hogy a néhány ténylegesen katonaként tevékenykedő papból kettő tábornoki rangra emelkedett, mint Aristeo Pedroza és José Reyes.

2.5 A nők szerepvállalása a *cristero* háborúban

Már a háború kitörése előtt az 1920-as években elkezdődött a nők társadalmi mozgósítása. Szerveződni kezdett a Mexikói Katolikus Hölgyek Uniója,²⁰⁵ a szervezet nevéhez kötődik egy újság – *La Dama Católica* – elindítása is. *La Dama Católica* szerkesztője hangsúlyozta, hogy „a nők nem feministák a szó pejoratív értelmében.”²⁰⁶ A nők helye továbbra is az otthon, a 'családi tűzhely' maradt, azonban társadalmi szerepvállalásuk nagy segítséget jelentett. A nők tevékenysége szigorúan vallási és szociális jellegű volt, semmiképp nem politikai.²⁰⁷ Szoros együttműködésben álltak a Mexikói Ifjúság Katolikus Szövetségével,²⁰⁸ majd később a Vallásszabadság Védelmének Országos Ligájával²⁰⁹ is.

Habár a nők egyre nagyobb társadalmi aktivitást mutattak, az egyház továbbra is egyértelműen meghatározta a nő szerepét a társadalomban. Miközben az egyház felismerte, hogy társadalmi bázisa egyre hangsúlyosabban a nőkre épül és ezzel a szerepük is növekszik, éreztette, hogy a nők feladata még mindig a családi fészek irányítása, ahol vallásos neveltetést adnak gyermekeiknek.²¹⁰

---

²⁰⁴ Meyer: id. mű: 70.

²⁰⁵ *Unión de Damas Católicas de México*.

²⁰⁶ Barbara Miller: „The Role of Women in the Mexican Cristero Rebellion: *Las Señoras y Las Religiosas*.” in: *The Americas*, Vol. 40., No.3, 1984. január, 304.

²⁰⁷ Alicia Olivera Sedano: *Aspectos del conflicto religioso de 1926 a 1929: sus antecedentes y consecuencias*. México, INHA, 1966. 89.

²⁰⁸ *Asociación Católica de la Juventud Mexicana (ACJM)*.

²⁰⁹ *Liga Nacional Defensora de la Libertad Religiosa*.

²¹⁰ Miller: id. mű: 305.

2.5.1 A *Brigadas Femeninas* mozgalom: szervezeti felépítés, célok, funkciók

A nők nélkülözhetetlen szerepe végigkövethető a *cristero* háború folyamán. Kezdetben védelemre szorultak, mivel a kormányerők nem kímélték a felkeléssel szimpatizáló nőket sem, őket ugyanúgy érintették a megtorlások, kegyetlenkedések, letartóztatások, sőt a nemi erőszak. María del Carmen Robles volt az első női mártír a mexikói *cristero* háborúban, aki a Vargas tábornokkal szemben tanúsított ellenállásának esett áldozatául, 1928. január 17-én, majd a *cristero* mozgalom hívei között „szentként” tisztelték.²¹¹

A háború kitörése után mindössze pár hónappal a felkeléssel szimpatizáló mexikói nők megalakították a *Brigadas Femeninas de Santa Juana de Arco* első szervezeteit, Luis Flores González és María Goyaz²¹² vezetésével. A *Brigadas Femeninas de Santa Juana de Arco* megalakulása 1927. június 21-éhez köthető, amikor is Jalisco államban Zapopán városában létrejött az első női brigád tizenhat mexikói nő és egy férfi részvételével.²¹³ A brigádok Jeanne D'Arcról, a katonák védőszentjéről kapták nevüket, aki a hitéért halt meg. Jobbára fiatalokból álltak ezek a női szervezetek, 15 és 25 év közötti, többségében egyedülálló, hajadon nők alkották, de tagjai között előfordultak özvegyek, illetve idősek is.

Bár a brigádok a harcokban is részt vettek, igazi jelentőségüket azonban a frontvonalak mögötti tevékenységük adta. Fontos szerepük volt a pénzügyi háttér megszervezésében, pénzt gyűjtöttek a mexikói katolikusok között, gondoskodtak az élelmiszer-, ruha-, és gyógyszerellátásról. Legjelentősebb funkciójuk a lőszer és fegyverek beszerzése, illetve azok a *cristero* seregekhez való eljuttatása volt.²¹⁴ Mivel a nagyrészt paraszti bázisú *cristero* seregek sem megfelelő fegyverrel, lőszerrel, sem központi irányítással nem rendelkeztek, nők részvétele a fegyver és muníció utánpótlásban felbecsülhetetlen segítségnek bizonyult. A lőszer és fegyverek nagyrészt a Mexikó állam tulajdonában lévő fegyvergyárak katolikus munkásaitól származtak,²¹⁵ amelyeket aztán a

---

²¹¹ Cesarea García, Narcisa Delgado, Elodia Delgado, María Bernal, Lola Bernal, María Saldaña, Trinidad Hernández, Enriqueta Landázuri, Nacha Elizondo, Filomena Castellón, Rita Quirarte, Joaquina Vázquez, Sara Flores Arias, Juana González, Josefina Arana, Carmen Sandoval és egy férfi, Refugio Ramírez. Jean Meyer: *La Cristiada: Mexican People's War for Religious Liberty*. New York, Square One Publishers, 2013. 75.

²¹² Celia Gómez és Celia Ortiz álnéven is tevékenykedett. (Meyer: id. mű: 132.)

²¹³ Jean Meyer: *The Cristero Rebellion: The Mexican People Between Church and State, 1926-1929*. Cambridge, Cambridge University Press, 1976. 132.

²¹⁴ Quezada: id. mű: 212.

²¹⁵ Meyer: id. mű: (2013.) 73.

brigádok juttattak el – vagyis a gyakorlatban csempészték – a felkelő alakulatokhoz. Módszereiket tekintve szembevetendő a szervezettség, a kreativitás és a leleményesség. Érdekes találmány például a kétrétű mellény, amelynek belső bélésében akár több száz lőszert is csempészték.²¹⁶

Szintén fontos tevékenységüknek számított a szabotázsakciók megszervezése, a különböző *cristero* egységek közötti hírszolgáltatás és a kémtevékenység.²¹⁷ A fentebb említettekkel ellentétben a női nemhez testhez állóbb feladatkörök ellátását is elvégezték a brigádok tagjai, úgy mint az egészségügyi szerepvállalás – betegek ápolása és sebesültek ellátása – és a vallásos lelkiület fenntartása.²¹⁸

A *cristero* felkelést megszervező és irányító Népi Unió²¹⁹ részeként működő női brigádok rendkívül gyorsan terjedtek, és szervezeteik hamarosan az egész országot elárasztották. Létszámuk pedig meghaladta a 10.000 főt is. Bi-Bi néven híresültek el, azaz *Brigada Invisible - Brigada Invencible*, láthatatlan és legyőzhetetlen brigádként is ismertek voltak.²²⁰

A szervezet 1928. januárjában már a fővárosban is megkezdte működését,²²¹ ez kiemelendő, tekintve, hogy a *cristero* mozgalom alapvetően a vidékre támaszkodott, ott talált bázisra, a kormányerők kezén lévő fővárosban értelemszerűen nem tudott gyökeret vetni. A női brigádok viszont, valószínűleg mivel titkos társaságként működtek, itt is megjelentek. Legaktívabban Jaliscóban, Guadalajarában és Mexikóvárosban tevékenykedtek.²²²

A cristerókat támogató mexikói női mozgalom egyik fő sajátossága, hogy titkos szervezetként működött. A tagok a következő titoktartási és hűség esküt tették:

Az Atya, a Fiú és a Szentlélek, a szentséges Guadalupei Szűz, valamint Hazám szent színe előtt megesküszöm, hogy én XY, bár kínozzanak meg, öljenek meg, vagy hízelegjenek és ígérjék nekem a világ összes királyságát, megőrözk minden titkot

---

²¹⁶ Uo.

²¹⁷ Meyer: id. mű: 74.

²¹⁸ Mirtea Elizabeth Acuña Cepeda – Florentina Preciado Cortés: *Mujeres en lucha de sus ideales. La Cristiada*. Elérhető: https://www.researchgate.net/profile/Florentina_Cortes/publication/228546955_Mujeres_en_lucha_por_sus_ideales_La_Cristiada/links/5617fbfe08aea803671dc329/Mujeres-en-lucha-por-sus-ideales-La-Cristiada.pdf?origin=publication_list Letöltés dátuma: 2018. április 17.

²¹⁹ *Unión Popular*.

²²⁰ Antonio Avitia Hernandez: „Brigadas Femeninas Mexicanas de izquierda y de derecha.” Elérhető: <http://mujeresporlademocracia.blogspot.hu/2008/04/brigadas-femeninas-mexicanas-de.html> Letöltés dátuma: 2013. október 12.

²²¹ Meyer: id. mű: 132.

²²² Meyer: id. mű: 134-135.

[a brigádok – a szerző] létezéséről, tevékenységről, a tagok neveiről, otthonairól, használt jelekről... amelyek a tagjaira vonatkoznak. Isten kegyelmével, előbb halok meg, mint hogy árulóvá váljak.²²³

Gyakorlatilag minden társadalmi rétegből vettek részt nők a mozgalomban, de a bázisát alapvetően a középosztály adta. Katonai hierarchia szerint szerveződtek, kis csoportokat alkottak, melyek között látszólag semmilyen kapcsolat nem létezett. A szervezeti felépítés sajátossága, hogy minden női osztag egy férfi irányítása alatt állt,²²⁴ azaz férfiak álltak e kizárólag nőkből álló szervezet élén. 56 osztag alakult Jean Meyer adatai szerint és a brigadisták száma elérte a 25.000-et.²²⁵

A nők részvétele a háborúban kivételesnek mondható, és – bár militáris alapon szerveződtek – a katonai mellett, ahogy már említésre került, karitatív és szociális célok is vezérelték őket. A nők a *cristero* háborúban vállalt tevékenységeit három szerepkör foglalta magába.²²⁶

Las señoras – közép- és felsőosztálybeli házasságú, városi nők, akik passzív tiltakozókká váltak. Meghatározó szerepet játszottak a gazdasági bojkott megszervezésében és propagálásában.

Las religiosas – üldözött vallásosok, akik földalatti tevékenységet végeztek. Titkos 'templomokká' felszentelt házaikban biztosították a katolikus szertartások helyszíneit.

Las jóvenes – fiatal nők, akik aktívan részt vettek a harcokban.

Az, hogy a nők által felajánlott segítség szervezett keretek között zajlott, annak is köszönhető, hogy a *Brigadas Femeninas* alapjait vallási testületek adták, mint például a *Vela Perpetua*, *Hijas de María*, *Esclavas de María*, *Adoración Nocturna*.²²⁷ Mivel már eleve szervezett keretek között, vallási közösségként működtek, egységesek voltak.

---

²²³ "Ante Dios, Padre, Hijo y Espíritu Santo, ante la Santísima Virgen de Guadalupe y ante la Faz de mi Patria, yo, _____. Juro que aunque me martiricen o me maten, aunque me halaguen o prometan todos los reinos del mundo, guardaré todo el tiempo necesario secreto absoluto sobre la existencia y actividades sobre los nombres de personas, domicilios, signos...que se refieran a sus miembros. Con la gracia de Dios, primero moriré que convertirme en delatora." (Quezada: id. mű: 214.)

²²⁴ Agustín Vaca: *Los silencios de la historia. Las cristeras*. México, El Colegio de Jalisco, 1998. 242.

²²⁵ Meyer: id. mű: 133.

²²⁶ Miller: id. mű: 308.

²²⁷ Az említett szervezetek már létező katolikus csoportosulások voltak. Antonio Avitia Hernández: *El Caudillo Sagrado. Historia de las Rebeliones Cristeras en el Estado de Durango*. Mexico, Tercera Edición, 2006. 110.

2.5.2 A mozgalom szétesése, ellehetetlenülése

Az egész *cristero* háborúra jellemző volt egyfajta feszülő ellentét a mozgalom városi és vidéki (paraszti) rétegei között. A Vallásszabadság Védelmének Országos Ligája, céljai elérése érdekében, gyakorlatilag rákényszerült a vidék támogatására, amelyet a Népi Unió foglalt szervezett keretekbe, és melynek részeként működtek a *Brigadas Femeninas* szervezetei is. Bár a Liga kezdetben elfogadta autonóm mivoltukat, később egyre inkább igényt formált a brigádok ellenőrzésére, illetve felügyelet alá vonására is.²²⁸ Ennek oka az volt, hogy felismerte e női szervezetek tevékenységének rendkívüli hiánypótló szerepét, mivel saját kereteiben nem rendelkezett hasonló szervezettel. Ebben a beolvasztó szándékában a Liga viszont a brigádok ellenállásába ütközött, amelyek nem engedtek önállóságukból és független mivoltukból. A Liga ennek tükrében teológiai aknamunkát indított ellenük, Rómában titkos társaságként állította be őket, holott épp a titkos mivoltuk volt a brigádok azon sajátossága, amelyben jelentős részben a hatékonyságuk is rejtett, tekintve, hogy így a kormány ellenőrzései ellenére is gyakorlatilag zökkenőmentesen tudtak működni.

A következmény igen súlyos volt, Róma utasításokat adott a hűség és titoktartási eskü beszüntetésére.²²⁹ A brigádok vezetői, az egyházhoz való hűségüket bizonyítandó, felhagytak az eskü megkövetelésével. A titkosság megszüntetése egyet jelentett a hanyatlással, a kiszivárgások alapjaiban döntötték meg a szervezetet, megszűnt az egységesség, 1929 nyarára rendszeressé váltak a letartóztatások, kitoloncolások, üldözések.²³⁰ Ahogy a *cristero* háború lezárult, úgy a női brigádok is szétestek erre az időszakra.

A legfeltűnőbb újdonság, amely a női brigádok tevékenységét jellemzi, az a nők szerepének meg egy adott történelmi kontextusban. Új arcát mutatja a gyengébbik nem, kilép a háttérből és aktív szereplőjévé vált az történelemnek. Nemcsak a családi hátteret, a vallásos lelkiületet biztosították, támogatva és motiválva a férfiakat a *cristero* háborúban, hanem aktív szerepvállalásukkal maguk is főszereplőkké váltak. Tevékenységük nélkülözhetetlennek bizonyult – elsősorban rendkívüli szervezettségüknek köszönhetően – a szervezetlen *cristero* csapatok hátterében. Ugyanakkor tradicionális női szerepük is megmaradt. Vallásosságuknak köszönhető, hogy a felkelők a harcok előrehaladtával sem

---

²²⁸ Meyer: id. mű: (1976.) 132.

²²⁹ Uo.

²³⁰ Meyer: id. mű: 133.

tévesztették szem elől a kitűzött célokat. Ez a vallásosság keretét is adott a történéseknek: amellett, hogy legfőbb mozgatórugója volt a mozgalomnak, paradox módon egyben a fő korlátozó tényezőt is jelentette. A katolikus egyházhoz való feltétlen hűség végső soron a női brigádok széthullásához vezetett tevékenységük titkosságának megszűnésével.

2.6 A konfliktus rendezése: az „arreglos”

Az állam és az egyház közötti konfliktus elcsendesítésében, elrendezésében jelentős közvetítő szerepe volt az USA nagykövetnek, Dwight Whitney Morrownak.²³¹ A konfliktust hivatalosan lezáró megállapodás, az úgy nevezett „arreglos” értelmében az antiklerikális törvényeket a továbbiakban nem alkalmazták, igaz nem is törölték el, cserébe a főpapság a felkelőket a fegyverletételre szólította fel. Életbe lépett az úgy nevezett „modus vivendi,” ami a felkelők számára egyet jelentett a „modus moriendi”-vel.²³² A valóságban a cristerók fegyverletétele után elkezdődött a felkelő csapatok élén állt vezetők, parancsnokok üldözése és előre megfontolt, szisztematikus legyilkolása: közel 1500 *cristero* vezetőt öltek meg a megállapodás után, többet mint a háború alatt összesen.²³³ A felkelők nem véletlenül érezték úgy, hogy egyházi felső vezetőik magukra hagyták, elárulták őket.

Az 1929-es esztendőhöz köthető viszonylagos békével nem rendeződött az állam és az egyház viszonya Mexikóban. Az 1930-as évek végén a *cristero* háború második hullámaként, a második cristeróként is emlegetett felkelések újabb sorozata zajlott le, amely azonban nem közelítette meg a 20-as évek háborúját sem volumenében, sem jelentőségében.

---

²³¹ Dwight Whitney Morrow (1873-1931): amerikai ügyvéd, üzletember, államférfi. Az I. világháború után 1918-ban Európába utazott az *Allied Maritime Transport Council* tanácsadójaként. 1925-ben az Elnöki Repülési Bizottság (*President's Aircraft Board*) elnökeként segített kialakítani a nemzeti katonai és civil repülési politikát. 1927-ben egykori iskolatársa az Amherst főiskolán, az Egyesült Államok elnöke, Calvin Coolidge kinevezte nagykövetnek Mexikóba. Morrow munkássága jó példája a jószomszédság politikájának.

²³² Olivera Sedano: id. mű: 236.

²³³ Azkue: id. mű: 59.

3. Az USA és a *cristero* háború

„Szegény Mexikó, oly távol van Istentől és oly közel az Egyesült Államokhoz.”²³⁴

/Porfirio Díaz/

Porfirio Díaz fent idézett szavai jól érzékeltetik az Egyesült Államok és Mexikó kapcsolatának jellegét. A fenti idézet szó szerinti értelmezésben az 1920-as évekre is teljes mértékben rávetíthető. A forradalmaktól megtépzott, gazdaságilag lemaradt, szegénységben tengődő Mexikó a 20-as évek második felében elfojtott vallásosságával, bezárt templomaival, üldözött papjaival és a kialakult polgárháborús helyzettel csak az Északi Kolosszus, az USA közvetítőin keresztül tudott kilépni elszigeteltségéből.

3.1 Az Egyesült Államok és Mexikó kapcsolata az 1920-as években

Jelen fejezet az Egyesült Államok és Mexikó kapcsolatának az 1920-as években felmerülő néhány kritikus pontjára világít rá. Az 1920-as évek viharos és diszharmonikus időszakot képvisel a két szomszédos ország történetében. Az USA mindig is befolyási övezetként tekintett déli szomszédjára, éppúgy, mint Latin-Amerika, főként Közép-Amerika egészére. Ezt mutatják az USA 1914. és 1916. évi mexikói forradalomba történő katonai beavatkozásai is, hogy csak a XX. századi példáknál maradjunk. Az Észak-Amerika-ellenes érzelmek még a Porfirio Díaz neve által fémjelzett időszakban, a porfíriátóban felerősödtek. Annak köszönhetően, hogy az említett időszakban a mexikói államapparátus támogatta a külföldi befektetéseket egy stabil politikai rendszer létrehozása céljából, az amerikai²³⁵ állampolgárok több millió holdnyi föld birtokjogára tettek szert Mexikóban. Ez eredményezte azt az állapotot, hogy a külföldiek kezében sokkal több volt a természeti erőforrás és egyéb mexikói vagyon, mint a mexikói állampolgároknak a tulajdonában.²³⁶

---

²³⁴ „*Poor Mexico, so far from God and so close to the United States.*”

²³⁵ Az 'amerikai' jelző jelen dolgozatban az Amerikai Egyesült Államokra, mint országra utal, nem pedig a kontinensre.

²³⁶ MOL: K 106 1925-1937-33/2. J. Fred Rippy: "Mexico's Laws Against Foreign Land Ownership. I. Historical Development of Issues Involved." 336.

A problémák akkor kezdődtek, amikor Mexikó elfogadta az 1917-es alkotmányt, mint a mexikói forradalom záróakkordját, ezzel feltéve a mexikói forradalom „i” betűjére a pontot. Az alkotmány 27-es passzusa kimondja, hogy a földek és vizek tulajdonjoga, valamint a kőolaj és más földalatti természeti kincsek birtoklása a mexikói nemzetet illetik meg.²³⁷ Ez összességében a kőolaj államosítását jelentette, és alapot szolgáltatott a két ország közötti konfliktusok kiéleződésére, amely a 20-as években került a diplomáciai kapcsolatok fókuszpontjába.

Ebben az időszakban Mexikóban egy újabb – a XIX. századot is végigkísérő – vallási konfliktus éleződött ki. A kőolaj birtoklása okozta konfliktus és a *cristero* háború összekapcsolható, hiszen mindkét eset háttérében a föld kisajátítása játszott szerepet. Mind a kőolajkonfliktus, mind pedig a vallási kérdés visszavezethető az 1917-es alkotmányhoz, azonban mindkét problémakör már a XIX. században markánsan jelen volt. Az állam és az egyház ellentéte, illetve az USA expanziós törekvései már az 1800-as évek derekán is problémát jelentettek. Ebből adódóan mind a belső klerikális konfliktus, mind pedig a külső, USA felől érkező nyomás egy időben jelentkezett a mexikói politikai és diplomáciai életben.

A következő fejezetekben elsődleges forrásként diplomáciai jelentéseket, korabeli újságcikkeket és az USA kongresszusi jegyzőkönyveit felhasználva vizsgáljuk az Egyesült Államok és Mexikó kapcsolatát az 1920-as években.

3.2 A *cristero* háború visszhangja az Egyesült Államokban

A korabeli spanyol és magyar sajtóhírek alapján is nyilvánvalóvá vált, hogy a papok száműzetéséről és a mexikói kormány antiklerikális intézkedéseiről szóló jelentések az Egyesült Államok közvéleményét is felháborították, többféle visszhangot is kiváltva. Politikai körökben olyan mértékű volt a felháborodás, hogy néhány kongresszusi képviselő és szenátor az intervenció mellett kardoskodott. A politikai felháborodás háttérében valódi mozgatórugóként viszont valószínűleg inkább a kőolaj állt, mintsem klerikális okok. Emellett sok katolikus is kérte az Egyesült Államokban az elnököt, hogy avatkozzon be a

---

²³⁷ Az 1917-es mexikói alkotmány. Elérhető: <http://www.ilstu.edu/class/hist263/docs/1917const.html>
Letöltés dátuma: 2008. október 12.

mexikói katolikus egyház érdekében.²³⁸ Az Egyesült Államok elnöke, Calvin Coolidge²³⁹ viszont távolságtartó politikát gyakorolt a mexikói vallásüldözés témáját illetően. Az Egyesült Államok külügyminisztériuma azt nyilatkozta, hogy az amerikai kormány kész beavatkozni Mexikóban, amennyiben az amerikai állampolgárok jogai sérülnek, viszont nem szándékozik beavatkozni Mexikó belügyeibe.²⁴⁰ Ennek megfelelően 1926 és 1929 között, az állam és az egyház ügyeit illető törvények kapcsán, az USA nem avatkozott be semmilyen közvetlen módon a mexikói történésekbe, annál inkább közvetetten.

Érdemes megemlíteni, hogy az egyesült államokbeli katolikus püspöki kar mexikói egyházi vezetőknek küldött levele egyáltalán nem tartalmaz utalást arra vonatkozóan, hogy javasolták volna az amerikai kormány beavatkozását a mexikói helyzetbe.²⁴¹ Ugyanakkor fontos arról is szót ejteni, hogy egyházi körökben nem mindenki maradt távol a politikai véleménynyilvánítástól a mexikói vallásüldözést illetően. Akadtak néhányan, akik támadták az amerikai kormány passzív magatartását. Michael J. Curley,²⁴² Baltimore-i érsek, a *Baltimore Catholic Review* hasábjain a következő, igen zavarba ejtő kínos kérdést tette fel Coolidge elnöknek: „Felelős-e Ön a Katolikus Egyház üldözésért Mexikóban vagy sem?”²⁴³ E kérdésfelvetés mögött az a nyílt vád állt, mely szerint az Egyesült Államok ölbe tett kézzel, nyugodtan figyeli a szomszédságában zajló eseményeket, más részről pedig, hogy az USA-nak a protestantizmus terjedése a célja és ezt Mexikóban csak a katolikus egyház visszaszorításával képes elérni.

Jól látható, hogy az Egyesült Államok kormányának hozzáállása a mexikói vallási helyzethez egyértelműen visszafogott volt. Ennek nem mond ellent az a tény sem, hogy az amerikai nagykövet, Dwight Whitney Morrow játszotta végül a közvetítő szerepet az egyház és az állam kapcsolatának rendezésében Mexikóban. Ez pusztán gazdasági okokra vezethető vissza: az USA pontot akart tenni az elhúzódó kőolajkonfliktus végére, amihez viszont szükséges előfeltétel volt, hogy a mexikói kormány mielőbb rendezze belpolitikai konfliktusait.

---

²³⁸ „Diplomáciai lépés készül a mexikói kormány ellen.” in *Nemzeti Újság*, 1926. július 30.

²³⁹ Calvin Coolidge (1872-1933): Foglalkozását tekintve ügyvéd, majd szenátor, később Massachusetts állam republikánus kormányzója lett. 1921-től Warren Harding elnök hivatali ideje alatt alelnöki posztot töltött be. 1923 és 1929 között az Amerikai Egyesült Államok elnöke volt.

²⁴⁰ „Los Estados Unidos de Norteamérica no pueden intervenir en asuntos de política interior.” in *La Nación*, 1926. augusztus 7.

²⁴¹ „Pastoral de los Obispos de E.E.U.U. sobre Méjico.” in *El Debate*, 1926. október 10.

²⁴² Michael Joseph Curley (1879-1947): Ír származású római katolikus pap. 1921-től 1947-ig Baltimore tizedik érseke és 1939-1947-ig Washington első érseke.

²⁴³ AMAE: H 2564/005. Embassy of Spain in Washington. 1927. december 10. „Are you responsible for the persecution of the Catholic Church in Mexico or not?”

3.3 „Black gold, white hope”²⁴⁴: USA-Mexikó vita a kőolajforrások tárgyában

Az 1920-as években Mexikó és az Egyesült Államok közötti kapcsolatok legfőbb ütközőpontja a kőolajkérdés problematikája volt. Mexikóban 1901-ben kezdték meg a kőolaj kereskedelmi kitermelését. 1921-ben a mexikói kőolajtermelés a világ kőolajtermelésének majdnem az egynegyedét adta.²⁴⁵ Mexikó kőolajiparának gyors fejlődése és magas termelési kapacitása két tényezőnek volt köszönhető: a kőolajban gazdag földterületeknek és az alacsony kitermelési költségeknek. Mexikó évi kőolajexportja hozzávetőlegesen elérte a 20 millió m³-t a tárgyalt időszakban. A kőolajexport nagy része, a teljes export 73%-a az Egyesült Államokba irányult.²⁴⁶ Az északi szomszédnak szüksége volt a mexikói olajra, mivel a korabeli becslések arról szóltak, hogy az USA kőolajforrásai pár éven belül kiapadnak, ezért gondoskodni kellett további forrásokról.²⁴⁷ Ebben az értelemben Mexikó földrajzi közelségéből adódóan is létfontosságú területnek számított az Egyesült Államok számára kőolajellátás szempontjából.

Ahogy fentebb említésre került, az 1917-es mexikói alkotmány nem csak a mexikói belpolitikában okozott vallási kérdésekben kellemetlenségeket, hanem hatással volt az USA és Mexikó közötti diplomáciai kapcsolatokra is, amelyek elsősorban a külföldi tulajdonú kőolajmezők kisajátítása miatt kialakult vitákról szóltak. Az alkotmány 27. passzusa a következőt mondta ki: „a földek és vizek tulajdona a nemzetet illetik meg, így neki áll jogában tulajdont szerezni, egyénekre átruházni és ezáltal magántulajdont létesíteni.”²⁴⁸

Az alkotmány 27. cikkelye meghatározta és korlátozta a tulajdonjogokat, és kimondta, hogy a földtulajdonhoz való jog a mexikói nemzetet illeti. A 27. cikkely képezte az alkotmányos alapot a külföldi kézben lévő földtulajdon állam általi kisajátítására és az olyan természeti források, mint a kőolaj államosítására. Az 1917-es alkotmány létrehozása utáni években, a mexikói kormányok instabil helyzete és a belső politikai konfliktusok miatt az elnököknek nem volt erejük az alkotmány betartatására koncentrálni, hiszen az

---

²⁴⁴ Ernest Barksdale Fincher: *Mexico and the United States. Their Linked Destinies*. New York, Thomas Y. Crowell, 1983. 162.

²⁴⁵ Mar Rubio: „Oil and Economy in Mexico, 1900-1930s.”

Elérhető: <http://www.econ.upf.edu/docs/papers/downloads/690.pdf> Letöltés dátuma: 2008. október 12.

²⁴⁶ MOL: K 106 1925-1937-33/2. „Különleges jelentés Mexico petróleum iparáról.”

²⁴⁷ US Congressional Record, Vol. 68. Part. 5. 69th Congress, 2nd Session, 1927. március 4. 5952.

²⁴⁸ Az 1917-es mexikói alkotmány.

Elérhető: http://www.diputados.gob.mx/biblioteca/bibdig/const_mex/const_1917.pdf Letöltés dátuma: 2018. április 25.

egymás elleni harcok kötötték le figyelmüket. Jó példa erre, hogy Álvaro Obregón mexikói elnök annak érdekében, hogy stabilizálja kormánya pozícióját, engedményeket tett a kőolajüggekben kettős céllal: egyrészt enyhítendő az Egyesült Államok és Mexikó közti feszültséget, másrészt azért, hogy az USA elismerje, ezáltal a forradalom utáni zűrzavaros időszakban egy stabil kormány látszatát keltse.

Az USA, mivel a 20-as években többnyire próbálta visszaszorítani a katonai beavatkozást, mint eszközt a problémák megoldására, a beavatkozás egy másik formáját kezdte alkalmazni, nevezetesen az *”executive agents,”* azaz a végrehajtói hatalom által megbízott ügynökök útján kezdeményezett tárgyalásokat. Ez tetten érhető az 1923-as Bucareli Konferencián is, amelyen az USA-t Charles Beecher Warren és John Barton Payne megbízottak (*commissioners*) képviselték, míg a mexikói kormány részéről Ramón Ross és Fernando González Roa volt jelen.²⁴⁹ A konferencia, amelyen amerikai megbízottak tárgyaltak a mexikói küldöttekkel, az alapja volt az Obregón-kormány elismerésének.²⁵⁰ A Bucareli-egyezmény értelmében amennyiben a kőolaj koncesszió tulajdonosai végrehajtottak egy „pozitív cselekedetet” (*„positive act”*), hogy kiaknázzák a kőolajat mielőtt az 1917-es alkotmány hatályba lépett, ebben az esetben biztosították őket a tulajdonukról.²⁵¹

1924-től kezdve viszont az új elnök, Plutarco Elías Calles már szigorúan alkalmazta az alkotmányt, ami nyilvánvalóan sértette az amerikai érdekeket. A Calles-kormány kiadott egy új kőolajtvényt, amely szigorúan betartatta a mexikói alkotmány 27. passzusát. Az új kőolajtvény, mely 1925. december 31-én lépett hatályba, lefektette az általános alapelveket, amelyek alapján a kőolajkoncessziókat a kormány biztosítani tudta. Az új törvény kimondta, hogy az 1917 előtt szerzett kőolaj engedélyeket ötven évre korlátozzák.²⁵²

Az 1920-as évek végére a gazdasági nacionalizmus erősödése következtében a mexikói kőolajiparban változások történtek: csökkent a kitermelés, valamint az amerikai befektetések eltolódtak, főleg egy másik latin-amerikai ország, Venezuela irányába.²⁵³ A

---

²⁴⁹ MOL: K 106 1925-1937-33/2. J. Fred Rippy: „Mexico’s Laws Against Foreign Land Ownership. I. Historical Development of Issues Involved.” 333-334.

²⁵⁰ Kenneth J. Grieb: „Executive Agents.” in Alexander DeConde (szerk.): *Encyclopedia of American Foreign Policy. Studies of the Principal Movements and Ideas.* Volume I, New York, Scribner, 1978. 333.

²⁵¹ MOL: K 106 1925-1937-33/2. J. Fred Rippy: „Mexico’s Laws Against Foreign Land Ownership. I. Historical Development of Issues Involved.” 334.

²⁵² MOL: OGYK A4/15035: 345 ENSZ KK. George Ward Stocking: „The Mexican Oil Problem.” in *Mexican Expropriation.* 1938. 493.

²⁵³ Mar Rubio: „Oil and Economy in Mexico, 1900-1930s.”

Elérhető: <http://www.econ.upf.edu/docs/papers/downloads/690.pdf> Letöltés dátuma: 2008. október 12.

kőolaj kitermelők szövetsége Mexikóban kijelentette, hogy az új gyakorlatban lévő törvényeknek köszönhetően a kőolaj kitermelés megrekedt: 1922-ben a kőolaj kitermelés 185 millió hordó volt, majd 1926-ra mindez lecsökkent 19 millióra.²⁵⁴ Az egyre erősödő szembenállás az amerikai kőolajvállalatok és a mexikói kormány között az oka és egyben a következménye is volt a kőolaj kitermelés csökkenésének.

Az amerikai megbízottak azon az állásponton voltak a földkérdést illetően, hogy a mexikói kormánynak nincs joga az amerikai állampolgárok kezében lévő nagybirtokokat igazságos kompenzáció nélkül szétosztani.²⁵⁵ Calles kijelentette, hogy „az agrártörvények nem adhatnak panaszra okot, mivel Mexikó azokat saját szuverenitásának gyakorlásaként bocsátotta ki.”²⁵⁶ Frank B. Kellogg²⁵⁷ amerikai külügyminiszter a törvényeket retroaktívnak minősítette és államosításnak tekintette, beavatkozást sürgetett az USA részéről. Eközben a kőolajtársaságok a Mexikóval való diplomáciai kapcsolatok megszakítását követelték. Coolidge elnök a következőket mondta:

Nem kérdőjelezzük meg Mexikó földtulajdon kisajátítására vonatkozó jogát feltéve, ha igazságos kompenzációt fizetnek érte [...]. A legbékésebb módon igyekszünk közvetíteni országuknak azt az álláspontunkat, miszerint a földtulajdonhoz való hozzáállásuk nem csupán saját népük gazdasági hátrányát fogja eredményezni azáltal, hogy megakadályozzák a külföldi tőkebefektetéseket, amelyek igencsak szükségesek a fejlődéshez, hanem nagymértékben hátráltatja barátságos kapcsolataikat más érdekelt országokkal.²⁵⁸

Az Amerikai Egyesült Államok elnöke nem helyezte kilátásba a katonai beavatkozást Mexikóban, ugyanakkor, ahogy a fenti idézet is jelzi, felhívta a figyelmet arra, milyen negatív gazdasági következményekkel járhat az amerikai befektetések

---

²⁵⁴ „La producción de petróleo.” in *El Debate*, 1927. február 4.

²⁵⁵ MOL: K 106 1925-1937-33/2 J. Fred Rippy: „Mexico's Laws Against Foreign Land Ownership.” 333.

²⁵⁶ Rippy: id. mű: 335. „*The application of the agrarian laws can not be a subject of complaint because Mexico has issued them in the exercise of her sovereignty.*”

²⁵⁷ Frank Billings Kellogg (1856-1937): Az Amerikai Egyesült Államok szenátora 1917 és 1923 között, 1924. január 14-től 1925. február 10-ig amerikai nagykövet Nagy Britanniában, majd 1925-től 1929-ig az Egyesült Államok külügyminisztere. Külügyminiszteri tevékenységének legfontosabb lépése a Kellogg-Briand paktum aláírása 1928-ban, melynek értelmében a szerződéshez csatlakozó államok lemondanak a háborúról, mint megoldási eszközről a nemzetközi konfliktusok rendezésében. 1929-ben megkapta a béke Nobel-díjat.

²⁵⁸ MOL: K 106 1925-1937-33/2. „Coolidge elnök nyilatkozata a Mexikóban kisajátított amerikai ingatlanok kérdésében.” „*We do not question their right to take any property provided they pay fair compensation [...]. We are endeavouring through the most friendly offices to demonstrate to their government that their attitude in relation to property will not only result in the economic disadvantage of their own people by preventing the investment of outside capital so necessary for their development but greatly impair their friendly relations with other interested nations.*”

viasszaszorítása, továbbá rámutatott, hogy a mexikói kormány magatartása a diplomáciai kapcsolatok megromlását eredményezheti nem csak az Egyesült Államokkal, hanem más érintett országokkal is.

A Washingtonban lévő spanyol nagykövetség diplomáciai jelentései szerint a kapcsolatokat 1928 márciusában továbbra is feszültség jellemezte „kölcsonös félelemmel és tisztelettel és őszinteség, illetve bizalom nélkül.”²⁵⁹ Az USA nem engedhette meg, hogy Mexikó olyan intézkedéseket hajtsen végre, amelyek precedensként szolgálhattak más latin-amerikai országoknak, ahol az Egyesült Államoknak több milliárd dolláros befektetései voltak, és a mexikói politika átvétele az amerikai érdekek sérülését eredményezte volna ebben a régióban. Ugyanakkor az USA fenn kívánta tartani a hivatalos szálakat Mexikóval épp a latin-amerikai országokkal való kapcsolat miatt. Ennek következtében a Coolidge nevével fémjelzett kabinet megengedő politikát folytatott Mexikó irányába, és az amerikai elnök a felmerülő gazdasági, politikai problémákat diplomáciai úton szándékozott megoldani.

A kőolajkonfliktus Morrow amerikai nagykövet általi elrendezése tíz évig volt érvényben, 1938-ig, amikor is Lázaro Cárdenas mexikói elnök államosította a külföldi tulajdonban lévő kőolajmezőket.²⁶⁰ Ezt a változást végül az USA elfogadta megfelelő kompenzáció ellenében. Az Egyesült Államok nem avatkozott be, hiszen ekkorra már Franklin D. Rooseveltt kialakította a jószomszédság politikáját, ami azt jelentette, hogy nem avatkozik be a latin-amerikai országok belügyeibe. Az amerikai kőolajvállalatok Mexikóval folytatott vitájának nyílt beavatkozással történő támogatása az Egyesült Államok részéről a latin-amerikai köztársaságokkal kialakított jó kapcsolatokat veszélyeztette volna.²⁶¹ Nyílt beavatkozás ugyan nem történt, azonban az Egyesült Államok egyértelmű gazdasági nyomásgyakorlása Mexikóval szemben abban nyilvánult meg, hogy a mexikói kőolaj megvásárlása csökkent, míg például Venezuela kőolajexportja nőtt.

---

²⁵⁹ AMAE: H 2564/005. Embassy of Spain in Washington. 1928. március 28.

²⁶⁰ Thomas G. Paterson: *American Foreign Policy. A History since 1900*. 2nd Edition, Massachusetts, Toronto, D.C Heath and Company, 1983. 363.

²⁶¹ Fincher: id. mű: 172-173.

3.4 Morrow tevékenysége

Az Egyesült Államok és Mexikó kapcsolata a korábbi évek feszültségeihez képest 1927 végére viszonylag szívélyes szakaszba lépett, és rendeződni látszott. Ez a harmonikusabb időszak az új amerikai nagykövet, Dwight Whitney Morrow kinevezéséhez volt köthető. Morrow korábban a fontos kereskedelmi és bankvállalat, a J.P. Morgan and Co. munkatársa volt, amelynek oly sok érdekeltségét tartották számon Mexikóban, és amely vállalat jóformán ellenőrzése alatt tartotta a mexikói nemzet külső adósságait.²⁶²

Morrow munkássága jó példája a jószomszédság politikájának, melyet elsősorban Roosevelttel nevéhez kötnék, de már a Hoover²⁶³ adminisztráció alatt érzékelhető az USA részéről ez az eszközök tekintetében békésebbnek mondható irányvonal,²⁶⁴ ugyanakkor a politikai célokat illetően a kontinens déli féltekéjére irányuló hegemonia ideálja továbbra is változatlanul megmaradt.

Morrow nagykövet és Calles mexikói elnök közötti tárgyalásoknak köszönhetően kompromisszum született a két ország között köolajügyben és a vallási konfliktus elrendezésében is. Jól érzékelhető volt a közeledés Mexikó részéről: Calles elnök hivatalosan is kifejezte, hogy szeretne találkozni Coolidge amerikai elnökkel, de az amerikaiak más elfoglaltságra hivatkozva ezt a kérést udvariasan visszautasították. Ellenben bejelentették az észak-amerikai nemzeti hős Charles Lindbergh²⁶⁵ ezredes repülőútját Washingtonból Mexikóvárosba. Lindbergh „az észak-amerikai jószolgálati nagykövet”²⁶⁶ megtestesítőjeként érkezett Mexikóba. Ez a kölcsönös közeledés hozzájárult a diplomáciai kapcsolatok javulásához a két ország között.

Azonban hírnevével és népszerűségével nemcsak Lindbergh tett jó szolgálatot az USA és Mexikó közötti feszült kapcsolat enyhítésére, hanem Will Rogers,²⁶⁷ amerikai humorista is tett látogatást Mexikóban a tárgyalt időszakban, s találkozott Morrow nagykövettel és Calles elnökkel.²⁶⁸

---

²⁶² AMAE: H 2564/005. Embassy of Spain in Washington. 1928. március 28.

²⁶³ Herbert Clark Hoover (1874-1964): mérnök, üzletember, politikus. 1929 és 1933 között az Amerikai Egyesült Államok elnöke volt.

²⁶⁴ Mark T. Gilderhus: *The Second Century: US-Latin American Relations Since 1889*. Wilmington, Scholarly Resources Inc., 2000.

²⁶⁵ Charles Lindbergh (1902-1974): amerikai pilóta. Dolgozatunk témáját illetően érdekességként érdemes megemlíteni, hogy Lindbergh mexikói útja során ismerte meg az amerikai nagykövet, Dwight Whitney Morrow lányát, Anne Morrowt, akit 1929-ben feleségül is vett. Elérhető: <http://www.charleslindbergh.com/history/mexico.asp> Letöltés dátuma: 2017. december 20.

²⁶⁶ AMAE: H 2564/005. Embassy of Spain in Washington. 1927. december 10.

²⁶⁷ Will Rogers (1879-1935): amerikai színész, humorista.

²⁶⁸ Leland Wilson: *Between the Covers. A Revue of Books Related to Will Rogers*. Lulu, 2016. 294.

1928. október elején az Egyesült Államok és Mexikó elnöke közötti táviratváltás fontos lépés volt a két ország közötti viszony harmonizációjának rögzítésén. Az USA kezdeményezésére légipostai szolgálat létesítésére került sor az Egyesült Államok és Mexikó között. Mindkét elnök távirata kölcsönös tiszteletről és barátságos hangvételtől tanúskodott.

Calles elnök táviratában Coolidge elnöknek a következőket írta:

Fogadja szívélyes gratulációmát országaink között a mai napon létrehozott légipostai szolgálat kapcsán, amely új lendületet, harmonikusabb kapcsolatokat jelent Mexikó és az Egyesült Államok állampolgárai között.²⁶⁹
(Mexikó, 1928. október 1. 11:30)

Coolidge elnök részéről is igen pozitív válasz érkezett az USA-Mexikó kapcsolatokat tekintve:

Országaink közötti légipostai szolgálat beiktatása alkalmából nagy örömmel szolgál kifejezni Önnek gratulációmát e fontos lépés kapcsán a két ország közötti kommunikáció előmozdításában, amely új köteléket jelent majd Mexikó és az Egyesült Államok közötti kapcsolatok szorosabbra fűzésében.²⁷⁰
(Washington, 1928. október 1. 17:00)

A közeledés a két ország között 1928 végére már egyértelműnek látszott, s ezt jól bizonyítja a fent idézett két távirat is. Valószínűleg ekkorra már a tárgyalások a közlekedési ügy kapcsán kompromisszumos szakaszba érkeztek Morrow megnyerő diplomáciai érzékének köszönhetően.

Kétségtelenül a 20-as évek legmeghatározóbb alakja az USA mexikói diplomáciájában Dwight Whitney Morrow volt, aki az évtized végére meghatározta az

---

²⁶⁹ 811.71212/66: „Telegram President Calles to President Coolidge.” in *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States*. 1928. Volume III. United States Government Printing Office, Washington, 1943. 325. „I congratulate Your Excellency most cordially on the establishment of the air mail service between our countries, which, being initiated today, now marks a new spirit looking toward better relations between the peoples of Mexico and the United States.”

²⁷⁰ 811.71212/66: „Telegram President Coolidge to President Calles.” in *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States*. 1928. Volume III. United States Government Printing Office, Washington, 1943. 326. „Upon the occasion of the inauguration of the air mail service between this country and Mexico, it gives me great pleasure to express to you my felicitations on this important step in the advancement of the communication between our two countries, which will become a new bond in bringing together more closely the relations between Mexico and the United States.”

Egyesült Államok és Mexikó kapcsolatát, s jó diplomáciai érzékkel közvetített nemcsak országa és Mexikó, hanem a mexikói püspöki kar és Calles kormánya között is.

3.4.1 Mediátori szerepvállalás a mexikói vallási kérdésben

Morrow diplomata minőségében a kőolajkonfliktus elrendezésében játszott szerepe nem megkérdőjelezhető. A kőolajkonfliktus kapcsán a nagykövet egyértelműen az USA érdekeit érintő ügyben járt el hivatalosan, azonban a kőolajkonfliktussal szinte párhuzamosan Morrow az 'egyházi kérdés' megoldásában is már 1928 áprilisától folyamatos erőfeszítéseket tett.

Morrow levele Kellogg külügyminiszterhez tömören, mégis részletekbe menően foglalta össze a mexikói állam és a katolikus egyház közötti konfliktus harmonikus útra való terelésének folyamatát, lépéseit. A szóban forgó jelentésben Morrow beszámolt arról az elhúzódó folyamatról, amely az egyház és az állam konfliktusának konszolidálásához vezetett. Fontos szerepet tulajdonított John J. Burke²⁷¹ atyának, a Nemzeti Katolikus Jóléti Konferencia főtitkárának (*General Secretary of the National Catholic Welfare Conference*), aki azzal a céllal kereste meg Morrow nagykövetet, hogy megvitassák a vallási helyzetet Mexikóban. Burke kezdeményezte Morrow közvetítésével a Calles elnökkel való találkozást, melyre 1928. április 4-én került sor Veracruz városában,²⁷² ahol az elnök egy hetes szabadságát töltötte.²⁷³ A találkozón részt vett még William F.

---

²⁷¹ John Joseph Burke (1875-1936): katolikus pap. Ír bevándorlók kilenc gyermekéből hatodikként született New Yorkban. 1904-től 1922-ig a *Catholic World* katolikus folyóirat kiadója. 1917-ben megalapította a *Chaplain's Aid Association*-t azzal a céllal, hogy papokat delegáljon a hadseregbe és a *National Catholic War Council*-t (NCWC). 1919-1922 között a *National Catholic Welfare Council* titkára, majd az 1922-es névváltoztatást követően a *National Catholic Welfare Conference* (1922-1936) titkára. Az 1922-ben újjászervezett NCWC szervezetnek olyan erős katolikus ellenes tevékenységekkel kellett szembe néznie, mint a Ku Klux Klan által is támogatott *Oregon School Bill*, amely kimondta, hogy minden 8 és 16 év közötti gyermeknek állami iskolába kell járnia. Burke nyilvános kampányának és támogatóinak is köszönhetően 1925. június 1-én az amerikai legfelsőbb bíróság alkotmányellenesnek nyilvánította a törvényt. (*Pierce v. Society of Sisters*) Woodrow Wilson, Calvin Coolidge és Herbert Hoover amerikai elnököknek is adott tanácsot vallási kérdésekben. Különösen foglalkoztatta a mexikói vallási kérdés, s Dwight Whitney Morrow nagykövettel szorosan együttműködve Burke is hozzájárult az állam és az egyház közötti ellentét megoldásához Mexikóban. Elérhető: <http://archives.lib.cua.edu/res/docs/WJS14Americanizing-the-Church.pdf> Letöltés dátuma: 2017. december 20.

²⁷² A spanyol követjelentésekben is találtunk utalást erre a találkozóra, azonban csak Calles és Morrow kapcsán. A spanyol követ magának a találkozónak témáját illetően nem tudott semmit arról, hogy milyen ügyben tárgyaltak. AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 93. 1928. április 15. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

²⁷³ 812.404/1012. „Good offices of Ambassador Morrow in facilitating negotiations between the Mexican government and representatives of the Roman Catholic Church.” in *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States*. 1928. Volume III. United States Government Printing Office, Washington, 1943. 326.

Montavon,²⁷⁴ a nemzeti katolikus jóléti konferencia jogi tanácsadója is. A beszélgetés során kölcsönösen jó benyomást tettek a felek egymásra, és ennek eredményeképpen levélváltásra is sor került a mexikói elnök és Burke között. Morrow szerint, amennyiben Burke feljebbvalói ezt ratifikálták volna, úgy gyorsan vissza lehetett volna állítani a nyilvános istentiszteletet a mexikói templomokban. Azonban ahelyett, hogy a levélváltást és annak kiegyezés értékű tartalmát azonnal jelentették volna Rómába, késleltették azért, hogy a lehetséges megegyezésről való véleménynyilvánítás a mexikói püspökök egy csoportjától jöjjön. S valóban még áprilisban, San Antonióban tíz püspök tartott megbeszélést nagy valószínűséggel az ügygel kapcsolatban.²⁷⁵

Morrow javaslatára újabb találkozót kértek az elnöktől immár Burke és a mexikói püspöki kar vezetője, Leopoldo Ruiz y Flores részvételével. Morrow elmondása szerint Calles elnök először teljes mértékben ellenezte Ruiz y Flores jövetelét. Majd a találkozóra mégiscsak sor került 1928. május 17-én a sajtó teljes kizárásával és magáról a találkozóról is csupán az ügyben közvetlenül érintettek tudtak. A megbeszélésen jelen voltak: Burke, Ruiz y Flores, Montavon, Morrow, James Smithers és A. F. Smithers, az előbbi, mint tolmács. Burke ismertette a mexikói püspöki kar javaslatait, amelyet a San Antonióban tartott értekezleten fogalmaztak meg. Calles elnök válaszában röviden kifejtette, miért nem tudja teljesíteni e kéréseket. Majd Ruiz y Flores kifejezte hajlandóságát afelől, hogy új levelet címez Calles elnöknek, amely tartalmában megegyezett volna Burke atya Callesnek küldött levelével.²⁷⁶ Calles elnök erre a levélre Burke-nek küldött levelét küldené válaszul, majd ezután a levélváltás után mindkét levelet nyilvánosságra hoznák. A megegyezés után azonnal táviratoztak Washingtonba a pápai küldöttnek, hogy továbbítsa az egyezményt Rómába. A május 19-i választáviratban azonnal Washingtonba rendelték Ruiz y Florest, Burke atyát és Montavont, azonban valamilyen okból kifolyólag arról született döntés, hogy Rómába csak Ruiz y Flores, a mexikói püspöki kar vezetője utazzon, annak ellenére, hogy Burke volt az a személy, aki az elejétől kezdve kezdeményezte, illetve lefolytatta a tárgyalásokat az elnökkel. Ruiz y Flores 1928. május 26-án utazott Rómába.

Morrow elmondása alapján egyértelmű volt az időhúzás a Vatikán részéről. Ezt meghatározhatta az a tény is, hogy közeledett Obregón tábornok ekkor már

²⁷⁴ William F. Montavon (1874-1959): 1925-ben a *National Catholic Welfare Conference* jogi osztályának vezetője. Burke atya kísérője a Calles elnökkel folytatott nem hivatalos tárgyalásokon.

²⁷⁵ 812.404/1012. „Good offices of Ambassador Morrow in facilitating negotiations between the Mexican government and representatives of the Roman Catholic Church.” in *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States*. 1928. Volume III. United States Government Printing Office, Washington, 1943. 327.

²⁷⁶ 812.404/1012. „Good offices of Ambassador Morrow in facilitating negotiations between the Mexican government and representatives of the Roman Catholic Church.” in *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States* 1928. Volume III. United States Government Printing Office, Washington, 1943. 329.

valószínűsíthető elnöki hivatalba történő beiktatása.²⁷⁷ A nagykövet és Burke kétszer is találkozott a pápai küldöttel, Fumasoni Biondival. Az első találkozásra június elején, míg a másodikra csak június végén került sor, amiből arra lehet következtetni, hogy nem volt sürgős az ügy rendezése a Vatikán számára. Miközben nem született döntés, a Vatikán nagyon vonakodó volt Ruiz y Flores levelének engedélyezésében. Ez a vonakodó magatartás a Vatikán részéről Morrow szerint részben annak volt betudható, hogy Mexikóban akadtak olyan egyházi személyek, akik a megegyezést ellenezték, másrészt a vatikáni egyházi hatóságoknak több biztosíték kellett volna, mint amit a szóban forgó levél tartalmazott.²⁷⁸ Kétség kívül nyomás nehezedett a Vatikánra, hogy addig, amíg – a korábbi elnöksége alatt az egyházzal kevésbé ellenséges politikát folytató – Obregón tábornok elnöki hivatalába nem lép, ne szülessen megegyezés a vallási konfliktusban. Azonban figyelembe véve a spanyol követjelentéseket, kitűnik, hogy Obregón már 1927-ben és 1928 márciusában közeledni próbált a katolikus körök felé, s e közeledést és az Obregón által felajánlott mediátori szerepvállalást a Vatikán már akkor is elutasította. Ebből látszik, hogy más okok is meghúzódtak a vatikáni 'tétovaság' mögött, s egyáltalán nem az elnök személye (Calles) volt a legfőbb akadály. Erre dolgozatunkban a Vatikán és Mexikó kapcsolatát taglaló fejezetben térünk ki részletesen.

A megegyezés így még váratott magára, és az események is váratlanul másképp alakultak. Obregónt 1928. július 17-én meggyilkolták, s halálával ismét felerősödtek a kormányoldal részéről az antiklerikális hangok.

Morrow leveléből egyértelműen kiderült, hogy Calles elnök képes lett volna elnöksége alatt egyezsége jutni az egyházzal, azonban a Vatikán várakozó, távolságtartó magatartása megghiúsította mindezt. Burke tárgyalásai során meggyőzte Callest, hogy jobb lenne Rómával tárgyalni, mert bölcsőbbnek és megegyezésre hajlandóbbnak vélte a vatikáni előjárókat, mint a mexikói hierarchia tagjait. Azonban nem derült ki, hogy Róma valóban hajlandó lett volna-e egy olyan egyezményre, amit Calles elnök is elfogadott volna.²⁷⁹ Az a tény, hogy Rómától várták az engedélyt az egyezményre, jól mutatja a mexikói püspöki kar függését a Vatikántól, amelyet a katolikus egyház hierarchikus jellege eredményezett. Ennek következményeképpen a mexikói egyház és a kormány közötti

---

²⁷⁷ Csak 1928. július 1-én tartották a mexikói elnökválasztásokat.

²⁷⁸ 812.404/1012. „Good offices of Ambassador Morrow in facilitating negotiations between the Mexican government and representatives of the Roman Catholic Church.” in *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States*. 1928. Volume III. United States Government Printing Office, Washington, 1943. 329.

²⁷⁹ 812.404/1012. „Good offices of Ambassador Morrow in facilitating negotiations between the Mexican government and representatives of the Roman Catholic Church.” in *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States* 1928. Volume III. United States Government Printing Office, Washington, 1943. 329.

békét egy harmadik fél – a Vatikán – még nehezítette. Az egyezményre még egy évet várni kellett, 1929 júniusában került sor az állam és az egyház paktumára Morrow nagykövet hathatós közreműködésével.

Henry L. Stimson²⁸⁰ az USA új külügyminisztere – ekkor már a Hoover-kormány keretei között – levelében az Amerikai Egyesült Államok elnöke és saját nevében gratulált Morrownak az egyház és a mexikói kormány közötti konfliktus elrendezésében betöltött szerepéért, és a következőket írta Morrow nagyköveti tevékenységéről: „Az az eljárás, ahogy Ön a két kormányt a jelenlegi barátságos és kölcsönös jóakarat platformjára hozta egy majdhogynem ellenséges állapotból, kiemelkedő teljesítmény diplomáciánk történetében.”²⁸¹

Ez a pár sor, a levél záró mondata, érdekes módon itt már az USA és Mexikó viszonyának rendezéséért tulajdonított Morrownak történelmi fontosságú szerepet. Az USA tehát valóban csak érdekeinek megfelelően cselekedett és szigorúan próbálta továbbra is azt a látszatot fenntartani, hogy nem avatkozik be más országok belső konfliktusaiba. Fontos megjegyezni, hogy 1929. május 30-án – még a június 21-ei egyezmény előtt alig egy hónappal – a Mexikói Ügyek Főosztályának (*Chief of the Division of Mexican Affairs*) vezetője is ezt próbálta alátámasztani azzal, hogy rámutatott: „Morrow úr ebben a vallási kérdésben szigorúan magánemberi minőségében cselekedett és ha a külügyminisztérium bármely hivatalnoka üzeneteket közvetített a tárgyban csupán Morrow úr személyes kérésére intézkedtek és nem mint a külügyminisztérium hivatalnokai.”²⁸²

Jól érzékelhető, hogy az 1920-as évek végére a jószomszédság politikáját nagyon erősen próbálták hangsúlyozni és minden felmerülő gyanút el akartak oszlatni, ami arra a következtetésre vezethetett volna, hogy az Egyesült Államok más nemzetek belügyeibe közvetve vagy közvetlenül hivatalosan, hivatalos képviselők útján beavatkozik.

---

²⁸⁰ Henry L. Stimson (1867-1950): amerikai politikus, ügyvéd, a republikánus párt tagja. 1911-1913 között hadügyminiszterként szolgált William Howard Taft kormányában. 1927-1929 között a Fülöp-szigetek általános kormányzója. 1929 és 1933 között az Egyesült Államok külügyminisztere Herbert Hoover elnöksége alatt.

²⁸¹ 812.404/1012. „The Secretary of State to the Ambassador in Mexico (Morrow). (1929. június 22., Washington.)” in *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. 1929.* Volume III. United States Government Printing Office, Washington, 1944. 480. „The way in which you have brought to the two governments the present friendly good will from a condition of near hostility, is a high achievement in the history of our diplomacy.”

²⁸² 812.404/1012. „The Secretary of State to the Ambassador in Mexico (Morrow). (1929. június 22., Washington.)” in *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. 1929.* Volume III. United States Government Printing Office, Washington, 1944. 481. „Mr. Morrow had acted in this religious question purely in a private capacity and that if any officials of the Department of State had transmitted messages on the subject, they were only acting as the personal agents of Mr. Morrow and not as officials of the Department of State.”

3.5 Nicaragua: az USA és Mexikó erődemonstrálásának színtere

Az Amerikai Egyesült Államok és Mexikó kapcsolatának vizsgálatakor az 1920-as években fontos szót ejteni Nicaraguáról is. E közép-amerikai országban az USA nem a diplomáciai megbízottak útján, hanem katonai beavatkozás révén szólt bele az ország ügyeibe. 1912-től egészen 1933-ig állomásoztak amerikai csapatok Nicaraguában, hogy hatalmon tartsák a konzervatív kormányokat.²⁸³ Az amerikai beavatkozás célja az amerikai érdekek védelme volt a potenciálisan ellenséges országok azon szándéka ellen, hogy egy óceánok közötti csatornát építsenek Nicaraguán keresztül.

Az USA-Mexikó közötti, e másik szálon futó konfliktus alapját az szolgálta, hogy Mexikó a nicaraguai polgárháborúban a liberálisokat támogatta, míg az USA a konzervatívok oldalán állt. Számottevő volt az amerikai beavatkozás elleni sajtókampány és propaganda Mexikóban.²⁸⁴ Ennek következtében erősödött a Mexikó-ellenes propaganda 1927 novemberében az Egyesült Államokban. Újságok fontos csoportja a „*prensa amarilla*,” azaz a bulvársajtó, hivatalos nevén „*Hearst Newspapers*”²⁸⁵ – William Randolph Hearst amerikai sajtómágnás lapbirodalma – kampányt indított Mexikó és a Calles-kormány ellen titkos dokumentumok publikálásával. Ezek a dokumentumok feltehetőleg a mexikói külügyminisztérium archívumából származtak, és a sajtó ezekre támaszkodva igyekezett demonstrálni, hogy a mexikói diplomácia beavatkozik a közép-amerikai államok belügyeibe, különösen Nicaragua esetében, ezáltal szembehelyezkedve és belső feszültséget kialakítva észak-amerikai álláspontokkal. Négy észak-amerikai szenátort vádoltak meg azzal, hogy pénzt fogadtak el Mexikótól annak fejében, hogy a mexikói politikát érvényesítsék Közép-Amerikában.²⁸⁶ Erről a nagy port kavart ügyről az Egyesült Államok kongresszusi jegyzőkönyveiben is található adat. Az ominózus cikk 1927. december 9-én jelent meg a *Washington Herald* címlapján, mely szerint 1 215 000 dollárt fizetett Mexikó négy amerikai szenátornak.²⁸⁷ A négy amerikai szenátor: William Edgar Borah, Idahóból, George W. Norris, Nebraskából, Robert M. La Follette, Wisconsinból és James Thomas Heflin szenátor Alabamából, ellenezte az Egyesült Államok beavatkozását Mexikóban.²⁸⁸ Az ügy kapcsán az amerikai kongresszusban

²⁸³ Sergio Ramírez: *El pensamiento vivo de Sandino*. Managua, Editorial Nueva Nicaragua, 1974. 21.

²⁸⁴ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 75. 1927. április 15.

²⁸⁵ William Randolph Hearst (1863-1951): Főbb újságok tulajdonosa az Egyesült Államokban, továbbá jelentős tulajdonosi érdekeltségei voltak Mexikóban.

²⁸⁶ AMAE: H 2564/005. Royal Spanish Embassy in Washington, Política, No. 572. 1927. november 16.

²⁸⁷ US Congressional Record, Vol. 69. Part 1. 70th Congress, 1st Session, 1927. december 19. 806.

²⁸⁸ US Congressional Record, Vol. 69. Part 1. 70th Congress, 1st Session, 1927. december 19. 808.

nyomozás indult és a megszólaló bizottságtagok közül mindenki a megrágalmazott szenátorok ártatlanságát hangsúlyozta, s teljes mellszélességgel kiálltak mellettük. A nyomozás után kiderült, hogy a szóban forgó dokumentumok feltevése hibásnak és hamisnak bizonyult. A felmentő eredmény azonban nem változtatott azon a következményen, hogy ezen dokumentumok publikálása növelte a feszültséget a két ország kapcsolatrendszerében.

Továbbá érzékelhető volt egy pro-Mexikó propaganda is. Egy 1927. március 4-i kongresszusi jegyzőkönyv szerint a kongresszusban felolvasták a *People's Reconstruction League*²⁸⁹ állítását, mely szerint az USA „jelenleg közvetve Mexikóval áll harcban a nicaraguai katonai beavatkozásával.”²⁹⁰ A Liga a *Standard Oil Company*t hibáztatta és vádolta meg azzal, hogy háborúba vinné az Egyesült Államokat Mexikóval.²⁹¹ Valójában azt feltételezte, hogy az USA intervenció Nicaraguában így vagy úgy kapcsolódik a mexikói kőolajkonfliktushoz. Egy vezető anti-imperialista szenátor, Burton K. Wheeler,²⁹² 1927. január 26-ai beszédében elítélte az intervenciót Nicaraguában. Wheeler összekötötte az életek és tulajdonok védelmét propagáló nicaraguai beavatkozást az amerikai politika azon erőfeszítésével, hogy kiprovokálja a háborút Mexikóval.²⁹³

Nemzetközi viszonylatban is negatív fogadtatása volt az Egyesült Államok Nicaragua-politikájának. Az 1928. január 16. és február 20. között megrendezett pánamerikai kongresszuson negatív megítélést kapott a nicaraguai beavatkozás: a latin-amerikai országok – különösen Argentína – támadták az Egyesült Államok Nicaragua-politikáját.²⁹⁴ Annak érdekében, hogy az USA a viharos 20-as évek után fenntarthassa a barátságos kapcsolatokat gazdasági téren a latin-amerikai országokkal, a hivatalosan Roosevelttel által meghirdetett jószomszédság politikára volt szükség az 1930-as években. Az USA gazdasági érdeke azt kívánta, hogy kiegyensúlyozott kapcsolatokat alakítson ki és tartson fenn az amerikai kontinens tőle délre fekvő országaival.

---

²⁸⁹ Az I. világháború után alakult, később a 20-as években megváltozott a neve (*Anti-Monopoly Lobby League*) 1929-ben újabb névváltozást követően *People's Lobby* elnevezést kapta. Lásd: Robert B. Westbrook: *John Dewey and American Democracy*. Ithaca and London, Cornell University Press, 1991. 445.

²⁹⁰ „is now fighting Mexico indirectly, in its fight with Nicaragua.”

²⁹¹ US Congressional Record, Vol. 68. Part. 5. 69th Congress, 2nd Session, 1927. március 4. 5952.

²⁹² Burton Kendall Wheeler (1882-1975): *Az Amerikai Egyesült Államok szenátora 1923-tól 1947-ig*. Jo Ann McCormick Quatannens: *Senators of the United States. A Historical Bibliography*. Washington, Government Printing Office, 1995.

²⁹³ James Miller (szerk.) et. al.: *The Makings of America: The United States and the World*. Volume II: Since 1865. Lexington, D. C. Heath and Company, 1993. 224.

²⁹⁴ AMAE: H 2564/005. Royal Spanish Embassy in Washington, Politica, No. 572. 1927. november 16.

3.6 Az USA kongresszusi jegyzőkönyvei mexikói témában: Kellogg bolsevik „rémképe” kontra pro-Calles propaganda

Az 1920-as években az USA már komolyan figyelt Mexikóra, mivel geopolitikai szempontból fontos régió, földrajzi elhelyezkedéséből adódóan kulcsfontosságú terület az USA és Latin-Amerika más országai között. A Mexikóban zajló események megítélése azonban nem volt egységes a kongresszuson belül sem, sőt egyes nézetek népszerűsítése már szélsőséges irányba ment el.

Az USA 1927. év végi 70. kongresszusán William P. Connery²⁹⁵ kongresszusi képviselő említette Charles Lindbergh és Will Rogers közbenjárását és azt a következtetést, hogy nem hivatalos látogatásuk hozzájárulhat az USA és Mexikó közötti barátságos kapcsolat kialakulásához. Connery kifejezte abbéli reményét, hogy a mexikói emberek érzékelik, hogy az amerikai állampolgárok együttérzése, szimpátiája a mexikói népnek szól, nem pedig a mexikói kormánynak.²⁹⁶ A mexikói kormányt, az amerikai sajtót, néhány nagy mexikói érdekeltséggel rendelkező kőolajvállalatot nevezett meg, mint a valós hírek visszatartóit.²⁹⁷ Connery a kongresszus elé tárta az ismert nemzetközi tudósító, Francis McCullagh²⁹⁸ mexikói helyzetről szóló írását²⁹⁹ is, melyben említést tett a külügyminisztérium (*State Department*) ellentmondásos hozzáállásáról a mexikói helyzet kapcsán. A korábbi Mexikó-ellenes propagandát felváltotta egy teljesen ellentétes álláspont. McCullagh szerint az amerikai külügyminisztérium nemcsak hogy megakadályozta a Calles-ellenes hírek megjelenését az amerikai sajtóban, hanem valójában meggátolta azok európai sajtóban való elterjedését is.³⁰⁰

McCullagh hat hetet töltött Mexikóban és a külföldi diplomatákkal folytatott beszélgetései alapján arra a következtetésre jutott, hogy Mexikóban az általános

---

²⁹⁵ William Patrick Connery Jr. (1888-1937): Az Amerikai Egyesült Államok kongresszusi képviselője 1923-tól 1937-ig. Elérhető: <http://bioguide.congress.gov/scripts/biodisplay.pl?index=C000694> Letöltés dátuma: 2018. január 7.

²⁹⁶ US Congressional Record, Vol. 69. Part 1. 70th Congress, 1st Session, 1927. december 16. 734.

²⁹⁷ US Congressional Record, Vol. 69. Part 1. 70th Congress, 1st Session, 1927. december 16. 735.

²⁹⁸ Francis McCullagh (1874-1956): brit újságíró, háborús tudósító és író. 1898-tól a *New York Herald*nak tudósított. 1903-tól Japánban élt és a japán-orosz feszültségekkel teli kapcsolatról tudósított. 1918 és 1922 között a szibériai intervencióról közölt híreket az orosz polgárháborúban. 1937-ben a spanyol polgárháborúról is tudósított. Két könyvet is kiadott a mexikói konfliktus kapcsán. Francis McCullagh: *Red Mexico*. Brentano's Ltd, London, 1928.; uő: *The Mexican gang and Mexican Headquarters*. The Sign Press, New Jersey, 1928.

²⁹⁹ McCullagh fent idézett írása a *National Review* (London, Tory monthly) októberi számában jelent meg.

³⁰⁰ US Congressional Record, Vol. 69. Part 1. 70th Congress, 1st Session, 1927. december 16. 733. Ezt a mozzanatot a *cristero* háború magyar visszhangját bemutató fejezetünkben tárgyalt MTI jelentéseiben is érzékeltük.

dezintegráció, káosz, gyilkosságok és hihetetlen mértékű kormányzati korrupció hatására a helyzet reménytelenebb, mint Oroszországban. A mexikói statisztikákra hivatkozva azt írta, hogy olyan súlyos volt a helyzet Mexikóban, hogy naponta 5000 ember hagyta el az országot, s helyükbe japán és kínai bevándorlók érkeztek. A vallási kérdés kapcsán megjegyezte, hogy az Egyesült Államok, lévén egy protestáns vallású ország, a történelem során támogatta a liberális és antiklerikális mexikói kormányokat.³⁰¹

Connery képviselő részletekbe menően – a kongresszusi jegyzőkönyvben majd tizenöt oldal terjedelemben – számot adott a mexikói helyzetről, kezdve az Egyesült Államok és Mexikó kapcsolatától, mexikói újságokból idézett, amelyek vallásüldözésekről, zsarnoki önkényuralomról, a helyi autonómiák elnyomásáról, sajtóüldözésről, cenzúráról, katolikus ellenállásról, és politikai gyilkosságok elkövetéséről számoltak be. Connery kiemelte a „Mexikói ügyek” – *„Affairs in Mexico”* – című felszólalásában, hogy a Calles-kormány fizetett propagandisták és saját diplomáciai képviselők által könyveket és szórólapokat terjesztett az Egyesült Államok sajtójában, mindezt azért, hogy igazolja az amerikai közvélemény előtt az alapvető emberi szabadságjogokkal teljesen ellentétes jogrendszerét.³⁰²

Megemlítette az antiklerikális törvények és az amerikai közvélemény kapcsán, hogy már az egyház és állam közti konfliktus kezdetén, 1926-ban, a *New York Evening Post* augusztus 3-i számában arról írt, hogy az egyház Mexikóban egy stabilizáló erő. „Világosan látszik, hogy az egyház egy stabilizáló szereppel bír Mexikóban, a jelenlegi bolsevik tendenciák gátja és az egyház nélkül az ország hajlamos lehet visszatérni egy re-indianizációs korszakba.”³⁰³

A kongresszusban a mexikói ügyek kapcsán felszólaló képviselőknél többször megjelenik a bolsevizmus előretörésétől való félelem, mely az USA külügyminiszterének retorikájában válik különösen szembetűnővé.

---

³⁰¹ US Congressional Record, Vol. 69. Part 1. 70th Congress, 1st Session, 1927. december 16. 732-733.

³⁰² US Congressional Record, Vol. 69. Part 1. 70th Congress, 1st Session, 1927. december 16. 731.

³⁰³ US Congressional Record, Vol. 69. Part 1. 70th Congress, 1st Session, 1927. december 16. 744. *“It appears clear that the church is a stabilizing influence in Mexico, that it is a bar against present bolshevik tendencies, and without it the country may tend to slip back into a period of re-Indianization.”*

3.6.1 Bolsevik „rémkép”

Frank B. Kellogg amerikai külügyminiszter a szenátus külkapcsolati bizottságához intézett (*Senate Foreign Relations Committee*) nyilatkozata jól mutatja, hogy a külügyminiszter tartott a bolsevizmus előretörésétől az amerikai kontinensen. Ezt támasztja alá a nyilatkozat következő szakasza: „Bolsevik célok és politika Mexikóban és Latin-Amerikában,” („*Bolshevik aims and policies in Mexico and Latin America*”) mely szerint az egyik legfontosabb bolsevik cél az „amerikai imperializmus” lerombolása, melyben Latin-Amerika és Mexikó ennek az USA ellenes tevékenységnek a kiindulópontja.³⁰⁴

Kellogg félelmét alátámasztotta az az előzmény, mely szerint a Vörös Szakszervezetek III. Internacionáléján – 1924. július 8-22. – elhangzott, hogy „Mexikó egy természetes összekötő kapocs az észak-amerikai Egyesült Államok kommunista mozgalmi és Latin-Amerika között,” a szövetség központjaként vizionálva Mexikót.³⁰⁵

A baltimore-i *The Sun* 1927. január 27-i cikke szerint Kellogg kiemelte, hogy Összamerikai Anti-imperialista Ligát (*All-America Anti-Imperialist League*) alapítottak amerikai kommunisták, annak érdekében, hogy Moszkva utasításait végrehajtsák és a latin-amerikai szervezeteket összefogják az USA ellen. A kommunisták a latin-amerikai országok anti-imperialista mozgalmait egyesítő történelmi erőként tekintettek a liga megalakulására, abban bízva, hogy a latin-amerikai szolidaritás erős tradíciója fontos eszköz lehet a *Wall Street* elleni küzdelemben. A liga titkársága Mexikóvárosban székel.³⁰⁶ Az amerikai kommunisták tehát Latin-Amerika országainak összefogásában látták a megoldást az imperializmus elleni harcban. A cikkből kiderül, hogy Kellogg komolyan tartott a liga tevékenységétől. Ugyanakkor Kelloggot a szenátusban éles bírálatok érték a cikk miatt, amelyet Mexikó elleni propagandának tekintettek, és helytelennek tartottak, mivel ellehetlenítette a barátságos kapcsolat kialakítását a két ország között.³⁰⁷

A Kolumbusz Lovagok nyilatkozatának közlése a kongresszusi jegyzőkönyvben szintén példája a bolsevizmus előretörésétől való pánikszerű félelemnek az 1920-as években. A nyilatkozatban felhívták az amerikai kormány figyelmét arra, hogy Calles képviselői inzultáltak és Mexikóból kiutasítottak amerikai állampolgárságú férfiakat és

³⁰⁴ US Congressional Record, Vol. 68. Part 2. 69th Congress, 2nd Session, 1927. január 14. 1649.

³⁰⁵ US Congressional Record, Vol. 68. Part 2. 69th Congress, 2nd Session, 1927. január 14. 1649.

³⁰⁶ US Congressional Record, Vol. 68. Part 2. 69th Congress, 2nd Session, 1927. január 14. 1649-50.

³⁰⁷ US Congressional Record, Vol. 68. Part 2. 69th Congress, 2nd Session, 1927. január 14. 1649.

nőket.³⁰⁸ Mexikó eloroszosítását is említették a szövegben. Az amerikai függetlenségi nyilatkozatra és az Amerikai Egyesült Államok alkotmányában leírt élet, szabadság és a boldogság keresésére hivatkoztak, illetve a különböző szabadságjogokat állították példának. Ezzel szemben az amerikai kormány elismerte a mexikói rendszert és támogatta Callest és Obregónt, akik bolsevik típusú kormányokat hoztak létre. A nyilatkozat megemlítette, hogy kevésbé súlyos alkalmakkor, az USA-tól távol eső országok kapcsán az amerikai kormány kifejezte együttérzését az elnyomott emberek harcában, példaként említve Kubát, Írországot és Moldova mellett Magyarországot is.³⁰⁹ Elsősorban az amerikai érdekek megsértését sérelmezték a Kolumbusz Lovagok, illetve a bolsevik veszélyről számoltak be, míg a véres egyházüldözésről nem esett érdemben szó.

A Kolumbusz Lovagok nemcsak nyilatkozat kiadásával, hanem pénzgyűjtéssel is elő akarták mozdítani az antibolsevista harcot. Egy millió dollárt gyűjtöttek össze oktatási kampányra azzal a céllal, hogy „a szovjet Oroszország politikáját kiirtsák és eliminálják az amerikai közélet filozófiájából.”³¹⁰

James Thomas Heflin,³¹¹ alabamai szenátor egyenesen azzal vádolta a Kolumbusz Lovagokat, hogy az USA-t háborúba akarták vinni Mexikóval, s idézett a Lovagok nyilatkozatából: „A tétlen szemlélődés vagy bármely hasonló eljárás korszakának vége. Amerikai állampolgárként követeljük kormányunktól, hogy ezt a lépést haladéktalanul tegyék meg.”³¹² Heflin szenátor szerint a fent említett kijelentéssel a Kolumbusz Lovagok az amerikai intervenciót szerették volna kieszközölni.

James A. Flaherty, a Kolumbusz Lovagok vezetője (*supreme knight*), reagált a vádakra, melyeket nonszensznek tartott. Véleménye szerint Mexikóban a katolikus egyházat érte támadás, valamint a vallást és a vallásszabadságot. Azzal érvelt, hogy „Mexikó jelenlegi vezetői, a bolsevizmus apostolai, nem csupán a katolikus egyház lerombolását tűzték ki célul, hanem minden vallás megsemmisítését, azért, hogy a kommunizmust létrehozassák Mexikóban és a nyugati világban.”³¹³ Flaherty nyilatkozatában kijelentette, hogy a Kolumbusz Lovagok tiltakoztak a mexikói

---

³⁰⁸ US Congressional Record, Vol. 68. Part 2. 69th Congress, 2nd Session, 1927. január 15. 1692. (From *The New York Times*, 1926. augusztus 6.)

³⁰⁹ US Congressional Record, Vol. 68. Part 2. 69th Congress, 2nd Session, 1927. január 15. 1693.

³¹⁰ US Congressional Record, Vol. 68. Part 2. 69th Congress, 2nd Session, 1927. január 15. 1693.

³¹¹ James Thomas Heflin (1869-1951): alabamai szenátor 1920-tól 1931-ig.

³¹² US Congressional Record, Vol. 68. Part 2. 69th Congress, 2nd Session, 1927. január 15. 1701. „*The period of watchful waiting or any other such procedure is over. We, as American citizens, demand of our Government that this action be taken forthwith.*”

³¹³ US Congressional Record, Vol. 68. Part 2. 69th Congress, 2nd Session, 1927. január 15. 1701. „*the present rulers of Mexico, apostles of Bolshevism, are seeking not merely to destroy the Catholic Church, but to destroy all religion and to establish communism in Mexico and in the western world.*”

vallásüldözés kapcsán, azonban mindezt nem a katolikus egyház nevében tették, hanem az emberiség és a szabadság nevében. Továbbá megerősítette, hogy a szervezet számtalanszor nyilatkozott arról, hogy nem céljuk az intervenció előmozdítása Mexikóban.³¹⁴

James A. Gallivan³¹⁵ képviselő odáig ment el, hogy azzal vádolta a mexikói kormányt, hogy washingtoni nagykövetén és New York-i konzulján³¹⁶ keresztül majdnem két millió dollárt költött arra, hogy elhiteltelenítse az amerikai elnököt és a külügyminisztert.³¹⁷ Kongresszusi beszédében erős rasszizmusról árulkodik az a felvetése, mely szerint Mexikóban a problémák gyökere a fajok keveredése, s elítélően beszélt a meszticekről.³¹⁸

1925-ben a földtörvény és a kőolajtörvény kapcsán felmerült, hogy esetleg az USA visszavonja a kormány elismerését és ezt el kellett kerülnie a mexikói kormánynak. Csak itt került képbe a sokat vitatott egyházi kérdés. 1926 tavaszán Calles elrendelte az egyházellenes szabályozásokat, melynek egyetlen célja Gallivan képviselő elmélete szerint, hogy bonyolítsa a helyzetet: amikor a mexikói kormány elismerésének visszavonása felmerül, az amerikai népnek az legyen a véleménye, hogy a valódi indíték a vallási ok volt, így a vallási kérdés ismét az amerikai politikába bekerül.³¹⁹ Gallivan szerint a mexikói propaganda célja az volt, hogy megtévessze az Egyesült Államokat és azt a látszatot keltse, hogy a mexikói kérdés valójában egy vallási probléma.³²⁰ A valódi ügy viszont arról szólt, hogy megszerezzék az amerikai állampolgárok földjeit Mexikóban, s Gallivan képviselő így folytatta:

Callest nem igazán érdekli, hogy felfegyverzett kegyencei több száz, ha nem több ezer vakbuzgó embert öltek meg, akik „Éljen Krisztus Király!” felkiáltással felemelték hangjukat. (...) Calles lázas igyekezetében, hogy kisajátítson saját maga és követői számára amerikai tulajdonban lévő mexikói tulajdonokat, nem küld több embert börtönbe, mint Dzsingisz Kán vagy Attila vagy Iván tette. Gyilkosság, halál, és kínzások, mind indokoltak amennyiben eszközként szolgálnak a ködösítésre, mely védelmet nyújt Calles és

---

³¹⁴ US Congressional Record, Vol. 68. Part 2. 69th Congress, 2nd Session, 1927. január 15. 1701.

³¹⁵ James Ambrose Gallivan (1866-1928): amerikai képviselő.

³¹⁶ Arturo Elíasra utal, Plutarco Elías Calles féltestvérére, aki konzuli pozíciót töltött be a tárgyalt időszakban, New Yorkban. 1926-ban New Yorkban megjelent *The Mexican People and Church* című írása.

³¹⁷ US Congressional Record, Vol. 68. Part 5. 69th Congress, 2nd Session, 1927. március 3. 5750.

³¹⁸ US Congressional Record, Vol. 68. Part 5. 69th Congress, 2nd Session, 1927. március 3. 5753.

³¹⁹ US Congressional Record, Vol. 68. Part 5. 69th Congress, 2nd Session, 1927. március 3. 5754.

³²⁰ US Congressional Record, Vol. 68. Part 5. 69th Congress, 2nd Session, 1927. március 3. 5754.

kormányára számára a nemzetközi jog megszegéséből adódó biztos és logikus következménytől.³²¹

A fenti idézet azért is fontos, mert eltérően a kongresszusi felszólalások többségétől, amelyek nem ütöttek meg annyira személyes hangot, hogy a mexikói katolikus felkelőket név szerint említsék – a *cristero* szó nem került be a kongresszusi felszólalásokba –, az „Éljen Krisztus Király” *cristerók* által használt jelszavát idézve a felkelők oldaláról közelítette meg az eseményeket.

Egy másik amerikai szenátor, William H. King³²² azonban elsősorban az amerikai érdekek szempontjából közelített a mexikói helyzethez. King annak adott hangot, hogy nem csak a kőolajmezőket sajátították ki Mexikóban, hanem más amerikai kézben lévő tulajdonokat és mezőgazdasági területeket is, melyeket az *agraristák* között osztottak szét. Erre vonatkozóan kérte King képviselő az USA és a mexikói kormány közötti hivatalos levelezés anyagainak nyilvánosságra hozatalát, melyhez Mexikó nem járult hozzá.³²³

King szerint a legtöbb amerikai azt gondolta, hogy a két ország közötti diszharmonikus kapcsolat a kőolajforrások kisajátítása kapcsán keletkezett. Azonban szerinte a kőolajkonfliktus fontossága eltörpült „az érintett tulajdonokhoz képest.”³²⁴ A szenátor szerint az amerikai kormány nem védte meg teljes mértékben az amerikai állampolgárokat. Több információt akart megtudni a mexikói helyzetről (itt a földkérdésre gondol). Továbbá tájékozódni szeretett volna afelől, hogy miért helyezték mellékvágányra az amerikai képviselőt, Sheffieldet Mexikóban, és miért Charles Beecher Warren volt az, aki tárgyalásokat folytatott az USA és állampolgárai hátrányára.³²⁵ King szerint továbbá a mexikói kormány hivatalnokai és ügynökei azt a benyomást próbálták kelteni, hogy csak a kőolajtársaságok fogalmazták meg követeléseiket Mexikóval szemben.³²⁶

---

³²¹ US Congressional Record, Vol. 68. Part 5. 69th Congress, 2nd Session, 1927. március 3. 5754. „*Little reckes Calles that his armed minions have murdered hundreds, if not thousands, of zealots who lifted their voices in the chant of "Long live Christ, the King!" (...)* „*Calles, in his zeal to possess himself and his followers of properties of American citizens in Mexico, takes no prisoners any more than did Genghis Khan or Attila or Ivan. Murder, death, and torture all are justified as a means of creating a smoke screen to protect him and his Government from the sure and logical result of its flaunting of the law of nations.*”

³²² William Henry King (1863-1949): amerikai ügyvéd, politikus. Utah államot képviselte az amerikai szenátusban 1917-től 1941-ig.

³²³ US Congressional Record, Vol. 67. Part 5. 69th Congress, 1st Session, 1926. március 1. 4754.

³²⁴ US Congressional Record, Vol. 67. Part 5. 69th Congress, 1st Session, 1926. március 6. 5143. „*when measured by the property concerned.*”

³²⁵ US Congressional Record, Vol. 67. Part 5. 69th Congress, 1st Session, 1926. március 6. 5144.

³²⁶ US Congressional Record, Vol. 67. Part 5. 69th Congress, 1st Session, 1926. március 9. 5265.

Egyes kongresszusi hangok, mint például John J. Boylan³²⁷ New York-i képviselő azt szorgalmazták, hogy az amerikai kormány vonja vissza Mexikó kormányának elismerését.³²⁸ Azonban a kongresszusban elhangzott vélemények, felszólalások nem csupán a mexikói kormányt, s annak egyházpolitikáját elmarasztaló, vagy az amerikai kőolaj érdekeltségek védelmében beavatkozást követelő kettős pályán mozogtak, hanem volt egy másik, teljesen ellentétes kongresszusi nézőpont is.

3.6.2 Pro-Calles hangok az Egyesült Államokban

1926-ban több, a mexikói elnök mellett kiálló, Callest kifejezetten pozitív színben feltüntető véleményről tudunk beszámolni. Robert M. La Follette idézte a „Calles elnök első éve” címmel a *Forum* magazin 1926 januári számában megjelent Ernest Gruening³²⁹ által írt cikket. Gruening pozitívan értékelte Calles első évét, méltatta a hadsereg reformját, melynek nyomán először a mexikói történelemben egy nemzeti hadsereg formálódása volt látható. Fontos lépésnek tartotta a földreformmal kapcsolatos intézkedéseket, valamint a mexikói nemzeti bank megalapítását 1924. szeptember 1-én.³³⁰

Akadtak, akik kifejezetten támogatták Calles kormányát. Már 1926. december 16-án, Frank B. Willis³³¹ szenátornak küldött levélben a Kanton körzet Laikusok Társulata (*Laymen's Association of the Canton District*), a Metodista Episzkopális Egyház (*Methodist Episcopal Church*) 84 templommal egyetértésben a következőket fogalmazta meg:

A Kanton körzet Laikusok Társulata, a Metodista Episzkopális Egyház észak-keleti Ohio konferenciájának 1926. december 12-i ülésén azt a határozatot hozta, hogy egyetértésünket fejezzük ki a mexikói kormány azon küzdelmével, hogy létrehozzon és fenntartsen egy szabad kormányt és vallásszabadságot az országban és olyan törvényeket hozzon,

---

³²⁷ John Joseph Boylen (1878-1938): amerikai képviselő.

³²⁸ US Congressional Record, Vol. 67. Part 5. 69th Congress, 1nd Session, 1926. március 4. 5061.

³²⁹ Ernest Gruening (1887-1974): amerikai újságíró, majd az 1930-as évektől politikus. 1959-ben, miután Alaszka megkapta a teljes jogú állam státuszát, az állam első képviselője lett a szenátusban.

³³⁰ US Congressional Record, Vol. 67. Part 4. 69th Congress, 1st Session, 1926. február 25. 3981. Az amerikai szenátus tagjainak listája 1789-től napjainkig:

Elérhető: <https://www.senate.gov/artandhistory/history/resources/pdf/chronlist.pdf> Letöltés dátuma: 2017. december 12.

³³¹ Frank B. Willis (1871-1928): amerikai szenátor.

melynek értelmében a föld természetes kincsei népe javát szolgálják. Szorgalmazzuk, hogy kormányunk mindennemű beavatkozástól tartózkodjon Mexikóban.³³²

James Cannon püspök az általános katolikus állásponttól teljesen ellentétes véleményt képviselt. Az egyház az elmúlt 400 év alatt gyűjtött óriási vagyonát, illetve a külföldi katolikus körök befolyását hibáztatta a Mexikóban kialakult helyzet miatt. Cannon szerint a katolikus hierarchia az USA-ban nemcsak beavatkozásra kérte a külügyminisztériumot, hanem egy kongresszus által megszavazott határozatban a diplomáciai kapcsolatok megszakítását is kérvényezte.³³³

Cannon említette a földkérdés problematikáját, az oktatás konfliktusát és az idegen papsággal való szembenállást is. A XIX. századon végighúzódó állam és egyház közötti ellentét alapjaként a földkérdést említette, melyet a „liberális progresszív vezetők”³³⁴ biztosítani akartak az embereknek. Ez okból kifolyólag mondta ki az 1857-es alkotmány az egyház tulajdonában lévő földterületek nacionalizálását.³³⁵ Cannon pejoratív véleményt fogalmazott meg a mexikói egyházi hierarchiáról, melynek magja 1820-ig döntően spanyol volt, s úgy vélte a szegény mexikóiak pénze folyamatosan a vatikáni kincstárba folyt.³³⁶

Lynn Frazier³³⁷ szenátor kritizálta Kellogg külügyminiszter Nicaragua- és Mexikó-politikáját. Meggyőződése szerint „abszurd bolsevista rémkép,”³³⁸ amit Kellogg felépített, hogy igazolja hozzáállását Mexikóhoz és más latin-amerikai köztársaságokhoz.³³⁹ Kőolajkérdésben is a mexikói kormány mellé állt Frazier, és megemlítette, hogy egyes amerikai, brit és holland kőolajvállalatoknak nem volt problémája a mexikói kormánnyal, melyet a kőolajipar növekedésével igazolt.³⁴⁰ 147 külföldi kőolajtársaság működött Mexikóban és ebből 127 önként „regisztrálta magát az új törvény értelmében.”³⁴¹ Frazier a

---

³³² US Congressional Record, Vol. 68. Part 1. 69th Congress, 2nd Session, 1926. december 6 – 1927. január 6. 627. „Be it resolved, that the Laymen's Association of the Canton District, Northeast Ohio Conference, Methodist Episcopal Church, in session at Beach City, Ohio, December 12, 1926, express our sympathy for the Government of Mexico in its struggle to establish and maintain free government and religious liberty in that country and to so legislate that the masses of her people may benefit by the great natural resources of the land. That our Government at Washington be urged to abstain from interference in the Mexican internal affairs under any pretext whatever. (W. C. Myers, President and A. B. Wingate, Secretary)”

³³³ US Congressional Record, Vol. 68. Part 5. 69th Congress, 2nd Session, 1927. március 2. 5305.

³³⁴ US Congressional Record, Vol. 68. Part 5. 69th Congress, 2nd Session, 1927. március 2. 5306.

³³⁵ US Congressional Record, Vol. 68. Part 5. 69th Congress, 2nd Session, 1927. március 2. 5306.

³³⁶ US Congressional Record, Vol. 68. Part 5. 69th Congress, 2nd Session, 1927. március 2. 5306.

³³⁷ Lynn Joseph Frazier (1874-1947): amerikai szenátor 1923 és 1941 között.

³³⁸ „absurd Bolshevist bogey.”

³³⁹ US Congressional Record, Vol. 68. Part 5. 69th Congress, 2nd Session, 1927. március 3. 5523.

³⁴⁰ US Congressional Record, Vol. 68. Part 5. 69th Congress, 2nd Session, 1927. március 3. 5525.

³⁴¹ US Congressional Record, Vol. 68. Part 5. 69th Congress, 2nd Session, 1927. március 3. 5525. „registered their titles under the new law.”

Washington Post-ra és a *New York Post*-ra hivatkozva említést tett arról, hogy Mexikóban a 28.000.000 holdnyi kőolajmező öt százalékának tulajdonosai nem regisztrálták tulajdonukat, és hogy a nem regisztrált földek több mint fele Edward Doheny és Harry F. Sinclair tulajdonában volt.³⁴²

A mexikói agrárprogram széles társadalmi aspektusait illetően Frazier, Edwin F. Ladd³⁴³ beszédét idézte, melyet 1922. július 19-én tartott Mexikó elismerését sürgetve. Edwin Ladd a Porfirio Díaz által fémjelzett periódust kifelé stabilitás és belső elnyomásként jellemezte. Porfirio Díaz azon lépését tartotta a probléma gyökerének, mely az *ejidos*, azaz közösségi földek kisajátítását célozta meg. Ladd szerint ez a lépés volt a kiindulópontja a forradalmi érzések kialakulásának is.³⁴⁴ Ezen földek nagy része külföldi kézbe került. Ladd megállapítása a következő volt: „Mexikó problémáinak jelentős hányada a parasztság földnélküli helyzetéből adódik és semmi más nem fog olyan biztos és gyors békét hozni az országban, mint a föld visszajuttatása azokhoz, akik valójában megművelik azt.”³⁴⁵

A mexikói vallási kérdésre reflektálva James Thomas Heflin feltette azt a kérdést, hogy „Mi közünk van ahhoz, hogy mit csinál Mexikó római katolikus népe annak érdekében, hogy megdöntse a pápa régóta fennálló hatalmát Mexikóban?”³⁴⁶ Majd azzal folytatta beszédét, hogy a mexikóiak, „Mexikó Abraham Lincolnja, Calles alatt harcolnak azért, hogy a papok és a pápa követeléseitől és zsarnokságától megszabadítsák kormányukat.”³⁴⁷ Heflin beszédében erős képzavart érzékelhetünk, hiszen az eseményeket úgy állította be, mintha a mexikói polgárháborúban a felkelők, azaz a mexikói nép Calles oldalán, és nem Calles antiklerikális politikája ellen lázadt volna fel. Tovább fokozza a konfúziót, hogy a felkeléseket pap- és pápa-ellenesnek láttatta. Heflin személyéről egyértelműen kiderült, hogy katolikus- és pápa-ellenes, feltehetően a Ku Klux Klán tagja volt.³⁴⁸ Személyesen a kongresszusban a klán tagságot nem ismerte el, azonban egyértelmű

---

³⁴² US Congressional Record, Vol. 68. Part 5. 69th Congress, 2nd Session, 1927. március 3. 5525.

³⁴³ Edwin Fremont Ladd (1859-1925): Az USA észak-dakotai szenátora 1921 és 1925 között.

³⁴⁴ US Congressional Record, Vol. 68. Part 5. 69th Congress, 2nd Session, 1927. március 3. 5526.

³⁴⁵ US Congressional Record, Vol. 68. Part 5. 69th Congress, 2nd Session, 1927. március 3. 5526. „*Most of the unrest of Mexico has been caused by the landless condition of its peons, and nothing will bring about peace in that country so surely or so speedily as the return of the land to those who actually farm it.*”

³⁴⁶ „*What business is it of ours what the Roman Catholic people of Mexico are doing to overthrow the old power of the Pope in Mexico?*”

³⁴⁷ US Congressional Record, Vol. 68. Part 5. 69th Congress, 2nd Session, 1927. március 3. 5549. „*...are fighting under the Abraham Lincoln of Mexico, Calles, to free their government from the exactions and tyranny of priest and Pope.*”

³⁴⁸ Ku Klux Klan collection, circa 1915-1990. (bulk 1920-1929) No. 885.

Elérhető: <https://findingaids.library.emory.edu/documents/kkk-collection885/printable/>

Letöltés dátuma: 2018. január 7.

szimpátiáját fejezte ki a Ku Klux Klán által képviselt értékrend iránt.³⁴⁹ Az USA-ban éppen az 1920-as években volt erős a katolikusellenesség.³⁵⁰ Heflin szenátor többször is felszólalt a kongresszusban a mexikói vallási kérdés kapcsán – hol önmaga védelmére kelve a katolikus sajtó támadásai ellen, hol pedig kifejezetten támadva a katolikus egyházat – hangsúlyozva meggyőződését, miszerint „a római katolikus egyház egy veszélyes politikai gépezet,” amely az Egyesült Államok hadseregét felhasználva a római katolikus egyház csatáját akarta megvívni Mexikóban.³⁵¹

3.7 Bankárok Mexikóval foglalkozó Nemzetközi Bizottsága

A két szomszédos ország kapcsán említést kell tennünk az 1919-ben alakult ICBM (*International Committee of Bankers on Mexico*) Bankárok Mexikóval foglalkozó Nemzetközi Bizottságáról, melynek Thomas W. Lamont³⁵² kulcsfigurája volt. Lamont 1918-ban a külügyminisztérium jóváhagyását kérte a nemzetközi bankár bizottság megszervezésére. A bizottságban amerikai, brit, francia bankcsoportok mellett svájci, holland és belga banki érdekeket is képviseltek. A bankárok kijelentették, hogy más üzleti érdekek vagy a kormányaik kívánságaitól függetlenül tevékenykedtek céljaik eléréséért.³⁵³ Lamont és társai csupán mellékesen voltak érdekeltek az amerikai és mexikói kormányok között elsődlegesen konfliktust okozó kőolaj vitákban, melyet az alkotmány 27. cikkelye idézett elő. A bankárok bizottságának nem okozott problémát, hogy Mexikó külföldi adósságainak rendezésére külön tárgyaljon a mexikói kormánnyal, melynek eredményeképp 1922-ben megszületett a Lamont-De la Huerta egyezmény, mely 500

CORRUPTION CARTOON, 1928. 'You Done Good, Senator.' A June 2, 1928 cartoon by Rollin Kirby showing U.S. Senator J. Thomas Heflin of Alabama receiving a paycheck for his legislative efforts on behalf of the Ku Klux Klan. Elérhető:

<https://www.granger.com/results.asp?image=0076244&itemw=4&itemf=0001&itemstep=1&itemx=6&screenwidth=1366> Letöltés dátuma: 2018. január 7.

³⁴⁹ Heflin: „*I hold no brief for the klan, but I indorse a great many things it stands for. It has in it some of the noblest principles that were ever embodied in the doctrine of any secret order. Of course they have done things, some of them, that I do not indorse, but I do indorse their efforts to build a strong American spirit here in the United States under the American flag.*” in US Congressional Record, Vol. 69. Part 2. 70th Congress, 1st Session, 1928. január 18. 1654.

³⁵⁰ A Ku Klux Klán reneszánszát az Egyesült Államokban épp az 1920-as években élte. 1915-ben a második Ku Klux Klánt William Joseph Simmons, metodista pap alapította.

³⁵¹ US Congressional Record, Vol. 69. Part 2. 70th Congress, 1st Session, 1928. január 18. 1649-1652.

³⁵² Thomas W. Lamont (1870-1948): A J. P. Morgan and Co. ügyvezető igazgatója volt.

³⁵³ Warren I. Cohen: „Consortia.” in Alexander DeConde (szerk.): *Encyclopedia of American Foreign Policy. Studies of the Principal Movements and Ideas.* Volume I, New York, Scribner, 1978. 175.

millió dollár adósságot állapított meg.³⁵⁴ Ez az egyezmény vezetett később az 1923-as Bucareli egyezményhez. Fontos itt megjegyezni, hogy Dwight Whitney Morrow nem értett egyet Lamonttal, s úgy vélte a bankárok bizottságának külön egyezménye a mexikói kormánnyal sem az USA, sem pedig Mexikó érdekeit nem szolgálja.³⁵⁵

A spanyol diplomáciai dokumentumok között is találtunk egy, a Bankárok Nemzetközi Bizottságát érintő iratot, melyben említésre került a Mexikó pénzügyi helyzetét elemző Sterrett-jelentés.³⁵⁶ A jelentés Mexikó tartozásairól adott számot, továbbá témánk szempontjából egy rendkívül fontos egyértelmű megállapítást tartalmazott. A Sterrett-jelentés – amelyet elkészítése után titokban tartottak, Lamont utasításának megfelelően – arra a következtetésre jutott, hogy „az ország gazdasági kondíciói soha nem fognak rendeződni és nem várható stabilitás mindaddig, amíg a vallási probléma fennáll.”³⁵⁷ Míg az előző amerikai nagykövetet, Sheffieldet csak az Egyesült Államokat érintő ügyek érdekelték, addig 1927 októberében olyan információk érkeztek New Yorkba, hogy Morrow napi két-három órát töltött el a pénzügyminisztérium irodájában Mexikó gazdasági ügyeit tanulmányozva. Az irat utalt arra, hogy Morrow a mexikóiak szerint csak az Egyesült Államok üzleti inváziójának ügynöke, a „pénzügyi Monroe-doktrína” képviselője és valójában a J.P. Morgan vállalat nagykövete, nem pedig az Egyesült Államoké.³⁵⁸ Mexikó gazdasági helyzete nemzetközi szintű vizsgálatok tárgyát képezte ebben az időszakban,³⁵⁹ és kétség kívül a gazdasági ügyek az 1920-as években erősen meghatározták az Egyesült Államok és Mexikó közötti feszült viszonyt.

---

³⁵⁴ Cohen: id. mű: 175.

³⁵⁵ Uo.

³⁵⁶ Joseph Edmund Sterrett and Joseph Stancliff Davis *The Fiscal and Economic Condition of Mexico*. Report submitted to the International Committee of Bankers on Mexico. 1928. May 25. Mexikó pénzügyi rendszeréről lásd bővebben: Noel Maurer: *The Power and the Money: The Mexican Financial System 1876-1932*. Stanford University Press, California, 2002.

³⁵⁷ „También se decía en el informe Sterrett que las condiciones económicas del país jamás podrían arreglarse y estabilizarse mientras durara el presente problema religioso.”

³⁵⁸ AMAE: H 2565/002. Traducción de la parte IV de la memoria titulada: „International Committee of Bankers and Mexican Debt Agreements.” „The Financial Monroe Doctrine.”

³⁵⁹ A spanyol követ (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí) jelentése szerint egy ünnepelt osztrák politikus is érkezett Mexikóba: Károlyi (Károlyi Mihályra utalhat), akit Calles elnök hívott, hogy tanulmányozza Mexikó gazdasági és társadalmi helyzetét. Újságíróknak Károlyi azt nyilatkozta Mexikóban, hogy Mussolini és Primo de Rivera diktatúráit veszélyesnek látta Európa békéje szempontjából. AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 157. 1928. június 15.

3.8 Konklúzió

A két ország kapcsolatát vizsgálva megállapítható, hogy az adott időszakban egy rendkívül labilis egyensúly állt fenn, amelyet néhány konstans és több folyamatosan változó tényező határozott meg.

Mexikói oldalról állandó volt az USA-ellenesség, amely még a porfiriato időszakában alakult ki, az egyesült államokbeli befektetők terjeszkedése és a gazdasági függés megerősödése miatt. Ez az előzmény tovább fokozta a 'nagy szomszédtól' való félelmet, és az érzékenységet a belügyekbe való gazdasági és politikai – netán katonai – beavatkozás veszélyével szemben. Ennek a félelemnek komoly háttérrel adott az USA külpolitikája, amelyet a megelőző évtizedekben alkalmazott a térségben.

Az Amerikai Egyesült Államok számára állandó tényező volt Mexikó kiemelt szerepe az ország Latin-Amerika politikájában. A politikai metódusok változása mellett is természetesen konstans volt az USA részéről a gazdasági és politikai befolyás megőrzésének vagy még inkább kiterjesztésének az igénye a kontinensen. Mexikónak ebben kulcsszerepe volt. Egyrészt földrajzi elhelyezkedéséből adódóan összekötő kapocsként szolgált a térséggel, másrészt ennek a közelségnek köszönhetően a térség távolabbi államainak szemében az USA jövőbeli külpolitikai stratégiájának egyfajta leképezése lehetett a Mexikó-politika. Ha csak a Közép-Amerika politikát vizsgáljuk, akkor pedig Mexikó méretéből, népességéből és ezzel összefüggésben gazdasági és politikai potenciáljából adódóan nyilvánvalóan túlsúlyt jelentett a kis- vagy törpeméretű közép-amerikai országokkal szemben.

Változó tényező volt viszont a két ország kapcsolatában a mexikói politika. A porfiriato – amerikai szempontból – kényelmét felváltotta a forradalom kiszámíthatatlansága, amelyet feszült figyelemmel követett az USA, sőt ha kellett katonailag is beavatkozott (1914. és 1916.). A forradalom az 1917-es alkotmányban csúcspontot ért el, amelynek a tárgyalási témában legfontosabb pontja a 27. cikkely. A vonatkozó rész rendkívül érzékenyen érintette az Egyesült Államokat, és szükséges volt az Obregon-féle konszolidáció, amely az alkotmány számos pontjának végre nem hajtásában, és a 27. cikkely témáját tekintve a Bucareli egyezményben realizálódott, – cserébe Obregon megkapta kormánya elismerését az Egyesült Államoktól. Az újabb változást Calles radikálisabb politikája és az 1925-ös köölajtvörvény hozta.

Változott a korszakban az USA külpolitikai stratégiája is. A századelő furkósbort-politikáját – amely Mexikót a porfiriato nyugalma miatt nem érintette – felváltotta a

dollárdiplomácia, amely az USA gazdasági fölényén alapuló függő helyzet kialakítását eredményezte. A húszas évek második felében viszont már megjelentek a következő korszakot jellemző jószomszédság politikájának elemei is, Mexikó esetében a be nem avatkozás, amelyre, mint láthattuk, kényesen figyeltek.

Mexikó és az Egyesült Államok kapcsolatát befolyásoló politikai tényezők mellett a kapcsolatok alakulásának fő mozgatórugói maguk a problémakörök voltak. Ahogy az USA kongresszusi jelentéseiből és a sajtókiadványokból is kiderült, ezek mindenekelőtt a vallásüldözések és a kőolajkérdés problematikái voltak, és mindkettőt komoly érdeklődés övezte. Előbbi inkább a közvélemény figyelmét vonta magára, utóbbi pedig a politikai és gazdasági érdekköröket foglalkoztatta. Vitatható, hogy a vallási kérdésnek ténylegesen milyen súlya volt az USA politikai lépéseiben – már csak a belügyekbe való be nem avatkozás elve miatt is – az viszont fontos összekötő elem, hogy mindkét problémakör hátterében a földkérdés állt.

Látható, hogy nem alakult ki egyértelmű, egységes álláspont Mexikóval kapcsolatosan a kongresszusban sem. Hol a Kellogg-vonal bolsevik-komplexusa érvényesült, hol a másik oldal, a mexikói kormány intézkedéseit megértő, magyarázó, támogató álláspont, mely egyben a katolikus egyházat is támadta a helyzet kialakulásáért. A kongresszuson kívüli körökben is tapasztalható volt a megosztottság, de itt a katolikus körök felháborodása volt a számottevőbb az antiklerikális intézkedések miatt.

Coolidge stratégiája kapcsán megfontoltság figyelhető meg. Bár megvoltak a beavatkozást sürgető hangok, az elnök ettől elzárkózott, és megmaradt a diplomáciai eszközöknél. Ebben szerepe lehetett a nicaraguai beavatkozás negatív visszhangjának is, ami megint csak jól mutatja, hogy az egyes országokban tett lépések hatással voltak az egész térségre.

Dwight Whitney Morrow szerepe mindenképpen kiemelendő, mert kiváló diplomáciai érzéssel hozta tárgyalási pozícióba a feleket, és sikeresen koordinálta a közeledést. Látható, hogy ez volt Calles célja is. Mind gazdasági, mind politikai érdekből igyekezett elkerülni, hogy az USA visszavonja az Obregón-kormány elismerését, mert annak jogutódja Calles saját kormánya volt. A külpolitikai feszültség enyhülésével nyugodtabbá válhatott a belpolitikai események kezelése is.

4. Mexikó és a Vatikán

Ebben a fejezetben a Vatikáni Titkos Levéltárban fellelt forrásokra támaszkodva rekonstruáljuk a Szentszék szerepét a megegyezésben a mexikói állam és az egyház közötti konfliktust illetően. Megvilágítjuk azokat az okokat, amelyek a mexikói katolikus fegyveres konfliktusra vonatkozó vatikáni 'tétlenség' mögött meghúzódhattak. Továbbá reflektálunk a vatikáni diplomácia politikájára a vallási kérdésre vonatkozóan.

A latin-amerikai katolikus egyházra, mint szervezetre sokan úgy tekintettek, mint egy „monolitikus és változhatatlan” egységre.³⁶⁰ Azonban a mexikói katolikus egyházra az 1920-as években nagyon is a megosztottság volt jellemző. A mexikói egyházi hierarchia krízise még 1923-ban kezdődött, amikor Ernesto Filippi apostoli küldöttet az Obregón-kormány száműzte Mexikóból. Majd 1926-ban Jorge José Caruana új apostoli delegátnak szintén el kellett hagynia az országot, immár a Calles-kormány alatt. Caruana távozása előtt még létrehozott egy Püspöki Bizottságot (*Comité Episcopal*),³⁶¹ mely így megoldotta az apostoli küldött hiányát, és a bizottság lényegében a vatikáni képviselő helyett hozott döntéseket.

Az egyház és az állam közötti konfliktus kiéleződésének időszakában a mexikói püspöki kar megosztottsága az állam által alkalmazott antiklerikális törvények kapcsán egyértelműen tetten érhető. A mexikói egyházi hierarchián belül két ellentétes attitűd létezett: egy kompromisszumkész, megbékélésre törekvő nézőpont – amelyet Leopoldo Ruiz y Flores és Pascual Díaz y Barreto képviselt – és egy intranszigns álláspont, melynek képviselői a fegyveres felkelést is jóváhagyták.³⁶²

A mexikói események kiéleződése szükségessé tette, hogy a Vatikánba három mexikói püspökből álló küldöttség kerüljön, mely tájékoztatta a Szentszékét a mexikói történetekről.³⁶³ A püspökök az intranszigns vonalat képviselték, mely bizonyára hozzájárult a Vatikánnak a mexikói vallási konfliktus, illetve annak megoldása kapcsán mutatott hezitáló álláspontjához.

---

³⁶⁰ Servando Ortoll: „Faccionarismo episcopal en México y revolución cristera.” in Martin de la Rosa, Charles A. Reilly (szerk.): *Religión y política en México*. México, Siglo XXI-Universidad de California, 1985. 27.

³⁶¹ Ortoll: id. mű: 29.

³⁶² Ortoll: id. mű: 30.

³⁶³ Uo.

4.1 A Vatikán reakciója a *cristero* konfliktus kapcsán

A Vatikán nem hagyta szó nélkül a mexikói katolikus hívők üldöztetését. Mi sem bizonyítja jobban a *cristero* háború, illetve a mexikói egyházüldözés súlyosságát, mint az, hogy XI. Pius pápa két enciklikát és egy apostoli levelet is kiadott a konfliktust illetően.

A pápa 1926. február 2-án kelt, mexikói püspöki karhoz intézett apostoli levelében „határozott és erélyes hangon tiltakozik a kormány eljárása és egyházellenes törvényei miatt, amelyekről nyíltan kimondja, hogy nemcsak nem ésszerűek, hanem a törvény névre sem érdemesek.”³⁶⁴ A pápa nyilatkozatával nem csak a kormány működését ítélte el, de a törvény legalitását is megkérdőjelezte. Továbbá a Calles-törvényként elhíresült egyházpolitikai törvényeket gonosznak, igazságtalannak és szentségtelennek minősítette.³⁶⁵

Az első pápai enciklika, amely a mexikói egyházüldözés apropóján íródott, „*Iniquis Afflictisque*”³⁶⁶ néven vált ismertté és 1926. november 18-án adták ki. A pápa elítélte az 1917-es mexikói alkotmány antiklerikális passzusait, részletesen elemezte az egyházat támadó törvényeket. Utalt az öskeresztény egyház legkegyetlenebb üldözéseire. A körlevél párhuzamba állította a francia forradalom mártírjait és a *cristerókat*. Hangot adott azon elkeseredettségének, hogy Mexikóban az apostoli delegátus működését lehetetlenné tették. Keményen bírálta az egyházi jogokat lábbal tipró despota kormányt. Utalt a sajtószabadság megsértésére is, mivel nem volt megengedett az egyház védelme a mexikói lapokban.³⁶⁷

Nyomatékosan kijelentette, hogy a mexikói püspöki kar a rendelkezésére álló minden lehetséges eszközt felhasználta, hogy megvédje az egyház jó hírét és szabadságát. Visszapillantva az evangelizáció időszakára a katolikus egyházfő az enciklikában kifejtette, hogy „minden, ami haladás, civilizáció, minden jó és szép Mexikóban kizárólag a katolikus egyháznak köszönhető.”³⁶⁸ Az enciklika a Guadalupei Szűz Máriához szóló fohással zárult.

A konfliktus során többször is felmerült a mexikói vallási kérdés elrendezésének igénye és lehetősége. Már 1927-ben érzékelhető a békülés szándéka a mexikói politikai

---

³⁶⁴ MOL: K 105 1925-1932-M-a. Magyar Királyi Követség a Szentszék mellett. Tárgy: Mexikó viszonya az Apostoli Szentszékhez, Róma, 1926. április 27.

³⁶⁵ Uo.

³⁶⁶ „*Iniquis Afflictisque*. Encyclical of Pope Pius XI on the persecution of the church in Mexico to the venerable brethren, the patriarchs, primates, archbishops, bishops, and other ordinaries in peace and communion with the apostolic see.” in Vatican Secret Archives. Elérhető:

http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_18111926_iniquis-afflictisque_en.html Letöltés dátuma: 2017. szeptember 5.

³⁶⁷ Uo.

³⁶⁸ Uo.

körök és az egyház részéről is. 1927-ben, Álvaro Obregón az elnökválasztási kampány alatt kereste a katolikus körök támogatását és felajánlotta közvetítő szerepét az állam és az egyház között kialakult konfliktus rendezésében. Azonban a tárgyalások a spanyol követjelentések szerint megszakadtak Obregón sajnálatára.³⁶⁹

1928-ban úgy tűnt, hogy rendeződik Mexikó és a Vatikán kapcsolata. A mexikói püspöki kar feje, Leopoldo Ruiz y Flores látogatást tett a pápánál és hosszas beszámolót tartott a mexikói helyzetről. Ahogy dolgozatunkban korábban már érintettük ezt a témát, fontos itt megjegyezni, hogy Ruiz y Flores előzőleg már folytatott megbeszélést Calles elnökkel Morrow amerikai nagykövet és John Burke atya közvetítésével a vallási kérdés rendezése ügyében. Ruiz y Flores nézetei szerint lehetséges volt a közeledés a kormány és a Szentszék között.³⁷⁰ A reményt a konfliktus rendezését illetően 1928-ban tovább növelte, hogy Obregón tábornok a mexikói köztársasági elnökségre pályázott és összeköttetést keresett a mexikói katolikus körökkel. Megígérte, hogy amennyiben megválasztják, megszünteti azon kormányintézkedéseket, amelyeket elődje az egyház kárára tett, valamint hajlandó lesz a Szentszékkel tárgyalásokat felvenni.³⁷¹ Felcsillant a béke, valamint a Vatikán és Mexikó közötti diplomáciai kapcsolatok rendezésének újabb lehetősége, ám érdekes módon a Vatikán ebben az esetben is várakozó magatartást vett fel, s nem volt hajlandó aktívan támogatni a megbékélés ügyét a mexikói állam és egyház konfliktusában.

A spanyol követi jelentésekben egyértelműen megjelent Obregón megbékélésre való törekvése és a katolikus klérus megnyerésének szándéka, valamint Obregón csalódottságát is jelezte a spanyol követ a tárgyalások megszakadása okán. Ekkor már a mexikói katolikusok Gómez³⁷² tábornokot támogatták, ami tovább rontotta a helyzetet, abból kifolyólag, hogy a mexikói klérus rendszeresen beleavatkozott a politikai ügyekbe.³⁷³ Obregón halálával a helyzet megoldása tovább váratott magára, mi több, halála után intenzívebbé vált a már amúgy is zavaros, konfliktussal és felkelésekkel teli időszak Mexikóban.

A Szentszék attitűdje a mexikói katolikus problémakört illetően felettébb összetett és olykor igencsak ellentmondásosnak mondható. Egyrészt, a Vatikán körlevelek útján kiadott hivatalos álláspontja, véleménye érthető módon a felháborodás, a mexikói kormány

---

³⁶⁹ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, América, Núm. 198. 1927. augusztus 15.; Núm. 224. 1927. szeptember 15. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentései.)

³⁷⁰ MOL: K 105 1925-1932-M-a: Magyar Királyi Követség a Szentszék mellett. Tárgy: A Szentszék és Mexikó, Róma, 1928. január 25.

³⁷¹ Uo.

³⁷² Arnulfo R. Gómez (1890-1927): mexikói katonai vezető.

³⁷³ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, América, Núm. 198. 1927. augusztus 15. (Luis Dupuy y Lome y Vidiella jelentése.)

intézkedéseinek teljes elítélése volt. Továbbá, a katolikus sajtó segítségével propaganda-tevékenységet fejtett ki a Calles-kormány ellen. Másrészt, amikor lehetősége lett volna a mexikói eseményeket jobb mederbe terelni, a Vatikán megtorpant és a politikai semlegesség mellett döntött. Vajon miért nem tett lépéseket, s politikailag mi tartotta vissza a vatikáni képviselőket egy katolikus országban történő egyházüldözés elleni fellépéstől? Mi lehetett a római hezitálás hátterében? Ezekre a kérdésekre a választ nagy valószínűséggel a Vatikán politikai helyzetének vizsgálata adja. A *cristero* háború éveiben, 1926, 1927 és 1928-ban a vatikáni állam, mint politikai egység nem létezett. 1870-től kezdődően a olasz egység kialakulásával a pápai állam politikai értelemben megszűnt. 1929 volt az az év, amikor a Vatikán immár hivatalosan is, független államként beleszólhatott egy másik ország politikai ügyeibe. Hiszen a mexikói vallási kérdés egyben politikai kérdésként is kezelendő abban az értelemben, hogy a mexikói kormány folyamatosan az alkotmányra hivatkozott az egyházellenes intézkedések kapcsán. Tehát politikai helyzetéből kifolyólag a Szentszék a mexikói konfliktus idején nem volt abban a cselekvési pozícióban, hogy a mexikói belpolitikába – még ha a katolikus egyházat, mint kollektív szervezetet érintő ügyről volt is szó – beavatkozzon.

1929. február 11-én került sor a lateráni szerződés³⁷⁴ megkötésére az olasz államfő, Benito Mussolini és a vatikáni államtitkár, Pietro Gasparri közreműködésével.³⁷⁵ A lateráni egyezmény értelmében Olaszország elismerte az új Vatikánvárosi Államot és rendezte az olasz állam és a pápaság kapcsolatait. Érdemes megemlítenünk azt a különös koincidenziát, mely szerint a római kérdés³⁷⁶ megoldására irányuló tárgyalások ideje épp egybeesik a mexikói vallási konfliktus időszakával. A római kérdés megoldására a nem hivatalos tárgyalások már 1926 augusztusában megkezdődtek,³⁷⁷ épp azután, hogy Mexikóban – a Vatikán engedélyével – a püspöki kar beszüntette az egyházi szertartások megtartását és sporadikusan már ekkor megjelentek felkelések Mexikóban. A két konfliktus, azaz a római kérdés és a mexikói vallási kérdés rendezése is majdhogynem napra pontosan egybeesett. A Vatikánvárosi Állam megalakulása nem közvetlen a lateráni egyezmény aláírása után lépett életbe, hanem pár hónappal később. „Az egyházi állam keletkezésének időpontja az a nap, melyen Olaszország területlemondása hatályba lépett

---

³⁷⁴ A lateráni szerződés három dokumentumból állt. Egyik az állam és a Vatikán helyzetét rendezte, a másik a függőben lévő anyagi kérdésekről szólt, a harmadik az állam és az egyház viszonyáról szóló konkordátum. Bővebben lásd.: Polzovics Iván: *A lateráni szerződés. A Szentszék nemzetközi jogi helyzete*. Budapest, Szent István Társulat, 1934.

³⁷⁵ Ormos Mária: *Mussolini. Politikai életrajz*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1987. 242.

³⁷⁶ A római kérdéstről lásd bővebben: Balanyi György: *A római kérdés*. Budapest, Szent István Társulat, 1928.

³⁷⁷ Polzovics: id. mű: 45.

(ez az egyezmények megerősítésének dátuma, 1929. június 7-e).³⁷⁸ A személyes tárgyalások a mexikói püspöki kar vezetője, illetve az új apostoli delegált és a mexikói elnök között öt nappal később 1929. június 12-én kezdődtek. Újabb öt nap elteltével megszületett a hivatalos megegyezés is a mexikói állam és egyház elmérgesedett viszonyában. Szembetűnő a mexikói béketárgyalásoknak gyors lebonyolítása, amelyre közvetlen a Vatikánvárosi Állam jogállásának rendezését követően került sor.

A Szentszék a konfliktus alatt minden befolyását latba vetette, hogy véget vessen az üldöztetésnek és politikai eszközök hiányában más hatalmak segítségével próbált a mexikói kormányra hatni, s azt jobb belátásra téríteni, azonban nem volt hajlandó felvállalni a mediátori szerepet a mexikói püspöki kar és a mexikói állam között. Ez a mondhatni diplomáciai tettek hiányában mért semleges magatartás valójában erősen hozzájárult a konfliktus elhúzódásához, hiszen Obregón már 1927 nyarán felajánlotta közvetítését. A mexikói püspöki kar és a mexikói kormány is 1928 tavaszán hajlott volna – noha nagy óvatosság és körültekintés közepette mindkét fél részéről – ha nem is a megoldás, de mindenképpen az oly távol eső nézőpontok közelítésére.

Azonban a konfliktus megoldására végül nem közvetlen a vatikáni diplomácia, hanem az Egyesült Államok közvetítésével – Dwight Whitney Morrow és Edmund Walsh közbenjárásának köszönhetően – került sor akkor, amikor már a mexikói kormány részéről tarthatatlanná vált a helyzet és a harcok további elhúzódására lehetett számítani. A Vatikán ebben az időszakban már szintén rendezte a római kérdést az olasz kormánnyal, így politikailag nagyobb befolyással és önállósággal rendelkezett. A Szentszék oldaláról is fennállt a konfliktus elhúzódásának veszélye, mivel a mexikói konfliktus az egyház politizálását tükrözte és közvetítette a világ felé. A harmadik fél ebben a különös háromszögben az Egyesült Államok, amely gazdasági szempontokat figyelembe véve szintén a konfliktus mielőbbi rendezése mellett állt ki. Ebben a nem hivatalos 'trilaterális' közvetítői rendszerben a Vatikán bírt legnagyobb befolyással a béketárgyalásokra.

---

³⁷⁸ Polzovics: id. mű: 58.

4.2 A Vatikán szerepe a megegyezésben

A *cristero* háború végét lezáró megegyezés (*arreglos*) nem a felkelők és a mexikói kormány, hanem a Vatikán és a mexikói állam között jött létre. Az apostoli delegált, aki hivatalosan képviselte a Szentszékét, Leopoldo Ruiz y Flores, a mexikói püspöki kar korábbi vezetője volt. Tehát a Vatikán, mexikói küldöttjén keresztül mégiscsak az egyik megegyező fél volt. Nem véletlen, hogy mexikói születésű püspököt delegált a Szentszék. Mivel Leopoldo Ruiz y Flores a mexikói püspöki kar vezetőjeként a konfliktusról sok információval rendelkezett, s már 1928-ban is tárgyalásokat folytatott Calles elnökkel, taktikus lépés volt a Vatikán részéről kinevezni őt apostoli küldöttnek. Egyértelművé vált már 1929-re, hogy a *cristero* háború megfékezhetetlenségével Mexikó 'kicsúszott' a Vatikán kezéből. Ugyanakkor az is szerepet játszhatott Ruiz y Flores kinevezésében, hogy a pápa azáltal, hogy mexikói születésű egyházi személyt delegált a konfliktus elrendezésére, gesztust gyakorolt a mexikói kormány felé, hogy nem 'idegen' római delegált vesz részt a vallási kérdéssről szóló, ám mégiscsak belpolitikai tárgyalásokban. A mexikói kormánynak nem tetszett a Vatikán befolyása a mexikói egyházi hierarchiára, s a fegyveres konfliktus kirobbanása előtt, még 1925-ben szorgalmazta is volna egy független mexikói egyház létrejöttét, ahogy ezt már korábban említettük. Így valószínűsíthető, hogy gördülékenyebbé tette a tárgyalási folyamatokat az egyház és az állam között felmerült konfliktus elrendezésében, hogy a mexikói kormány mexikói egyházi személlyel folytatott egyeztetéseket.

Ruiz y Flores kinevezése védekező pozícióba is helyezte a Vatikánt. Amennyiben a mexikói kormánnyal való egyezmény rossz visszhangot kelt más politikai körökben – akár Olaszországban – ebben az esetben a Vatikán hivatkozhatott volna arra, hogy nem közvetlen a Vatikáni egyházi képviselőkből kinevezett küldött járt el az ügyben.

A kormány részéről igen tömören, pontokba szedve nyilatkoztak azokról a feltételekről, amelyeket szükségesnek tartottak a megegyezéshez. Ragaszkodtak a papok regisztrálásához, említették a templomok, az iskolák és azon épületek visszaadását, amelyeket 1917-ben a Carranza-kormány alatt kisajátítottak.³⁷⁹ Teljes lelkiismereti szabadságot biztosítottak volna, és garantálták volna az oktatás szabadságát. A sajtó szabadságát is biztosították volna azzal a feltétellel, hogy a kormányt nem támadhatták. Az egyesülési szabadságot illetően a kormány azt kívánta, hogy a kolostorok vagy vallási

---

³⁷⁹ ASV: Arch. Deleg. Messico 73/381.

egyesületek vezetői nyilatkozzanak a tagok létszámáról, valamint a tagoknak mindennemű politizálástól tartózkodniuk kellett. A külföldi papok visszatérhettek az országba hivatásuk betöltésére.³⁸⁰

Az egyház sokkal körültekintőbben, részletesebben fejtette ki elvárásait. A Vatikán ragaszkodott ahhoz, hogy „a megegyezés-tervezet nem a végleges megoldás, csupán egy tolerálható kezdeményezés, mivel az egyház jogainak átfogó helyreállítása lehetetlennek tűnt adott körülmények között.”³⁸¹ A papok nyilvántartásba vételét ahhoz kötötték, hogy csak általános lista legyen, és a kormány nem formálhat jogot a papok kinevezésére, képesítésére vagy áthelyezésére. Szükségesnek tartották közös nyilatkozat nyilvánosságra hozatalát, melyben a kormány kijelentette, hogy nem avatkozik bele az egyház működésébe, az egyház pedig tartózkodik a politikában vagy a választásokban való részvételtől. Az egyház szociális tevékenységeket folytathatna Mexikóban. Az egyházi oktatással és papi szemináriumokkal kapcsolatban is fogalmaztak meg feltételeket, illetve a parókiák és püspökségek visszaszolgáltatását kérték. A kormánytól továbbá azt várták, hogy engedélyezze olyan kérvények benyújtásának a jogát, amelyek az alkotmány egyes paragrafusainak módosítására vonatkoztak.³⁸²

A megegyezés egyház és állam között azért jöhetett csak 1929-ben létre, mert a Vatikán politikai helyzete csak 1929 februárjában rendeződött, ahogy erről az eseményről már korábban értekeztünk. A Szentszék nem mert lépni hamarabb, mert ha megkötí az egyezményt, akkor Mussolini kormányával kerülhetett volna összetűzésbe. A spanyol követjelentésekből kiderül ugyanis, hogy 1928-ban az olasz-mexikói diplomáciai kapcsolatok igen ellenséges periódusban voltak, majdnem a diplomáciai kapcsolatok megszakításáig jutottak.³⁸³ Ha a Vatikán ebben a feszült helyzetben megkötí az egyezményt és tárgyalásokat folytat a mexikói kormánnyal vallási kérdésben, azzal elismeri a Calles-kormányt, ami a fentiek tudatában nem feltétlen vezetett volna eredményre.

A Vatikán így más, nem hivatalos diplomáciai képviselők útján próbált mégis megoldást keresni. John Burke atya és Calles elnök 1928 március-áprilisi levélváltása szolgáltatta az alapot az 1929-es megegyezéshez. Burke és Ruiz y Flores is egyetértett abban, hogy nincs értelme belemenni a jövőbeni törvénymódosítások részleteibe és

---

³⁸⁰ ASV: Arch. Deleg. Messico 73/381.

³⁸¹ ASV: Arch. Deleg. Messico 73/381. „*Insisto proyecto no es solución completa sino iniciación tolerable pues mi opinión es que restauración integral es absolutamente imposible circunstancias actuales.*”

³⁸² ASV: Arch. Deleg. Messico 73/381.

³⁸³ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 256. 1928. szeptember 15.

tanácsos arra a kijelentésre alapozni, hogy „a kormánynak nem célja lerombolni az egyház identitását és nem szándékozik beavatkozni a spirituális működésébe sem.”³⁸⁴ Burke érezte annak súlyát, ha belebonyolódnak az alkotmány törvényi módosításaiba, és jelezte is washingtoni kollégáinak, hogy így „nem kell pontos meghatározásokat alkotni most, amelyek később esetleg kínosak lehetnek nemcsak Mexikóban, hanem máshol is.”³⁸⁵ A mexikói vallási kérdésnek ily módon igen fontos nemzetközi vetülete volt. Valószínűsíthető, hogy a megegyezésben résztvevő klerikális körök nem voltak jogi szempontból teljesen felkészülve az alkotmányban foglalt antiklerikális paragrafusok megtárgyalására, vagy egyszerűen nem akarták felvállalni azt a hibázási lehetőséget, hogy esetlegesen olyan törvénymódosításokat hajtsanak végre a Vatikán beleegyezésével, amely más országokra nézve is precedenst teremthet.

Morrow tájékoztatta az Egyesült Államok külügyminiszter-helyettesét, Robert Edwin Oldsot a jól előkészített 1928-as megoldás lehetőségéről, és továbbította Burke és Calles levelezését.³⁸⁶ Burke előkészítette a terepet és a mexikói püspöki kar vezetője, Leopoldo Ruiz y Flores és Calles elnök között lényegében ugyanaz a levélváltás lett volna, amely Burke és Calles között. Amennyiben Ruiz megkapja az engedélyt a Vatikántól, a leveleket – immár Calles és Ruiz y Flores között – megjelentették volna a sajtóban, egy Ruiz y Flores által kiadott olyan további közleménnyel, melyet Burke a következőképpen fogalmazott meg: „A csatolt két levél fényében a Szentszék engedélyezte a vallásgyakorlás újramegzését Mexikóban.”³⁸⁷ A diplomáciai dokumentumból kiderül, hogy Ruiz y Flores sürgette a megegyezést, reményei szerint már 1928. május 27-én szerette volna, ha Mexikóban a templomokban megünnepelehetnék a Pünkösdet.³⁸⁸ Azonban az események másképp alakultak és nem jött meg Rómából a várt engedély a konfliktus megoldására.

Megegyezés végül nem született 1928-ban, azonban a pápa értékelte Burke atya közbenjárását. John Burke a római kúria titkárának, Guiseppe Pizzardónak³⁸⁹ címzett levelében köszönte meg a XI. Pius pápa által küldött medált. A pápai elismerést

---

³⁸⁴ ASV: Arch. Deleg. Messico 73/381. „*It is not the purpose of the Government to destroy the identity of the church nor interfere with the spiritual functions.*”

³⁸⁵ ASV: Arch. Deleg. Messico 73/381. „*it relieves us of the difficulty of making exact definitions now which might be embarrassing later not only in Mexico but elsewhere.*”

³⁸⁶ ASV: Arch. Deleg. Messico 73/381. Morrow levele az amerikai külügyminiszternek és az Egyesült Államokban hivatalos betöltő vatikáni delegátusnak, Pietro Fumasoni Biondi-nak.

³⁸⁷ ASV: Arch. Deleg. Messico 73/381. „*In the light of the attached two letters the Holy See has authorized the resumption of religious worship in Mexico.*”

³⁸⁸ ASV: Arch. Deleg. Messico 73/381.

³⁸⁹ Guiseppe Pizzardo (1877-1970): olasz bíboros, 1929-től 1930-ig a római kúria titkára, majd 1930-tól 1939-ig az elnöke.

szimbolizáló medált személyesen Philip Bernardinitől³⁹⁰ vette át, melyet a katolikus egyházfő hálája jeléül küldött, értékelve azt a munkát, amelyet Burke a mexikói kormány egyházüldözése ellen kifejtett.³⁹¹ Az eset azért is különösen érdekes, mert 1928 októberében történt Burke kitüntetése, azaz még bő félévvel a tényleges megegyezés előtt. Valószínűsíthető tehát, hogy a háttérben folyamatos tárgyalások lehettek a mexikói kormány és a vatikáni diplomácia által felkért külföldi diplomaták és egyházi személyek között. A pápai elismerésből is azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a Vatikán már 1928 óta rendszeresen tárgyalt közvetítőkön keresztül a mexikói kormánnyal, azonban várta a cselekvésre megfelelő alkalmat.

A konfliktus elrendezését nemcsak az Egyesült Államokból ösztönözték, hanem – noha közvetett módon – más országok közbenjárását, például Magyarországot is, több ízben említik a vatikáni levéltári források. Egy vatikáni dokumentum tanúsága szerint 1928 februárjában „megkezdődött a budapesti katolikusok tiltakozása a mexikói vallásüldözés ellen.”³⁹² A budapesti Vigadóban több prominens magyar egyházi és politikai személy részvételével – többek között Serédi Jusztinián hercegprímás, Krüger Aladár, Haller István, Bangha Béla, Apponyi Albert nevét említi a vatikáni dokumentum – nagyszabású gyűlést szerveztek.³⁹³ Sente-Varga Mónika kutatásaiból kiderül, hogy a gyűlés február 19-én volt több ezer fő részvételével. Három nappal később Bangha Béla előadást tartott a mexikói eseményekről, amely olyan nagy érdeklődésre tartott számot, hogy márciusban meg kellett ismételni.³⁹⁴

A Vatikán diplomáciai lépéseit meghatározta a nem közvetlen beavatkozás előnyben részesítése, azaz más országok képviselőin keresztül próbálta kifejteni befolyását. Egy Ruiz y Floresnek címzett levélben épp a fent említett vatikáni politikának a nyomait fedeztük fel, melyből kiderült, hogy a levél írója szerint Európa katolikusainak kérvényei – melyeket Portes Gil mexikói elnöknek címezték –, valódi sikerrel jártak. Köszönhetően a Szentszék fantasztikus munkát végző képviselőinek,³⁹⁵ Németországban,

---

³⁹⁰ Philip Bernardini (1884-1954): a washingtoni Katolikus Egyetem kánonjoggal foglalkozó professzora volt, majd később a Szentszék diplomatája. A vatikáni államtitkár, Pietro Gasparri unokaöccse. A II. világháborúban aktív szerepet vállalt a náci-ellenes katolikus ellenállásban.

³⁹¹ ASV: Segreteria di Stato 228/1, 1930. (John Burke levele Guiseppe Pizzardónak, 1928. október 25.)

³⁹² ASV: Segreteria di Stato 228/1, 1930. „*Il Comizio de protesta dei Cattolici di Budapest contra le persecuzioni nel Messico.*”

³⁹³ ASV: Segreteria di Stato 228/1, 1930.

³⁹⁴ Sente-Varga: „El reflejo de la guerra cristera...”, 131.

³⁹⁵ A Vatikán a XIX. század végétől elvesztette politikai alapjait, amelyet a pápai állam biztosított következőképpen más utat keresett befolyásának megőrzésére. 1889-től az apostoli diplomácia professzionalizálásáról beszélhetünk, amelynek alapjait Mariano Rampolla della Tindaro bíboros nevéhez köthetjük. A vatikáni diplomácia tagjainak egyháztörténetet, az állam és egyház kapcsolatának történetét,

Ausztriában, Svájcban, Magyarországon és Lengyelországban sikerült irányítás alá vonni a katolikus sajtót. A vatikáni jelentés végén egy teljes bekezdésben olvashatunk arról, hogy Magyarországon kiadtak egy érdekes regényt *Guadalupe*³⁹⁶ címmel, amely a mexikói vallási kérdést taglalta. A cselekmény katonai eseményekről adott számot és főleg a Nemzeti Felszabadító Hadseregről (*Ejercito Nacional Libertador*) szólt.³⁹⁷

A vizsgált diplomáciai dokumentumból az is kiderül, hogy a Szentszék amerikai apostoli küldöttjén keresztül küldött anyagi támogatást a Ligának. Gerardo Anayát,³⁹⁸ mint a püspöki bizottság (*Comité Episcopal*) titkárát írásban felkérték, hogy foglalkozzon a kényes anyagi ügyekkel, mert akik pénzt küldtek a Liga kiadásainak fedezésére a Szentszék közvetítésével, érdeklődtek a pénzüsszegek megérkezéséről, valamint arról, milyen célra kerültek felhasználásra ezek a javak.³⁹⁹

Az Egyesült Államokból érkezett olyan jelentés a Vatikán felé, amely megkérdőjelezte a megegyezés adott körülmények közötti létjogosultságát. Lic. A. Traslosheros az Egyesült Államokból, Los Angeles városából küldött jelentést a Vatikánnak a megegyezés kapcsán 1929. május 19-én, egy hónappal a békekötés előtt. A jelentésből egyértelműen kiderül, hogy a mexikói kormány jobban hajlott volna a megegyezésre, nem bírt a cristerókkal, és az Escobar-felkelés⁴⁰⁰ is súlyos kiadásokat okozott a kormánynak. Traslosheros szerint a felkelés megmutatta, hogy Mexikó mennyire barátságos kapcsolatokat tart fent az Egyesült Államokkal, de véleménye szerint még az USA sem képes irányítása alá vonni a katolikus egyházat.⁴⁰¹ A dolog pikantériája, hogy épp az 1920-as évekre tehető az Egyesült Államokban egy erős katolikus-ellenesség. A

állampolgári- és kánonjogot kellett tanulni, valamint elvárás volt több idegen nyelv ismerete. A Szentszék tehát jól képzett diplomatáin keresztül igyekezett továbbra is megtartani régóta elfoglalt helyét a politikai körökben a világon.

A témáról lásd bővebben: Stephen J. C. Andes: „El Vaticano y la identidad religiosa en el México Postrevolucionario, 1920-1940.” in *Estudios* 95, vol. VIII., invierno 2010. 83.

³⁹⁶ A cím eredetileg *Guadalupe* és Szenté-Varga Mónika kutatásaiból kiderül, hogy Bangha Béla írása. Szenté-Varga Mónika: „El reflejo de la primera guerra cristera de México en Hungría.” in Anderle Ádám (szerk.): *Acta Hispánica*, Tomus VII, Szeged, 2002. 125. Lásd bővebben: Szenté-Varga Mónika: „Ahogy Bangha Béla látta. Latin-amerikai körkép.” In Bubnó Hedvig, Horváth Emőke, Szeljak György (szerk.): *Mítosz, vallás, egyház Latin-Amerikában: A Boglár Lajos Emlékkonferencia tanulmánykötete*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, 2016. 243-253.

³⁹⁷ ASV: Arch. Deleg. Messico 73/381.

³⁹⁸ Gerardo Anaya y Díez de Bonilla (1881-1958): 1920-tól Chiapas püspöke.

³⁹⁹ ASV: Arch. Deleg. Messico 73/381.

⁴⁰⁰ José Gonzalo Escobar tábornok vezetésével 1929-ben került sor az utolsó olyan megmozdulásra, amely a mexikói forradalmat követte. Az Escobar-felkelés 1929. március 3-án kezdődött, mely egybe esett Herbert Hoover, az Egyesült Államok elnökének beiktatásával (március 4.).

⁴⁰¹ ASV: Arch. Deleg. Messico 73/381.

jelentés bizonytalan kijelentéssel zárul: „Általános vélekedés: Előbb kell félni Istentől, mint az Egyesült Államoktól; azaz nem kell félni, de ki tudja, hogy meg kell-e egyezni.”⁴⁰²

Ruiz y Flores teljes mértékben a vatikáni diplomácia diktálta követeléseket közvetítette a mexikói kormány felé. A Vatikán és a mexikói apostoli delegált között folyamatos volt a táviratváltás 1929 júniusában. Ruiz y Flores egy rövid táviratban az esetlegesen felmerült kérdéseket, nem világos szavakat megkérdezte a vatikáni képviselőktől. Egy érdekes táviratban a mexikói apostoli delegátus a következőket írta a Vatikánnak: „Kérem a második pontot elmagyarázni. Feltehetőleg nem a fegyveres felkelésre utal, amely veszélyes lenne. Haszon elérve.”⁴⁰³ Ruiz y Flores reményét fejezte ki, hogy a Vatikán nem a cristerókra utal, mert az veszélyes lehet, ugyanis azt a látszatot keltené, hogy a Szentszék támogatja a mozgalmat. Erre vonatkozóan már említettük, hogy a Vatikán igenis támogatta a felkelést közvetett módon, hiszen anyagi segítséget küldött az Egyesült Államokon keresztül a Ligának. Ugyanakkor arra is célzott, hogy az egyház végül is elérte célját a felkeléssel, a kormány hajlandó volt tárgyalni a vallási kérdésben.

A megegyezést követően, Emilio Portes Gil nyilatkozatában lényegében azokat a szavakat használta, amelyeket a Calles-Burke közötti levelezésben is láthattunk, melynek értelmében „nem szándéka sem az alkotmánynak, sem a törvényeknek, sem pedig a kormánynak bármely egyház identitását tönkretenni, továbbá nem szándékozik beavatkozni a spirituális tevékenységébe sem.” Portes Gil egy vatikáni dokumentum tanúsága szerint azt is jelezte, hogy a vallásgyakorlás visszaállításának szándéka az egyház felől érkezett.⁴⁰⁴

Ruiz y Flores mindkét elnöki találkozásról részletes jelentést küldött a Vatikán számára. Emilio Portes Gil elnökkel az apostoli delegálon kívül még a mexikói püspöki kar élére újonnan kinevezett Pascual Díaz püspök vett részt. Az első találkozás – 1929. június 12. 12:00 – alkalmával megegyeztek a felek, hogy egy közös pont kell, egy alap, amelyről elindulhatnak a jelenlegi és a jövőbeli tárgyalások. A tárgyaláson résztvevő egyházi személyek – Ruiz y Flores és Pascual Díaz – érdeklődtek a mexikói elnöknel, hogy esetleg van-e valamilyen terve, elképzelése a megállapodásra vonatkozóan, amelyre Portes Gil azt válaszolta, hogy: „most az egyházon van a sor, hogy javaslatokat tegyen.”⁴⁰⁵ Itt elképzelhető, hogy az elnök arra utalt, hogy a kormány már 1928-ban is hajlott volna a

⁴⁰² ASV: Arch. Deleg. Messico 73/381. „Orientación general: hay que temer a Dios antes que a Estados Unidos; es decir no hay que temer pero quien sabe si hay que pactar.”

⁴⁰³ ASV: Arch. Deleg. Messico 73/381. „Ruego explicar punto segundo. Supongo no se refiere a defensa armada lo que sería peligroso. Usufructo conseguido.”

⁴⁰⁴ ASV: Arch. Deleg. Messico 73/381.

⁴⁰⁵ ASV: Arch. Deleg. Messico 73/381.

megállapodásra, de a Vatikán nem adott zöld utat az akkori megegyezés tervére. A találkozón részletesen beszéltek az 1928-as Calles és Burke közötti egyeztetésekről és az is kiderül a vatikáni dokumentumból, hogy Calles az 1929-es megegyezésnél hajlandó volt odaadni egy levelet – Burke-vel folytatott levelezéséből – melyet Róma korábban jól fogadott. A Szentszék továbbá azt szerette volna, ha a levélben foglaltaknak hivatalos jelleget adnának, mely garantálná az egyház létét, jogait és szabadságát. Ez volt az a kiindulópont, ahonnan a tárgyalásokat el lehetett kezdeni. Ruiz y Flores átadott az elnöknek egy memorandumot tanulmányozásra, de Portes Gil azonnal szerette volna megtárgyalni az egyház által indítványozott javaslatokat. Az elnök egyértelművé tette, hogy az érvényben lévő törvényeket nem változtatnák meg.⁴⁰⁶

A második találkozóra 1929. június 13-án, 17:30 órakor került sor. Ruiz y Flores átadott az elnöknek egy Francisco Banegas⁴⁰⁷ által írt tanulmányt, melyben utalt arra, hogy 1917 előtt az egyháznak joga volt a templomok és a hozzá tartozó épületek tulajdonjogához. Továbbá szintén átnyújtotta egy amerikai társaság (*Asociación Americana*) levelét, mely az oktatásról szólt. Az apostoli delegált benyomása a második találkozóról az volt, hogy Portes Gil elnök magatartása az első találkozóhoz képest láthatóan megváltozott. Az elnök messze nem mutatkozott kommunikatívnak és csak rövid válaszokat adott. *Nota Bene* Ruiz még jelentésében megjegyezte, hogy az elnök egy *L'Osservatore Romano* vatikáni napilapban megjelent Pietro Gasparri által adott nyilatkozatra hivatkozott, melyben Gasparri a mexikói vallási kérdés kapcsán azt közölte, hogy olyan megoldást kell keresni, amely a mexikói köztársaság törvényeit leigazza.⁴⁰⁸ Az elnök hűvös, tartózkodó viselkedése a második találkozón feltehetőleg ennek a hírnek a következménye.

Közvetlenül a megegyezés után a mexikói katolikus felkelőket segítő női brigádok (*Brigadas Femeninas de Santa Juana de Arco*) nevében Celia Gómez és három másik aláíró⁴⁰⁹ levélben fordultak Leopoldo Ruiz y Flores apostoli delegálthoz a női szervezet jövőjét érintő kérdésekben. Jelezték a pápai küldöttnek, hogy 1929. június 21-én⁴¹⁰ megszüntették tevékenységüket a hadviselésben, azonban arra kérték az apostoli delegáltat, hogy engedélyezze a szervezet számára a sérültek ellátását és „Kereszteseink özvegyeinek

---

⁴⁰⁶ ASV: Arch. Deleg. Messico 73/381.

⁴⁰⁷ Francisco Banegas y Galván (1867-1932): Querétaro püspöke 1919-től 1932-ig.

⁴⁰⁸ ASV: Arch. Deleg. Messico 73/381.

⁴⁰⁹ A levél végén csak a következő kezdőbetűk, esetleges álnevek szerepeltek: M. de O.G. (Berenice); J. G. (María O.); M. de D.G. (Agatá).

⁴¹⁰ A sajtóban csak június 22-én jelent meg hivatalosan a megegyezés. A női brigádok, az apostoli delegátnak címzett levél alapján már egy nappal korábban, június 21-én szüntették meg tevékenységüket a harcokban.

és árváinak megsegítését,⁴¹¹ illetve később más munkának szentelhessék szolgálataikat anélkül, hogy feloszláták őket.⁴¹² A Vatikán képviselőjében Ruiz y Flores engedélyezte a női brigádok további működését, egyúttal Mexikóban a katolikus akció vezetésével megbízott püspök irányítása alá vonva a szervezetet. A vatikáni küldött még személyes találkozóra is invitálta a női brigád tagjait.⁴¹³ Mindez jól mutatja, hogy a mexikói katolikus szervezetek mennyire függő viszonyban voltak a Vatikántól. Ugyanakkor a Szentszék is minél közvetlenebb befolyást szeretett volna felettük gyakorolni, s ezért is tűnt a Vatikán részéről jó választásnak egy mexikói születésű apostoli küldött kinevezése, akihez a hívek, a különböző katolikus szervezetek bizalommal fordultak.

A mexikói katolikus felkelés óvatosságra intette a Vatikánt egyházpolitikája kapcsán. A Katolikus Akció latin-amerikai tevékenységének irányítására olyan terv merült fel 1929 júniusában, amely Rómában egy hispán-amerikai titkárság megalapítását szorgalmazta volna a Szociális Katolikus Akció megszervezése, irányítása céljából.⁴¹⁴ A kezdeményezés Chiléből indult, Rafael Edwards⁴¹⁵ püspök közbenjárásával. A Vatikán, a római kérdés megoldását követően, amikor rendezte kapcsolatait az olasz kormánnyal, figyelt arra, hogy a Katolikus Akció kifejezetten a szociális területeket érintse, kényszerítve arra, hogy ne legyen politikai felhangja.

Az 1925-ben kinevezett mexikói apostoli küldött Jorge José Caruana 1929. június 22-én – a megegyezés sajtóban való megjelenésének a napján – írt levelet Leopoldo Ruiz y Floresnek, melyben kifejezte örömét az iránt, hogy Ruiz y Floresnek „sikerült egyesíteni a mexikói püspöki kar tagjait, akik vezető hiányában egyfajta zűrzavarban voltak, amely rengeteg rossz dolgot eredményezett.”⁴¹⁶ Caruana leveléből kiderül, hogy Ruiz y Flores és Caruana között levélváltás történt közvetlenül a sajtóban megjelenő megegyezés előtt.

A megegyezést követően több latin-amerikai ország egyházi méltóságai táviratban, levélben üdvözlötték a mexikói vallási kérdés rendezését elősegítő megegyezést. Többek között Guatemala, Argentína, Uruguay, Kolumbia, Costa Rica főpapjai fejezték ki örömüket a megegyezés kapcsán, de sok más országból is érkeztek hasonló tartalmú

---

⁴¹¹ *”seguir trabajando en auxiliar a los heridos, viudas y huérfanos de nuestros Cruzados.”*

⁴¹² ASV: Arch. Deleg. Messico 72/372. A női brigádok levele Leopoldo Ruiz y Flores apostoli delegátusnak. 1929. június 25.

⁴¹³ ASV: Arch. Deleg. Messico 72/372. Leopoldo Ruiz y Flores apostoli delegátus levele a női brigádok tagjainak. 1929. július 17.

⁴¹⁴ ASV: Arch. Deleg. Messico 53/274. *„un proyecto de la fundación de un Secretariado Hispano-Americano para la Acción Social Católica en Roma.”* 1929. június 2.

⁴¹⁵ Rafael Edwards Salas (1878-1938): chilei püspök.

⁴¹⁶ ASV: Arch. Deleg. Messico 53/274.

táviratok.⁴¹⁷ Ez a vatikáni diplomácia hatékony működését mutatja, valamint azt a tényt, hogy a külföldi katolikus körök mennyire figyeltek ebben az időszakban Mexikóra és az országban zajló eseményekre.

Nem mindenki fogadta azonban kitörő örömmel a megegyezést a mexikói vallási kérdésben. A *cristerók* mellett álló pap, Leopoldo Gálvez szavai jól tükrözték a felkelők és az alsó papság érzéseit az „*arreglos*” kapcsán:

Nem tudom megérteni, hogyan volt szívük a Nagyméltóságú Főpapoknak megegyezni, így átadni szegény hívőket, mindenféle meggondolás nélkül, hóhérjaik és elnyomóik kezére... megkötött kezekkel! Ez a közömbösség és egykedvűség netovábbja, egy olyan beteg faj és mártírok családjával szemben, amilyen a mexikói katolikus közösség.⁴¹⁸

4.2.1 A megegyezés után

Habár a felkelésnek 1929-ben a *cristerók* fegyverletételével vége szakadt, az egyház és az állam kapcsolata továbbra is feszültségekkel teli maradt. A mexikói kormány az 1929-ben megkötött *modus vivendi* után „a nyílt üldözés durva eszközei helyett az alattomos politikai fondorlatokkal folytatta egyházirtó munkáját.”⁴¹⁹ A pápa 1932. szeptember 29-én „*Acerba animi auxitudo*”⁴²⁰ kezdetű enciklikájában megbélyegezte a mexikói kormány a megállapodást követő szerződésszegő eljárását. Az enciklika történelmi visszapillantást adott az elmúlt évek mexikói egyházpolitikájáról, feltárta az egyházat ért sérelmeket a világ színe előtt, ugyanakkor utasításokat adott a mexikói

---

⁴¹⁷ ASV: Arch. Deleg. Messico 53/274.

⁴¹⁸ ASV: Arch. Deleg. Messico 76/394. „*No acabo de comprender cómo tuvieron corazón los Ilustrísimos Prelados contratarles, para entregar así, sin contemplaciones de ningún genero, a los hijos pobrecitos, en manos de sus verdugos y opresores... ¡con los manos atados! Esto es el colmo de la indiferencia y estoicidad, ante una raza enferma y ante una familia de mártires, como es la familia católica mexicana.*”

⁴¹⁹ MOL: K 105 1925-1932-M-a: Magyar Királyi Követség a Szentszék mellett. Tárgy: A mexikói kultúrharc, Róma, 1932. október 6.

⁴²⁰ „*Acerba Animi*. Encyclical of Pope Pius XI on the persecution of the church in Mexico to our venerable brothers of Mexico, the archbishops, bishops, and other ordinaries in peace and communion with the apostolic see.” in Vatican Secret Archives. Elérhető:

http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_29091932_acerba-animi_en.html Letöltés dátuma: 2017. szeptember 5.

papságnak a további magatartást illetően.⁴²¹ A pápai körlevélből érződik, hogy a mexikói hívek sok esetben elégedetlenek voltak „püspökeik okosságból követett konciliáns magatartásával, s magát a római Szentszék is kompromisszum vádjával illették.”⁴²² A pápa védelmébe vette a mexikói püspököket, akik minden törvényes eszközt felhasználtak, és csodálattal adózott a hívők hősiességének, akik életüket adták hitükért. Érdekes, hogy a pápa csak jóval a fegyveres összecsapások után, 1932-ben adott ki olyan enciklikát, amelyet valójában az 1920-as évek végén, a konfliktus zenitjén felmerülő események ihlettek.

A mexikói kormány az enciklikára reagálva ingerült hangvételű nyilatkozatban tiltakozott az „idegen hatalomnak” a mexikói belügyekbe való beavatkozása ellen, valamint magát a pápai körlevelet a tekintély elleni lázításnak minősítette, s egyben kijelentette, hogy minden olyan templomot bezárat, amely az enciklika utasításaihoz tartja magát.⁴²³

A konfliktus tényleges elrendezésére csupán 1940-ben került sor, melyet Ávila Camacho mexikói elnök „hívó vagyok”⁴²⁴ kijelentése is jelzett, s a mexikói állam és a katolikus egyház viszonya ekkor normalizálódott valamelyest.

4.3 Konklúzió

A Vatikán szerepét szemlélve a mexikói valláskérdés kapcsán ellentmondásokkal találkozunk. A Vatikán nyíltan nem támogatta a cristerókat, azonban a Ligának az Egyesült Államokban szolgálatot teljesítő apostoli delegáltján keresztül eljuttatott anyagi segítség, a külföldi katolikus sajtó tudatos irányítása, valamint diplomáciai képviselőinek közbenjárása alapján mégiscsak arra lehet következtetni, hogy a Szentszék háttérhatalomként ott állt a felkelők mögött.

---

⁴²¹ MOL: K 105 1925-1932-M-a: Magyar Királyi Követség a Szentszék mellett. Tárgy: A mexikói kultúrharca, Róma, 1932. október 6.

⁴²² Uo.

⁴²³ Uo.

⁴²⁴ José C. Valadés percekkel azután érkezett Ávila Camacho házába, hogy Camacho megtudta, hogy mexikói elnökké választották. Valadés interjút készített az elnökkel, aki arra a kérdésre, hogy milyen vallású, gondolkodás nélkül azt válaszolta, hogy római katolikus. Később, az elnök kérésére az *Hoy* című újságban úgy jelent meg, hogy „hívó vagyok.”

Elérhető: http://www.revistadelauniversidad.unam.mx/ojs_rum/files/journals/1/articles/14268/public/14268-19666-1-PB.pdf Letöltés dátuma: 2018. április 22.

Jól kivehető mind a mexikói egyház, mind a kormány oldaláról a megegyezési szándék, de még inkább annak sürgőssége. A vatikáni várakozó álláspontra emiatt tehetett nehezményező utalásokat Portes Gil elnök. A vatikáni időhúzás, tétlenség mögött a Szentszék rendezetlen jogállásának az oka állhat, amelynek körülményei részletesen kifejtésre kerültek.

Fontos kiemelni a Vatikán azon taktikai lépését, hogy Ruiz y Florest nevezte ki apostoli delegátnak, valamint a megegyezés hivatalos kivitelezőjének. A körülmények alapos ismerete megkönnyítette az álláspontok közelítését, valamint enyhítette azt a tényt, hogy egy külső hatalom avatkozik mexikói ügyekbe. Ugyanakkor a rendkívül kényes egyensúlyt és diplomáciai érzékenységet is mutatja a kifinomult taktikázás mindkét oldalról, valamint a mexikói egyházi törvényekre vonatkozó vatikáni újságcikk nehezményezése kormányoldaltól, és az ebből adódó feszült viselkedés Portes Gil részéről.

Ami nem kétséges, és a következő fejezetekben is nyilvánvalóvá válik, az az, hogy a Vatikán diplomáciai 'hadviselést' folytatott a mexikói kormány ellen, illetve nyomást gyakorolt a Calles-kormányra és mindezt – saját mexikói képviselő hiányában – a katolikus európai országok diplomáciai képviselőin keresztül tette.

5. Spanyol követjelentések a *cristero* háború időszakából

A spanyol követjelentések Mexikóról a vizsgált időszakban, azaz 1926 és 1929 között érdekes színfoltot jelentenek a *cristero* háborúról, valamint Mexikó belpolitikájáról és nemzetközi kapcsolatairól, melyek elsősorban az Egyesült Államokkal való ellentmondásos viszony részleteire fókuszáltak. A követjelentésekben előforduló erős amerikai hangsúly is jól mutatja, hogy a *cristero* felkelés vizsgálatakor kihagyhatatlan és egyben megkerülhetetlen az Egyesült Államok és Mexikó kapcsolatának értelmezése, elemzése. Dolgozatom témája szempontjából ezért is szenteltem az Egyesült Államok és Mexikó kapcsolatának és a felmerülő ütközőpontok bemutatásának egy teljes fejezetet. A spanyol diplomáciai dokumentumok, követjelentések a tárgyalt időszakban elsősorban az Amerikai Egyesült Államok és Mexikó kapcsolatára fókuszáltak, valamint az 1928-as elnökválasztási kampány részleteit, mozzanatait vázolták, emellett a vallási kérdésről is rendszeresen beszámolt a spanyol követ.

A spanyol követjelentések felépítésüket tekintve általában három részre tagolódnak. Elsődleges szerepet kapott a vizsgált dokumentumokban Mexikó nemzetközi megítélése, mely kevés kivételtől eltekintve mindig az Egyesült Államokkal való kapcsolatra korlátozódott. A következő tematikai egységben Mexikó belpolitikai helyzetéről kapunk képet, nagy hangsúlyt fektetve az elnökválasztás témájára. A harmadik egységben egyéb aktuális hírek kaptak helyet. Fontos megemlíteni, hogy a vizsgált időszakban e harmadik egység sokszor a vallási kérdést és annak problematikáját mutatta be, meglepő részletességgel, illetve a követ szavaival élve a „látens forradalomról” adott hírt, mely a katolikus felkelőket hivatott jelölni.

1924-től 1926-ig José Gil Delgado Olazábal⁴²⁵ töltött be spanyol követi pozíciót Mexikóban, majd 1927-ben rövid ideig Luis Dupuy de Lome y Vidiella⁴²⁶ jelentett Spanyolországnak, 1927 és 1929 között pedig Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí⁴²⁷ küldte a híradásokat a spanyol minisztertanács elnökének, Miguel Primo de Riverának címezve.

---

⁴²⁵ José Gil Delgado Olazábal (1871-1944): Berna márkija, diplomata, Spanyolország követe Mexikóban 1924-től 1926-ig.

⁴²⁶ Luis Dupuy de Lome y Vidiella (1889-1933): Spanyolország követe Mexikóban 1927-ben. Enrique Dupuy de Lome, spanyol nagykövet fia.

⁴²⁷ Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí Sallent (1875-1965): Rialp márkija, 1927-től 1929-ig spanyol nagykövet Mexikóban.

A jelentések gyakoriságát tekintve 1927-től általában havonta kétszer jelentett a spanyol diplomata, megfigyelhető mintaként általában hónap közepén és hónap végén, az esetlegesen felmerülő fontos eseményekről szóló megjegyzéseit pedig a köztes időben is elküldte. A spanyol követ Mexikóban 1927 és 1929 között Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí volt, aki jelentéseit többnyire Rialp márki néven írta alá, s a *cristero* felkelés részleteiről is többnyire az ő tollából értesülhetünk.

A következő alfejezetekben a fent említett követjelentéseken belül felállítható egységeket tematikai bontásban, az érintett témákat külön-külön vizsgálva világítom meg Spanyolország hozzáállását, reakcióját a *cristero* háború időszakával kapcsolatban a spanyol követjelentések fényében. A követ által az egyes jelentéseken belül témában jól elkülöníthető, azonban mégis összefüggő egységek közül jelen fejezet gerincét legfőképp a katolikus felkelés kapcsán lejegyzett reflexiók, megfigyelések és az elnökválasztási kampány részletei képezik.

A spanyol külügyminisztérium alapvetően Mexikóvárosból, Londonból és Washingtonból kapta a jelentéseket a mexikói politikai és gazdasági helyzetről, illetve a jelentésekben „vallási kérdésként” kezelt katolikus felkelésekről. A washingtoni követ Alejandro Padilla⁴²⁸ inkább az Egyesült Államokban megjelent újságokból tájékozódott a mexikói eseményekről. Azonban a megegyezés kapcsán fontos információkkal szolgált. A Mexikóban funkciót betöltő spanyol követ, Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí objektívebb képet festett és részletesebb beszámolókat küldött, s nem csupán New Yorkból érkező híreket, londoni újságokból összeszedett értesüléseket közvetített, hanem személyes impressziók alapján, a mexikói politikai elittel való közvetlen érintkezésből és diplomáciai kapcsolatokból merítve tájékoztatta Spanyolországot. Természetesen, mivel a mexikói valóság része volt, s testközelből tudósított a belpolitikai eseményekről, a különböző diplomáciai kapcsolatai révén sokkal valóságosabb képet rajzolt nemcsak a korabeli Mexikó mindennapjairól, hanem az ország nemzetközi térben elfoglalt helyéről, helyzetéről is.

---

⁴²⁸ Alejandro Padilla y Bell (1869-1953): 1926. október 11-től 1931-ig Spanyolország nagykövete Washingtonban.

5.1 A *cristero* háború kibontakozása spanyol követjelentések alapján

Hónapokkal a *cristero* háború kitörése előtt már érzékelhető volt a Calles-kormány politikai irányvonalának kibontakozásával az állam és az egyház egyre jobban kiéleződő viszonya, melyen nem javítottak az elnök nyilatkozatai sem. 1926. március 11-én José Gil Delgado Olazábal, spanyol követ Mexikóban idézett abból a beszédből, amelyet Calles elnök mondott a Munkás Konvent előtt március 5-én, a fővárosban. A követ az elnök beszédével kapcsolatban megjegyezte, hogy az a munkások, az indiánok és a szegény osztályok dicséretéről, azok jogainak képviseléről szólt. José Gil Delgado Olazábal szerint az elnök a legjobb módját alkalmazta a néptömegek lelkesítésének, azaz a spanyol uralmat, a korábbi kormányok önkényuralmát és a külföldieket, mint kizsákmányolókat, a vallást és a konzervatívokat, mint örökös ellenségeket mutatta be. A spanyol követ elmondása szerint Calles tábornok minden lehetséges módon a szegényebb rétegek kedvében akart járni, s utalt a *Banco de México*, *Banco Agrícola Refaccionario* és mindenekelőtt a *Bancos Ejidales* megalapítására, amely pénzüzetek a földművesek megsegítésére és védelmére jöttek létre.⁴²⁹ A mexikói elnök beszédében nagy hangsúlyt helyezett a néptömegek oktatására, elsősorban az indiánok oktatásának fontosságát emelte ki, s megemlítette, hogy az adott évben, 1926-ban háromezer volt a vidéki iskolák száma.⁴³⁰

A spanyol diplomata szerint Calles beszédének vége határozza meg legvilágosabban a mexikói kormány irányvonalát, melyben szélsőséges erőszakkal lépett fel a vallás, a konzervatívok és a független sajtó ellen, mindaz ellen, amely végső soron a rendet képviselte Mexikóban. Calles szavai jól érzékeltették az állam és az egyház viszonyát:

Hihetetlen, hogy ebben a korszakban, amelyben élünk, hihetetlen, hogy ebben az országban végbemenő jelentős társadalmi átalakulások korszakában, még vannak olyan retrográd szellemek, akik úgy hiszik, hogy lehetséges ebben a korban és ebben az országban újra a vallás és kiváltságok zászlaja alatt polgárháborút szítani. De ami leginkább megdöbbsent és önöket is meg kell, hogy döbbsentse az az a tény, hogy ebben a korban még létezik egy olyan gonosz sajtó, amely e mellé az ügy mellé áll. A sajtó azért folytat

⁴²⁹ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 26. 1926. március 11. (José Gil Delgado Olazábal jelentése.) A *Banco de México*, a *Bancos Agrarios y Ejidales* még 1925-ben jöttek létre. 1926. március 10-én alapították a *Banco Nacional de Crédito Agrícola*-t.

⁴³⁰ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 26. 1926. március 11. (José Gil Delgado Olazábal jelentése.)

agitációt, hogy óriási viharokat provokáljon külföldön, melynek belföldi következményei lesznek. Arra törekednek, hogy külföldi szervezeteket és kormányokat tegyenek érdekeltté abban, hogy beavatkozzanak Hazánkban.⁴³¹

Végül az elnök Luis Moronesre, a CROM vezetőjére hivatkozva kijelentette, hogy „a mexikói kormány minden lehetséges eszközzel a Haza jóléte érdekében munkálkodik és garantálja, hogy a törvényes kereteken belül a munkások érdekeit mindig biztosítsák.”⁴³²

A fenti idézetből kiolvasható, hogy már 1926 márciusában az elnök támadó pozíciót vett fel az egyházzal és a sajtóval szemben, még a *cristero* háború kibontakozása előtt az egyházat azzal a váddal illette, hogy polgárháborúba sodorja az országot.

Nem sokkal a fent említett beszéd után 1926 márciusában említésre érdemes információt közölt a spanyol követ, mely jól mutatta a Spanyolország és Mexikó közötti diplomáciai kapcsolatok hatékonyságát. A mexikói külügyminisztérium, tolmácsolva a kormány szándékát, azzal a kéréssel fordult Spanyolország felé, hogy mexikói kadétok, a veracruzai tengerészeti akadémia tanulói (*Escuela Naval Militar de Veracruz*) gyakorlaton vehessenek részt a spanyol tengerészeti egységeknél.⁴³³ Az ügyben Enrique González Martínez,⁴³⁴ mexikói meghatalmazott miniszter és a spanyol külügyminiszter, José María Yanguas y Messía⁴³⁵ levelezett. Spanyolország végül fogadott is mexikói kadétokat.

A vizsgált időszak dokumentumaiban az 1926-os évben hiátust érzékelünk, nincs túl sok adat, csupán szórványos információkat találtunk, mely részben betudható a követjelentések kronológiai rendezetlenségének.

---

⁴³¹ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 26. 1926. március 11. (José Gil Delgado Olazábal jelentése.) „*Es increíble que en esta época en que estamos viviendo, es increíble que en esta época, de formidable transformación social que se está efectuando en este país, haya todavía espíritus retrógrados que creen que es posible en esta época y en este país volver a tomar la bandera de la religión y fueros para encender una guerra civil. Pero lo que mas me admira y debe admirar a ustedes, es que haya todavía en esta época una prensa tan malvada que acoja esta bandera.... Esa agitación que está haciendo es para provocar tremendas tempestades del exterior para el interior del país. Lo que están haciendo es procurar ver si pueden interesar a organizaciones o gobiernos extranjeros para que tomen acción en nuestra Patria.*”

⁴³² AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 26. 1926. március 11. (José Gil Delgado Olazábal jelentése.) „*el gobierno de la República está buscando todos los medios para lograr la prosperidad de la Patria y asegurar que dentro de la ley y siguiendo el camino de la ley, los intereses de los trabajadores estarán siempre asegurados.*”

⁴³³ AMAE: H 2565/002. Legación de los Estados Unidos Mexicanos en España, 1926. június 30. (José Gil Delgado Olazábal jelentése.)

⁴³⁴ Enrique González Martínez (1871-1952): költő, újságíró, mexikói diplomata. 1920 és 1931 között Chile, Argentína, Spanyolország és Portugália meghatalmazott minisztere volt.

⁴³⁵ José María Yanguas y Messía (1890-1974): jogász, spanyol diplomata. 1925 és 1927 között külügyminiszteri pozíciót töltött be Spanyolországban.

Az 1927. március 7-én kelt jelentésben immár egy új spanyol követ, Luis Dupuy de Lome y Vidiella tollából értesülünk arról, hogy a követ személyesen találkozott Calles elnökkel, aki baráti szívélyességét fejezte ki Spanyolország felé.⁴³⁶

Az 1927. március 15-én kelt jelentésében már 'látens forradalomról' írt Dupuy de Lome, s jelezte, hogy a Yaqui⁴³⁷ indiánok felkelése nem fejeződött még be. Jalisco államot említette mint a katolikus felkelés központját, ahol napi szinten folytak harcok és aktív hadműveletek. Guerrero államot azonosította még, mint a felkelések egy másik nagy központját, több mint kétezer felkelővel, ugyanakkor a kormánycsapatok nagy koncentrációjára is utalt. A követ elmondása szerint az egész ország területén voltak csapatok fegyverben és még a hatóságok is hivatalosan azt nyilatkozták, hogy a felkelők katolikusok. Kiemelte a felkelők szervezetlenségét és pénzhiányát. Egy igen fontos megjegyzéssel zárta a jelentést, melynek értelmében a követ elképzelhetőnek tartotta, hogy „külföldi hatalom néhány nap leforgása alatt tömeges felkelést tudna szítani az országban”⁴³⁸ az általános elégedetlenségnek köszönhetően.⁴³⁹ Ez a meglátása a követnek több szempontból is fontos, hiszen egyrészt megvilágította egy esetleges külföldi hatalom térnyerésének lehetőségét. A katolikusok ekkor még remélték, hogy a kormány és maga az elnök is megbukik, s így megnyílhat az út egy konzervatívabb vezetés előtt, mely megengedné a szabad vallásgyakorlást, így véget érnének az üldöztetések. Mindezen hírek – a követ elmondása alapján – csupán beszélgetések és híresztelések útján jutottak el hozzá. A cenzúra és az országban uralkodó félelem miatt sem a sajtó, sem az ellenzéki politikusok nem mertek nyilvánosan véleményt formálni, melynek következtében a valóságot a zűrzavar keltette túlzások és hírlapi valótlanságok torzították.⁴⁴⁰

A spanyol követ természetesen a Mexikóban élő spanyol kolóniáról is küldött jelentéseket. 1927. március 26-i diplomáciai dokumentumban felmerült a Guerrero államban található Tlapa városában élő spanyol állampolgárok követelése életük és érdekeik védelmében, melyeket a forradalmi erők által éreztek fenyegetettnek.⁴⁴¹ Erről az esetről több táviratváltás is történt a spanyol követ, Luis Dupuy de Lome y Vidiella és a

---

⁴³⁶ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 41. 1927. március 7. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁴³⁷ A Yaqui indiánok Mexikóban Sonora államban és az Egyesült Államok délnyugati részén élnek.

⁴³⁸ „*potencia extranjera en pocos días puede levantar el país en masa.*”

⁴³⁹ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 52. 1927. március 15. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁴⁴⁰ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 52. 1927. március 15. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁴⁴¹ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 60. 1927. március 26. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

mexikói külügyminiszter, Aaron Saenz között. 1927 januárjától márciusig több diplomáciai levélváltás volt ez ügyben, melynek értelmében a mexikói külügyminisztérium kormánysereget küldött Tlapa városába.⁴⁴² A spanyol kolónia tagjai már 1927 januárjában jelezték, hogy nem állomásoztak kormánycsapatok Tlapa városában a felkelőkkel szembeni védelem céljából, s ez a helyzet még márciusban is fennállt, azonban Aaron Saenz biztosította a spanyol követet, hogy intézkedett az ügyben.⁴⁴³

A jelentésekben Dupuy de Lome folyamatosan „látens forradalomként” említi az egyre jobban terjedő és egyre nagyobb méreteket öltő katolikus felkelést. Írt a Laredo városából Mexikóvárosba tartó vonat megtámadásáról, melyet Rodolfo Gallegos tábornok által vezetett csapat követett el 1927. március 20-án. Gallegos, aki a forradalom Carranza szakaszában tevékenykedett tábornokként, a követ jellemzése alapján konzervatív és igen megbecsült ember hírében állt, mintegy ezer főből álló sereget állított össze. A felkelők a vonatot kirabolták, a vagonokat felégették, de tiszteletben tartották az utasokat. A jelentésből az is kiderült, hogy több mint húsz személygépkocsit ért támadás a Mexikóvárosból Cuernavacaba tartó úton Manuel Reyes, fiatal gerilla vezette csapat akciója eredményeképpen. Ebben az esetben is az utasok tiszteletéről írt a követ. A fent említett két osztag tagjai a „*Cristo Rey*” kiáltást használták és katolikusoknak mondták magukat. A követjelentés szerint több hasonló csapat is volt, egy például Jalisco államban, Orozco⁴⁴⁴ püspök vezetése alatt, amely nagy létszámú, jól felszerelt sereg volt, ekkor még nem mutatott katonai aktivitást.⁴⁴⁵

1927 márciusában már a mexikói kormány is kezdte komolyan venni a felkeléseket és jelentős katonai lépések megtételére kényszerült. A kormánycsapatok mozgatásáról írt a spanyol követ, de meglátása szerint a kormányseregek vagy nem érték el a felkelő csapatokat vagy nem mertek csatát kezdeményezni. Napi rendszerességgel fordultak elő falvak vagy földbirtokok elleni támadások, melyekről az esetek többségében nem adtak hírt. A kormány részéről „brutális elnyomás” volt a városokban és a falvakban, megdöbbszentő gyakorisággal fordultak elő kivégzések, főleg Guadalajarában.⁴⁴⁶

---

⁴⁴² AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 60. 1927. március 26. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁴⁴³ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 60. 1927. március 26. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁴⁴⁴ Francisco Orozco y Jimenez (1864-1936): Chiapas püspöke, majd később Guadalajara érseke. Aktívan részt vett a *cristero* háborúban.

⁴⁴⁵ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 65. 1927. március 31. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁴⁴⁶ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 65. 1927. március 31. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

A látens forradalom gyorsan terjedt, Jalisco központtal, a vidék majdnem teljesen a felkelők hatalmába került, Guadalajara-ban a vonatok komoly védőkísérettel közlekedtek. Zacatecas, Guerrero, Nayarit, Veracruz, Mexikóváros és Chihuahua államban is központok jöttek létre. Teljes volt a szervezetlenség a felkelésben, mivel, a követ meglátása szerint, Gallegos tábornok kivételével hiányzott a kellő presztízzsel rendelkező személy a felkelők oldalán. Ugyanakkor napról napra egyre több új elégedetlen felkelőközpont alakult. Intenzív katonai aktivitás volt jellemző az említett államokban, de „valójában harcokról nem volt hír, viszont állandó csetepaték zajlottak.”⁴⁴⁷

A követ jelezte, hogy Calles elnök már 1927 áprilisában kérte a visszahelyezését a hadsereg élére, mint végső megoldást a felkelés elfojtására.⁴⁴⁸ Ebből is látszik, hogy a külföld felé a kormány részéről oly nagy hévvel bizonygatott béke Mexikóban nem állta meg a helyét, hiszen maga az elnök is arra kényszerült, hogy személyesen vegye át az irányítást a hadseregben.

A kormány a konfliktus kiszélesedésére teljes cenzúrával reagált, mely nem csak a sajtóra vonatkozott, hanem a magánlevelezésekre és a lakóhelyre is. A spanyol követ általános pánikról számolt be hivatalos körökben. Luis Dupuy de Lome keményen fogalmazott mind a felkelőkről, mind pedig a kormány oldalról, amikor azt írta: „Habár egyre jobban növekszik a felkelés, nem tűnik valószínűnek, hogy hit nélküli katolikusok, erkölcstelen papok és útonállók lázadása győzedelmeskedne még az ilyen korrupt hatóságok ellen is.”⁴⁴⁹ A követ külső gazdasági és anyagi segítség nélkül elképzelhetetlennek tartotta a forradalom győzelmét.⁴⁵⁰

1927 májusában Spanyolország diplomáciai képviselője úgy fogalmazott, hogy elbukott a katolikus forradalom és ezzel egy időben aktívnak értékelte az elnökválasztási kampányt. Gallegos tábornok halálával és a kormány nagy erejű intézkedései nyomán, valamint a felkelők szervezetlensége és utánpótlás hiánya miatt tisztán lehetett látni a felkelés bukását. Az összeütközések többsége a kormány erők számára volt kedvező

---

⁴⁴⁷ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 75. 1927. április 15. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁴⁴⁸ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 75. 1927. április 15. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁴⁴⁹ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 90. 1927. április 30. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

„*Aunque cada vez incrementa la revolución, no parece posible, que una rebelión, de Católicos sin fe, curas inmorales, y salteadores de caminos, pueda vencer, aun en contra de estas corrompidas Autoridades.*”

⁴⁵⁰ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 90. 1927. április 30. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

kimenetelű.⁴⁵¹ Június 30-án a követ már azt írta, hogy vége a katolikus lázadásnak és csökkent az üldözés is.⁴⁵² Benyomása szerint teljesen befejeződött a katolikus forradalom és nyugodt periódus következik az országban, optimistán látta a jövőt, s reményét fejezte ki a konfliktus rendezését illető hamarosan várható lépések és elégedettségre okot adó intézkedések kapcsán.⁴⁵³ A diplomata szavaiból ítélve valószínűsíthető, hogy már ekkor hajlott volna a mexikói kormány a megegyezésre.

A mexikói kormány részéről tapasztalható enyhülés a katolikusokkal szemben hivatalos szinten is manifesztálódott. Calles elnök amnesztiát adott, megbocsátván az *Islas Mariás*⁴⁵⁴ szigetcsoportra deportált katolikusoknak, akik szabadon visszatérhettek a fővárosba. Továbbá „a mexikói államtitkárság hivatalos közleményben tisztázta, hogy megengedett a katolikus hit gyakorlása magánlakásokban, amennyiben az összejövetele csak családtagok vesznek részt.”⁴⁵⁵ Habár nem túl egyértelműen, de észlelhető volt a jószándék a hatóságok és a katolikusok részéről is, de a jelentés szerint hosszadalmas és fáradtságos folyamat lesz megtalálni a működőképes megoldást.⁴⁵⁶

Az állam és az egyház között feszülő állandó ellentétet és a katolikus felkelés kiszámíthatatlanságát jól érzékelteti Luis Dupuy de Lome követ augusztusi jelentése, amelyben rámutatott, hogy a korábbi beszámolóiban (171, 187) jelzett észlelhető javulás a vallási konfliktusban kimerült a fent említett két eseményben, azaz a deportált katolikusoknak adott amnesztiában és a vallásüldözés enyhítésében. Olyan híresztelések is tudomására jutottak – spanyol és mexikói papoktól és a katolikus párt befolyásos személyeitől – melyek szerint visszatérnek Mexikóba a száműzetésben lévő katolikus főpapok, sőt még az apostoli küldött is, s az állam és az egyház között létrejöhet egy megegyezés. Azonban mindezeket a híreket a kormány hivatalosan is megcáfolta.⁴⁵⁷

---

⁴⁵¹ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 113. 1927. május 15. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁴⁵² AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 161. 1927. június 30. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁴⁵³ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 171. 1927. július 15. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁴⁵⁴ Az *Islas Mariás* szigetcsoport Mexikó Nayarit államától 100 km-re található a Csendes-óceánban. A Mexikói Szövetségi Kormány büntetés végrehajtó intézete található a négy szigetből álló szigetcsoport, *Isla María Madre* nevezetű legnagyobb szigetén. A börtönt 1905-ben, Porfirio Díaz elnöksége alatt építették.

⁴⁵⁵ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, América, Núm. 187. 1927. július 31. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.) „la Secretaría de Gobernación ha dado una Nota Oficiosa en el que se aclara, que se puede tener culto católico en las casas particulares siempre y cuando solo asistan los familiares.”

⁴⁵⁶ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, América, Núm. 187. 1927. július 31. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁴⁵⁷ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, América, Núm. 198. 1927. augusztus 15. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

Obregón próbált közvetíteni az állam és az egyház között, de sikertelenül. Úgy tűnt, hogy a katolikus párt többek között anyagi segítséget nyújtott a felkelő Gómez tábornoknak, ami a spanyol diplomata meglátása szerint tovább rontotta a helyzetet, hiszen a hatóságok problémája épp az volt, hogy a katolikus klérus folyamatosan beavatkozott a politikai ügyekbe.⁴⁵⁸ Beszámolt arról, hogy a látens forradalom újra feléledt, ekkor már a különböző politikai pártok zászlójához csatlakozva működött. A követ itt is hangsúlyozta, hogy a felkelés jellegében egyértelműen vezető nélküli banditizmus, és a politikai pártok a nyilvánosság előtt inkább elítélték, még ha titokban bátorították is a felkelőket.⁴⁵⁹ Ekkorra már a követjelentésekben az elnökválasztási kampányban részt vevő politikai pártok harca és a katolikus felkelések eseményei összemosódtak.

A vallási kérdés egyre súlyosabbá vált, az obregonista párt minden próbálkozása kudarcot vallott a megoldást illetően és újra olyan helyzet állt elő, mint 1927 januárjában és februárjában.⁴⁶⁰ A követ sajnálatát fejezte ki aziránt, hogy a katolikusok lelkesedése alábbhagyott és a közvélemény hozzászólt az aktuális helyzethez. Érdekes módon itt a követ támogatóan írt a katolikusokról, fél évvel korábban elítélően beszélt róluk. Azonban a következő mondatban már felsorolta a forradalmi tevékenységeket, amelyek rablásokban, erőszakos cselekedetekben, vonatok felrobbantásában, emberrablásokban merültek ki „*Viva Cristo Rey,*” „Éljen Krisztus Király” felkiáltással.⁴⁶¹ Számos harcról is beszámolt, s ekkor már a követ tájékoztatása alapján a felkelők voltak előnyben a kormánysseregekkel szemben. Felmerül a kérdés, hogy vajon mi lehetett az oka annak, hogy a spanyol követ megváltoztatta véleményét, és a *cristerók* korábbi negatív megítélésével szemben ellentétes álláspontra helyezkedett.

1927 őszén folytatódtak a vallási kérdés nehézségei. A katolikusok nagy aktivitást mutattak, azonban a követ meglátása szerint a felkelés nem fog nagy méreteket ölteni.⁴⁶² A katolikus szó itt a diplomáciai dokumentumban úgy jelent meg, mintha nem is egy vallási felekezet tagjait jelölné, hanem kifejezetten a felkelő vallásos érzelmű mexikóiakra utalna. Így választva szét a vallás koncepcióját az egyház intézményétől.

---

⁴⁵⁸ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, América, Núm. 198. 1927. augusztus 15. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁴⁵⁹ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, América, Núm. 198. 1927. augusztus 15. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁴⁶⁰ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, América, Núm. 224. 1927. szeptember 15. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁴⁶¹ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, América, Núm. 224. 1927. szeptember 15. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁴⁶² AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 234. 1927. szeptember 30. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

A beszámoló szerint, mivel a kormány kivonta a csapatokat Jalisco, Guanajuato és Guerrero államokból, hogy Gómez és Serrano tábornokok ellen harcoljanak, sok új csapat alakult „*Viva Cristo Rey*” felkiáltással és visszatért a brutális elnyomás időszaka is a kormány részéről.⁴⁶³ A fenti jelentéstöredékek vizsgálatából kiderült, hogy a *cristero* háború nem egy folytonos, állandó felkelés jegyeit mutatta, sokkal inkább egy intenzitásában és volumenében változó társadalmi megmozdulásként értelmezhető. A napi események nagyban hozzájárultak a felkelés felélénküléséhez – például az elnökválasztási kampány intenzitása, a kormánycsapatok mozgatása, stb. –, mintha az aktuális politikai események határozták volna meg a felkelés ritmusát.

Luis Dupuy de Lome spanyol követ utolsó jelentése 1927. november 15-re datálható. Az új spanyol követ, Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí 1927. november 30-tól küldte el beszámolóit. December 15-én jelentésében már arról írt, hogy a katolikus felkelés tovább folytatódott Jalisco, Guerrero és Michoacán államokban, s december 11-én José Cabrales papvezér (*cabecilla sacerdote*) elfogásáról, majd 12-i kivégzéséről adott hírt.⁴⁶⁴

1928 januárjában nagy volt az aktivitás a katonai műveletek terén „mind a banditizmus, mind pedig az úgy nevezett katolikus felkelés kapcsán.”⁴⁶⁵ Az új spanyol követ, Figuerola-Ferreti y Martí már különbséget tett a katolikus felkelők akciói és a banditizmus között, ellentétben elődjével, aki a kettőt egybemosta.

A mexikói kormány ekkor már érezkelhette a felkelés kiszélesedését és igyekezett bővíteni támogatói bázisát. A munkásosztály mellett próbált az agrárszektorban is támogatókra lelteni, s a vallási konfliktus kezelésére a földkérdés megoldásában látta a kiutat. Az agraristák között szétszórt terület nagysága 1927-ben hivatalosan 950.000 hektárra tehető.⁴⁶⁶ A kormánytól földet kapott parasztokat nevezték agraristáknak, akiket a kormány fel is fegyverzett a *cristerók* ellen. S valóban, a kormány részéről olyan lépések következtek, melyek egyértelműen mutatták a helyzet súlyosságát. A vonatok többnyire katonai védelem mellett és repülőgépek védelme alatt közlekedtek.⁴⁶⁷

---

⁴⁶³ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, América, Núm. 266. 1927. október 31. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁴⁶⁴ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 291. 1927. december 15. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁴⁶⁵ „...tanto de bandidaje como la revuelta llamada católica.”

⁴⁶⁶ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 67. 1928. január 15. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁴⁶⁷ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 30. 1928. február 15. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

A vallási konfliktus összetettségét, olykor ellentmondásosságát is felfedezhetjük a spanyol diplomáciai iratokban. Egy olyan érdekes esetről is számot adott a spanyol diplomata, amely nem köthető közvetlenül a felkelésekhez. Espinazo városában, Coahuila államban *Niño Fidencio*⁴⁶⁸ néven ismert egyénnek természetfeletti képességeket tulajdonítottak, csodákat tett és betegeket gyógyított meg. Gyorsan terjedt a híre és ezrek – többnyire indiánok és szegények – járultak a csodatevő elé, akit egyfajta új Jézus Krisztusként akartak csodálni. A követ szerint a kormány hozzáállása az esethez felettébb érdekesnek mondható. Úgy tűnt, hogy ösztönzi *Niño Fidencio* csodáiban való hitet vallásellenes célzattal, hiszen el akarta terelni a nép figyelmét a vallásról.⁴⁶⁹ Itt a katolikus vallásra gondolt, s megpróbált minden olyan eszközt bevetni, amely helyettesíthetné a fanatikus katolikus hitet. A kormány ezen szándékára már 1925-ben is találunk példát – ahogyan ez már a dolgozatban korábban említésre került – amikor is egy új, Rómától független nemzeti mexikói egyház alapítására tett kísérletet. A spanyol követnek Carlos Puig y Casauranc oktatásügyi miniszter elmondta, hogy jól jött ez az alkalom, hogy a nép figyelmét elvonja a függőben lévő kérdésekről (itt a katolikus egyház és a mexikói állam konfliktusára gondolhatott – B.K.). Maga Calles elnök – aki az elsők között tett látogatást a csodatevőnél – ahogy Obregón családja és más kiemelkedő személyiségek is erősen ellenezték az általános egészségügyi főigazgatóság által elfogadni kívánt intézkedéseket, megparancsolva a csodatevő tiszteletét.⁴⁷⁰ A Calles-kormányról ezen a ponton kijelenthető, hogy nem vallásellenes volt, hanem kifejezetten egyház- és katolikusellenes.

Azonban a katolikusellenesség épp elég volt ahhoz, hogy Jalisco, Colima, Michoacán, Guanajuato és más államokban állandó jelleggel fegyveres csapatok állomásozzanak. A követ a megtorlások, kivégzések kegyetlenségéről is beszámolt. A felkelő csapatok vezetői közül néhányat név szerint is említett: Carlos Bouquet, Joaquin Reynoso, Guadalupe Ruiz, Francisco Bautista, Lucio Torres neve szerepelt a dokumentumokban.⁴⁷¹ Egy másik *cristero* vezetőről, Maximiliano Viguerasról pedig olyan

---

⁴⁶⁸ José de Jesús Fidencio Constantino Sántora (1898-1938).

⁴⁶⁹ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 41. 1928. február 29. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁴⁷⁰ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 41. 1928. február 29. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁴⁷¹ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 59. 1928. március 15. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

kép jelent meg a diplomáciai dokumentumokban, amely „nagylelkű banditákhoz”⁴⁷² hasonlította.⁴⁷³

A spanyol diplomata szerint az agraristák leszerelése intenzívebb volt Querétaro, Puebla, Michoacán, Jalisco és Guanajuato államokban, ahol a legnagyobb volt a felkelő csapatok száma. Mindebből arra következtetett a spanyol diplomata, hogy az agraristák leszerelése valójában egy ürügy a kormánycsapatok mozgatásának magyarázására és ezekben a zónákban kitartóan harcoltak a felkelők ellen, akik között valószínűleg régi agraristák is voltak. Ők is fellázkodtak az ellen a kormány ellen, amely korábban fegyverrel látta el őket teljesen más indokból.⁴⁷⁴ A követ fenti szavaiból kiderül, hogy valószínűsíthető, hogy az agraristák is sok helyen átpártoltak a *cristero* oldalára, ahogy azt Jean Meyer történész is említette.⁴⁷⁵

A már híres *cristero* vezetők (*cabecillas*), mint Vigueras, Cabral, Toribio Valadez és az „*El Catorce*” néven emlegetett *cristero* főleg Michoacán és Jalisco államban tevékenykedtek. A hadügyminisztérium azt nyilatkozta, hogy a kormánycsapatok Michoacán államban végső csapást mértek a felkelőkre. Fermin Gutiérrez *cristero* csapatai teljes vereséget szenvedtek Dominguez tábornoktól. Azonban a felkelők továbbra is fegyverben voltak és ezért a spanyol követ kétségbe vonta a kormány által kiadott közlemények igazságtartalmát, szerinte többnyire nem kell komolyan venni őket. Továbbra is bizonytalanság uralkodott az országban épp azokban az időkben, amikor a kormánynak érdekében állt a biztonság látszatát kelteni, mivel a turizmus fellendítése volt a cél.⁴⁷⁶

A katolikus egyház bástyáinak számító templomok felhasználása is kettős volt a konfliktus alatt. Egyrészt a mexikói nép a vallási üldözések időszakában is ragaszkodott a liturgikus élet megtartásához, mindennapi gyakorlásához. A Nagyhét alkalmával a templomok zsúfoltak voltak, s papok nélkül tartottak különböző vallási ünnepségeket, melyeket szomszédságok szerveztek.⁴⁷⁷ Tehát a templomok régi, liturgikus funkciója megmaradt, csak más keretek között, papok nélkül tartottak szertartásokat. Másrészt viszont előfordult, hogy a templomokat szekuláris jelleggel, szinte gúnyt űzve a vallásos

---

⁴⁷² „*bandidos generosos*. ”

⁴⁷³ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 106. 1928. április 30. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁴⁷⁴ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 65. 1928. március 31. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁴⁷⁵ Meyer: id. mű: 106.

⁴⁷⁶ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 93. 1928. április 15. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁴⁷⁷ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 93. 1928. április 15. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

liturgiából, eredeti rendeltetésükkel teljesen ellentétesen használták fel a kormánypártiak. A vallási kérdés kapcsán a spanyol követ az *Excelsior* című újság egy cikkét idézte, amely szerint a mexikói hadügyminiszter, Joaquín Amaro megjelent egy San Joaquín templomban tartott ünnepségen, ahol Aguilar ezredes a szószékről tartott beszédet. Ez az eset nem mondható elszigeteltnek vagy különösnek, hanem nagyon is gyakori jelenséggént írta le a követ, s példaként hozta fel a „vad és műveletlen szellemre, mely a vallásellenes kampányt éltette.”⁴⁷⁸ A papi pulpitus kormányseregek általi használata is az állam dominanciáját volt hivatott szemléltetni az egyház felett.

A köztársaság kormánya kiadott egy rendeletet, melynek értelmében minden külföldi állampolgárt, akit vallásgyakorlás közben érnek, és ezáltal megsértik az érvényben lévő rendelkezéseket, azonnali hatállyal kiutasítják az országból a 33. alkotmányos cikkelyt alkalmazva. Ezen rendelkezés megerősítette, hogy a nyugati államokban riasztó mértéket öltött a felkelés és a kormánynak jó oka volt feltételezni, hogy a legfőbb tényezők a katolikus elemek.⁴⁷⁹ Május 25-én hivatalos források szerint Manzanillo kikötőjébe nyolcszáz felkelőből álló sereg érkezett azért, hogy megvédje egy érkező csempész fegyverszállítmány partra szállítását. A műveletet a Colimából érkező kormánycsapatok megzavarták, s hosszú és véres küzdelem után sikerült kiűzni a felkelőket, melynek során a felkelő sereg élén álló Jesús Degollado Guízar is meghalt.⁴⁸⁰

A követ szerint 1928 júniusában újra szárnyra kaptak híresztelések a vallási kérdés rendezését illetően. Megerősítették Ruiz y Flores római látogatását, aki a pápával egyeztetett a megegyezés bizonyos alaptételeinek elfogadásáról, melyet a mexikói püspöki kar és állítólag a kormány is elfogadott. Morrow amerikai nagykövet ellátogatott az Egyesült Államokba – habár hirtelen elutazásának más magyarázatot adtak –, hogy személyesen is közbenjárjon, s mediátorként közvetítsen az USA-ban tartózkodó mexikói püspökök részéről.⁴⁸¹ A követ által összegyűjtött bizalmas információk szerint, bizonyos, hogy a kormány hajlott a vallási ügy rendezésére, amelynek értelmében visszatérne a korábban gyakorolt vallási toleranciához, azonban nem volt hajlandó eltörölni az érvényben lévő vallásgyakorlást és a vallási oktatást érintő rendelkezéseket. Az akkori híradásokat a követ nem tekintette teljes mértékben pozitívnak és úgy vélte rossz

---

⁴⁷⁸ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 128. 1928. május 15. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁴⁷⁹ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 149. 1928. május 31. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁴⁸⁰ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 149. 1928. május 31. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁴⁸¹ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 157. 1928. június 15. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

benyomást keltett a katolikusok körében az *El Universo* című római újságban megjelent cikk, mely szerint nem lesz megegyezés az új mexikói elnök megválasztásáig.⁴⁸²

A felkelők továbbra is fegyverben voltak és a követ két személyt is megemléltet, akik még az ellenfeleik szemében is népi hősöknek minősültek. Az egyik ilyen személy Pedroza atya volt, a másik a hírhedt „*El Catorce*,”⁴⁸³ akitől az őt üldöző kormányseregek is féltek, s inkább kerülték a találkozást vele, ahelyett hogy megpróbálták volna elfogni.⁴⁸⁴ A spanyol diplomata szerint a helyzet súlyosabb volt, mint ahogy azt a fővárosból meg lehetett ítélni és ahogy a hivatalos híradások láttatták. A Laredóból érkező, s Querétaro államon áthaladó vonatot 1928. június 25-én egy csapat felkelő könnyűszerrel kisiklatta. Több halálos áldozata és sérültje is volt a balesetnek.⁴⁸⁵ Az ehhez hasonló eseményekről folyamatosan adtak hírt.

A követ fontos harcokról jelentett Jalisco államban. Ezekben a harcokban „aktív szerepet vállalt a nemrég megalakult demokratikus intézmény, amely ’Társadalmi Védelem’” néven vált ismertté.”⁴⁸⁶ A felkelés különösen Jalisco és Michoacán államokban öltött riasztó méreteket. A sajtót elhallgattatták és nem számolt be egyáltalán felkelésekről, de a nem hivatalos hírekből tudni lehetett, hogy valószínűleg több mint harmincezer ember volt fegyverben. A felkelő csapatok a mexikói nép védelmét és szimpátiáját élvezték, amerre működtek. A vezetők megpróbálták egységesíteni a csapatokat reguláris seregek létrehozásával, megtanítva nekik a katonai gyakorlatokat és taktikát, és egyetlen ember parancsnoksága alá szándékozták vonni a felkelő osztagokat.⁴⁸⁷ A felkelést – melyet mindenki támogatott azokban a zónákban ahol jelen volt – nem volt könnyű megfékezni, mert a körülmények kedveztek a lázadásnak, a kormánycsapatok vezetői tartottak tőle és nem léptek fel ellene a leveréséhez szükséges megfelelő energiával. A követ jelentése szerint a vallásüldözés elleni tiltakozás éltette a felkelést és ez megmagyarázhatja azt a

---

⁴⁸² AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 157. 1928. június 15. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁴⁸³ Victoriano Ramírez López: „*El Catorce*” néven elhíresült *cristero* vezető, aki nagy népszerűségnek örvendett.

⁴⁸⁴ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 180. 1928. június 30. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁴⁸⁵ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 180. 1928. június 30. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁴⁸⁶ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 196. 1928. július 16. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.) „*ha tomado una parte muy activa la institución democrática recientemente creada titulada „Defensa Social.”*”

⁴⁸⁷ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 242. 1928. augusztus 31. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

híresztelést, mely szerint talán még mielőtt Calles elnöki periódusa véget ér, lesz megegyezés.⁴⁸⁸

1928 szeptemberében egy fontos jelentést küldött a spanyol követ, amelyből fény derült a felkelés méreteire és a mexikói belpolitikai helyzet súlyosságára. A vizsgált diplomáciai dokumentum nagyon halvány, az egyes szavakon belül is elmosódtak betűk, azonban a kitartó olvasó számára kiderül, hogy a követ a mexikói-olasz kapcsolatok kríziséről jelentett, amely meglátása szerint a két ország közötti diplomáciai kapcsolatok megszakításához is vezethetett volna. A spanyol követ szerint az olasz sajtó kampánya Mexikó ellen a vallásüldözések kapcsán, és Rómában egy „*Moctezuma contra Cristo*”⁴⁸⁹ című kiadvány publikálása – amely a mexikói kormány és sajtó értékelése szerint Mussolini kormányának bátorítására történt – alkalmat adott arra, hogy egy, a mexikói kongresszusnak küldött, fontos elnöki dokumentumban egyértelműen utaljanak a két ország kormányai közötti kapcsolatok feszült mivoltára. Az elnöki dokumentum továbbá megerősítette azt a félelmet, hogy a jövőben a helyzet súlyosbodhat.⁴⁹⁰

Megerősítették, hogy Emilio Portes Gil, az újraválasztott Obregón meggyilkolása miatt kijelölt jövőbeni ideiglenes elnök, radikalizmusa ellenére, igyekezett meggyőzni Calles elnököt a vallási kérdés megoldásának szükségességéről még mielőtt ideiglenes elnöki tisztségét elfoglalná. Az ország különböző részein működő katolikus csoportok számos kérvényt nyújtottak be a kongresszusnak követelve három alapvető jogot: vallásszabadságot, az oktatás szabadságát és a vallási egyesületek működtetésének jogát.⁴⁹¹

Miután újabb petíciókat adtak be a katolikusok a kongresszusnak, melyben követelték a vallásszabadságot és a vallásgyakorlást limitáló törvények reformját, mind a szenátus, mind pedig a képviselőház a követ meglátása szerint készen álltak arra, hogy figyelembe vegyék a katolikusok kérelmeit, amelyek a kellő időben megtárgyalásra kerülnek majd, ami mindkét oldalról a helyzet súlyosbodását idézheti elő. Az új elnök, Emilio Portes Gil hozzáállása a vallási kérdéshez még nem volt egyértelmű, napokkal a megválasztása előtt, még nem elnökként, hanem a kormány minisztereként azt nyilatkozta, hogy kész folytatni Calles elnök valláspolitikáját.⁴⁹²

---

⁴⁸⁸ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 242. 1928. augusztus 31. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁴⁸⁹ A. Cipolla: *Moctezuma contra Cristo: viaggio al Messico* könyvére utalhat. (Milano, Agnelli, 1927.)

⁴⁹⁰ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 256. 1928. szeptember 15. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁴⁹¹ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 256. 1928. szeptember 15. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁴⁹² AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 274. 1928. szeptember 30. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

Mivel a felkelő csapatok továbbra is aktívak voltak, ez arra kényszerítette a hadügyminisztériumot, hogy komoly lépéseket tegyen, s megerősítse az ország vasútvonalainak biztonságát. 1928. szeptember 23-án Morrow nagykövet majdnem egy felkelő csapat kezére került. Csak a kormánycsapatok gyors közbelépésének és segítségének köszönhetően tudott szabadulni. A kormány mindent megtett, hogy elfojtsa a felkelést, azonban nem járt sikerrel. Az elnök a katonai vezetőknek olyan utasítást adott, melynek értelmében amnesztiát kap az összes felkelő, aki megadja magát, s ígéretet tesz arra, hogy nem fog újra fegyvert a kormány ellen.⁴⁹³

A katolikusok továbbra is folytatták a kérvénykampányt a kamara felé. San Luis Potosí püspöke, Miguel de la Mora kérvényt nyújtott be Portes Gil elnöknek, a nyilvános és a magán istentisztelet (*culto público és a culto privado*) különbsége kapcsán, kérvén a törvények igazságos alkalmazását. A követ számára úgy tűnt, hogy az új elnök enyhíteni próbálja majd a feszültséget.⁴⁹⁴

A különböző államokban lévő felkelők között egyfajta összefogást lehetett érzékelni és hamarosan élükre egyetlen vezetőt kívántak állítani, aki a követ szerint, megbízható forrásokra hivatkozva Gorostieta lenne. A vallási konfliktus másik aspektusból szemlélve táplálta a katolikusok lelkesedését, körülbelül kétszázezer ember zarándokolt október 28-án Villa Guadalupeba.⁴⁹⁵

Emilio Portes Gil immár elnökként olyan parancsot adott ki, hogy a katonai vezetők tartsák tiszteletben a felkelők életét, s nem hajthattak végre gyorsított eljárással azonnali kivégzéseket. Azonban a fent említett parancs ellenére, már az első adandó alkalommal egyáltalán nem vették figyelembe az elnök rendeletét, valószínűsíthető, hogy az elfogott felkelő vezér híre, személyének fontossága miatt. Maximiliano Viguerast – akit a követ korábbi jelentéseiben 'nagylelkű banditaként' emlegetett – december 27-én fogták el, s másnap hajnalban már ki is végezték.⁴⁹⁶

A mexikói kormány arról nyilatkozott, hogy optimisták a felkelés elfojtását illetően. „Ugyanakkor komoly utasításokat adott arra nézve, hogy garanciákat kapjanak azok a

---

⁴⁹³ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 274. 1928. szeptember 30. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁴⁹⁴ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 293. 1928. október 15. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁴⁹⁵ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 309. 1928. október 31. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.) Villa Guadalupe Mexikóváros északi részén található, ahol a legenda szerint 1531-ben a Guadalupei Szűz Mária megjelent.

⁴⁹⁶ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 376. 1928. december 31. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

felkelők, akik megadják magukat.”⁴⁹⁷ A követ beszámolt arról, hogy a kormány elnyomása és üldözése a különböző államokban energikus és aktív jegyeket mutatott, s úgy tűnt sikeresek voltak, mivel számos fontos vezető megadta magát, hivatkozva a kormány azon ígéretére, hogy mindenki, aki spontán leteszi a fegyvert enyhe elbírálást kap. A kapitulált vezetők közül ki kell emelni Vidalest, aki Guerrero államban tevékenykedett, Simón Cortés Vieyrát, Michoacán államból és a híres *chaparro* Mendozát, Morelos államból.⁴⁹⁸

A *cristero* kifejezés a diplomáciai iratokban csak 1929-től jelent meg. 1929 februárjában a követ két fontos történésről jelentett, amely hatással volt az események alakulására a vallási kérdésben. José de León Toral, Obregón gyilkosának kivégzése – aki a „félreértett vallási alapelvekkel büszkélkedő durva és tudatlan nép”⁴⁹⁹ szemében egy igazi mártírrá vált és a legszentebb ügy szimbólumává – újabb vallási zűrzavart okozott.⁵⁰⁰ A vallási kérdés kiéleződése egy új fázisba lépett, s elveszett a remény a helyzet megoldására, amelyet Portes Gil elnök békülékeny magatartása felcsillantott. Portes Gil az emberek véleménye szerint Calles elnök bábja volt, aki minden nyilatkozata ellenére nem vonult vissza a közügyektől. Gilberto Valenzuela, az egyik elnökjelölt ünnepélyesen és éles hangon elítélte Calles folyamatos intervencióját a kormány tevékenységébe. Amellett, hogy Valenzuela a legsúlyosabb vádakkal illette a Calles-kormányt, még azzal is megvádolta, hogy az ország nemzettudatát sértő vallási kérdést kreált.

Valenzuela hozzáállása elnyerte a katolikusok támogatását is és ez komoly veszélyt jelenthetett a kormány számára. A követ beszámolója szerint, amennyiben Valenzuela katonai fellépéshez folyamodik, Sonora államból szükségszerűen azokon a területeken kellett átvonulnia a fővárosig, ahol a *cristero* felkelések zajlottak. Toral kivégzése és Portes Gil nyilatkozatai újabb löketet adtak a felkelésnek, és fennállt a lehetősége, hogy a *cristerók* csatlakoznak Valenzuela erőihez.⁵⁰¹ A spanyol követ táviratot küldött a spanyol külügyminisztériumnak arról, hogy Obregón gyilkosának kivégzése után növekedtek a fegyveres felkelések és a kormány egyre elszántabb a vallásüldözés terén. Példaként a

---

⁴⁹⁷ „Al propio tiempo ha girado órdenes severas para que se ofrezcan toda clase de garantías a los que se rinden.” AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 14. 1929. január 15. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁴⁹⁸ AMAE: H 2565/002. Legación de España, en México, América, Núm. 22. 1929. január 31. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁴⁹⁹ „gente ruda és ignorante, imbuida de principios religiosos mal comprendidos.”

⁵⁰⁰ AMAE: H 2565/002. Legación de España, en México, América, Núm. 27. 1929. február 15. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁵⁰¹ AMAE: H 2565/002. Legación de España, en México, América, Núm. 27. 1929. február 15. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

követ említést tett arról, hogy sajtóértesülések szerint Veracruzból hét spanyol apácát száműzték.⁵⁰²

Toral védői elnöki amnesztiát kértek, azonban Portes Gil elrendelte a kivégzést, s ezzel a lépéssel a nép szemében gyűlöltebb lett, mint Calles, Toral pedig mártírrá vált. Kivégzése pillanatában a cristerók jelmondatát idézte: „*Viva Cristo Rey!*” A továbbiakban felerősödtek a felkelések, még az elnöki vonatot is támadás érte és visszatért az üldözések legdurvább korszaka. A kormány – a belügyminisztériumon keresztül – elrendelte, hogy minden pap tizenöt napon belül az említett minisztériumnál jelenjen meg és adja meg lakcímét. A belügyminisztérium jelezte, hogy szigorúan tilos a vallásgyakorlás még a magánházakban is, és amennyiben tetten érnek valakit, a törvények értelmében szigorúan megbüntetik. Valószínűleg azért is üldözte a vallási összejöveteleket a kormány, mert a katolikusok szervezkedéseitől tartott. A fent említett intézkedések első áldozatai a spanyol apácák (*religiosas*) voltak, akiket száműzték Mexikóból. Az apácák egy idők otthonában teljesítettek szolgálatot, s a Mexikóban lévő spanyol Vöröskereszt küldöttjének védelme alá tartoztak.⁵⁰³ A spanyol követ megpróbált közbenjárni érdekükben, s a mexikói külügyminiszterrel, Genaro Estradával is találkozott, aki elmondta, hogy mivel közösségben éltek, megszegték az ország törvényeit, így az eljárás teljes mértékben jogszerű volt ellenük. „Talán ez a száműzetés egy olyan kampánynak köszönhető, amelyet politikusok választási platformként készítettek elő, hogy a katolikusokat a kormány ellen fellépőknek állítsák be.”⁵⁰⁴ – fogalmazott a követ. A jelentést azzal zárta a diplomata, hogy a vallási konfliktus Mexikóban nem javult Portes Gil ideiglenes elnöksége alatt sem.⁵⁰⁵

Portes Gil elnökségétől azt várták, hogy megoldja, vagy legalábbis enyhíti az olyan legégetőbb problémákat, mint például a vallási kérdés. Azonban ezek a remények nem váltak valóra, s az ideiglenes elnököt egy lapon emlegették Calles elnökkel. A követ szerint Portes Gil „kevesebb politikai érzékkel és tisztánlátással megáldott ember, mint amit korábban tulajdonítottak neki.”⁵⁰⁶ Nemhogy megoldotta volna a felmerülő vallási és agrárproblémákat, még súlyosbította is a helyzetet.⁵⁰⁷

---

⁵⁰² AMAE: H 2565/002. Presidencia del Consejo de Ministros, Secretaría General de Asuntos Exteriores, Gabinete de Cifra, Núm. 11. México 18 de febrero de 1929 Madrid 19 de febrero de 1929.

⁵⁰³ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 29. 1929. február 19. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁵⁰⁴ „*Quizás esta expulsión obedezca a una campaña que se viene haciendo por políticos como plataforma electoral para que aparezcan los católicos en contra del Gobierno.*”

⁵⁰⁵ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 29. 1929. február 19. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁵⁰⁶ „*es un hombre de menos tacto político y de menos perspicacia de la que en un principio se le atribuyó.*”

⁵⁰⁷ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 45. 1929. február 28. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

5.2 A mexikói elnökválasztási kampány részletei és a *cristero* felkelés

A dolgozatban fontosnak találtam bemutatni az 1928-as mexikói elnökválasztási időszakot is a spanyol követ jelentésein keresztül abból az okból kifolyólag, hogy az elnökválasztási kampány sokszor fokozta a *cristero* háborút. Az események visszafelé is hatottak, az elnökválasztási kampányon is nyomot hagytak a katolikus felkelők. A követjelentésekben is egy-egy ponton már-már egybemosódott a két esemény annak ellenére, hogy kormány szinten, hivatalosan hangsúlyozták azt, hogy a felkeléseknek – 1928-ban Serrano és Gómez tábornokok felkelésének és 1929-ben az Escobar-felkelésnek – nem voltak vallási indíttatásai. Valószínűleg kormányrésztől meg akarták előzni, hogy a *cristero* felkelés és a politikai hatalomért folyó felkelések egymást esetleg erősítsék és újra forradalmi helyzet alakuljon ki Mexikóban.

1927 márciusában Obregón fővárosba tett látogatása kapcsán a követ arról jelentett, hogy az obregonista csoport mindenképp szerette volna, hogy Obregón jelöltesse magát és induljon az 1928-as elnökválasztáson. A követ Obregónt méltatta, aki a spanyol diplomata jellemzése szerint „az egyetlen valódi presztízzsel rendelkező tábornok a hadseregben és az egész nemzetben.”⁵⁰⁸ Ekkor még Obregón hivatalosan nem jelentette be, hogy elfogadja a jelölést. Mivel a „valós választójog és újraválasztás nincs” jelszava ellentétben állt Obregón újraválasztásával, így éles viták és felháborodás volt jellemző minden politikai párt részéről. A másik komoly elnökjelölt a fiatal Francisco Serrano tábornok – Calles elnök barátja – volt.⁵⁰⁹

A forradalmi pártnak (*Partido Revolucionario*) egy másik szóba jöhető jelöltje Arnulfo Gómez volt, aki sokkal mérsékeltebb irányvonala miatt a konzervatívok és a katolikusok támogatásával is számolhatott, azonban a követ nem sok esélyt jósolt neki még a jelölésre sem.⁵¹⁰

1927 májusában a követ jelentése szerint a katolikus forradalom bukásával egy időben aktívabbá váltak az elnökválasztási harcok, amelyeket korábban egy időre felfüggesztettek.⁵¹¹ A spanyol diplomata borúsán érzekelte az események alakulását, jelezve, hogy vidéken már egyre több csapat alakult, amelyek elsősorban rablásokat és

⁵⁰⁸ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política, Núm. 52. 1927. március 15. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.) „*único General con verdadero prestigio en el ejército y en toda la Nación.*”

⁵⁰⁹ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política, Núm. 52. 1927. március 15. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁵¹⁰ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política, Núm. 65. 1927. március 31. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁵¹¹ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 113. 1927. május 15. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

fosztogatásokat követtek el a pártok propagandájának nevében. Az egyes osztagok létszámát tekintve nem voltak nagyobb létszámú csapatok és különösebb befolyással bíró vezető sem állt az élükön.⁵¹²

1927 júniusában Obregón hivatalosan is bejelentette, hogy indul a választásokon. Ennek eredményeképpen Gómez és Serrano tábornokok összefogtak és létrehoztak egy „újraválasztás nincs” elnevezésű tömörülést, s egyúttal nyílt harcot helyeztek kilátásba. A spanyol követ beszámolója szerint a mexikói politika bizonytalansága okán nem lehetett a választások végkimenetelét megjósolni. Azonban elképzelhetőnek tartotta, hogy a Gómez tábornokot támogató nagyhatalmú kőolajvállalatok segítségével, továbbá Serrano tábornok befolyása és népszerűsége a hadseregben akár meglepetéssel is szolgálhat az elnökválasztás végeredményét tekintve. Mindenki egyetértett abban, hogy véres harc várható. Gómez és Serrano tábornokok pedig aktív kampányba kezdtek megnyitva az utat egy újabb forradalom előtt.⁵¹³

Az elnökválasztási kampány egyre agresszívabbá és intenzívebbé vált. Az a hír járta, hogy az Egyesült Államokban tartózkodó Estrada tábornok, volt hadügyminiszter, Serrano tábornok mellett fog majd kampányolni. A követnek tudomása volt arról is, hogy Gómez tábornok és Franciaország képviselőjében Jean Perier tárgyalásokat folytattak fegyverzet beszerzéséről és az országba szállításáról. Azonban a spanyol diplomata nem ismerte teljes bizonyossággal a tárgyalások eredményét, melyek úgy tűntek számára, hogy nem voltak sikeresek.⁵¹⁴

A legfőbb erő, amellyel Obregón számolhatott az agrárréteg volt, amely kétség kívül a Calles-kormány leghűségesebb támogatója is volt egyben. 1927 áprilisában és májusában a katolikus felkelők ellen küldte őket a kormány, majd az elnökválasztási kampány alkalmával ismét felfegyverezte őket. Ennek a lépésnek egyrészt az lehetett a célja, hogy megerősítse a kormány által támogatott jelölt pozícióit a politikai harcban, továbbá, hogy megakadályozza a Calles-kormány és Obregón elnökjelöltsége ellen fellépő politikai pártok kisebb csapatainak felkelését. A követ beszámolója alapján a hatóságok által felfegyverzett agraristák lefoglalták és elkobozták a földeket és terményeket. A bírók félelemből nem avatkoztak bele ezekbe az ügyekbe és az agraristák a hatóságok, a

---

⁵¹² AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, América, Núm. 187. 1927. július 31. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁵¹³ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 161. 1927. június 30. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁵¹⁴ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, América, Núm. 198. 1927. augusztus 15. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

kormányzók és a hadsereg vezetőinek (*jefes de operaciones*) védelmét élvezve a legkülönbözőbb visszaéléseket követték el.⁵¹⁵

A követ szerint Obregón pénzügyi támogatásban is részesült a kormánytól elnökválasztási kampánya segítésére. Míg Arnulfo Gómez részéről folytatódott a fenyegetésekkel teli agresszív kampány, addig Serrano tábornok egyre megfontoltabb és a józan ész vezérelte propagandát folytatott. Egyre növekedett a népszerűsége nem csak a hadseregben, hanem mérsékelt hangnemének köszönhetően a nép körében is. A követ mindezek ellenére elképzelhetetlennek tartotta a győzelmét a kormány Obregón tábornok melletti határozott kiállása és segítségnyújtása miatt.⁵¹⁶

A spanyol diplomata biztos forrásból értesült arról, hogy 1927 augusztusában és szeptemberében a 11 egységből álló mexikói helyőrségből (*guarnición*) 7 egység vezetői Serrano tábornokhoz hú katonai tisztviselők voltak. 1927. október 2-án elkezdődött a Serrano és Arnulfo Gómez tábornokok vezette felkelés, melyet elsősorban Almada tábornok és Rueda Quijane tábornok segített. Még aznap Calles elnök és Obregón elnökjelölt minden lehetséges módon – telefonon vagy táviratban – tájékoztatták a kormányzókat és a hadsereg vezetőit, hogy felkelés tört ki Serrano és Gómez vezetésével, amelyet azonban teljesen elfojtottak és a felkelőket bebörtönözték. A követ meglátása szerint Calles és Obregón ezen gyors lépése, valamint a cenzúra, megakadályozta a további felkeléseket és azt, hogy a katonai vezetők megtudják az igazságot a dolgok alakulásáról. Csak órákkal később értesültek a történeésekről, amikor már ténylegesen leverték a forradalmi mozgalmat. A követ szerint október 5-re már teljesen elbukott a felkelés. A szenátus és a képviselőház száműzte az újraválasztás-ellenes párt szenátorait és képviselőit. Újságírók is az ország elhagyására kényszerültek. A spanyol diplomata elkerülhetetlennek látta spanyol állampolgárok száműzetését, mivel spanyolok is aktívan részt vettek a Serrano-Gómez felkelésben.⁵¹⁷

A kormány gyorsan reagált a válsághelyzetre és október 11-én elfogadták azt a parlament elé terjesztett javaslatot, melynek értelmében a négy éves elnöki periódust kiterjesztenék hat évre. Csak azt nem lehetett tudni, hogy már Calles elnöki mandátuma alatt életbe lép ez a törvény vagy csak a következő elnöki periódusban. A kormánycsapatok mozgása, az üldözéstől való félelem és a forradalmat éltető kalandvágó

---

⁵¹⁵ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, América, Núm. 204. 1927. augusztus 22. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁵¹⁶ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, América, Núm. 224. 1927. szeptember 15. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁵¹⁷ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, América, Núm. 254. 1927. október 15. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

szellem következtében megsokszorozódtak a felkelők és a banditák csoportjai. Ekkor már a követ számos, jól felszerelt katolikus csapatról számolt be – amelyek elhagyták az elbukott Serrano felkelést – akiket egyszerűen banditáknak és útonállóknak minősített.⁵¹⁸ Ezen a ponton a diplomata a katolikus felkelőket és a Serrano felkelés résztvevőit egy lapon említette, összemosva a két különböző indíttatású megmozdulást.

A követ 1928 februári jelentéséből kiderül, hogy a Calles és Obregón közötti szakadás lehetősége is felmerült. Egyrészt mert Calles két évvel meg akarta hosszabbítani az elnöki periódust.⁵¹⁹ Másrészt Obregón egyre konzervatívabb álláspontot képviselt, s a katolikusok támogatását kereste.

Álvaro Obregón tábornok, „a proletariátus apostola,” ahogy hívei körében nevezték, elkezdte elnökválasztási kampányát. A spanyol követ meglátása szerint Obregón kijelentéseiben konzervatív tendenciát lehetett érzékelni, és nyilvánvaló volt az a célja, hogy új csavart adjon a vallási kérdésnek. Egyik beszédében azt nyilatkozta, hogy a népnek szüksége van hitre és hiábavaló megpróbálni kiirtani azt. Energikusan elítélte az erőszakot, szelíd eljárások hívének tartotta magát.⁵²⁰ Fontos megjegyezni, hogy Obregón kampányában egyre inkább a katolikusok megnyerése volt a cél. A Gómez-Serrano felkelés után tartani lehetett attól, hogy megerősödik a katolikus felkelés is. Tehát a feltevésünk helyes, miszerint a *cristero* felkelések és az elnökválasztási kampány kapcsán kibontakozó felkelések között egyfajta egymásra hatás volt.

Obregón, országos kampánya során, Durango államban azt nyilatkozta, hogy „a forradalom soha nem volt a vallásgyakorlás ellensége és mindig is tiszteletben tartotta a lelkiismeret szabadságát.”⁵²¹ Az elnökválasztási kampány és a vallási kérdés kapcsán Mexikóban egyre súlyosabb volt a helyzet. Ekkorra már Obregón is felismerte, hogy a választási győzelemhez és a békés hatalomátvételhez elengedhetetlen a vallási kérdés rendezése és a vallási konfliktusról alkotott egyértelmű álláspont nyilvánosságra hozatala az elnökjelölt részéről.

Obregón taktikus politikusként felismerte, hogy a legbefolyásosabb munkásszakszervezet, a CROM hatalmát mindenképp csökkenteni kell. A követ szerint

---

⁵¹⁸ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, América, Núm. 254. 1927. október 15. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁵¹⁹ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 41. 1928. február 29. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁵²⁰ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 59. 1928. március 15. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁵²¹ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 65. 1928. március 31. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.) „la revolución jamás ha sido enemiga de los cultos y ha respetado siempre la libertad de conciencia.”

Obregón célja – habár nyilvánosan nem adott ennek hangot, de szűk baráti körben kinyilvánította –, hogy szétzüllessze a CROM-ot és véget vessen a CROM által képviselt politikai erőnek. Obregón hozzáállása láthatóan bomlasztotta a munkáspárt és a CROM fegyelmét. Luis Morones, a CROM vezetője, kereskedelmi, ipari és munkaügyi miniszter reagált erre az általa is érzékelt hanyatlásra és nyíltan támadta Obregónt. Kijelentette, hogy a munkáspárt és a CROM nem szándékozik együttműködni a Calles elnököt az elnöki székben követő személlyel. Már májusban arról írt a követ, hogy nincs semmi valószínűtlen abban a híresztelésben, mely szerint Obregón majdnem áldozatul esett egy CROM által előkészített merényletnek.⁵²²

Az 1928. július 1-i elnökválasztáson Obregón nyert 1.900.000 szavazattal,⁵²³ azonban nem foglalhatta el az elnöki széket, mert 1928. július 17-én merénylet áldozata lett.⁵²⁴ Figuerola-Ferreti követ meglátása szerint Porfirio Díaz bukása óta nem volt olyan válság, mint amelyet Obregón meggyilkolása okozott Mexikóban. Calles elnök azonnal a katolikusokat tette felelőssé a történetekért: „a katolikus klérus felfegyverzett kezének”⁵²⁵ tulajdonította a gyilkosságot és a gyilkost, José de León Toralt az egyház eszközeként nevezte. Az elnök a fenti kijelentésével egyértelműen a cristerókra utalt. Másrésről az obregonisták – a követ szerint inkább hihető álláspontja – szerint a CROM állt a gyilkosság mögött.⁵²⁶

1928. szeptember 1-én Calles elnök beszédében fontos kijelentéseket tett. Többek között beszélt arról, hogy Mexikóban végérvényesen a törvény útját kell követni, s le kell térni a *caudillók* által meghatározott útról. Támogatta továbbá, hogy a parlamentben a kisebbségek is képviseltessék magukat, legyenek bármennyire is reakciók. Az összes forradalmi szektor egyesítésének szükségességét hangsúlyozta. A hadsereget, mint intézményt dicsérte.⁵²⁷ Calles elmondása szerint „a mexikói forradalom győzedelmeskedett gazdasági és társadalmi szinten, azonban a politika terén elbukott.”⁵²⁸ Obregón halálával

---

⁵²² AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 128. 1928. május 15. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁵²³ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 196. 1928. július 16. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁵²⁴ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 197. 1928. július 18. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁵²⁵ „a la mano armada del clero católico.”

⁵²⁶ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 206. 1928. július 31. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁵²⁷ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 245. 1928. szeptember 2. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁵²⁸ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, Política, Núm. 185. 1929. május 31. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.) „la revolución mejicana ha triunfado en el orden económico social, pero ha fracasado en el orden político.”

Calles számára is egyértelművé vált, hogy egységes platformra kell terelni nemcsak a különböző forradalmi szárnyakat, hanem a konzervatív és liberális erőket is ahhoz, hogy Mexikóban elkezdődjön a hatalom békés átadása.

Obregón halála után a CROM bomlásnak indult és Emilio Portes Gil hatalomra kerülésével a CROM teljesen széthullott. Az új párt – mely egyesítette a különböző forradalmi erőket – a PNR (*Partido Nacional Revolucionario*) megalakulása és a CROM széthullása párhuzamba állítható, egy időben történt. A parlament obregonista csoportja csatlakozott a PNR-hez.⁵²⁹ Az új párt létrehozásával Calles befolyása továbbra is megmaradt a mexikói belpolitikában, amely 1929-re újabb felkelések kibontakozásához vezetett.

5.3 Az Escobar-felkelés

José Acuña spanyol konzul Veracruzban részletes jelentést írt a spanyol külügyminiszternek a Veracruz állami operációs főnök, Jesús María Aguirre tábornok felkeléséről a kormány seregek ellen, amelyeket José Cervantes ezredes vezetett. A spanyol konzul közbenjárása lehetővé tette, hogy a felkelésből ne alakuljon ki elhúzódó véres harc Veracruzban. A kubai általános konzul, Spanyolország és Franciaország konzuljai, az Egyesült Államok megbízott alkonzulja, Németország, Belgium és Svédország tiszteletbeli konzuljai beleegyezésével 1929. március 9-én írtak José W. Cervantes ezredesnek, hogy állítsa vissza a rendet Veracruzban az önkormányzati, állami és közszolgáltatások újjászervezése révén. Továbbá azt kérték a központi hatalomtól, hogy azok a katonai és polgári tisztviselők, akiket kényszerítettek a felkelésben való szerepvállalásra, a korábbi köztisztviselői tisztségeiket továbbra is betölthessék.⁵³⁰ A Londonban hivatalt betöltő spanyol nagykövet diplomáciai jelentéséből arról tájékozódhatunk, hogy az Aguirre felkelés célja, hogy Gilberto Valenzuelát elnöki poszthoz segítse.⁵³¹

---

⁵²⁹ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 354. 1928. december 15. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁵³⁰ AMAE: H 2565/002. Consulado de España en México, Política, Núm. 24. 1929. március 9. (José Acuña spanyol konzul jelentése.)

⁵³¹ AMAE: H 2565/002. Embajada de España en Londres, Política, Núm. 248. 1929. március 5. (Marqués de Merrydellal jelentése.)

Közvetlenül az Aguirre felkelést követően Spanyolország távirat formájában értesült arról, hogy Callest március elején kinevezték hadügyminiszternek.⁵³² Távirat útján jutott el Spanyolországba az a hír is, hogy az Egyesült Államok Callest támogatta, ami abban nyilvánult meg, hogy az USA megengedte a mexikói kormánynak a fegyvervásárlást, ugyanakkor a felkelők esetében megakadályozta.⁵³³

A spanyol követ személyesen Morrow amerikai nagykövettől hallotta, hogy „spontán módon ki fogja fejezni a véleményét a kormánynak, mely szerint a felkelés vezetői nem álltak semmilyen kapcsolatban azokkal, akik a már egy ideje tartó katolikus fegyveres ellenállást vezetik.”⁵³⁴ Ezzel kapcsolatban a spanyol követ megemlítette, hogy valójában a katolikus felkelés vezetői nem csatlakoztak határozottan a katonai felkeléshez, azonban nem lenne számára meglepő, ha szimpatizálnának azokkal a tábornokokkal, akik a callesi politika folytatása ellen voltak. Mindazonáltal nem tudják a katolikusok, hogy a katonai felkelés vezetői egy esetleges győzelem esetében változtatnának-e Calles valláspolitikájának antiklerikális irányvonalán, amelynek nem szabott új irányt Portes Gil sem. A felkelő tábornokok között volt néhány – például Roberto Cruz tábornok – akik Calles eszközei voltak a katolikusok elleni összecsapásokban és most meg akarták nyerni a katolikusokat különböző előnyöket ígérve a forradalom győzelmével.⁵³⁵

1929 áprilisában kezdte a követ a katolikus felkelőket *cristero* névvel illetni. A követ 1929. április 15-i jelentésében két felkelésről jelentett: egyrészt az Escobar-féle lázadásról, másrészt a katolikus felkelésekről. Calles ekkor hadügyminiszterként két fronton is harcolt. Mielőtt Mazatlán felé vette volna az irányt a további felkelők leverése céljából, az Aguascalientesben töltött rövid idő alatt nagy erővel lépett fel a *cristerók* ellen is, Saturnino Cedillo tábornokra bízva az e célból szervezett egységek vezetését. Calles továbbá megszervezte és ismét fegyverrel látta el az agraristákat azért, hogy legyen egy állandó erő, amely fellép a *cristerókkal* szemben. A katolikus felkelők besorolása nagyon nehéz volt, mert léteztek olyan haderők, amelyek a kormánnyal szemben álltak és olyan gyorsan *cristero* néven illették őket, ahogy forradalmárként.⁵³⁶ Néhányan közülük

---

⁵³² AMAE: H 2565/002. Presidencia del Consejo de ministros, Secretaria General de Asuntos Exteriores, Núm. 18. telegrama 1929. március 4-5 (Rialp.)

⁵³³ AMAE: H 2565/002. Presidencia del Consejo de ministros, Secretaria General de Asuntos Exteriores, Núm. 19. telegrama 1929. március 6-7 (Rialp.)

⁵³⁴ „espontaneamente iba a manifestar a este Gobierno su opinión de que los Jefes rebeldes no tenían conexión alguna con los que hace ya tiempo dirijen la oposición armada católica en este país.”

⁵³⁵ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, Sección II. Núm. 87. 1929. március 27. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁵³⁶ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, Política, Núm. 108. 1929. április 15. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

azért vallották magukat *cristerónak*, hogy pénzügyi támogatásért folyamodhassanak a katolikus Ligához. Mindez a követ szerint hozzájárult a katolikusok elleni fokozódó gyűlölethez, s emiatt a vallási kérdés rendezése is sokkal nehezebb volt. Habár a kormány biztos adatokkal rendelkezett arról, hogy a forradalom nem vallási színezetű, a követ meglátása szerint az elnökválasztási kampány végét követően javulni fog a vallási kérdés megítélése is. Katolikus nők letartóztatásáról is írt, akik tagjai voltak a Női Védelmi Hadseregnek (*Ejército de Defensa de Mujer*). Azzal vádolták meg őket, hogy eszközöket biztosítottak a felkelő katolikusoknak.⁵³⁷

A kormány hírei szerint a *cristerók* elleni kampány, amelynek vezetése Cedillo tábornok kezében összpontosult, egyre sikeresebb volt. Más forrásokból a követ úgy értesült, hogy a katolikus felkelők továbbra is fegyverben voltak. Az ország szimpátiájának, a felkelés szerveztlenségének, valamint a váratlan rajtaütések alkalmazásának köszönhetően nagyon nehéz volt elfojtani a katolikus mozgalmat.⁵³⁸

Az Escobar-féle felkelés leveréséhez a spanyol követ szerint nagyban hozzájárult az USA nagykövete és kormánya. A fegyverek és hadászati eszközök biztosítása Portes Gil kormányának, Washington nyilatkozata, mely szerint a felkelők banditák, és az amerikai nagykövet állandó tanácsa és irányító szerepe, mind döntő tényezők voltak a felkelés bukásában.⁵³⁹

5.4 Az Egyesült Államok és Mexikó kapcsolata a spanyol követjelentések fényében

A spanyol diplomáciai képviselők jelentéseikben mindig nagy figyelmet fordítottak az Egyesült Államok és Mexikó kapcsolatára vonatkozó információk közvetítésére, közlésére. A vizsgált három év alatt e kapcsolatok sokszor szélsőségesen kilengő amplitúdóval jellemezhetők a legszemléletesebben. Sok konfliktus, ütközőpont volt a két ország között a tárgyalt időszakban: a kőolajvita, az Egyesült Államokba történő mexikói bevándorlás,⁵⁴⁰ a nicaraguai beavatkozás és a mexikói vallási kérdés.

---

⁵³⁷ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, Política, Núm. 108. 1929. április 15. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁵³⁸ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, Política, Núm. 131. 1929. április 30. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁵³⁹ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, Política, Núm. 108. 1929. április 15. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁵⁴⁰ A Box-törvény – amelyet már 1928 elején tárgyaltak, de csak a vallási konfliktus rendezését követően vezették be – a mexikói bevándorlás korlátozásáról szólt. A spanyol követ jelentése szerint Kellogg 1928-ban úgy vélte, hogy a Box törvény rossz hatással lenne az Egyesült Államok és Mexikó kapcsolatára. AMAE: H

A jelentésekből egyértelműen kiderül Mexikó fontossága az északi szomszéd számára, mint stratégiai kapu Latin-Amerika többi országa felé. Ezzel magyarázható az is, hogy az USA közvetve nem avatkozott be – sem a valláskérdés megoldásába sem pedig a kőolajkonfliktus kapcsán – ahogy például ugyanebben az időszakban megtette Nicaraguában. A Mexikóval fenntartott, még ha olykor igen feszült kapcsolatok is, rendkívül fontosak voltak az Egyesült Államok számára, főként Latin-Amerika politikájában.

A követ beszámolóiból kiderül, hogy az Egyesült Államok így inkább embargóval vagy annak feloldásával, gazdasági 'hadviseléssel' próbálta irányítani a mexikói kormányt. 1927 decemberében a mexikói kormány engedményeket tett kőolajügyben. December 28-án az USA feloldotta a Mexikóba irányuló fegyverembargót és már el is indult egy repülőegység a mexikói hadseregnek. Így Mexikóban december 29-én elkezdődött az aktív és energikus harc a felkelő katolikusok ellen.⁵⁴¹

Az USA továbbment, és a fegyverembargó feloldása után felmondta „a fegyverek, drogok és alkohol embargójára vonatkozó kölcsönös megegyezést,”⁵⁴² melynek következtében 1927. március 28-tól szabaddá vált a fegyverbevitel az Egyesült Államokból Mexikóba. A rendelkezés Mexikóban pillanatnyi pánikot eredményezett, mivel ez kétélű fegyver volt és a követ benyomása alapján az Egyesült Államok részéről csak fenyegetés és eszköz, hogy nagyobb befolyást gyakoroljon a mexikói hatóságokra, de valójában nem lesznek valóságos következményei.⁵⁴³

Miután márciusban hivatalos körökön belüli pánikról számolt be a fegyverbevétel miatt, áprilisban már azt írta a követ, hogy „az Egyesült Államokkal való kapcsolat békésebb periódusba lépett.”⁵⁴⁴ Elsősorban a kőolaj problematikájának megoldására való szándék, a fegyver-, drog-, alkohol-embargó felmondása, illetve diszkrét alkalmazása, de legfőképp a belpolitikai helyzet tette lehetővé, hogy az USA-Mexikó közötti diplomáciai kapcsolatok kevésbé ellenségesek és feszültek voltak.⁵⁴⁵

2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 59. 1928. március 15. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁵⁴¹ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 65. 1927. március 31. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁵⁴² „Acuerdo recíproco de embargo de armas, drogas y licores.”

⁵⁴³ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 65. 1927. március 31. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁵⁴⁴ „la política y las relaciones con los EEUU ha entrado en un periodo de mayor calma.”

⁵⁴⁵ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 75. 1927. március 15. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

Az Egyesült Államok részéről azonban nem beszélhetünk egyértelmű állásfoglalásról a vallási konfliktus kapcsán. Az északi szomszéd ebben a témában is jól zsonglörködött. Az egyik diplomáciai jelentésből az derül ki, hogy „úgy tűnik megerősítették, habár nem teljes mértékben, hogy az Egyesült Államok kormánya hagyott némi cselekvési szabadságot a Kolumbusz lovagoknak, akik pénzt és hadifelszerelést küldtek a katolikus felkelőknek.”⁵⁴⁶ Mivel azonban az USA hivatalosan nem támogatta a felkelőket, továbbra is folytatódott a látszólagos harmonikus viszony az USA és Mexikó között.⁵⁴⁷

Az Egyesült Államok kormánya a Calles-adminisztráció felé is tett gesztust: több fegyverre vonatkozóan feloldotta az embargót, s már számos vagon fegyver és hadifelszerelés érkezett Mexikóba. Mindezek mellett továbbra is szigorúan kerülték a fegyverek csempészését a felkelő csapatoknak.⁵⁴⁸ Ez értelmezhető úgy is, hogy nem hivatalosan a Calles-kormány mellé állt az USA.

Mexikó és az Egyesült Államok kapcsolatára jellemző szélsőségeket jól mutatja, hogy a zűrzavaros, kiszámíthatatlan mexikói történések hatással voltak az USA közvéleményére. A Gómez-Serrano felkelés következtében végrehajtott kivégzések, kormány-ellenes szenátorok és képviselők száműzetése és a brutális elnyomás nagy felháborodást keltett az Egyesült Államokban. A követ egyfajta általános Mexikó-ellenes áramlatot látott feléledni az Egyesült Államokban.⁵⁴⁹

Nagyon fontos momentum, hogy a követ jelentéseiből kiderül, hogy az USA Mexikón keresztül, jóformán Mexikó közvetítésével próbálta propagálni a pánamerikanizmus eszméjét a többi latin-amerikai ország felé. Az Egyesült Államok és Mexikó kapcsán a követjelentésekben megjelent a Havannában tartandó pánamerikai konferencia témája. A mexikói delegátus tagjai, Julio García, Fernando González Roa, Salvador Urbina, Aquiles Elorduy és Genaro Fernández McGrégor voltak. Jól informált körök szerint a delegátus tagjai pontos utasításokat kaptak, melyek értelmében nem léphettek fel a konferencián támadóan az USA ellen.⁵⁵⁰

---

⁵⁴⁶ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 90. 1927. április 30. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁵⁴⁷ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, Política de América, Núm. 113. 1927. május 15. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁵⁴⁸ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, América, Núm. 187. 1927. július 31. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁵⁴⁹ AMAE: H 2564/005. Legación de España en México, América, Núm. 254. 1927. október 15. (Luis Dupuy de Lome y Vidiella jelentése.)

⁵⁵⁰ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 313. 1927. december 31. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

A követ jól informáltsága tetten érhető, hiszen valóban, a VI. pánamerikai konferencián Havannában Mexikó az Északi Kolosszusra vonatkozó kritikája jelentéktelennek minősíthető. A külső szemlélő számára egyáltalán nem volt várható Mexikó visszafogottsága északi szomszédjával szemben, amennyiben figyelembe vesszük az akkor több fronton is jelen lévő USA és Mexikó közötti ellentéteket a kőolajtörvény és a nicaraguai beavatkozás témáiban.⁵⁵¹ Annak ellenére, hogy Mexikó nem tudott ezen az interamerikai fórumon az Egyesült Államok befolyása alól kicsúszni, belpolitikájára nézve hasznos volt a konferencia. A kormány attól való félelmében, hogy kedvezőtlen benyomást tesz a vallási kérdés kapcsán a konferencián résztvevő latin-amerikai diplomáciai küldöttekre a követ szerint ez idő tájt megfigyelhető volt egy bizonyos enyhülés a mexikói kormány tevékenységét illetően. A követ azonban arra is felhívta a figyelmet, hogy ez ne tévesszen meg senkit, hiszen továbbra is jellemzőek voltak az üldözések, letartóztatások. Ekkor tartóztatták le Tamaulipas püspökét, Serafín María Armorát, továbbá a Liga számos tagját, akiket az *Islas Marias* szigetszoportra deportáltak,⁵⁵² ahogy ezt már korábban említettük.

5.5 Spanyol diplomáciai reflexiók a megegyezéshez vezető útról

Az 1929. április 19-i keltezésű diplomáciai dokumentumban, melyet Estella márkinak, azaz Miguel Primo de Riverának címeztek, a vallási kérdésről és annak aktuális helyzetéről jelentettek. Személyes hangvételű dokumentum, nincs számmal iktatva és a végén nincs aláírás. A levél írója beszámolt egy beszélgetésről, melyet az ideiglenes külügyminiszterrel folytatott. A dokumentumból kiderült, hogy Calles tábornok kész volt egy évvel korábban a megegyezésre, nem sokkal Obregón meggyilkolása előtt. A katonapolitikus haláláért viszont Calles az egyházat és a katolikus fanatizmust hibáztatta. Ennek következményeként Mexikó és a Szentszék eltávolodott egymástól, mivel a Szentszék sajtóorgánuma, a *L'Osservatorio Romano* szó szerint azt írta, hogy Obregón meggyilkolásának az értelmi szerzője maga Calles volt. Másrészt a mexikói püspöki kar, amely ezidáig nem képviselt egységes álláspontot a megegyezést illetően, úgy tűnt egyöntetűen a megegyezést kívánta, habár ennek módját és feltételeit illetően eltérő

---

⁵⁵¹ Mexikó részéről az óvatosság talán annak is köszönhető, hogy 1923-ban az V. pánamerikai konferencián nem tudott részt venni, mert az USA nem ismerte el a mexikói küldötteket.

⁵⁵² AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, América, Núm. 41. 1928. február 29. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

állásponton voltak. Az ideiglenes külügyminiszter jelezte a spanyol követ felé, hogy „valakin keresztül hathatna a Szentszékre és annak tudomására hozhatná a vallási kérdéssel való foglalkozás szükségességét azért, hogy ellensúlyozza olyan katolikus elemek befolyását a Szentszékre, akik azt tanácsolják, hogy mivel a jelenlegi kormány gyenge és nem képviseli a mexikóiak valódi véleményét, ezért jobb nem megegyezni vele, hanem megvárni egy másik kormány hatalomra kerülését, amellyel könnyebb lenne elérni azt, amit az egyház szeretne.”⁵⁵³ A követ kifejtette a dokumentumban, hogy természetesen nem ártja bele magát a dolgokba. Az informátor szerint az új elnökkel (Portes Gil) kell a vallási kérdést megoldani, minél hamarabb, annak ellenére, hogy teljes mértékben Calles politikáját képviselte.⁵⁵⁴

Egyes híresztelések szerint ez alkalommal a vallási kérdés rendezésére irányuló kísérlet több sikerrel kecsegtetett, mint a korábbi próbálkozások. A spanyol diplomata úgy látta, hogy a Szentszék és a mexikói kormány egy-egy küldöttje révén fog megvalósulni a megegyezés. A hírek szerint Morelia püspöke, Leopoldo Ruiz y Flores – aki José Mora y del Río püspök halála óta a mexikói püspöki kar feje volt – is részt vesz a tárgyalásokon. Ruiz y Flores püspök kijelentései szerint „a vallási konfliktust nem olyan okból kifolyólag robbantották ki, amelyet őszinte akaratú emberek ne tudnának helyre hozni,” valamint azt is hozzátette, hogy a katolikus egyház nem privilégiumot kér, hanem elengedhetetlen szabadságot.⁵⁵⁵ A követ jelezte az Amerikai Egyesült Államok közbenjárását és egyre növekvő befolyását is a vallási kérdésben.⁵⁵⁶

Fontos történet, hogy visszatért Mexikóba néhány mexikói főpap, köztük két év száműzetés után Guizar Valencia, Veracruz püspöke. Nagy reményeket fűztek Ruiz y Flores mint apostoli delegált utazásához. A vallási kérdéssel szorosan összefüggött Jalisco, Colima és Michoacán államokban a fegyveres agitáció megszüntetése vagy

---

⁵⁵³ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, 1929. április 19. „...a hacer llegar a conocimiento de la misma la conveniencia de que se decidiera a tratar la cuestión, a fin de contrarrestar la influencia que puedan tener los elementos católicos y que aconsejan a la Curia Romana que por ser este gobierno débil y no representar la verdadera opinión de Méjico, es mejor no tratar con él sino aguardar a que venga otro con el cual sea más fácil obtener lo que a la Iglesia le conviene.”

⁵⁵⁴ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, 1929. április 19.

⁵⁵⁵ „Las declaraciones del Arzobispo Ruiz de que el conflicto religioso no fué motivado por ninguna causa que no pueda ser corregida por hombre de sincera voluntad, y que la Iglesia Católica no pide el privilegio sino la libertad indispensable.”

⁵⁵⁶ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, Política, Núm. 164. 1929. május 16. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

legalábbis csökkentése. A követ beszámolt arról, hogy a kormány nyilatkozata szerint megkezdődött az intenzívebb offenzíva a *cristero* felkelés elfojtására.⁵⁵⁷

1929 júniusában a vallási kérdés olyan periódusba lépett, amikor lehetségessé vált a konfliktus megoldása. Ruiz y Flores és a kormány is békülékeny hangvételű nyilatkozatokat tett, valamint Veracruz, Papantla és Querétaro püspökeinek levelei a mexikói nemzet egységét hangsúlyozták. Másfél év után visszatért Michoacán püspöke és találkozott Portes Gil elnökkel. Ruiz y Florest, Tabasco püspöke, Pascual Díaz kísérte 1929. június 8-án a fővárosba. Ruiz y Flores továbbá hangsúlyozta, hogy minden olyan nyilatkozat, amelyet ő személyesen nem hagyott jóvá kétes hitelűnek tekinthető.⁵⁵⁸

Június 12-én kezdődtek a tárgyalások Portes Gil elnök és a fent említett főpapok között. Habár mind a civil, mind pedig az egyházi hatóságok zárt ajtók mögött tárgyaltak, a követ úgy értékelte a helyzetet, hogy visszaállítják a szabad katolikus istentiszteletet az országban és véget ér a vallási konfliktus. A tárgyalások elhúzódtak néhány napig, végül június 22-én jelentették be, hogy a vallási konfliktus véget ért és visszaadták az egyházi hatóságoknak a templomokat vallásgyakorlás céljára. Pascual Díaz Mexikó érseke lett a következő napon. A követ reflektált Díaz spanyolbarát attitűdjére, aki nem felejtette el azokat az időket, amikor lehetetlenné vált saját hazájában élni és Spanyolországban lelt menedékre a konfliktus alatt. A spanyol király iránt őszinte tiszteletet tanúsított a mexikói érsek, aki spanyolországi tartózkodása alatt személyes audiencián beszélgetett az uralkodóval a mexikói vallási kérdésről.⁵⁵⁹

A politikusok többsége örömmel fogadta a megegyezést állam és egyház között. Azonban akadtak olyanok, akik kifejezetten ellenezték, mint például Veracruz kormányzója, Tejeda⁵⁶⁰ ezredes, aki az elnöknek táviratban fejezte ki tiltakozását a megegyezés kapcsán. A belügyminisztériumban először tagadták a hír valódiságát, azonban később kénytelenek voltak elismerni igazságtartalmát, miután Tejeda ezredes a teljes táviratot publikálta a veracruzi sajtóban. Ezen ügy kapcsán Portes Gil elnöki dekrétumot adott ki arra vonatkozóan, hogy a kormányzók az államokban nem tehetnek

---

⁵⁵⁷ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, Política, Núm. 185. 1929. május 31. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁵⁵⁸ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, Política, Núm. 188. 1929. június 10. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁵⁵⁹ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, Política, Núm. 224. 1929. június 30. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁵⁶⁰ Sixto Adalberto Tejeda Olivares (1883-1960): mexikói politikus, Veracruz kormányzója (1920-1924; 1928-1932). A nevéhez fűződő Tejeda törvény célja a Veracruz állam területén lévő papok számának csökkentése volt.

olyan lépéseket, melyek ellentmondanak vagy ferdítik a központi hatalom által hozott intézkedéseket.⁵⁶¹

Érdemes megjegyezni, hogy a követ említi, hogy az USA-ban 1929 július elsejével lépett életbe a Box-törvény, amely a bevándorlást volt hivatott szabályozni, nagymértékben érintve mexikóiakat is.⁵⁶² Feltűnő, hogy ez körülbelül egy héttel a mexikói valláskérdés rendezése után történt.

Alejandro Padilla washingtoni spanyol követ említést tett a volt chilei nagykövet Miguel Cruchaga Tocornal közbenjárásáról a Vatikánban, aki európai útja során tárgyalásokat folytatott a legbefolyásosabb vatikáni főpapokkal, akik engedélyezték Mexikóba való visszatérését abból a célból, hogy nem hivatalos barátként járjon el felmervén a körülményeket Mexikóban. Cruchaga annyira kedvezőnek találta a helyzetet, hogy Walsh atyát hívta Washingtonból, hogy a megegyezésről szóló tárgyalásokat előrébb vigye. Úgy tűnt, hogy a Mexikóban felállított chilei képviselőten keresztül kommunikáltak a Vatikánnal. A Szentszék által kinevezett hivatalos vatikáni képviselők, Ruiz y Flores és Díaz pedig örömmel befejezték a tárgyalásokat.⁵⁶³

A vallási kérdésben hozott állam és egyház közötti megegyezést követően a spanyol követ, Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí hirtelen távozott Mexikóból, a leköszönő diplomaták általában szokásos búcsúzása nélkül. A követ váratlan távozása Mexikóból sajtóviesszhangot is keltett,⁵⁶⁴ amelyről utóda, Fernando González Arnao írt jelentést. Arnao találkozott Portes Gil elnökkel és az elnök megköszönte a spanyol *ad interim* követ dicsérő szavait a vallási konfliktus rendezése kapcsán, s arról számolt be, hogy a felkelők folyamatosan adták meg magukat, július 19-ig már hatszázan tették le a fegyvert.⁵⁶⁵ Az új spanyol követ szerint a vallásgyakorlás visszaállítása lassanként normalizálta a helyzetet. A kormány szabadon engedte mindazokat, akiket a vallási kérdés kapcsán vád alá helyeztek, sőt még a felkeléssel megvádolt személyeket is. Nem hivatalos módon azt tanácsolták a felkelésben aktívan résztvevő Guadalajara püspökének, Francisco

---

⁵⁶¹ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, Política, Núm. 224. 1929. június 30. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁵⁶² AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, Política, Núm. 224. 1929. június 30. (Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí jelentése.)

⁵⁶³ AMAE: H 2565/002. Embajada de España en Washington, Política, Núm. 298. 1929. július 6. (Alejandro Padilla jelentése.)

⁵⁶⁴ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, Política, Núm. 255. 1929. július 18. (Fernando González Arnao jelentése.)

⁵⁶⁵ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, Política, Núm. 259. 1929. július 20. (Fernando González Arnao jelentése.)

Orozco y Jiméneznek, hogy maradjon távol Mexikótól egy ideig. A követ szerint a püspök Rómába utazott, hogy a pápával tárgyaljon.⁵⁶⁶

A követi vélemények szerint, közvetlenül a megegyezés után azonban a mexikói kormány és az egyház konfliktusának társadalmi megítélése nem mutatott teljes mértékben javuló tendenciát. A színházi kiadványokban megjelenő szólásszabadság, továbbá az írárok politikai felhangot megütő véres és durva utalásai arra készítették a kormányt, hogy a politikai és vallási témájú színházi darabokat betiltsák.⁵⁶⁷

Arnao arról számolt be, hogy három év szünet után a vallásgyakorlás visszaállításának köszönhetően 1929. szeptember 8-án a Santo Domingo templomban a spanyol kolónia megünnepelte a Covadongai Szűz Mária tiszteletére tartott szentmisét, ahol a spanyol diplomatákon (D. Emilio Zapico, konzul; José Maria Estrada, a követség második titkára) kívül számos külföldi diplomata is részt vett, többek között a brazil nagykövet, Franciaország, Olaszország, Japán és Kolumbia meghatalmazott miniszterei és Guatemala ügyvivője.⁵⁶⁸ A Mexikóban pozíciót betöltő nemzetközi diplomáciai elit részvétele egy katolikus vallási szertartáson nem sokkal a megegyezés után jelzésértékűnek számított. Ahogy már korábban említettük a konfliktus alatt nem volt vatikáni diplomáciai képviselő Mexikóban, legalábbis nem közvetlen. A Vatikán más országok diplomáciai képviselőin keresztül próbált hatni a mexikói kormányra. Természetesen 1929-ben már a Vatikán is könnyebben tett engedményeket: megerősítette Ruiz y Flores, Michoacán érsekének apostoli küldötként való kinevezését. Továbbá a követ egy rendkívül fontos feljegyzést írt arról, hogy a Vatikán első alkalommal nevezett ki olyan vatikáni képviselőt, aki abban az országban született, ahol funkciót töltött be.⁵⁶⁹

Az a tény, hogy Morrow közbenjárásáról a vallási konfliktusban nem olvashatunk részletes beszámolókat a spanyol követjelentésekben szintén jelzésértékkel bír, s azt jelentheti, hogy valóban Morrow amerikai nagykövet próbálta azt a látszatot fenntartani, hogy csupán magánemberként, nem hivatalos úton jár közben Mexikó belpolitikai konfliktusát érintő kérdésekben.

---

⁵⁶⁶ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, Política, Núm. 261. 1929. július 20. (Fernando González Arnao jelentése.)

⁵⁶⁷ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, Política, Núm. 261. 1929. július 20. (Fernando González Arnao jelentése.)

⁵⁶⁸ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, Política, Núm. 312. 1929. szeptember 10. (Fernando González Arnao jelentése.)

⁵⁶⁹ AMAE: H 2565/002. Legación de España en México, Política, Núm. 413. 1929. november 15. (Fernando González Arnao jelentése.)

5.6 Konklúzió

A spanyol követek jelentései meghatározóak a téma külföldi reflexióit figyelembe vevő vizsgálat szempontjából. A Mexikóban zajló eseményeket – mivel a régi spanyol gyarmatbirodalom egyik legnagyobb utódállamában zajlottak – értelemszerűen kiemelt figyelem övezte az egykori anyaországban.

A követek végig az események közvetlen közeléből, Mexikóvárosból jelentettek, ami megerősíti a forrás autentikus mivoltát. Bár több követ váltotta egymást a tárgyalt időszakban, a jelentések rendszeresek, sok konkrétumot tartalmaznak. Tekintve, hogy Spanyolországban ebben az időben konstans politikai irányítás volt Primo de Rivera vezetésével – ami egyáltalán nem volt megszokott az ország politikatörténetének tükrében, és nem is tartott sokáig –, a személyi változások ellenére is egységes szemléletmód jellemezte a követek jelentéseit.

Mindig fontos vizsgálati szempont az ilyen jellegű források elemzésénél, hogy a követek jelentései milyen eseményekre fókuszáltak. Jelen esetben három ilyen fókuszpont is volt: az Egyesült Államok és Mexikó kapcsolata; a mexikói elnökválasztás körülményei; valamint a vallási kérdés problematikája a belföldi események tükrében. Az első szempont fontossága Spanyolország számára nyilvánvalóan abban a háttérkörülményben rejlik, hogy az USA a Monroe-doktrína⁵⁷⁰ alapján irányított térségbeli gazdasági és politikai expanzióját az európai gyarmattartó országok kárára, leginkább éppen Spanyolország kárára vitte végbe. Az elnökválasztás egy ország bel- és külpolitikáját egyaránt alapjaiban határozza meg, és tekintve, hogy Mexikó Spanyolország számára kiemelt figyelemmel kísért terület volt, egy ilyen esemény körülményeit is részletesen vizsgálták. A vallási kérdés fontossága ugyanezzel magyarázható, megerősítve azzal, hogy a katolikus hit alappillér volt mindkét országban, ráadásul azonos gyökerekből ered. Ugyanakkor Mexikóban baloldali kormány tevékenykedett erős egyházellenességgel, míg Spanyolországban a konzervatív vezetés katolikus értékrenddel bírt.

Utóbbi tényező jelenik meg José Gil Delgado Olazábal követnek a jelentésében, amely beszámolt Calles elnök 1926 március 5-i, a Munkás Konvent előtt tett beszédéről. A követ részletesen idézett a beszéd végéből, és kiemelte annak szélsőségesen vallás- és konzervatív-ellenes, továbbá független sajtó-ellenes mivoltát. Kijelentette továbbá, hogy

---

⁵⁷⁰ A Monroe-doktrína latin-amerikai politikai kontextusban való alkalmazásáról lásd bővebben: Lénárt András: „Latin-Amerika a Monroe-doktrína (1823-2013) árnyékában.” in *Orpheus Noster*, VIII. évf. 2016/4. 57-69.

ez határozta meg leginkább a Calles-kormány politikai irányvonalát, amely pont azokat a pilléreket támadta, amelyek a rendet képviselték Mexikóban. Jól érzékelhető ebből a Calles-kormányval szembeni kritikus politikai szemlélet.

Az új követ Luis Dupuy de Lome y Vidiella a felkelés kitörése és a konkrét összetűzések mellett beszámolt arról, mennyire nehéz objektíven tájékozódni, mert az erős cenzúra ezt akadályozta, a túlzások és a szóbeszéddek pedig torzították a valóságot. Kiemelte egyrészt a felkelés szervezetlenségét és vezető nélkülségét, másik oldalról pedig a kormány brutális elnyomó intézkedéseit és a kivégzések gyakoriságát, ezzel morálisan szembehelyezkedve mindkét féllel. Kiemelendő, hogy 1927 májusában a követ már a felkelés végéről számolt be, ami annak hullámszó intenzitását, valamint az erős kormánypropagandát mutatta, mivel ez utóbbi igyekezett minél kevesebb információt adni a történetekről, valamint erősen propagálta ekkortájt a felkelés végét. A felkelés újbóli, augusztusi fellángolásáról beszámolva is elmarasztalóan írt a követ, annak szervezetlen banditizmust mutató jellegét emelve ki.

Utóda, Manuel de Figuerola-Ferreti y Martí tájékoztatott talán legrészletesebben, igen fontos megfigyeléseket téve. Elődjével ellentétben fontos változás, hogy külön kezelte a felkelést és a banditizmust, utóbbit nem tekintve a felkelés részének. Jól észlelte a felkelés megerősödését, a *cristerók* szervezetségében beálló változást, amely egyrészt kiemelkedő vezetők megjelenésében, másrészt reguláris jellegű erők szervezésében nyilvánult meg. Beszámolt az erős népi támogatottságról is. Kormányoldalról tájékoztatott a kormány egyre komolyabb intézkedéseiről, az agraristák egy részének átpártolásáról, valamint a kormánycsapatok félelmét és morális válságát is észlelte, akik sokszor inkább kerültek a katonai összecsapásokat. Elődjéhez hasonlóan ő is rávilágított a kormányközlemények csekély igazságtartalmára és propagandista jellegére, a sajtócenzúrára és az összecsapások eltitkolására. Beszámolt arról, hogy Gorostieta vezetésével formálódott a felkelők kohéziója, és 1928 végére végképp kicsúszott a kormány kezéből a felkelés, nem tudta elfojtani, így már amnesztia ígéretével próbálkozott. Az egyházi vezetők irányában pedig mindinkább hajlott a megegyezésre.

A követek érezhetően a mexikói egyházzal szimpatizáltak, ugyanakkor a fegyveres felkelést elítélték. A Calles-kormány politikájában is megjelent ez a szemlélet: a felkelőkkel szemben nem merült fel a tárgyalás lehetősége, folyamatosan a felkelés elfojtásának szükségességéről kommunikált a kormány. Az egyetlen közelítő szándék az amnesztia kilátásba helyezése volt, de ebben is felfedezhető egy gyengítő és megosztó szándék. Ezzel ellentétben a püspökökkel való kapcsolatfelvétel valós volt.

Másik jól felfedezhető tényező a követi jelentésekben a *cristero* felkelés szervezettségére és katonai vezetésére utaló jelentések. Kezdetben vezetők nélküli szervezetlen banditizmusról szóltak a beszámolók, majd megjelentek a hírek a vezetőkről, és a reguláris szerveződés megkezdéséről, végül Gorostieta színre lépésével már kohéziót említett a követ.

Nem kerülték el a spanyol diplomata figyelmét a nemzetközi visszhangok sem. Részletezte a Mexikó és Olaszország között kialakult feszültséget, Chile vatikáni közbenjárását, valamint az Egyesült Államok kiemelt közvetítő szerepét a vallási kérdés kapcsán. Azonban Morrow hivatalos, nagyköveti minőségében tett közbenjárásáról nem számolt be részletekbe menően. Sokkal inkább a Vatikán és hivatalos küldöttje, a mexikói püspöki kar vezetője, Ruiz y Flores befolyását figyelhetjük meg a megegyezés kapcsán a diplomáciai dokumentumokban.

6. A *cristero* háború magyar visszhangja

Egy történelmi esemény súlyát és fontosságát mi sem jelezhetné jobban, mint a szóban forgó esemény nemzetközi visszhangja. Mexikóban forradalom zajlott le, melynek gyümölcse az 1917-es haladó alkotmány volt. 1926 és 1929 között olyan, az egyház és az állam kapcsolatát a gyakorlatban is gyökeresen érintő változások történtek, melyek az 1917-es alkotmányban már megfogalmazódtak. Erről a nemzetközi sajtó rendszeresen hírt adott, ahogy Magyarország is sajtó- és követjelentésekkel reagált. A két ország közötti földrajzi távolság sem akadályozta meg a hírek terjedését és Magyarország érdeklődéssel fordult e távoli ország felé.

Ebben a fejezetben elsődleges célunk, hogy a magyarországi egyházi levéltárak anyagai mellett a Magyar Országos Levéltárban kutatott elsődleges forrásokat – melyek tartalmazzák a Magyar Távirati Iroda jelentéseit Mexikóról, illetve a Magyar Királyi Főkonzulátus jelentéseit – elemezzük és folytassuk azt a munkát, amelyet Horváth Gyula, Sente-Varga Mónika és Horváth Emőke ebben a témában megkezdett.⁵⁷¹

6.1 Az állam és az egyház közötti konfliktus kibontakozása a Magyar Távirati Iroda jelentései alapján

A Magyar Távirati Iroda folyamatosan beszámolt az állam és az egyház elmérgesedő viszonyáról Mexikóban. 1926 júliusától, vagyis a Calles-törvény⁵⁷² érvénybe lépésétől kezdve szinte napi szinten érkezett jelentés (Mexikóvárosból, Washingtonból, New Yorkból, Rómából, Londonból és más nagyvárosokból). Kezdetben a jelentések többnyire az egyház és az állam kapcsolatára, a gazdasági bojkottra, a püspöki kar nyilatkozataira fókuszáltak, tehát elsősorban passzív ellenállásról adtak számot.

---

⁵⁷¹ Horváth Gyula: „La revolución mexicana y la guerra cristera.” in Anderle Ádám (szerk.): *Iglesia, religión y sociedad en la historia latinoamericana (1492-1945)*. Tomo IV, Szeged, JATE Kiadó, 1989. 77-86.; Horváth Gyula: „Az intolerancia sajátos megnyilvánulása Mexikóban: a két *cristero* felkelés.” in Kollár Z., Simor A. (szerk.): *Azonosság és másság: Tanulmányok Latin-Amerikáról*. Budapest, Kollár Z. 1992. 46-49. Horváth Gyula: „El cristero y la consolidación del populismo en México.” in Gyula Horváth – Sára H. Szabó (szerk.): *Capítulos de la Historia de México. (De Maximiliano al populismo)*. Kaposvár, Editorial David, 2005.; Sente-Varga Mónika: „El reflejo de la primera guerra cristera de México en Hungría.” in Anderle Ádám (szerk.): *Acta Hispánica*, Tomus VII, Szeged, 2002. 119-135.; Horváth Emőke: „La guerra cristera mexicana y la iglesia católica húngara.” in *Orpheus Noster*, 8.évf. 2016/4. 9-19.

⁵⁷² A Calles-törvény értelmében a kormány a gyakorlatban is alkalmazta az 1917-es alkotmány antiklerikális cikkeleit.

Az MTI jelentéseiben erőteljesen kidomborította az USA és Mexikó kapcsolatát, amely az Amerikai Egyesült Államok részéről az MTI interpretációjában kezdetben még Mexikó-barát volt. Ám a kőolajforrások kérdése miatt egyre távolodó, majd kifejezetten ellenséges viszonyra alakult a két ország kapcsolata az MTI jelentései szerint. A jelentéseket olvasva az a benyomása támad az embernek, mintha nem is a *cristero* háború időszakáról lenne szó, hanem csupán a két ország kapcsolatrendszerének egy szakaszáról tudnánk meg többet. Ez annak is betudható, hogy a jelentések az MTI-hez elsősorban New Yorkból és Washingtonból futottak be.

Már 1926. július 24-én olyan híradások láttak napvilágot, miszerint Calles megtiltotta a felekezeti oktatást és emellett több egyházellenes rendeletet bocsátott ki. A mexikói érseket és az egyik püspököt letartóztatták olyan vádakkal, melyek szerint a mexikói katolikusokat arra ösztönözték, hogy gazdasági nyomást gyakoroljanak a kormányra az augusztus 1-én hatályba lépett egyházi törvények megváltoztatására.⁵⁷³ A mexikói kormány nyilatkozatai szerint a mexikói forradalmi veszélyről szóló hírek alaptalannak minősíthetők: „eltekinthetve a politikai reakcionáriusoknak a katholicizmus álarca alatt előidézett incidenseitől, a helyzet normális.”⁵⁷⁴

Plutarco Elías Calles kormánya az egyház és az állam közötti konfliktusban a munkás szakszervezetek és az agrárszektor támogatását élvezhette, amire az előző fejezetben is utaltam. „A munkások egyesülete azt ajánlja tagjainak, hogy Calles elnököt támogassák egyházellenes programjának keresztülvitelében és a bojkottmozgalmat küzdjék le.”⁵⁷⁵ – szólt a hír. A mexikói kormány igyekezett megerősíteni társadalmi bázisát és minél inkább maga mellé állítani főleg a munkás szakszervezetet és a mezőgazdasági dolgozókat. 1926. július 30-án arról írtak, hogy „Calles elnök a szakszervezeti vezetők küldöttségéhez intézett beszédében kijelentette, hogy a kormányt teljesen leköti a fontos nemzeti feladatok megoldása, mint amilyenek a költségvetés összeállítása, a nyilvános oktatás kiszélesítése, s az ország ipari és mezőgazdasági erejének kifejlesztése.”⁵⁷⁶ Mexikó elnöke éles hangon bírálta a katolikus klérust kiemelve, hogy „a katolikus papság a maga gyűlöletében merényletet követett el a kormány ellen, amennyiben a reakciós sajtóban közzé tette, hogy nem ismeri el a köztársaság új alkotmányát, s a híveknek megparancsolta, hogy ne engedelmeskedjenek az alkotmánynak,

---

⁵⁷³ MTI hírarchívum 1920-1945, London, 1926. július 24.

Elérhető: <http://archiv1920-1944.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx?Pmd=1> Letöltés dátuma: 2015. július 20.

⁵⁷⁴ MTI New York, 1926. július 26.

⁵⁷⁵ MTI Mexikó, 1926. július 29.

⁵⁷⁶ MTI Mexikó, 1926. július 30.

hanem szálljanak síkra ellene. A papság kijelentette, hogy az alkotmány vallási tételei Mexikóra szégyenletesek és gyalázatosak, hogy tehát nem kell tiszteletben tartani.”⁵⁷⁷

Nem csak Calles látta úgy, hogy a mexikói egyházi vezetőket illeti a felelősség az egyház és az állam közti feszültség kibontakozásában. Álvaro Obregón, volt mexikói elnök – Calles elődje – egy általa aláírt kiáltványban kijelentette, hogy „teljesen egyetért a Calles elnök által követett politikával. A bonyodalmat az egyházi méltóságok provokálták és a viszály önmagától elsimul, ha ezek az egyházi méltóságok hajlandók lesznek a törvényeknek engedelmeskedni.”⁵⁷⁸

Mexikóvárosból érkezett lapjelentések szerint a Calles-törvény életbelépésével komoly összeütközésekre került sor: „A város öt különböző helyén volt csendháborítás. A halottak számát hatra, a súlyosan sebesültekét harmincnyolcra becsülik. Több száz embert letartóztattak.... Az asszonyok mindenütt kimagasló szerepet vittek a csatározásokban. A jómódú családoknak mintegy negyven fiatal nő tagját letartóztatták. Azzal vádolják őket, hogy propagandát üztek a kormány politikája ellen.”⁵⁷⁹ A Reuter-iroda Mexikóvárosból érkező jelentése szerint a népnek az új egyháztörvényekkel szemben tanúsított ellenállása nem okoz szembe tűnő zavart Mexikóvárosban.⁵⁸⁰ A valóságban azonban nem csupán pár száz ember zavargásáról beszélhetünk. Egyes becslések szerint a felkelő *cristerók* száma 1929-re elérte az ötvenezret.⁵⁸¹ Már 1926-ban is számos elszórt felkelő csapatról tudunk. Ebből is látszik, hogy éles a kontraszt a lapok híradásai, illetve a rendelkezésünkre álló alap kutatások adatai között.

A *cristero* felkelés jelentőségét mutatja élénk nemzetközi visszhangja a korabeli világsajtóban. A mexikói események híre felrázta a világ katolikus közvéleményét. Az *Associated Press* közölte a mexikói püspöki kar nyilatkozatát, mely a következőket mondta:

A latin Amerika különböző diplomatái és a különböző magas kormánykörök felajánlották jóakaratú közvetítésüket. A pillanatnyi egyházi viszály szükségtelen harc. A viszály minden további nélkül abban a pillanatban megszűnik, mihelyt a kormány a népnek vallási kérdésekben és más az alkotmányban biztosított jogok tekintetében szabadságot ad. Gazdasági szempontból a harc káros, mert valószínű, hogy a katolikus oldalról tervezett bojkott

⁵⁷⁷ MTI Mexikó, 1926. július 30.

⁵⁷⁸ MTI New York, 1926. augusztus 3.

⁵⁷⁹ MTI London 1926. augusztus 2.

⁵⁸⁰ MTI London 1926. augusztus 2.

⁵⁸¹ Jean Meyer: *The Cristero Rebellion: Mexican People Between Church and State. 1926-1929*. Cambridge, Cambridge University Press, 1976. 76.

eredménnyel fog járni. A nyilatkozat követeli továbbá, hogy a fegyverszünet tartama alatt szüntessék be a vallási kérdések terén hozott kormányrendeletek keresztülvitelét és „a keresztényellenes üldözést.”⁵⁸²

Az MTI jelentéseiből az is kitűnik, hogy az egyház a kormányt okolta az egyház és az állam közti feszültségekért, illetve nem mulasztotta el kijelenteni, hogy az egyházat nem lehet hibáztatni a kialakult helyzetért. „A katolikus püspöki kar az amerikai néphez nyilatkozatot tesz közzé, amelyben tagadja, hogy a mexikói helyzetért bármily felelősség terheli a katolikus köröket.”⁵⁸³ – írták augusztusban. A Vatikán is nyilatkozott a mexikói ügy kapcsán. „Az *Osservatore Romano* közli a pápai államtitkárság közleményét, amely óvatosságot ajánl a mexikói püspöki kar és Calles elnök közti tárgyalásokról szóló hírekkel szemben. A mexikói püspöki karnak semmilyenféle közleménye sem jutott a szentszékhez, másrésről viszont a Vatikán semmiféle újabb rendelkezéseket nem tett.”⁵⁸⁴ A Szentszék próbálta azt a látszatot kelteni, hogy nélküle nincs tárgyalás, illetve nem vállalta a felelősséget a mexikói egyházi vezetők nyilatkozataiért, tetteiért.

Az MTI csak 1927 januárjában tett először jelentést fegyveres felkelésről Coahuila államban és ekkor jött a jelentés arról, hogy „a mezőgazdák úgy határoztak, hogy támogatják a Calles-kormányt. A mezőgazdák pártvezetősége utasította valamennyi vidéki szervezetét, hogy támogassa a szövetséges csapatokat a felkelők üldözésében.”⁵⁸⁵ Itt az MTI már felkelésről beszél, arról tudósít, hogy a szövetséges csapatoknak támogatásra volt szüksége így egyértelműsíthető, hogy nem kisebb lázongásokról volt szó.

1927-re már egyértelmű szembenállás rajzolódik ki az Egyesült Államok és Mexikó közötti viszonyban. Érdekes megfigyelni, hogy amint 1927 januárjától kezd az USA-Mexikó kapcsolat kiéleződni a kőolajforrások tárgyában, úgy kapjuk egyre gyakrabban a híreket fegyveres felkelésekről is. Korábban nem hallani ezekről az üldözésekről, felkelésekről az MTI jelentéseiben. Amint a két ország kapcsolata feszültté vált, szállingóztak a hírek a fegyveres konfliktusról, igaz messze nem olyan dimenziókat sugallva, mint a katolikus lapok.

Az Egyesült Államok a mexikói vallásüldözés és egyházi konfliktus kapcsán hivatalosan végig megfigyelő álláspontot vett fel, erre utaltak Coolidge amerikai elnök szavai is: „az Észak-amerikai Egyesült Államokat a mexikói konfliktus csak saját

---

⁵⁸² MTI Mexikó, 1926. augusztus 2.

⁵⁸³ MTI New York, 1926. augusztus 11.

⁵⁸⁴ MTI Róma, 1926. augusztus 24.

⁵⁸⁵ MTI Mexikó, 1927. január 12.

polgáraik védelme szempontjából érdekli. A mexikói kormánynak, vagy bármely más kormánynak az illető ország polgáraival szemben elfoglalt álláspontja az ország belső ügye.”⁵⁸⁶ Ezt a semlegességet azonban 1929-re aktív részvétel váltotta fel a mexikói vallásüldözés rendezésének kérdésében.

6.2 Diplomáciai tükör: magyar követ- és sajtójelentések a mexikói helyzetről

A magyar-mexikói diplomáciai kapcsolatok rendezésére 1926-ban, épp a *cristero* felkelés kibontakozásának évében került sor. Azonban Szente-Varga Mónika kutatásai alapján elmondható, hogy a kapcsolatok rendezése nem jelentette magyar képviselet megnyitását Mexikóban, és mexikói követséget sem létesítettek Magyarországon. Mexikó magyarországi képviselője, Mexikó római követe lett, José Manuel Puig Casauranc, Magyarországot pedig a washingtoni követ képviselte Mexikóban.⁵⁸⁷ A magyar-mexikói diplomáciai és konzuli kapcsolatok az évtized során nem fejlődtek jelentősen. A *cristero* felkelés negatív sajtóvisszhangja kétségkívül hatással volt a magyar-mexikói kétoldalú viszonyra.⁵⁸⁸

A *cristero* felkelés magyarországi visszhangjának vizsgálata azért is kiemelkedő fontosságú, mivel az 1920-as évek végén a mexikói kormány megbízott követén keresztül felvette a kapcsolatot Magyarországgal és gazdasági közeledési szándékának adott hangot. A következő bekezdésekben a követ szemszögéből kapunk képet Mexikóról és a mexikói-magyar kapcsolatokról.

Carlos Puig Casauranc⁵⁸⁹ Mexikó római és budapesti követe 1927-ben nyilatkozott a *Pesti Naplónak*.⁵⁹⁰ Az interjú bevezető része nem kapcsolódik szervesen témámhoz, viszont érdemes röviden idézni, mivel bemutatja Magyarország és Mexikó gazdasági kapcsolatának alapjait, valamint a Calles-kormány reményeit e kapcsolatok megerősítését

---

⁵⁸⁶ MTI New York, 1926. augusztus 7.

⁵⁸⁷ Szente-Varga Mónika: *A gólya és a kolibri. Magyarország és Mexikó kapcsolatai a XIX. századtól napjainkig*. Budapest, Áron Kiadó, 2012. 50-53.

⁵⁸⁸ Szente-Varga: id. mű: 57.

⁵⁸⁹ A *Pesti Napló*-ban Carlos Puig Casauranc neves szerepel mint Mexikó római és budapesti követe, azonban ekkor José Manuel Puig Casauranc volt Mexikó római követe. Carlos Puig Casauranc, José Manuel Puig Casauranc testvére volt.

⁵⁹⁰ MOL: K 106, 72. csomó, 1925-1937-33/2. „Dr Carlos Puig Casauranc Mexikó római és budapesti követe nyilatkozik a vallási küzdelmekről, a bolsevizmusról és a Népszövetségről.” in *Pesti Napló*, 1927. június 28. Az alábbiakban ezt a cikket ismertetném, az idézetek innen valók.

illetően. Mexikó köztársaságának első budapesti követe az interjúban beszélt „az eddigi mexikói-magyar kapcsolatokról, a magyar kivándorlókról⁵⁹¹ és a Mexikóba irányuló magyar kivitelről, amely főleg gyógy- és vegyszerek, borok, porcelán, gazdasági gépek és villany lámpák exportálását ölelte fel.” Puig Casauranc feladatának tekintette, hogy a mexikói-magyar kereskedelmi kapcsolatokat erősítse és Mexikót és Magyarországot a közvetítő országok kikapcsolásával egymással közvetlen gazdasági viszonyba hozza. A követ elmondása szerint „Mexikó elsősorban petróleumot, nyers textilanyagot, fémeket és ezüstöt exportálhat Magyarországra” és kiemelten hangsúlyozta, hogy „a magyar gazdasági gépgyártás erőteljes riválisa lehet Mexikóban az Egyesült Államok iparának.”

Ezt követően tér át a követ az aktuális mexikói helyzet elemzésére, s a következő szavakkal jellemezte országát és annak kormányát: „Mexikói kormány Porfirio Díaz uralma óta nem volt olyan erős, mint a mai kormány. Mexikóban béke van. Ezt a békét egyes kisebb elégedetlenkedő csoportok sem tudják megbontani. A forrongás nem is ezrek, hanem százak lázongása volt, különösen Jarisco és Somorca (Jalisco és Sonora – B.K.) tartományban. A kormány ezt a forrongást leverte és ura a helyzetnek.” A mexikói kormány megítélése szerint a felkelések nem voltak számottevőek és teljesen más megvilágításban interpretálta az eseményeket, mint a korabeli elsősorban katolikus lapok híradásai.

A követ szerint „vallásos mozgalomról vagy vallásüldözésről nem is volt szó. A klerikalizmust nem lehet összetéveszteni a vallással. Az egész kavargás gazdasági problémák körül keletkezett. Az 1857-ben elfogadott mexikói alkotmány nem ismeri el a vallásfelekezeti és egyházakat jogi személyeknek és kimondja, hogy ezek ingatlanvagyonnal nem rendelkezhetnek. Múlt évben került volna sor a kétszeresen megerősített alkotmány végrehajtására, azonban egyes javarészt Mexikótól lelkükben idegen főpapok és papok elégedetlenséget szítottak.” A felkelésekért egyértelműen a mexikói katolikus főpapokat, püspököket tette felelőssé. Hangsúlyozta, hogy ez az elégedetlenség nem ölthetett nagyobb méretet, mert Mexikó nyugalomra és békére vágyik. Optimistán tekintett a jövőre és egészen biztos volt benne, hogy ezek a problémák rövid időn belül megoldódnak.

A követ kitarzott azon meggyőződése mellett miszerint „a mexikói kormány sem vallásellenes, sem katolikusellenes. Mihelyt a leltárakat felvettük, kinyitottuk a templomok kapuit. Igaz, hogy a papok nem teljesítik hivatásukat még, de ez nem a mi hibánk és nem is

---

⁵⁹¹ A magyar kivándorlásról Mexikóba lásd bővebben: Szente-Varga Mónika: *Migración húngara a México entre 1901 y 1950*. México, Benemérita Universidad Autónoma de Puebla/Universidad de Szeged, 2007.

az egyoldalúan informált Vatikáné, melynek édes kevés köze van ahhoz, ami Mexikóban történik.” Vagyis a Vatikánt nem hibáztatta a helyzet kialakulásáért, a követ szavaiból az tűnik ki, hogy az általa képviselt kormány nem magát a vallást vagy a katolikus egyházat támadja, illetve a vallási kérdést a Szentszéktől független mexikói belügyként kezeli. Puig Casauranc óvatosan nyilatkozott Rómával, illetve a Vatikánnal kapcsolatban, hiszen Olaszországba akkreditált mexikói követ is volt. Nem felejtette el megemlíteni, hogy Mexikó és Olaszország viszonyát szívélyesnek és barátinak értékelte.

Arra a kérdésre, hogy mi Calles elnök kormányzatának tulajdonképpeni iránya, a követ a következő választ adta: „A mexikói kormány a nemzeti szellem újraébredését jelenti... Nacionalisták vagyunk és tiltakozunk, s a legerélyesebben visszautasítjuk a bolsevizmus vádját.” Majd így folytatta: „Én magam is nacionalistának és katolikusnak vallom magam.”⁵⁹² Ezzel a kijelentéssel összekötötte és a mexikói nemzettudat részévé is tette a vallási identitást.

A *Pesti Napló* beszámolt arról is, hogy a mexikói követ a kormányzót (Horthy Miklóst – B.K.) is meglátogatta és Bethlen István miniszterelnökkel is találkozott magyarországi tartózkodása során.⁵⁹³ Ezek a találkozók is – akárcsak a Vatikánnal kapcsolatos rendkívül óvatos nyilatkozat – jól mutatták a Calles-kormány konszolidációra törekvő szándékát, valamint támogatók keresését a kialakult ellenséges nemzetközi légkörben, megelőzve egy esetleges külpolitikai elszigetelődést. Ez a szándék viszont ellentétben állt a fenti interjúban elhangzottakkal, mivel a követ igyekezett jelentéktelennek, a sajtó által eltúlozottnak interpretálni a mexikói belpolitikai problémákat.

A fent említett újság eme cikkére válaszul közöltek a *Nemzeti Újság* hasábjain egy olvasói levelet, mely erélyesen és felháborodott hangnemben reflektált a *Pesti Napló*-ban megjelent, mexikói követtel készült interjúra. Elsősorban a mexikói vallási helyzetről szóló állításokat, az országban kialakult vallás- és egyházüldözés tagadását sérelmezte a levélíró.⁵⁹⁴ E két szöges ellentétben álló nézőpont igen jellemző volt a korabeli sajtóra. Az egyik oldalon a konfliktus majdhogynem teljes tagadásával, másik részről annak túldimenzionálásával találkozhatunk.

A *Pesti Napló*-ban megjelent híradások nem csak a *Nemzeti Újság* olvasóit háborították fel és készítették arra, hogy tollat ragadjanak, hanem prominens magyar egyházi személyeket is. 1927. június 28-án jelent meg az ominózus interjú a mexikói

---

⁵⁹² Uo.

⁵⁹³ Uo.

⁵⁹⁴ MOL: K 106, 72. csomó, 1925-1937-33/2.

követtel, ugyanezen a napon kelt levélben Zichy Gyula, kalocsai érsek Gróf Apponyi Albertnek a következő sorokat írta:

Nagy megdöbbenéssel olvastam a Nemzeti Újság mai számában, hogy egy mexikói megbízott kormányának felhatalmazásából Budapesten legközelebb meghívott vendégek előtt előadást fog tartani Mexikónak Magyarországgal kívánatos kapcsolatai tárgyában. A meghívókat állítólag a Magyar Külügyi Társaság is aláírta. A magyar nép és főleg a magyar katolikusok irtózáttal fordulnak el az Orosz Szovjettől, mely őrzönggő dühében az ártatlanok százezreit és millióit juttatta már a legválogatottabb kínzásokkal nemcsak a börtönbe, hanem a halálba is. Hasonló természetszerű iszonyattal hallja és olvassa azokat az embertelen kegyetlenségeket, melyeket Mexikó ugynevezett kormánya a katolikusokkal szemben nap-nap után elkövet. Ilyen körülmények között érthetetlen és megdöbbentő, hogy egy mexikói kormány megbízott bárminemű előadásának megtartásához a Magyar Külügyi Társaság nyújt segédkezet.⁵⁹⁵

Az érsek levelét azzal folytatta, hogy amennyiben a Magyar Külügyi Társaság nem áll el ettől a szándékától, az érsek kénytelen megszüntetni a társasággal a kapcsolatot.

Gróf Apponyi Albert az érseknek címzett levelében elhatárolódott az ügýtől, s hangsúlyozta, hogy neki ebben semmi része nem volt. A levélhez még csatolta Eöttevényi Olivérnek, a Magyar Külügyi Társaság igazgatójának jelentését, melyből kiderül, hogy „a társaság szerepe nagyon alárendelt volt” továbbá kiemelte, hogy a társaság vezetői az egészet „tisztán közgazdasági szempontból fogták föl, valamint abból, hogy hivatalosan diplomáciai viszonyt tartunk fenn Mexikóval.”⁵⁹⁶ Apponyi nem mulasztotta el védelmébe venni kollégáit és szerinte egyiküknek sem jutott eszébe a mexikói vallásüldözés problematikája.

A mexikói helyzetre a különböző magyar politikai körök is érzékenyen reagáltak. Nemcsak a katolikusok emelték fel szavukat, hanem akadt, aki kiállt a mexikói kormány

⁵⁹⁵ Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár KFL.I.1.a. Egyházkormányzati iratok 409. KD. Püspökkarral kapcsolatos levelek 1919-1929. 51-59. (A kalocsai érsek kézzel írott levele Gróf Apponyi Albertnek. 1927. június 28.)

⁵⁹⁶ Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár KFL.I.1.a. Egyházkormányzati iratok 409. KD. Püspökkarral kapcsolatos levelek 1919-1929. 51-59. (Gróf Apponyi Albert kézzel írott levele a kalocsai érsekhez. 1927. július 8.)

mellett. A budapesti mexikói tiszteletbeli konzul, Sömjén Géza⁵⁹⁷ a mexikói kormányt védve már 1926. július 29-én felkereste a külügyminisztérium sajtófőnökét olyan ügyben, hogy „a külügyminisztérium lépjen közbe egyes itteni lapoknál aziránt, hogy a mexikói vallásüldözést inauguráló törvények hírlapi szellőztetésénél itteni lapok ne tanúsítsanak tovább is agresszív magatartást, továbbá, hogy az eddig folyamatban lévő sajtócampagne megállíttassék és a támadások, melyek a mexikói kormányt érik, rektifikáltassanak.”⁵⁹⁸ Sömjén a sajtóban is hangot adott véleményének. Az *Est* című napilapnak úgy nyilatkozott, hogy a Calles elnök elleni támadások és az egyházüldözésről szóló hírek „kivétel nélkül az Egyesült Államokból származnak,” és valójában „Mexikóban szó sincs vallásüldözésről.”⁵⁹⁹

6.3 Katolikus sajtó

A fenti sajtó- és követjelentésekhez képest a katolikus lapok hasábjain egy másik Mexikó képe elevenedik meg a szemünk előtt: hősieken küzdő katolikus papok és mártírok vére által áztatott Mexikót képzelünk el. A *Katholikus Szemlében* két cikk jelent meg a mexikói események kapcsán: Hanauer Á. István: *Az egyház kultúrmunkája Mexikóban* és Reisz Elemér S. J.: *Mi is folyik Mexikóban* című írása.

Hanauer Á. István sorra vette a katolikus egyház ténykedését Mexikóban egészen a hódításoktól, és arra a kérdésre válaszolt, hogy mit tett az egyház Mexikó kultúrájáért. A hódításoktól kezdve az első ferences szerzetesek már az indiánok oktatására helyezték a hangsúlyt. Az író Mexikó hanyatlását a XIX. századi eseményekben látta. Az 1857-es alkotmányt „antiklerikális és antikulturális” jelzőkkel illette.⁶⁰⁰

Reisz Elemér munkájában vázlatosan rajzolta meg a mexikói egyházüldözés képét, melyben központi figuraként, „Isten ostoraként” említette Callest, és őt tette felelőssé

---

⁵⁹⁷ Dr. Sömjén Géza (1871-1929): ügyvéd, 1912 és 1929 között mexikói tiszteletbeli konzul volt. A magyar-mexikói konzuli kapcsolatokról lásd bővebben: Sente-Varga Mónika: *A gólya és a kolibri. Magyarország és Mexikó kapcsolatai a XIX. századtól napjainkig*. Budapest, Áron Kiadó, 2012.

⁵⁹⁸ MOL: K 63, 162. csomó, 1929-19/3, 27/Pol. 1926. Tárgy: A budapesti mexikói tiszteletbeli konzul közbelépése a mexikói vallásellenes törvényekről szóló itteni hírlapi cikkek dolgában. Budapest, 1926. július 29.

⁵⁹⁹ „Mexikóban nincs vallásüldözés, csak az egyház és az állam szétválasztását hajtják végre.” in *Az Est*, 1926. július 30.

⁶⁰⁰ Hanauer Á. István: „Az egyház kultúrmunkája Mexikóban.” in *Katholikus Szemle*, Budapest, 1927. december, 41. kötet, X. füzet. 580.

„Mexikó virágzó katholicizmusának” romba döntéséért.⁶⁰¹ Calles támaszaként belföldön a hadsereget és a CROM szervezetét említette, míg külföldi támaszaként az Egyesült Államokat nevezte meg. Lábjegyzetben ugyan, de a Calles kultúrpolitikáját támogató európai szabadkőműves-páholyokról is említést tett.⁶⁰² Ismertette az 1917-es alkotmány legfontosabb egyházellenes törvényeit. Felsorolta továbbá azokat a katolikus szervezeteket,⁶⁰³ amelyeket feloszlattak, illetve amelyek az LNDLR nevű szervezetbe (*Liga Nacional de Defensa de la Libertad Religiosa* – a Vallásszabadság Védelmének Országos Ligájába) tömörültek.

A papokat és püspököket hősies ellenállókként aposztrofálta, s felsorolta „a dicső mexikói klérust” ért támadásokat. A szerző fontosnak tartotta megjegyezni, hogy a papok „püspökeikkel a legszorosabb egyetértésben állanak, a legpontosabban azok intézkedéseihez szabják magukat az üldözés kritikus fázisaiban.”⁶⁰⁴ A hívek egyre gyakrabban szálltak szembe a fegyveres erőszakkal és ezek az összetűzések arra ösztönözték a püspököket, hogy a hívők tartózkodjanak az erőszakos eszközöktől mindaddig míg „az önvédelem békésebb eszközeivel is célt érnek.”⁶⁰⁵

A vizsgált magyar katolikus és jobboldali lapok (*A Szív, Egyházi Lapok, Nemzeti Újság, Új Nemzedék*) nagy rendszerességgel publikáltak híreket Mexikóról a konfliktus idején. A mexikói vallásüldözés elleni tiltakozásokról, vértanukról, a hősiesen helytálló mexikói papokról folyamatosan érkeztek a hírek. A Mexikóban kialakult egyházi konfliktus kialakulásáért egyértelműen Callest tették felelőssé.⁶⁰⁶ Ugyanakkor „a magyar liberális sajtót” is támadták és elmarasztalták, amiért nem tudósított a valóságnak megfelelően, illetve elhallgatott bizonyos részleteket a konfliktussal kapcsolatban.⁶⁰⁷ Ebből is látszik, hogy egy külpolitikai eseményt felhasználtak a liberális sajtó kritizálására, amely jól mutatja a korabeli magyar sajtóban meglévő erős nézetellentéteket.

---

⁶⁰¹ Reisz Elemér S.J.: „Mi is folyik Mexikóban.” in *Katholikus Szemle*, Budapest, 1928. szeptember, 42. kötet, VII. füzet. 399.

⁶⁰² Reisz: id. mű: 400.

⁶⁰³ *Damas Católicas* (Katolikus Hölgyek), *Confederación Nacional del Trabajo* (Országos Munkásszövetség), ACJM: *Asociación Católica de la Juventud Mexicana* (a Mexikói Ifjúság Katolikus Szövetsége), *Orden de los Caballeros de Colón* (Kolumbus-lovagok Rendje).

⁶⁰⁴ Reisz: id. mű: 407.

⁶⁰⁵ Uo.

⁶⁰⁶ „Köszönjük Calles Úr!” in *A Szív*, 1927. január 8.; „Callesék hazugsága.” in *A Szív*, 1928. május 19.

⁶⁰⁷ „Mexikó és a magyar sajtó.” in *A Szív*, 1927. július 9.; „A magyar liberális sajtó hazugságai Mexikóról.” in *A Szív*, 1927. október 22.

6.4 A mexikói helyzet fogadtatása a magyarországi felső-egyházi és felsőházi körökben

A magyar katolikus egyház érzékenysége a mexikói eseményeket illetően a korábbi politikai változásoknak köszönhető. Az erős magyar reakció a magyar papság személyes tapasztalatából is ered.⁶⁰⁸ A magyar egyházi vezetők megdöbbenéssel fogadták a mexikói vallásüldözésről szóló híreket. A magyar püspöki kar is küldött levelet a mexikói püspökökhöz az egyházat ért támadások és üldözés kapcsán. Az irat ugyan iktatva van az Esztergomi Prímási Levéltárban, azonban nem fellelhető.⁶⁰⁹

Az Esztergomi Prímási levéltárban két fontosabb dokumentum is megtalálható a téma vonatkozásában. A texasi megjelenésű *El Diario de El Paso* napilapban 1927. június 29-én megjelent egy felhívás, amely a mexikói katolikusok részére szervezett gyűjtést. A cikkből kiderült, hogy 1927 júniusáig 2.181,87 dollárt gyűjtöttek a száműzetésbe kényszerült mexikói papok és a Mexikóból elmenekült katolikusok számára az Egyesült Államokban.⁶¹⁰

A mexikói helyzet további részletei iránt élénk érdeklődés mutatkozott a magyarországi egyházi körökben, ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény is, hogy az esztergomi érsek jelentést kapott az *Unión Internacional de Todos los Amigos de la Liga Nacional Defensora de la Libertad Religiosa de México*⁶¹¹ (V.I.T.A. México) szervezetétől. J. Antonio Lopez Ortega, a V.I.T.A-México általános titkára olaszul írott levélben jelent a mexikói helyzetről Serédi Jusztinián hercegprímásnak.⁶¹²

Serédi Jusztinián hercegprímás szerepe kiemelendő a mexikói konfliktusra adott magyarországi reakció vizsgálatakor. Jó barátságban volt XI. Pius pápával és Pietro Gasparri vatikáni államtitkárral.⁶¹³ Serédi Jusztinián⁶¹⁴ több ízben is hangot adott tiltakozásának a mexikói katolikusok üldözése kapcsán. Felemelte tiltakozó szavát a magyar katolikusok nevében és kérte, hogy „a külügyi bizottság és a felsőház és a kormány is kifejezze. Kívánja ezt az ügy igazsága és az a körülmény, hogy mint elnyomott nemzet

⁶⁰⁸ Horváth Emőke: „La guerra cristera mexicana y la iglesia católica húngara.” in *Orpheus Noster*, 8.évf. 2016/4. 19.

⁶⁰⁹ Esztergomi Prímási Levéltár: 2933/1926 Mexikói püspökökhöz levél. (Az irat nincs a helyén.)

⁶¹⁰ Esztergomi Prímási Levéltár: 1834/1927. VII.18. Mexikói Katolikusok részére gyűjtés. (Arról nincs adat, hogy gyűjtöttek-e Magyarországon is. Latinul írott levél mellékelve az újságcikkhez.)

⁶¹¹ Vallási Szabadság Nemzeti Védelmi Ligájának Nemzetközi Baráti Uniója)

⁶¹² Esztergomi Prímási Levéltár: 3391/1930 Mexikói állapotokról jelentés.

⁶¹³ Serédi Jusztinián pályafutásáról lásd bővebben: Horváth Emőke: „La guerra cristera mexicana y la iglesia católica húngara.” in *Orpheus Noster*, 8.évf. 2016/4. 18-19.

⁶¹⁴ Serédi Jusztinián (1884-1945): született Szapucsek György néven, bencés szerzetes, egyházjogász, érsek, bíboros, hercegprímás, a magyar katolikus egyház vezetője 1927 és 1945 között.

természetesen jobban megértjük az üldözöttek helyzetét legalább humanisztikus szempontból.”⁶¹⁵

A felsőház külügyi bizottsága 1929. január 16-án ülést tartott, melynek témái között szerepelt a mexikói vallásüldözés is. Ekkorra már szinte egész Magyarországon elterjedt a mexikói vallásüldözés híre és a következő vármegyék és városok fejezték ki tiltakozásukat:

Abaúj-Torna, Baranya, Bács-Bodrog, Békés, Bihar, Fejér, Győr-Moson-Pozsony, Heves, Komárom-Esztergom, Nógrád-Hont, Sopron, Szatmár-Ugocsa-Bereg, Tolna, Veszprém, Zala és Zemplén vármegyék valamint Győr, Sopron, Szeged és Székesfehérvár városok törvényhatósági bizottságai közgyűlésük határozatából feliratot intéztek a Felsőházhoz aziránt, hogy emelje fel tiltakozó szavát a példátlanul kegyetlen mexikói vallásüldözés ellen és hasson oda, hogy a kérdést a kormány vigye a Népszövetség elé.⁶¹⁶

A Felsőház 1929. február 14-én, 54. ülésén tárgyalta ezeket a feliratokat. A Felsőházban Huszár Károly szólalt fel és reagált, miután felolvasták a külügyi bizottság 329. Fh. sz. jelentését, amely a mexikói vallásüldözésről szólt.⁶¹⁷ Huszár Károly felszólalásában felsorolta a mexikói keresztények megpróbáltatásait, papok száműzetését, 960 egyéni vértanút említett. Fájdalommal vegyes tiszteletteljes elragadtatással beszélt a modern vértanukról. Kifejtette továbbá, hogy kötelességének érezte, hogy „nemcsak mint katolikus ember, de mint e törvényhozás egyik tagja is” felemelje szavát a keresztényüldözés ellen. Ugyanakkor beszédében örömét fejezte ki az olasz állam és a Vatikán közötti lateráni békekötés kapcsán. Az országgyűlés felsőháza a fent említett feliratokat elküldte a külügyminiszternek és egyben felkérte, hogy „alkalmas időben és módon adjon kifejezést a Felsőház tiltakozásának a mexikói vallásüldözések ellen.”⁶¹⁸

A miniszter helyett Khuen-Héderváry Sándor a külügyminiszter állandó helyettese válaszolt a felíratra:

Bármennyire osztom a szóbanforgó nemes vármegyék és városok közönségének önmagát is megtisztelő felháborodását, tiltakozó felszólalásuknak a Népszövetséghez felterjesztését sem technikailag, sem politikai szempontból nem tartom lehetségesnek

⁶¹⁵ Esztergomi Prímási Levéltár: Serédi Magánlevéltár Beszédok (10).

⁶¹⁶ MOL: K 6, 4. csomó 1929.

⁶¹⁷ A külügyi bizottság 329. Fh. sz. jelentésében a mexikói vallásüldözés mellett a trianoni békeszerződés revíziójáról és a magyar kisebbségi jogok védelméről is szó volt.

⁶¹⁸ Uo.

és legalább ezidőszerint nem vagyok abban a helyzetben, hogy a szóbanforgó tiltakozásokat más nemzetközi forum elé vigyem.⁶¹⁹

Fontos itt megjegyezni, hogy Mexikó csak 1931-ben lett tagja a Népszövetségnek, így Khuen-Héderváry nem közvetítette a Felsőház tiltakozását a Népszövetség felé, azonban alkalmasnak találta a szóban forgó vármegyék, városok és a Felsőház állásfoglalásáról a Szentszéket értesíteni.⁶²⁰ Felhasználták a mexikói ügyet a magyar-vatikáni kapcsolatok erősítésére, hiszen 1920-tól van Magyarországnak újra diplomáciai kapcsolata a Vatikánnal. Az önállóságát visszanyert magyar államnak fontos volt a Szentszékkal való kapcsolat kialakítása, hiszen kitörési lehetőségként szolgált a nemzetközi elszigeteltségből.⁶²¹ Szintén fontos adalék, hogy Magyarországon ekkor pápai nuncius, azaz szentszéki követ tevékenykedett.

Khuen-Héderváry levelében felkérte a szentszéki követet, Barcza Györgyöt, hogy a bíbornok-államtitkár úrnak (Pietro Gasparri) tegyen említést arról is, hogy Khuen-Héderváry elődje milyen lépést tett a mexikói ügy érdekében a magyarországi nuncius kérésére. Ennek a diplomáciai lépésnek a nyomát volt szerencsém feltárni kutatásaim során. Walkó Lajos külügyminiszter volt az, aki Gróf Széchenyi László⁶²² washingtoni követnek a következő sorokat írta 1927. január 18-án:

Sziveskedjék mexikói diplomáciai képviselővel folytatandó alkalmi beszélgetés során oda nyilatkozni, hogy mexicói kormánynak Katholikusaival szembeni eljárása humanitárius szempontból Magyarországon is kínosan érintett. Nüntiusunk kért erre, nem különben arra, hogy indítványozása titokban tartassék és lépésünknek tisztán spontán jellege legyen. **Benyomásom, hogy Szentszék más kormányok útján is ily módon igyekszik mexicói kormányra hatni.** (kiemelés – B.K.)⁶²³

Barcza György⁶²⁴ személyesen adta át Pietro Gasparri bíbornoknak 1929. június 18-án kelt francia nyelvű levelet, melyben tolmácsolta a magyar nép mély fájdalmát és

---

⁶¹⁹ MOL: K 105, 37. csomó, 1926-32-M-a, 976/Pol. Tárgy: Felsőház tiltakozása a mexikói vallásüldözések ellen. Budapest, 1929. június 14.

⁶²⁰ Uo.

⁶²¹ Gergely Jenő: *A katolikus egyház története Magyarországon. 1919-1945.* Budapest, Pannonica Kiadó. 1997.

⁶²² Horthy Miklós 1921. december 14-én nevezte ki gróf Széchenyi Lászlót rendkívüli követté és meghatalmazott miniszterré, és bízta meg a Washingtonban felállítandó magyar királyi követség vezetésével. Széchenyi László (1879–1938) egészen 1933-ig maradt washingtoni követ, ezt követően két évig, nyugalomba vonulásáig a londoni magyar követséget vezette.

⁶²³ MOL: K 63, 162. csomó, 1929-19/3, 209/1927. pol.

⁶²⁴ Barcza György (1888-1961): szentszéki, majd londoni követ.

megdöbbenését a mexikói egyházüldözés kapcsán. Közölte, hogy a fent említett megyék és városok tiltakozásukat fejezték ki a magyar sajtóban.⁶²⁵ Érdekes megjegyezni, hogy e tiltakozást elsősorban a Felsőháznak, illetve a kormánynak írták, a levélben viszont a magyar sajtót említi.

6.5 Konklúzió

A *cristero* háborúnak igen erős visszhangja volt Magyarországon is, amely különösen annak tükrében figyelemreméltó, hogy egy Magyarországtól földrajzilag távol eső, és vele gyenge kapcsolati szálakkal bíró ország belső konfliktusáról volt szó, valamint hogy Mexikó kifelé igyekezett azt a látszatot kelteni, hogy ez a konfliktus nem is igazán létezett. Szintén megfigyelhető, hogy nem csak egy társadalmi csoport foglalkozott a történetekkel, hanem a liberális és a jobboldali-katolikus sajtóban is nagy visszhangot kapott, valamint az egyházi és a politikai felső körök is reflektáltak a témával kapcsolatosan. Ez magyarázható részben a nemzetközileg is nagy hullámokat vert sajtóvisszhanggal, részben pedig azzal, hogy ebben az időszakban Magyarország katolikus többségű, konzervatív vezetésű ország volt, és mint ilyen érzelmileg mindenképpen érintett volt a konzervatív oldal hagyományos társadalmi bázisát ért támadásban.

A sajtó képviselői mindkét oldalon fel merték vállalni véleményüket, sőt kihasználták az adódó lehetőséget az ellenoldal támadására is. Ugyanakkor politikai oldalon már sokkal árnyaltabb volt a reakció, és alaposabb vizsgálatot kíván az okokat illetően. A politikai vezetés érzelmileg osztotta a katolikus-jobboldali sajtó nézeteit, és nem hivatalosan ezt vállalta is. Logikus lett volna a negatív reakció a liberális Calles-kormány intézkedéseit illetően, valamint a feszültség a két kormány képviselői között, ezzel szemben, éppen ezt igyekeztek elkerülni mindkét oldalon. Ez tetten érhető mind a mexikói követ látogatásában és az általa elmondottakban, mind abban, hogy külügyminisztérium nem vállalta fel a hivatalos tiltakozást a Népszövetségben. Az ok valószínűleg az volt, hogy a magyar külpolitika ezekben az években épp a I. világháborút követő elszigetelődéséből igyekezett kitörni, és minden kínálkozó kapcsolatépítési lehetőséget kihasznált, ilyen helyzetben pedig nem vállalhatta fel a kockázatos eredményekkel járó tiltakozást a Népszövetség keretein belül, valamint a diplomáciai

---

⁶²⁵ MOL: K 105, 37. csomó, 1926-32-M-a, 94/1929. pol.

kapcsolatok veszélyeztetését Mexikóval. A mexikói kormány pedig épp azt a külpolitikai elszigetelődést szándékozott elkerülni, amelyet az intézkedéseiből adódó negatív sajtóvisszhang, valamint a *cristero* felkelés elhúzódása generált.

A magyar egyházi és a politikai vezetés egyéb lehetőség hiányában a Vatikán felé igyekezett közvetíteni a nem hivatalos magyarországi állásfoglalásokat, és a felkelőkkel szembeni szimpátiát. Ezzel diplomáciai kockázatot nem vállalt, ugyanakkor az említett megkereséssel is igyekezett erősíteni kapcsolatait a Vatikánnal.

7. Összegzés

A dolgozat igyekezett elérni az előzetesen kitűzött célját, miszerint feltárja egy Magyarországon alig kutatott téma körülményeit egy specifikus forrás típusra, diplomáciai dokumentumokra támaszkodva. Sikerült olyan forrásanyagokat felkutatni és feldolgozni, amelyek nehezen elérhetőek, mint a már kutatás előtt elzárt spanyol követi jelentések vagy a vatikáni levéltári anyagok.

Fontos része az értekezésnek a korszak előzményeinek feltérképezése. Ezek közül kiemelendő szegmensek az egyház és a forradalom kapcsolata, a független Mexikó alkotmányainak vallást érintő részei, az USA és Mexikó kapcsolata, és a liberalizmus erősödése. Egyik korszakból a másikba lépve szinte mindegyik szegmenst tekintve megjelennek a történelmi párhuzamok. Betekintést nyerünk a független Mexikó társadalmi, politikai és vallási viszonyaiba, amelyek alapjaiban határozták meg a szűken vett téma eseményeit is.

Magát a tárgyalt korszakot vizsgálva megismerhettük a felkelők hátterét, olyan sajátosságokat felfedezve, mint az a tény, hogy a *cristero* mozgalom alapvetően nem egy társadalmi csoporton, hanem sokkal inkább egy földrajzi régió alapult; az igen egyedi katonai és politikai szerveződés; vagy említhető egy olyan színes epizód is, mint a *Brigadas Femininas* szerepvállalása, ami megint csak egy igen sajátos vizsgálati megközelítése a témának.

Nem csak a *cristero* felkelés eseményeit, hanem egész Mexikó történelmét alapjaiban határozta és határozza meg mind a mai napig az Amerikai Egyesült Államokkal való kapcsolata. Ennek köszönhető az is, hogy ez a dolgozat egyik leghangsúlyosabb

fejezete. A vizsgált anyagból kiderül az amerikai kormány visszafogott aktivitása, a közvélemény megosztó állásfoglalása, elsősorban a vallási kérdések és az üzleti-politikai szempontok vonatkozásában. Jól látható milyen problémák mozgatták leginkább a közvéleményt és a politikusokat: a kőolajkérdés, a bolsevizmustól való félelem, és a vallási elnyomás. Világosan megjelent az USA változó külpolitikai stratégiája is, kerülve a közvetlen beavatkozás látszatát. Ez a stratégia emelte kulcsszereplővé Dwight Whitney Morrowt és Burke atyát. Az Egyesült Államok külügyminisztériuma kiemelte, hogy Morrow a mexikói vallási kérdés kapcsán magánszemélyként közvetített a megegyezésben, nem pedig az Egyesült Államok nagyköveteként.

Az Amerikai Egyesült Államokhoz hasonlóan a Vatikán is kerülte a közvetlen beavatkozás látszatát. Ez okozta, hogy a külső szemlélő tétlenséget észlelt, pedig ez nem volt teljesen igaz. Ahogy a kutatás részben már feltárta, a látszólagos tétlenség a szuverenitás hiányából adódó problémából következett. Ugyanakkor ez a tétlenség sem volt valós, hiszen az USA-hoz hasonlóan a hivatalos utat megkerülve igyekezett befolyást gyakorolni. Míg az Egyesült Államok nem hivatalos személyeken keresztül is folytatott tárgyalásokat, addig a Vatikán más országok képviselőin keresztül gyakorolta befolyását. Ezt a tézist támasztja alá, hogy a szuverenitás megszerzését követően már erőteljesebb direkt politikát folytatott a Vatikán, melyet az 1932-ben kiadott tiltakozó enciklika is mutatott.

Az értekezés igazi újdonságát azonban a madridi külügyi levéltár elsődleges forrásainak feldolgozása szolgáltatja. A spanyol követi jelentések talán legnagyobb értékét az igen nagy tényanyag adja. Legtöbb konkrétum ezekben szerepel az eseményekről, azon belül is leginkább a fegyveres összecsapásokról, a politikai történetekről és a sajtóhírekről. Jól szemléltetik a fokozódó zűrzavart, a felkelés kiszélesedését és egyre szervezettebbé válását, a félrevezető propagandát, valamint a kormány részéről a kontroll elvesztését. Fontos része a beszámolóknak a *cristero* felkelést alapjaiban befolyásoló eldurvuló elnökválasztási kampány és az Escobar-felkelés részletezése. Nagy hangsúlyt fektettek a követek a Mexikó és az USA közötti kapcsolat alakulására, illetve figyelemmel kísérték a nemzetközi visszhangokat is. Általánosságban kijelenthető, hogy a nagy tényanyag mellett a követjelentéseket a tárgyilagosság és a kritikus szemlélet megfelelő ötvözeje jellemzi, amely nagyban növeli a beszámolók értékét. Itt érezzük leginkább, hogy alapvetően külső szemlélőként készültek a spanyol követjelentések, melyeket nem torzított politikai, gazdasági, vagy ideológiai érintettség, ellentétben az USA-val, amelynek regionális helyzetéből adódóan gazdasági és geopolitikai értelemben is kulcsfontosságú volt a

mexikói események alakulása, de ugyanez elmondható a Vatikánról is, amely vallásüldözésből adódóan ideológiailag, szuverenitása alakulásának tekintetében pedig politikailag volt érintett.

A magyarországi visszhang vizsgálata abból a szempontból érdekes, hogy milyen mértékben jelent meg a *cristero* felkelés egy olyan országban, amelynek kevés kapcsolata volt Mexikóval, ugyanakkor erősen katolikus berendezkedésűnek számított. A magyar sajtóvisszhangok nagyobb részben nem közvetlen forrásokból táplálkoztak, hanem a nemzetközi – mindenekelőtt egyesült államokbeli – sajtótól vették át a híreket. Közvetlen forrás viszont a mexikói követ budapesti látogatása és ennek hangos visszhangja. A látogatás fontosságát az adta, hogy Mexikó próbálta diplomaták útján európai, túlnyomó részt katolikus országokkal felvenni a kapcsolatot, mindezt azzal a szándékkal, hogy demonstrálják, hogy a mexikói kormány nem volt katolikus-ellenes, ezzel is csökkentve Mexikó nemzetközi elszigetelődését. Igen jól tükrözte ennek a konszolidációs törekvésnek a nehézkességét az a tiltakozás, amit ez a hivatalos látogatás is kiváltott, egyúttal demonstrálva a mexikói kormányellenes nemzetközi sajtó erejét. A magyar diplomáciai dokumentumok alapján látható a Vatikán erőteljes befolyása és irányítása a magyar katolikus egyház és közvélemény reakcióját illetően, melyben nagy szerepe volt a magyar szentszéki követnek és a hercegrprimásnak egyaránt.

Továbbgondolásra érdemes és további kutatásokra sarkalhat a mexikói vallási kérdés és a Vatikán jogállamiságát érintő római kérdés közötti időbeli párhuzam. Eddig azt világítottuk meg, hogy közvetlenül a lateráni szerződés életbe lépése után rendeződött a mexikói vallási kérdés ügye is. Azonban ha a másik oldalról szemléljük a történelmi eseményeket, felmerülhet a kérdés, hogy vajon a lateráni egyezményre hatással volt-e a mexikói konfliktus? A Vatikán és az olasz állam között 1928 áprilisában – épp akkor amikor Mexikóban egy jól előkészített megoldási terv kivitelezésére hajlott a mexikói kormány és a mexikói püspöki kar is – feszültségek támadtak. 1928. április 13-án olyan rendeletet hozott az olasz kormány, amely lehetővé tette a Katolikus Akció tevékenységének beszüntetését. A pápa erélyesen tiltakozott, és kérésére megszakították a tárgyalásokat az olasz állam és a Szentszék között.⁶²⁶ Felmerül az a kérdés is, hogy vajon a Vatikán felhasználta-e a mexikói *cristero* felkelést az olasz állammal való tárgyalásokban? Érdekében állt-e a Szentszéknek egy esetlegesen elhúzódó mexikói vallási konfliktus, ahol az állam érzékelhette a felkelések mértékében a vallásos hit militáns erejét? A mexikói

---

⁶²⁶ Ormos: id. mű: 242.

katolikusok harca szolgálhatott-e elrettentésként más államoknak az egyházzal való kapcsolatuk szemlélésében? Ezek a kérdések egyben felvetik egy új, a *cristero* háború mexikói és vatikáni dimenzióin túlmutató kutatás lehetőségét.

Bibliográfia

FORRÁSOK:

Levéltári források:

Külföldi levéltárak:

-Archivo del Ministerio de Asuntos Exteriores (AMAE)

H 2564/005. Informaciones relativas a México.

H 2565/002. Política General, México.

-Archivio Segreto Vaticano (ASV)

Arch. Deleg. Messico 53/274.

Arch. Deleg. Messico 72/372. A női brigádok levele Leopoldo Ruiz y Flores apostoli delegátnak. 1929. június 25.

Arch. Deleg. Messico 72/372. Leopoldo Ruiz y Flores apostoli delegált levele női brigádok tagjainak. 1929. július 17.

Arch. Deleg. Messico 73/381.

Arch. Deleg. Messico 73/381. Morrow levele az amerikai külügyminiszternek és az Egyesült Államokban hivatalos betöltő vatikáni delegátnak, Pietro Fumasoni Biondinak.

Arch. Deleg. Messico 76/394.

Segreteria di Stato 228/1, 1930.

Magyar levéltárak:

-Magyar Országos Levéltár (MOL)

MOL: K 106, 72. csomó, 1925-1937-33/2.

MOL: K 63, 162. csomó, 1929-19/3, 27/Pol. 1926.

MOL: K 6, 4. csomó, 1929.

MOL: K 105, 37. csomó, 1926-32-M-a, 976/Pol. Tárgy: Felsőház tiltakozása a mexikói vallásüldözések ellen. Budapest, 1929. június 14.

MOL: K 63, 162. csomó, 1929-19/3, 209/1927. pol.

MOL: K 105, 37. csomó, 1926-32-M-a, 94/1929. pol.

MOL: K 105, 1925-1932-M-a.

-Esztergomi Prímási Levéltár

2933/1926. Mexikói püspökökhöz levél. (Az irat nincs a helyén.)

1834/1927. VII.18. Mexikói Katolikusok részére gyűjtés.

3391/1930. Mexikói állapotokról jelentés.

Serédi Magánlevéltár Beszéddek (10).

- Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár

KFL.I.1.a. Egyházkormányzati iratok 409. KD. Püspökkarral kapcsolatos levelek 1919-1929. 51-59. (A kalocsai érsek kézzel írott levele Gróf Apponyi Albertnek. 1927. június 28.)

KFL.I.1.a. Egyházkormányzati iratok 409. KD. Püspökkarral kapcsolatos levelek 1919-1929. 51-59. (Gróf Apponyi Albert kézzel írott levele a kalocsai érsekhez. 1927. július 8.)

Alkotmányok:

1824-es mexikói alkotmány:

Elérhető: http://www.diputados.gob.mx/biblioteca/bibdig/const_mex/const_1824.pdf

Letöltés dátuma: 2017. november 22.

1857-es mexikói alkotmány: Constitución Federal de los Estados Unidos Mexicanos, sancionada y jurada por el Congreso general constituyente el día cinco de febrero de 1857.

Elérhető: <http://www.ordenjuridico.gob.mx/Constitucion/1857.pdf> Letöltés dátuma: 2017. július 3.

1917-es mexikói alkotmány:

Elérhető: http://www.diputados.gob.mx/biblioteca/bibdig/const_mex/const_1917.pdf

Letöltés dátuma: 2018. április 25.

Pápai enciklikák:

„**Iniquis Afflictisque.** Encyclical of Pope Pius XI on the persecution of the church in Mexico to the venerable brethren, the patriarchs, primates, archbishops, bishops, and other ordinaries in peace and communion with the apostolic see.” in Vatican Secret Archives.

Elérhető:http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_18111926_iniquis-afflictisque_en.html Letöltés dátuma: 2017. szeptember 5.

„**Acerba Animi.** Encyclical of Pope Pius XI on the persecution of the church in Mexico to our venerable brothers of Mexico, the archbishops, bishops, and other ordinaries in peace and communion with the apostolic see.” in Vatican Secret Archives.
Elérhető:http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_29091932_acerba-animi_en.html Letöltés dátuma: 2017. szeptember 5.

Parlamenti jegyzőkönyvek:

US Congressional Records:

US Congressional Record, Vol. 67. Part 4. 69th Congress, 1st Session 1926. február 25.

US Congressional Record, Vol. 67. Part 5. 69th Congress, 1st Session, 1926. március 1.

US Congressional Record, Vol. 67. Part 5. 69th Congress, 1st Session, 1926. március 4.

US Congressional Record, Vol. 67. Part 5. 69th Congress, 1st Session, 1926. március 6.

US Congressional Record, Vol. 67. Part 5. 69th Congress, 1st Session, 1926. március 9.

US Congressional Record, Vol. 68. Part 1. 69th Congress, 2nd Session, 1926. december 6.
– 1927. január 6. 627.

US Congressional Record, Vol. 68. Part 2. 69th Congress, 2nd Session, 1927. január 14.

US Congressional Record, Vol. 68. Part 2. 69th Congress, 2nd Session, 1927. január 15.

US Congressional Record, Vol. 68. Part 5. 69th Congress, 2nd Session, 1927. március 2.

US Congressional Record, Vol. 68. Part 5. 69th Congress, 2nd Session, 1927. március 3.

US Congressional Record, Vol. 68. Part. 5. 69th Congress, 2nd Session, 1927. március 4.

US Congressional Record, Vol. 69. Part 1. 70th Congress, 1st Session, 1927. december 16.

US Congressional Record, Vol. 69. Part 1. 70th Congress, 1st Session, 1927. december 19.

US Congressional Record, Vol. 69. Part 2. 70th Congress, 1st Session, 1928. január 18.

Papers Relating to the Foreign Relations of the United States:

811.71212/66: „Telegram President Calles to President Coolidge.” in *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States*. 1928. Volume III. United States Government Printing Office, Washington, 1943. 325.

811.71212/66: „Telegram President Coolidge to President Calles.” in *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States*. 1928. Volume III. United States Government Printing Office, Washington, 1943. 326.

812.404/1012: „Good offices of Ambassador Morrow in facilitating negotiations between the Mexican government and representatives of the Roman Catholic Church.” in *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States*. 1928. Volume III. United States Government Printing Office, Washington, 1943. 326.

812.404/1012 „The Secretary of State to the Ambassador in Mexico. (Morrow) (1929. június 22., Washigton.)” in *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States*. 1929. Volume III. United States Government Printing Office, Washington, 1944. 480.

Könyvtárak:

Spanyol Nemzeti Könyvtár (BN), Madrid

Magyar Országgyűlési Könyvtár

Országos Széchényi Könyvtár:

László Károly naplója (1858. január 1. – 1869. november 10-ig.) Kézirat. Országos Széchényi Könyvtár, Oct. H. 720.

MTI hírarchívum 1920-1945

Elérhető: <http://archiv1920-1944.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx?Pmd=1>

Letöltés dátuma: 2015. július 20.

Magyar sajtóorgánumok:

Nemzeti Újság

A Szív

Katholikus Szemle

Pesti Hirlap

Pesti Napló

Az Est

Külföldi sajtóorgánok:

La Nación

El Debate

El Universal

L'Osservatore Romano

The New York Times

FELHASZNÁLT IRODALOM

Könyvek és monográfiák:

Anderle, Ádám: *Modernización e identidad en América Latina*. Szeged, Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2005.

Anderle, Ádám – Kozári, Mónika: *A Monarchia utolsó követe*. (2. kiadás) Szeged, 1996.

Azkue, Andrés: *La Cristiada. Los cristeros mexicanos (1926-1941)*. Barcelona, Historia Viva, 2000.

Bailey, David C.: *Viva Cristo Rey! The Cristero Rebellion and the Church-State Conflict in Mexico*. Austin, University of Texas Press, 1974.

Balanyi, György: *A római kérdés*. Budapest, Szent István Társulat, 1928.

Barksdale Fincher, Ernest: *Mexico and the United States. Their Linked Destinies*. New York, Thomas Y. Crowell, 1983.

Butler, Matthew: *Popular Piety and Political Identity in Mexico's Cristero Rebellion: Michoacán, 1927-1929*. New York, Oxford University Press, 2004.

Campos Jimenez, Laura: *Los nuevos beatos cristeros. Crónica de una guerra santa*. México, Las Tablas de Moisés, 2005.

Chevalier, Francois: *América Latina de la independencia a nuestros días*. Barcelona, Editorial Labor, S.A., 1983.

Collado Herrera, María del Carmen: *Dwight W. Morrow: reencuentro y revolución en las relaciones entre México y Estados Unidos, 1927–1930*. México, Instituto Mora, 2005.

Fernández Ruiz, Jorge: *Juárez y sus contemporáneos*. México, Universidad Nacional Autónoma de México, 1986.

Foster, Lynn V.: *Mexikó története*. Budapest, Pannonica, 1999.

Gilderhus, Mark T.: *The Second Century: US-Latin American Relations Since 1889*. Wilmington, Scholarly Resources Inc., 2000.

Goddard, Jorge Adame: *El pensamiento político y social de los católicos mexicanos. 1867-1914*. México, UNAM, 1981.

González Morfín, Juan: *La guerra cristera y su licitud moral*. México, Porrúa, 2009.

---*La persecución religiosa. El conflicto religioso en México y Pío XI*. Minos III Milenio Editores, 2009.

---*Sacerdotes y Mártires. La guerra contra la libertad religiosa*. México, Panorama, 2011.

---*Murieron por sus creencias. La guerra de los cristeros: hitos y mitos*. México, Panorama, 2013.

---*Revolución silenciada: El conflicto religioso en México a través de las páginas de L'Osservatore Romano*. México, Editorial Porrúa México, 2014.

González Navarro, Moisés: *Cristeros y Agraristas en Jalisco*. México, El Colegio de México, 2001.

Hale, Charles A.: *La transformación del liberalismo en México a fines del siglo XIX*. México, Fondo de Cultura Económica, 2002.

Hernandez, Antonio Avitia: *El caudillo sagrado. Historia de las rebeliones cristeras en el Estado de Durango*. Mexico, Impresos Castellanos, 2001.

Horváth, Gyula: *A populizmus kialakulása Mexikóban*. Kaposvár, Megyei és Városi Könyvtár nyomdája, 1996.

Horváth, Gyula – H. Szabó Sára: *Capítulos de la historia de México: de Maximiliano al populismo*. Kaposvár, Dávid Kiadó, 2005.

Keen, Benjamin: *A History of Latin America*. Boston, Houghton Mifflin Company, 1992.

Krauze, Enrique; Zerón-Medina, Fausto: *Porfirio en Oaxaca. El Poder.(1884-1900)*. México, Editorial Clío, 1993.

Lafaye, Jacques: *Quetzalcóatl y Guadalupe. La formación de la conciencia nacional en México*. México, Fondo de Cultura Económica, 1977.

- Laureán Cervantes, Luis: *El niño testigo de Cristo Rey: José Sánchez del Río, mártir cristero*. Madrid, Ediciones De Buena Tinta, 2015.
- López Beltrán, Lauro: *La persecución religiosa en México*. México, Tradición, 1987.
- Lucena Salmoral, Manuel et. al (szerk.): *Historia de Iberoamérica. Tomo III. Historia contemporánea*. Madrid, Cátedra, 1992.
- Lughofer, Johann Georg: *A császár új élete. Mexikói Miksa*. Budapest, Gabo, 2007.
- Maurer, Noel: *The Power and the Money: The Mexican Financial System 1876-1932*. California, Stanford University Press, 2002.
- McCormick Quatannens, Jo Ann: *Senators of the United States. A Historical Bibliography*. Washington, Government Printing Office, 1995.
- Meyer, Jean: *La Cristiada: La guerra de los cristeros*. Tomo I. México, Siglo XXI, 1973.
- La Cristiada: El conflicto entre la iglesia y el estado, 1926-1929. Tomo II*. México, Siglo XXI, 1973.
- La Cristiada: Los cristeros*. México, Siglo XXI, 1974.
- The Cristero Rebellion: The Mexican People Between Church and State, 1926-1929*. Cambridge, Cambridge University Press, 1976.
- El coraje cristero: testimonios*. México, Universidad Autónoma Metropolitana, Dirección de Difusión Cultural, 1981.
- La Cristiada: Mexican People's War for Religious Liberty*. New York, Square One Publishers, 2013.
- Meyer, Jean (szerk.): *Las naciones frente al conflicto religioso en México*. México, D.F., Tiempo de Memoria, 2010.
- Miller, James et. al.: *The Makings of America: The United States and the World. Volume II: Since 1865*. Lexington, D. C. Heath and Company, 1993.
- Nagy, Marcel: *Cambios y continuidades en el pensamiento conservador mexicano decimonónico*. PhD értekezés, Szeged, 2004.
- Nebel, Richard: *Santa María Tonantzin, Virgen de Guadalupe. Continuidad y transformación religiosa en México*. México, Fondo de Cultura Económica, 1995.
- Negueruela, Nicolás Marín: *La verdad sobre México: o antecedentes históricos, desarrollo y visititudes de la persecución religiosa en Méjico*. Barcelona, Tipografía Católica Casals, 1928.
- Olivera Sedano, Alicia: *Aspectos del conflicto religioso de 1926 a 1929: sus antecedentes y consecuencias*. México, INHA, 1966.

Olmos Velázquez, Evaristo: *El conflicto religioso en México*. México, Instituto Teológico Salesiano, 1991.

Ormos, Mária: *Mussolini. Politikai életrajz*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1987.

Padilla Rangel, Yolanda: *El catolicismo social y el movimiento cristero en Aguascalientes*. Aguascalientes, Instituto Cultural, 1992.

Pani, Erika: *Para mexicanizar el Segundo Imperio. El imaginario político de los imperialistas*. México, El Colegio de México, Instituto Mora, 2001.

Paterson, Thomas G.: *American Foreign Policy. A History since 1900*. 2nd Edition, D.C Heath and Company, Massachusetts, Toronto, 1983.

Parsons, Wilfrid: *Mexican Martyrdom*. New York, Macmillan Company, 1936.

Paterson, Thomas G.: *American Foreign Policy. A History since 1900*. 2nd Edition, Massachusetts, Toronto, D.C. Heath and Company, 1983.

Polzovics, Iván: *A lateráni szerződés. A Szentszék nemzetközi jogi helyzete*. Budapest, Szent István Társulat, 1934.

Preciado Zamora, Julia: *Por las faldas del volcán de Colima: cristeros, agraristas y pacíficos*. Colima, CIESAS, 2007.

Prunell, Jennie: *Popular Movements and State Formation in Revolutionary Mexico: The Agraristas and Cristeros of Michoacán*. Durham and London, Duke University Press, 1999.

Quirk, Robert E.: *The Mexican Revolution and the Catholic Church, 1910-1929*. Bloomington, Indiana University Press, 1973.

Rabasa, Emilio: *Historia de las Constituciones Mexicanas*. Instituto de Investigaciones jurídicas, México, UNAM, 1997.

Ramírez, Manuel Ceballos: *El catolicismo social: un tercero en discordia, Rerum Novarum, la "cuestión social" y la movilización de los católicos mexicanos (1891-1911)*. México, El Colegio de México, 1991.

Ramírez, Sergio: *El pensamiento vivo de Sandino*. Managua, Editorial Nueva Nicaragua, 1974.

Ramírez, Felipe Tena: *Leyes Fundamentales de México. 1808-1973*. Editorial Porrúa, 1973.

Reyes Heroles, Jesús: *El liberalismo mexicano*. México, Fondo de Cultura Económica, 1988.

Rice, Elizabeth Ann: *The Diplomatic Relations Between the United States and Mexico, as Affected by the Struggle for Religious Liberty in Mexico, 1925-1929*. Washington, D. C., The Catholic University of America Press, 1959.

Ríos Facius, Antonio: *México cristero: historia de la ACJM, 1925 a 1931*. México, Patria, 1960.

Semsey, Viktória (szerk.): *Latin-Amerika 1750-1840. A gyarmati rendszer felbomlásától a független államok megalakulásáig*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó, 2013.

Szente-Varga Mónika: *Migración húngara a México entre 1901 y 1950*. México, Benemérita Universidad Autónoma de Puebla/Universidad de Szeged, 2007.

Szente-Varga, Mónika: *A gólya és a kolibri. Magyarország és Mexikó kapcsolatai a XIX. századtól napjainkig*. Budapest, Áron Kiadó, 2012.

Szinnyei, József: *Hazai és külföldi folyóiratok repertórium*. I-II. Budapest, 1885.

Tuck, Jim: *The Holy War in Los Altos: A Regional Analysis of Mexico's Cristero Rebellion*. Tucson, University of Arizona Press, 1982.

Vaca, Agustín: *Los silencios de la historia. Las Cristeras*. Guadalajara, El Colegio de Jalisco, 1998.

Venkovits, Balázs: „*We Are Clearly Deceived at Home: Inter-American Images and the Depiction of Mexico in Hungarian Travel Writing During the Second Half of the Nineteenth Century*.” PhD értekezés, Debreceni Egyetem, 2014.

Westbrook, Robert B.: *John Dewey and American Democracy*. Ithaca and London, Cornell University Press, 1991.

Wittman, Tibor: *Latin-Amerika története*. Budapest, Gondolat, 1971.

Wilson, Leland: *Between the Covers. A Revue of Books Related to Will Rogers*. Lulu, 2016.

Tanulmányok, cikkek:

Anderle, Ádám: „El positivismo y la modernización de la identidad nacional en América Latina.” in *Anuario de Estudios Americanos*, Tomus 45, Sevilla, 1988. 419-484.

Andes, Stephen J. C.: „El Vaticano y la identidad religiosa en el México Postrevolucionario, 1920-1940.” in *Estudios*, 95, Tomus VIII., invierno 2010. 65-97.

Arias, Ángel: „Espejos enfrentados: el conflicto religioso en México bajo la mirada de la prensa madrileña (1925-1927).” in Jean Meyer (szerk.): *Las naciones frente al conflicto religioso en México*. México, D.F., Tiempo de Memoria. 2010. 289-320.

Cohen, Warren I.: „Consortia” in Alexander DeConde (szerk.): *Encyclopedia of American Foreign Policy. Studies of the Principal Movements and Ideas*. Vol. I. New York, Scribner, 1978. 167-176.

Eördögh, István: „A függetlenség és az egyház Spanyol-Amerikában” in *Belvedere*, 2008/XX. 5-32.

Chevalier, Francois: „Conservadores y liberales en México.” in *Secuencia*, 1, enero-abril, 1985. 136-149.

Grieb, Kenneth J.: „Executive Agents” in Alexander DeConde (szerk.): *Encyclopedia of American Foreign Policy. Studies of the Principal Movements and Ideas*. Vol. I. New York, Scribner, 1978. 330-338.

Horváth, Gyula: „Az egyház Latin-Amerikában (1820-1830). A liberális és pozitivista kihívás Braziliában és Mexikóban.” in Birhen N. (szerk.): *A katolikus egyház évszázadai: A kaposvári egyháztörténeti konferencia előadásai*. Kaposvár, KE Csokonai Vitéz Mihály Pedagógiai Főiskolai Kar, 2004. 24-34.

---, „Az intolerancia sajátos megnyilvánulása Mexikóban: a két cristero felkelés.” in Kollár Zoltán, Simor András (szerk.): *Azonosság és másság: Tanulmányok Latin-Amerikáról*. Budapest, Magánkiadás, 1992. 46-49.

---, „La revolución mexicana y la guerra cristera.” in Anderle Ádám (szerk.): *Iglesia, religión y sociedad en la historia latinoamericana (1492-1945)*. Tomus IV, Szeged, JATE Kiadó, 1989. 77-86.

---, „El cristero y la consolidación del populismo en México.” in Horváth Gyula – H. Szabó Sára (szerk.): *Capítulos de la historia de México: de Maximiliano al populismo*. Kaposvár, Dávid Kiadó, 2005. 113-140.

---, „A „klasszikus” politikai populizmus Latin-Amerikában argentin, brazil és mexikói példák alapján.” in *Act Sci Soc*, 36, 2012. 11-21.

Horváth, Emőke: „La guerra cristera mexicana y la iglesia católica húngara.” in *Orpheus Noster*, 8.évf. 2016/4. 9-19.

Jancsó, Katalin: „El indigenismo de Maximiliano en México (1864-1867).” in *Acta Hispanica*, Tomus XIV, Szeged, 2009. 5-18.

---, „La llegada de Maximiliano a la tierra de los pueblos bárbaros.” in *Acta Hispanica*, Tomus XIII, Szeged, 2008. 25-32.

---, „Magyarok Habsburg Miksa, Mexikó császáranak szolgálatában (Külföldi csapatok Mexikóban a II. császárság idején)” in *Tiszatáj*, LXV, núm. 1, 2011. 72-79.

---„Habsburg Miksa indiánpolitikája Mexikóban” in Ferwagner Péter Ákos, Kalmár Zoltán (szerk.): *Az átmenet egyensúlya: Szilágyi István 60 éves*. Budapest, Áron Kiadó, 2010. 301-331.

Jrade, Ramon: „Inquiries into the Cristero Insurrection against the Mexican Revolution.” in *Latin America Research Review*, Vol. 20, No. 2, 1985. 53-69.

Lénárt, András: „Latin-Amerika a Monroe-doktrína (1823-2013) árnyékában.” in *Orpheus Noster*, VIII. évf. 2016/4. 57-69.

Miller, Barbara: „The Role of Women in the Mexican Cristero Rebellion: *Las Señoras y Las Religiosas*.” in: *The Americas*, Vol. 40., No.3, 1984. január, 303-323.

Nagy, Marcel: „Politikai konzervativizmus a Habsburg Miksa utáni Mexikóban.” in Anderle Ádám, Nagy Marcel (szerk.): *Stációk, Tanulmányok Wittman Tibor emlékére*. Hispania Kiadó, Szeged, 1999. 59-64.

---„La constitución de 1857 y los conservadores mexicanos.” in *Anales Americanistas*, núm. 1, 2005. 13-24.

---„A függetlenség értelmezése a XIX. századi mexikói konzervatív gondolkodásban.” in Anderle Ádám (szerk.): *Latin-Amerika: a függetlenség útjai*. Szeged, SZTE BTK, 2011. 45-52.

Ochoa Serrano, Álvaro: „Religioneros en Michoacán: Eulogio Cárdenas y otros.” in Shulamit Goldsmit y Guillermo Zermeno (szerk.): *La responsabilidad del historiador: homenaje a Moisés González Navarro*. México, Universidad Iberoamericana Departament de historia, 1992. 173-184.

Ortoll, Servando: „Faccionarismo episcopal en México y revolución cristera.” in Martin de la Rosa és Charles A. Reilly (szerk.): *Religión y política en México*. México, Siglo XXI-Universidad de California, 1985. 27-41.

Szabó, Sára H. – Horváth, Gyula: „Habsburg Miksa és a mexikói császárság: A mexikói belpolitikai viszonyok és a casus belli.” in *Világtörténet*, 25. évf. Ősz/Tél, 2003. 50-65.

Szente-Varga, Mónika: „El reflejo de la primera guerra cristera de México en Hungría.” in Anderle Ádám (szerk.): *Acta Hispanica*, Tomus VII, Szeged, 2002. 119-135.

---„Justo Armas. Una leyenda salvadoreña... ¿Una pesadilla mexicana?” in *Iberoamericana Quinqueeclesiensis*, Tomus XI, 2013. 49-64.

---„Ahogy Bangha Béla látta. Latin-amerikai körkép.” In Bubnó Hedvig, Horváth Emőke, Szeljak György (szerk.): *Mítosz, vallás, egyház Latin-Amerikában: A Boglár Lajos Emlékkonferencia tanulmánykötete*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, 2016. 243-253.

Tardy, Lajos: „Az 1864-67. évi mexikói 'önkéntes hadtest' magyarországi résztvevői.” in *Hadtörténelmi Közlemények*, 109. évf. 2. sz. 1990. 145-171.

Venkovits, Balázs: „A császárságnak buknia kellett. Habsburg Miksa és a magyarországi Mexikó-kép alakulása.” in *Aetas*, Tomus XIX, núm. 2, 2014. 28-46.

---„Habsburg császár Mexikó trónján: Egy tündöklés nélküli bukás története” in *Múlt-kor*, Tomus XIV, núm. 4, 2014. 12-17.

Wilkie, James W.: „The Meaning of the Cristero Religious War Against the Mexican Revolution.” in *Journal of Church and State*, Vol. 8, No. 2, Oxford University Press, 1966. 214-233.

Internetes források:

Los Sentimientos de la Nación de José María Morelos, Antología documental, México, Instituto Nacional de Estudios Históricos de las Revoluciones de México, 2013. Elérhető: <http://www.inehrm.gob.mx/work/models/inehrm/Resource/439/1/images/SentimdeNac.pdf> Letöltés dátuma: 2017. november 12.

Blancarte, Roberto: „El espíritu vigente de la constitución de 1917 en materia religiosa.” in Gerardo Esquivel, et. al. (szerk.): *Cien ensayos para el Centenario. Constitución Política de los Estados Unidos Mexicanos*. Tomo 3, México, Universidad Nacional Autónoma de México, Instituto de Investigaciones Jurídicas, 2017. 33-48. Elérhető: <https://archivos.juridicas.unam.mx/www/bjv/libros/9/4320/28.pdf> Letöltés dátuma: 2018. április 25.

Mar Rubio: „Oil and Economy in Mexico, 1900-1930s.” Elérhető: <http://www.econ.upf.edu/docs/papers/downloads/690.pdf> Letöltés dátuma: 2008. október 12.

Enrique Canudas Sandoval: „El conflicto iglesia-estado durante la revolución mexicana.” 143. Elérhető: <https://archivos.juridicas.unam.mx/www/bjv/libros/7/3101/10.pdf> Letöltés dátuma: 2017. november 30.

Diario Oficial (Organo del gobierno provisional de la República Mexicana) TomoV, Numero 30, México, Lunes 5 de febrero de 1917. Elérhető: http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/ref/cpeum/CPEUM_orig_05feb1917_ima.pdf Letöltés dátuma: 2017. július 3.

„Las relaciones entre México y el Vaticano” in *Archivo Historico Diplomatico Mexicano*, México: Publicaciones de la Secretaria de Relaciones Exteriores, 1928. Elérhető: https://acervo.sre.gob.mx/images/libros/ahdm_27.pdf Letöltés dátuma: 2017. szeptember 4.

Ku Klux Klan collection, circa 1915-1990 (bulk 1920-1929) No. 885 Elérhető: <https://findingaids.library.emory.edu/documents/kkk-collection885/printable/> Letöltés dátuma: 2018. január 7.

CORRUPTION CARTOON, 1928. 'You Done Good, Senator.' A June 2, 1928 cartoon by Rollin Kirby showing U.S. Senator J. Thomas Heflin of Alabama receiving a paycheck for his legislative efforts on behalf of the Ku Klux Klan.

Elérhető: <https://www.granger.com/results.asp?image=0076244&itemw=4&itemf=0001&itemstep=1&itemx=6&screenwidth=1366> Letöltés dátuma: 2018. január 7.

Claudia Julieta Quezada: „La mujer cristera en Michoacán, 1926-1929.” in *Revista y Memoria*, Núm. 4, 2012, 191-223.

Elérhető: <http://www.redalyc.org/html/3251/325127480006/>

Letöltés dátuma: 2018. április 21.

Andrea Mutolo: „El Episcopado mexicano durante el conflicto religioso en México de 1926 a 1929.” in *Cuicuilco*, vol.12, núm.35, septiembre-diciembre, México, 2005. 117-136. Elérhető: <http://www.redalyc.org/html/351/35103507/> Letöltés dátuma: 2018. április 17.

Mirtea Elizabeth Acuña Cepeda – Florentina Preciado Cortés: *Mujeres en lucha de sus ideales*. La

Cristiada. Elérhető: https://www.researchgate.net/profile/Florentina_Cortes/publication/228546955_Mujeres_en_lucha_por_sus_ideales_La_Cristiada/links/5617fbfe08aea803671dc329/Mujeres-en-lucha-por-sus-ideales-La-Cristiada.pdf?origin=publication_list

Letöltés dátuma: 2018. április 17.

Archivo histórico de la Acción Católica Mexicana

Elérhető: <http://www.comie.org.mx/congreso/memoriaelectronica/v09/ponencias/at09/PRE1177505581.pdf> Letöltés dátuma: 2018. április 27.

Elérhető: <http://www.charleslindbergh.com/history/mexico.asp>

Letöltés dátuma: 2017. december 20.

Elérhető: <http://archives.lib.cua.edu/res/docs/WJS14Americanizing-the-Church.pdf>

Letöltés dátuma: 2017. december 20.

Elérhető: <http://bioguide.congress.gov/scripts/biodisplay.pl?index=C000694>

Letöltés dátuma: 2018. január 7.

Elérhető: http://www.vatican.va/news_services/liturgy/documents/index_canoniz-beat_en.html Letöltés dátuma: 2018. május 2.

Az amerikai szenátus tagjainak listája 1789-től napjainkig:

Elérhető: <https://www.senate.gov/artandhistory/history/resources/pdf/chronlist.pdf>

Letöltés dátuma: 2017. december 12.